Опубліковано 12.05.2025 відповідно до рішення Комісії від 29 січня 2025 року № 29/зп-25
(оновлено 16.05.2025)

Основи тестових запитань з історії української державності (з посиланнями на джерела) для проведення кваліфікаційного іспиту кандидатів на посаду судді місцевого суду та суддів, які мають намір бути переведеними до іншого місцевого суду

1. Яка з причин була нехарактерною для давньогрецької колонізації Північного Причорномор'я?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. – с. 181 – 182; URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

Колонізація Північного Причорномор'я була частиною так званої Великої Грецької колонізації, що охопила практично все Середземномор'я — північний берег Африки, узбережжя Італії, Франції та Іспанії, а потім перекинулась і в Причорномор'я. Та слід ще раз підкреслити, що в даному випадку йдеться лише про вузькі прибережні зони, котрі розміщувалися вздовж морів та лиманів. Внутрішні території були зайняті місцевими племенами «варварів». Таке масове переселення греків було наслідком ряду причин. Однією з найважливіших, мабуть, стали війни з персами, котрі спустошували малоазійські міста. Значну роль відігравало й відносне перенаселення, коли для збереження життєдіяльності суспільства необхідно було обмежити число жителів на одиницю площі. Окрім того, внутріполісні конфлікти призводили до втечі частини мешканців, які програли, до нових місць проживання. Певну роль в цьому відігравав розвиток у греків ремісничого виробництва, для потреб якого слід було шукати нові ринки збуту, а також джерела отримання сировини, що в свою чергу сприяло розвитку торгівельної діяльності. Причиною переселення на нові місця могли стати й недороди, голод і т.п. Основну масу переселенців складали землероби, а частково – ремісники, торговці та інші представники античного суспільства. Слід підкреслити, що особливістю давньогрецьких колоній було те, що в економічному й політичному відношенні вони, зазвичай, не залежали від метрополій. Взаємозв'язок між ними здійснювався на рівноправній договірній основі. У цьому відношенні давньогрецькі колонії, на думку С. Крижицького, принципово відрізнялися від колоній в сучасному розумінні цього терміна.

2. У чому полягала основна відмінність в організації державного управління в античних полісах Північного Причорномор'я порівняно зі скіфами та сарматами?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 183 – 184.

Структура полісно-демократичної організації передбачала наявність виборної законодавчої й виконавчої влади. Законодавчі функції належали народним зборам («народу»), на яких видавалися декрети й постанови. На народних зборах вирішувались питання зовнішньої політики, оборони, взаємовідносин з сусідніми племенами, організації посольств, надання громадянських прав іноземцям і привілеїв купцям, забезпечення населення продовольством в неврожайні роки, видавалися закони про грошовий обіг та почесні декрети на честь громадян, які надавали важливі послуги місту. Всі ці питання перед винесенням їх на народні збори обговорювались на раді, котра, окрім того, виявляла можливості кандидатів займати державні посади й контролювати роботу виконавчої влади. Виконавча влада здійснювалась через роботу різних колегій – магістратурами або ж, окремими

службовими особами – магістрами, які звичайно вибиралися на один рік. Найвищою магістратурою була колегія архонтів. Існували також колегії, котрі відали фінансами, колегії стратегів, агрономів, астрономів та інші. В різних полісах могли бути відмінності в кількості та номенклатурі тих чи інших колегій і магістратів. Функціонував суд, що складався з кількох відділів, кожний з котрих відповідав за певні питання. В судочинстві брали участь суддя, обвинувачі, свідки.

3. Що відображає напис на кам'яній плиті знайдений археологами в Херсонесі: «Не зраджувати їх і нікому не віддавати. Не буду руйнувати демократичного ладу й повідомлю про всіх змовників. Нікому не буду видавати державних таємниць. Не буду приймати дарів і не даватиму їх зі шкодою для держави й громадян. Хліб, який зберу, буду продавати тільки в Херсонесі»?

Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина І/Радченко Л.С. – Боярка-Ніжин:ВП НУБіП України. – ПП Лисенко М.М., 2015. – С. 29.

Античне суспільство поєднувало навчання з патріотичним вихованням молодих громадян. Археологами була знайдена кам'яна плита, на якій викарбовано клятву юнаків міста-держави Херсонесу: «Присягаюся думати про порятунок та свободу держави й громадян. Не зраджувати їх і нікому не віддавати. Не буду руйнувати демократичного ладу й повідомлю про всіх змовників. Нікому не буду видавати державних таємниць. Не буду приймати 30 дарів і не даватиму їх зі шкодою для держави й громадян. Хліб, який зберу, буду продавати тільки в Херсонесі». У написі містяться зобов'язання щодо вірності державі, збереження демократії, нерозголошення таємниць, недопущення корупції та економічних обмежень. Такі зобов'язання характерні для громадянських присяг в античних демократичних містах.

4. З чим був пов'язаний занепад античних міст-держав у Північному Причорномор'ї?

Кржицький С.Д. АНТИЧНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР`Я [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Antychni_derzhavy

Завершальний етап існування антич. д-в Пн. Причорномор'я був трагічним для багатьох з них. Ольвія, як і Тіра, не пережила гунської (див. Гуни) навали, але, на відміну від Ольвії, на залишках Тіри згодом з'являється золотоординське місто, потім турец. фортеця і, нарешті, сучасне м. Білгород-Дністровський. Херсонес та Пантікапей при візант. імп. Юстініані I були включені до Візант. імперії.

5. Як діяльність гунського племінного об'єднання вплинула на світовий історичний розвиток?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С.32. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

Гуни здійснювали постійні напади на Західну Римську імперію, змушували германські племена переселятися на її територію (Велике переселення народів), що врешті-решт послабило імперію та сприяло її падінню в 476 році.

6. Який народ Північного Причорномор'я є найдавнішим за писемними джерелами?

Іванчик А. І. КІМЕРІЙЦІ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kimeriyci

Третя група свідчень античних авторів пов'язана з Північним Причорномор'ям. Найбільш повно вона представлена у Геродота (вперше – в Аристея Проконнеського). За цим оповіданням, К. спочатку населяли скіфську країну, були звідти вигнані скіфами, які прийшлі зі сходу, і пішли в Передню Азію

через Кавказ. Мабуть, Геродот поєднав в єдине оповідання дані більш ранньої літературної традиції різного походження, усні свідчення причорноморських греків (в тому числі легенди як грецького, так і скіфського походження), власні теорії і гіпотези.

7. Яка форма правління була у Скіфії?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С.21.

Скіфія була державою рабовласницького типу, а за формою правління – одним із різновидів рабовласницької монархії. За даними писемних джерел, вона поділялася на три частини, кожну з яких очолював цар. Один із них, що владарював над скіфами царськими, був верховним царем. Своєю чергою, царства поділялися на округи – номи. На чолі царств і номів стояли представники царської династії. Верховному цареві належала вся повнота законодавчої та виконавчої влади. Він самостійно вирішував питання внутрішньої та зовнішньої політики, виконував судові функції. Ґрунтуючись на уявленні про божественне походження царської влади, цар виконував також функції жерця. Апарат державного управління складався з найближчих родичів, найвідданіших слуг і військової верхівки. Найвпливовіші з них становили наближений до царя дорадчий орган – царську владу. За часів Геродота у скіфському суспільстві існував також демократичний орган – народні збори всіх воїнів, на яких обговорювалися важливі питання суспільного життя і престолонаслідування. Із зміцненням царської влади, починаючи від Атея, значення зборів втратило силу. Хоча державна структура скіфів була ще доволі крихкою і значно відрізнялася від розвинутих рабовласницьких або феодальних держав, але все таки вона була політичною організацією зі своїми основними функціями.

8. Який з понтійських царів у 110 році до н.е. зупинив скіфську експансію?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С.17. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

«Частина скіфів поступово переходила до осілого способу життя, зайнялася землеробством, садівництвом і торгівлею. Пожвавилися відносини з античними містами-державами. У II ст. до н.е. – III ст. н.е. Мала Скіфія переживає період піднесення. Вона встановила владу над Ольвією й почала збройне змагання з Херсонесом і Боспором за панування над всією Таврідою. Але на прохання херсонесців понтійський цар Мітрідат VI Евпатор (132-63 до н.е.) у 110 році до н.е. військовою силою поклав край скіфській експансії.»

9. Яке значення скіфського періоду у розвитку давнього населення на території України?

Держава і цивілізація в історії України : [монографія] / М. Є. Горєлов, О. П. Моця, О. О. Рафальський; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. імені І. Ф. Кураса, Ін-т археології. – Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. – 879 с. С. 101. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

На думку В.Мурзіна, скіфський період в історії України став якісно новим етапом у розвитку її давнього населення. Якраз тоді Північне Причорномор'я стає контактною зоною, в межах якої виникає взаємодія трьох різних за своєю природою світів – кочового в степових районах, осілого землеробсько-скотарського у лісостеповій зоні та античного. Ця подія не лише вивела до того невідомі народи півдня Східної Європи на арену світової історії, але сприяла формуванню тут стійких утворень, першим з котрих слід назвати Надчорноморську Скіфію, що об'єднала під владою номадів різні за походженням, особливостями господарства і побуту племена та народи, які мешкали на цих землях.

10. Яка форма управління характерна для Антського союзу племен?

Історія держави і права України : навч. посіб. / кол. авт.: д-р юрид. наук, проф. В. О. Боняк, д-р юрид. наук, доц. Д. А. Селіхов, канд. юрид. наук, доц. Ю. С. Завгородня та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 44. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13243/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%86%d0%94%d0%9f%d0%a3%20%d0%ba%d0%b0%d1%84%20%d0%a2%d0%86%d0%94%d0%9f.pdf

Важливу роль відігравали народні збори, які ухвалювали рішення щодо політичних, економічних та військових питань. Найближче оточення вождя Божа налічувало 70 «вельмож», які утворювали раду племінного союзу. Народні збори регулярно скликалися. Анти мали добре організовані війська. Поступово влада вождів ставала все міцнішою. Форма управління серед антів була відома як «військова демократія».

11. Який суспільний лад був характерний для Боспорського царства?

Історія держави і права України : навч. посіб. / кол. авт.: д-р юрид. наук, проф. В. О. Боняк, д-р юрид. наук, доц. Д. А. Селіхов, канд. юрид. наук, доц. Ю. С. Завгородня та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 40–41. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13243/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%86%d0%94%d0%9f%d0%a3%20%d0%ba%d0%b0%d1%84%20%d0%a2%d0%86%d0%94%d0%9f.pdf

Боспорське царство за формою правління було рабовласницькою монархією. Впродовж тривалого періоду грецькі міста, що входили до складу цього царства, зберігали свою автономію, власні органи самоврядування, такі як народні збори, ради міст та обрані посади. Правителем держави був спадковий цар. Правова система Боспорського царства визначала захист інтересів рабовласників.

12. Якому органу належала вища влада в грецьких полісах Північного Причорномор'я?

Історія держави і права України : навч. посіб. / кол. авт.: д-р юрид. наук, проф. В. О. Боняк, д-р юрид. наук, доц. Д. А. Селіхов, канд. юрид. наук, доц. Ю. С. Завгородня та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 36. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13243/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%86%d0%94%d0%9f%d0%a3%20%d0%ba%d0%b0%d1%84%20%d0%a2%d0%86%d0%94%d0%9f.pdf

«Вищим органом влади були народні збори, в яких мали право брати участь усі чоловіки віком від 25 років. До їх компетенції входило ухвалення законів, вибори посадових осіб, регулювання морської торгівлі, укладання договорів, регулювання грошової системи».

13. Чим відзначився скіфський цар Атей?

Ольговський С.Я. СКІФИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Skify

«... У 4 ст. до н. е. скіфи досягли найвищого піднесення, цар Атей об'єднав частину скіф. племен і на зх. кордонах розпочав боротьбу і поширенням свого впливу на Балканах. В Ольвії карбували монети з ім'ям Атея. 339 до н. е. скіфи зазнали поразки від військ Філіппа II Македонського, а сам Атей загинув у бою. Але це не похитнуло військ. потужність скіфів, і 331 до н. е. скіф. війська знищили армію Александра Македонського, на чолі якої стояв його намісник Зопіріон...».

14. Яка форма правління була характерною для Малої Скіфії?

Історія держави і права України : навч. посіб. / кол. авт.: д-р юрид. наук, проф. В. О. Боняк, д-р юрид. наук, доц. Д. А. Селіхов, канд. юрид. наук, доц. Ю. С. Завгородня та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 31. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13243/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%86%d0%94%d0%9f%d0%a3%20%d0%ba%d0%b0%d1%84%20%d0%a2%d0%86%d0%94%d0%9f.pdf

«Скіфія була державою з рабовласницьким устроєм. За формою правління вона являла собою один із варіантів рабовласницької монархії. За письмовими джерелами, Скіфія була поділена на три частини, кожну з яких очолював цар. Один з них, що владарював над скіфами царськими, був верховним царем».

15. Яка археологічна пам'ятка засвідчує перебування скіфів на території України?

Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2006. С.40. URL: https://archive.org/details/novdov2005/page/40/mode/1up?view=theater

Археологи ретельно досліджують перебування скіфів на теренах України. На землях нашої держави залишилося чимало скіфських поховань—курганів. Найвідомішими знахідками із життя скіфів стали золота ваза із зображенням побутових сюжетів (з кургану Куль-Оба), золота пектораль -нагрудна прикраса (з кургану Товста Могила) та золотий гребінь із зображенням батальної сцени (з кургану Солоха).

16. Чому історики називають князя Святослава «останнім вікінгом»?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С. 60. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/11082.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

Історики називають Святослава «останнім вікінгом». Справді, його військові експедиції та ідея покинути Київ і перемістити столицю, щоб контролювати торгівлю між Візантією та містами Центральної Європи, свідчать про те, що він був мало зацікавлений в управлінні царством, яке збудували його попередники та яке було розширене за рахунок його власних військових зусиль. Смерть Святослава стала кінцем доби вікінгів в Україні. Хоча вікінгські дружини ще відіграватимуть важливу роль у київській історії, наступники Святослава намагатимуться знизити залежність від іноземних вояків. Вони зосередяться на управлінні державою, яка їм дісталася, а не на захопленні нових територій та пошуку нових столиць.

17. Хто із князів Русі розгромив печенігів в 1036 році?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С.55. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

У 1036 році печеніги здійснили великий похід на Київ. На той час великим князем був Ярослав Мудрий. Він зібрав військо, вщент розгромив кочівників під стінами Києва та поклав край їхнім нападам на Русь. Після цієї поразки печеніги більше не становили серйозної загрози й невдовзі зникли з історичної арени.

18. Кому з князів літописець приписує вислів: «Лютий це чоловік має бути - про багатство не дбає, а зброю бере. Плати йому данину»?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С.51. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

Нестор-літописець повідомляє, що вони спочатку випробували Святослава золотом і поволоками. Тоді посланці нібито сказали імператорові «Лютий це чоловік має бути - про багатство не дбає, а зброю бере. Плати йому данину».

19. Як називався об'їзд князем та його дружиною підвладних територій у Русі X-XI ст. з метою збирання данини?

Бойко О. (2002) Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», С. 69—70. URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

За феодалізму земля була основним засобом виробництва. Право володіння нею стало юридичним підґрунтям, економічною основою отримання феодалами земельної ренти від залежних селян. Характерними рисами формування відносин залежності були пряме насильство (позаекономічний примус) та економічне закабалення смердів. Історія Київської Русі знає три види ренти, що ніби віддзеркалювали динаміку соціально-економічного розвитку. На ранньому етапі феодалізму домінувала натуральна рента (оброк продуктами), формою якого було «полюддя». Захоплення феодальною елітою общинних земель та формування вотчини призвели до появи відробіткової ренти. Подальший розвиток товарно-грошових відносин зумовив зародження в X ст. ще однієї форми ренти — грошової, яка згодом стала найпоширенішою.

20. Кого з руських князів Михайло Грушевський охарактеризував словами «запорожець на престолі»?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С.40.

У 964 р. після Ольги починає самостійно правити Святослав (964–972) За словами М. Грушевського, це був "запорожець на престолі". Святослав відзначався мужністю, войовничістю і лицарською вдачею. М. Аркас наводить такі слова очевидця про нього: "Святослав хоробрий був, легкий на ходу, як барс; у похід не возив із собою ні казанів, ні наметів; нарізував конину, воловичину, або звірину тоненькими шматками, шкварив на вугіллі і так їв; спав на повсті, підстеливши у голови сідло, а як ішов з ким воювати, то посилав перед себе своїх послів, щоб вони сповістили про це ворогів, кажучи: "Іду на вас". Не менш цікавим є опис зовнішнього вигляду князя Святослава. Очевидці вказують, що це був міцний чоловік, мав довгі вуса, голову мав голену із довгим пасмом волосся ("оселедець" у запорожців), а у вусі носив дорогоцінну сережку. Все життя Святослав провів у походах. Саме він закінчив об'єднання східних слов'ян в одній державі, поширив свою владу на фінські племена, що жили між верхньою Волгою і Окою, напав на волзьких болгар і зруйнував їхню столицю. Відтак він вирушив на Хозарський каганат і знищив його. Падіння останньої держави хоча й давало безпосередній доступ Русі до торговельних шляхів з країнами Сходу, але й позбавляло її захисту від кочових орд. Тому зруйнування Святославом Хозарського каганату негативно вплинуло на міжнародну ситуацію Київської держави, тепер їй самій довелося стати на перешкоді просуванню азіатських кочових орд у Європу. Святослав зміцнив свою владу на Тамані (Тмутаракань), воював на Північному Кавказі із печенігами, які часто нападали на Русь. Особливо запеклу боротьбу вів Святослав із Візантією.

21. Які політичні наслідки для Київської держави мало знищення Хозарського каганату князем Святославом?

Історія української державності: конспект лекцій. (2023) Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, С. 19. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/%D0%BE%D1%81%D1%82.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf

964–972, Святослав Ігоревич. Цей князь прославився як завойовник. У його діяльності можна виділити два етапи: перший – 964–966 рр. (східний похід); другий – 968–972 рр. (Болгарські походи). Східний похід був вдалим, протягом двох років Святослав приєднав племена в'ятичів, розгромив Волзьку Болгарію, мордву, ясів, касогів, у 965 р. завдав поразки Хозарському каганату і спалив столицю Ітіль. Внаслідок походу було значно розширено кордони держави на схід. Також знищення Хозарії відкрило кочовим племенам печенігів шлях до Русі.

22. Як невдалі походи князя Ігоря на Візантію вплинули на зовнішню політику Київської держави?

Історія української державності: конспект лекцій. (2023) Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, С. 18-19. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/%D0%BE%D1%81%D1%82.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf

Ігор Рюрикович здійснив два невдалі походи на Візантію у 941 і 944 рр. Вони мали не лише внутрішні наслідки, які призвели до надмірного полюддя та загибелі князя, але й зовнішні. Його наступниця княгиня Ольга відмовилася від політики експансії. Вона відвідала Константинополь, налагодила дружні відносини з імператором Костянтином VII та прийняла християнство. Після цього Ольга встановила дипломатичні відносини з німецьким королем Оттоном I (майбутнім імператором Священної Римської імперії).

23. З якою державою укладали торгівельні договори князі Олег та Ігор в X ст.?

Котляр М.Ф. ІГОР, Ігор Старий [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Igor_stary

«Олег проводив цілеспрямовану й активну зовн. політику. 907 він організував грандіозний похід на Константинополь, обложив місто і домігся від візант. імп. Лева VI Мудрого контрибуції та вигідних умов миру, що надавав великі пільги рус. купцям і дипломатам. Цей мир підтвердили 2 письмові угоди: попередня 907 і основна 911 року».

Котляр М.Ф. ОЛЕГ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Oleh

«ІГОР, Ігор Старий (р. н. невід. – восени 944) – київ. князь, син Рюрика. Згідно зі свідченнями літописів, 882 Олег привіз І. до Києва і від його імені вокняжився в стольному граді Русі, що поклало початок утворенню Давньорус. д-ви. «Повість временних літ» вважає Олега справжнім київ. князем, а Новгородський перший літопис молодшого ізводу – воєводою, який правив за дорученням І. По смерті Олега (912 – за «Повістю временних літ», 922 – за Новгород. першим літописом) І. став київ. князем. Продовжував справу централізації д-ви, інкорпорував до її складу племінні об'єднання уличів і древлян. Проводив традиційну для його попередників зовн. політику, вістря якої було спрямоване на Візантію. 941 здійснив похід на Константинополь, але зазнав поразки в мор. бою. Прагнучи реваншу, 943 здійснив ще масштабніший похід на Константинополь, та візант. уряд уладнав справу миром. 944 р. було підписано рус.-візант. угоду, менш вигідну, ніж аналогічний договір Олега з греками 911р.».

24. Який внесок в розвиток Київської держави зробила княгиня Ольга?

Історія української державності: конспект лекцій. (2023) Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, С. 19 URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/%D0%BE%D1%81%D1%82.%20%D0%86%

D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf

Княгиня помстилася древлянам за смерть чоловіка, спалила їхню столицю Іскоростень. Найбільшою заслугою Ольги вважається те, що вона навела порядок у зборі данини, встановила час, місце (погости, становища) і норми (уроки, дані) сплати данини, відмінила полюддя. У 957 р. Ольга поїхала в Константинополь, уклала договір з Візантією і охрестилась. Проте примусового насадження християнства в Русі за правління Ольги не спостерігалося.

25. Яке походження терміну «Київська Русь»?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 227. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

Цитата: «Київська Русь», або «Давня Русь», чи «Русь-Україна» – це кабінетні терміни. Адже сучасники називали цю державу «Руська земля» або «Русь». Перша із вищезазначених назв з'явилася на основі розробки московськими книжниками XVI ст., а пізніше М.Карамзіним, С.Соловйовим, В.Ключевським та іншими істориками Російської імперії.»

26. З якою метою княгиня Ольга здійснила реформи повинностей залежного населення?

Бойко О. (2002) Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С. 47 - 48; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Широкомасштабні воєнні походи поглинали значну кількість ресурсів і вимагали від держави постійного напруження сил, що підштовхувало князя збільшувати данину. Одне з таких повторних збирань данини призвело 945 р. до повстання древлян, під час якого було вбито Ігоря. Після цих трагічних подій на чолі Давньоруської держави стала дружина Ігоря — княгиня Ольга (945—964), оскільки його син Святослав був ще малолітнім. Своє регентство вона розпочала з придушення древлянського повстання, у ході якого кількох древлянських князів було вбито, а головне місто цієї землі Іскоростень — спалено. Проте смерть Ігоря вимагала не тільки помсти, вона гостро ставила питання про форми і методи державного управління. Намагаючись убезпечити себе від нових народних виступів, Ольга провела деякі реформи, суть і зміст яких полягали в регламентації повинностей залежного населення; унормуванні процесу збирання данини (визначення її розмірів і встановлення місць збирання); створенні осередків центральної князівської влади на місцях — «становищ» і «погостів».

27. Яка подія відіграла важливу роль у консолідації полянського союзу племен у другій половині I тисячоліття?

Бойко О. (2002). Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С. 44; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

До утворення Давньоруської держави у східних слов'ян існувало 14 великих племінних об'єднань (дуліби, поляни, бужани, волиняни, сіверяни, тиверці, уличі та ін.). VI—VIII ст. — період еволюції союзів слов'янських племен у протодержавні утворення — племінні князівства, серед яких виділялися об'єднання дулібів і полян. Аварська навала помітно ослабила дулібів, що надало перевагу полянам у південній частині східнослов'янського етнічного масиву.

Значною подією в процесі політичної консолідації полянського міжплемінного союзу стало заснування міста Києва, який завдяки вдалому географічному розташуванню швидко перетворився на політичний центр східних слов'ян. Утворені навколо нього Полянське і Київське князівства об'єднали

древлян і сіверян. Внаслідок цього в VIII — середині IX ст. в Середньому Подніпров'ї сформувалося державне об'єднання — Руська земля. Масштабність її воєнних акцій та амплітуда зовнішньополітичної активності вражаючі — від участі 852—853 рр. у відбитті арабського наступу на Закавказзі до численних знаменитих походів на Візантію.

28. Які повноваження мав великий князь київський в управлінні Русі XI-XII ст.?

Аніщук Н.В. (2021) Історія і перспективи української державності: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, С. 14; URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/03f7b73f-cbcd-4429-b720-c40280aab92d/content

Вища законодавча, судова, військова та адміністративна влада в державі належала великому князю київському з династії Рюриковичів. Його законодавча влада полягала у виданні уставів, судних грамот, укладанні міжнародних угод, в кодифікації норм права. Князь очолював судову систему і його суд був вищою судовою та апеляційною інстанцією. Як адміністратор він встановлював адміністративний поділ, призначав адміністраторів (посадників, воєвод, удільних князів). Силовою структурою було військо-дружина та військові округи на чолі з воєводами. У розпорядженні князь мав численний апарат урядовців як в центрі (він називався княж двір– тіуни, мечники, ябедники, огнищани, під'їзні тощо), так і на місцях.

29. Якою була форма правління Русі?

Княжа служба в Київській Русі / М. Ф. Котляр; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2009. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001677

За формою правління Київська Русь була ранньофеодальною монархією, яка трималася на системі військово і державнослужилого землеволодіння. За формою устрою це була федерація земель, а за політичним режимом- автократія. Вона об'єднувала 20 народностей, тобто була багатонаціональною.

30. Хто захопив Київ у 882 році і проголосив його «матір'ю міст руських»?

Котляр М.Ф. ОЛЕГ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Oleh

До появи Рюриковичів у Києві правила династія Києвичів (Кий, Дир, Аскольд). У 882 р. Олег, який володів Словенським князівством, здійснив у Києві династичний переворот, усунувши від влади династію Києвичів. Повідомлення про захоплення Олегом Києва літописи традиційно починають історію єдиної східно-слов'янської держави Київська Русь.

31. Яке рішення князя Володимира Великого визначило європейський вектор розвитку руських земель?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С. 53. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

Найважливішим нововведенням Володимира стало запровадження християнства на Русі. Якщо раніше його сприйняли окремі князі та їхнє найближче оточення, то за Володимира йшлося про всю неозору Київську імперію. Він добре бачив, що язичництво вже не відповідало ні рівневі розвитку держави, ні становищу великого князя в суспільстві. Волхви й «кудесники» суперничали з князями за

владу над народом. Перш ніж провести релігійну реформу, Володимир доручив своїм експертам з'ясувати, яка релігія найближча руському людові. Нею й виявилося християнство, що з давніх-давен поширювалося на руські землі. Чималу роль при цьому відіграло й те, що воно було офіційною релігією у Візантії, а також у болгар, поляків і угрів. Саме через нову релігію Русь прилучалася до сонму європейських держав і обрала європеїзований шлях політичного розвитку.

32. Яка основна причина відмови князів Володимира Великого і Ярослава Мудрого від продовження завойовницької політики Святослава Хороброго?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. - с. 54; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Роки князювання Ярослава (1019—1054) — час найвищого розвитку і найбільшого піднесення Київської Русі. Всі свої зусилля великий князь спрямував на продовження справи Володимира — посилення єдності, централізації держави, її європеїзацію. Як свідчать літописи, Ярослав був не стільки князем-дружинником, князем-завойовником (хоча його прихід до влади відбувався під брязкіт зброї та лиття крові), скільки князем-будівником, князем-просвітителем. Деякі вчені пояснюють це збігом обставин: по-перше, у князя був уроджений підвивих у правому тазостегновому суглобі, по-друге, в одній з битв він отримав важку травму правого коліна і тому фізично не був повноцінним воїном. Саме тому, на їхню думку, свою силу та енергію він спрямував у інші сфери державної діяльності. Проте таке пояснення є дещо спрощеним, оскільки правління Ярослава збіглося з періодом внутрішнього освоєння та втримання величезних територій, завойованих князями-попередниками, що вимагало не тільки якісних змін у внутрішній та зовнішній політиці, але й іншого типу державного правителя.

33. Яка з наведених пам'яток містить норми давньоруського права?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С. 55. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

«Руська Правда» – це найвідоміший правовий кодекс Київської Русі, який систематизував норми права, що регулювали життя руського суспільства. Він був створений у XI столітті за князювання Ярослава Мудрого і доповнювався його нащадками. Збірник містив норми кримінального, цивільного та процесуального права.

34. Про якого князя Русі літописець пише: «Зібрав князь ... багато писців і перекладав з грецької на словянське письмо, і списали книги многі... Звелів багато книг переписати і склав їх у церкві святої Софії»?

Новий довідник: Історія України/С. Крупчан та ін. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2006. – С.71—72; URL: https://archive.org/details/novdov2005/page/71/mode/1up?view=theater

За часів Ярослава Мудрого на Русі з'явилася перекладна література. Справжньою подією стали оригінальний переклад Біблії та вихід у світ збірника «Бджола», до якого увійшли уривки оповідань античних авторів. Книги створювали писці та переписувачі, які здебільшо були священиками та ченцями. Давні книжки мали оправи, прикрашені золотом і коштовним камінням, а також різнимі фрагментами та заставками із зображеннями фантастичних птахів, звірів та людей.

35. Яку назву має перший руський звід норм світського права, укладений за князювання Ярослава Мудрого?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С. 48; URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deschynskyi_Leontii/Istoriia_Ukrainy_ta_ii_derzhavnosti_Kurs_lektsii.pdf

Князювання Ярослава (1019–1054) вважається апогеєм могутності Київської Русі. Досягненням, з яким найбільше пов'язують зміцнення політичного становища держави, стало зведення загальноприйнятих у ті часи законів у "Руську правду" – правовий кодекс усієї країни. Ще за Олегових часів русичі мали власні закони, але письмово законодавство вперше було зафіксоване при Ярославі під назвою "Руська правда".

36. У чому полягає зміст поняття «віче» періоду Русі?

Бойко О. (2002) Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», С. 67; URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Віче — це народні збори дорослого чоловічого населення, що вирішували важливі громадські та державні справи. Цей орган влади логічно продовжує слов'янську традицію племінних зборів. У добу посилення монархії та централізму віча занепали, а в період ослаблення князівської влади знову відродилися. В літописах перші згадки про них датуються 1016 р. (Новгород), 1068 р. (Київ), 1097 р. (Володимир-Волинський). Право скликати віче мали князь, митрополит або ж самі жителі міста. Віче мало досить широкі права: оголошувало війну і укладало мир, виганяло або ж запрошувало князя, розпоряджалося фінансовими та земельними ресурсами, усувало адміністрацію, чинило вічовий суд. Механізм прийняття рішень був гранично простим — голосування не проводилося, а підтримка або ж заперечення висловлювалися гучним криком. Володіючи правом затвердження важливих державних рішень, віче все ж мало обмежену самостійність і рідко виступало із законодавчими ініціативами.

37. Що свідчить про діяльність Ярослава Мудрого?

Котляр М.Ф. ЯРОСЛАВ МУДРИЙ, Ярослав-Георгій Володимирович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yaroslav_M

« ... Ярослав Мудрий, так само, як і його батько, приділяв велику увагу обороні країни від кочовиків. Князь приєднав до Русі Поросся, де було споруджено оборонну лінію. 1036 під стінами Києва були розгромлені печеніги, які після цього вже ніколи не становили загрози для Русі ... Подібно до ін. середньовічних володарів Я.М. вдавався до династичних шлюбів, які закріплювали зовнішньополіт. союзи та/або піднімали міжнар. престиж київ. князя (і так само його партнерів). Сини Я.М. (Ізяслав Ярославич і Всеволод Ярославич) були одружені із сестрою польс. князя та донькою візант. імператора, доньки (Анна Ярославна, Єлизавета Ярославна, Анастасія Ярославна) — із французьким, норвезьким та угорським королями, сестра Марія-Добронєга (див. Добронєга Володимирівна) — із польс. князем ... З іменем Ярослава Мудрого традиція пов'язує «Руську Правду» і один із перших статутів церковних ...».

38. У якій галузі права положення Руської правди збігалася із церковними статутами?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 238. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

Цей документ є пам'яткою феодального права. Правда була світським судебником. Була створена світською владою й охоплює справи, підпорядковані світським, державним органама, не входячи у церковну юрисдикцію, яка виникла із хрещенням Русі й була передбачена спеціальними князівськими статутами. Розмежування це, все ж, не було чітким. У деяких сферах, наприклад у спадковому праві, Руська правда співпадає з областю церквної компетенції.

39. Що було основним джерелом Руської правди?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 238. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

«Руська Правда» являється офіційним актом. У самому її тексті наявні вказівки на князів, які приймали або змінювали закон (Ярослав Мудрий, його син, Володимир Мономах). Основним джерелом «Правди» являється звичаєве право. Разом з тим вона узагальнила окремі закони, що приймалися князями, тобто означала певну систематизацію права. З часом «Руська Правда» змінювалася та доповнювалася.

40. Яке твердження про віче в Русі відповідає дійсності?

Історія держави і права України : навч. посіб. / кол. авт.: д-р юрид. наук, проф. В. О. Боняк, д-р юрид. наук, доц. Д. А. Селіхов, канд. юрид. наук, доц. Ю. С. Завгородня та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 44. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13243/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%86%d0%94%d0%9f%d0%a3%20%d0%ba%d0%b0%d1%84%20%d0%a2%d0%86%d0%94%d0%9f.pdf

Зазвичай князі визнавали право віча на обрання, затвердження або відхилення князя. Обраний князь мусив укладати угоду з вічем, яку називали «рядом». Зміст цих «рядів» не зберігся, але припускається, що це були договори між князем і населенням, де визначалися обов'язки князя перед народом.

41. Яке з тверджень про Володимира Святославича є правдивим?

Шуст Р.М. ЗЛАТНИК [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zlatnyk

ЗЛАТНИК – умовна назва золотої монети, що карбувалася вел. кн. київ. Володимиром Святославичем наприкінці 10 ст. Припускають, що перша емісія З. була здійснена 990 з нагоди хрещення Київської Русі та одруження князя з візант. принцесою Анною. Відомі два типи З., що відрізняються текстом легенд. Усього відомо 11 З., 6 з яких виявлено в Пінському монетному скарбі. Технікою карбування, зовн. виглядом та вагою (бл. 4,2 г) З. був подібним до візант. соліда. Монета з легендою кириличним шрифтом, маєстатичним зображенням князя, родовим знаком роду Рюриковичів (починаючи від Володимира) – тризубом, який став держ. гербом Київської Русі, виконана на високому мистецькому рівні й була символом незалежності, сили та могутності держави.

42. Що стало результатом реформ князя Володимира Великого?

Бойко О.(2002) Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С. 52 – 53; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Завершальний етап формування давньоруської державності вимагав значних суспільних змін, спрямованих на консолідацію країни. Саме тому Володимир провів кілька реформ.

Входження до Київської Русі за часів Володимира основних союзів давньоруських земель не означало ліквідації їхнього автономізму. Величезні простори держави, слабкість князівського адміністративного апарату робили владу племінних вождів та князів на місцях майже безмежною. Намагаючись зміцнити великокнязівську владу, Володимир провів адміністративну реформу, суть якої полягала в тому, що землі князівства, де правили залежні від нього місцеві правителі, передавалися дванадцятьом синам князя, великокнязівським посадникам та наближеним боярам. Внаслідок зламу сепаратизму племінної верхівки на зміну родоплемінному поділу давньоруського суспільства прийшов територіальний поділ, що є однією з основних ознак сформованої державності.

Військова реформа була спрямована як на посилення обороноздатності країни, так і на зміцнення особистої влади великого князя. її суть полягала в ліквідації «племінних» військових об'єднань і злитті військової системи з системою феодального землеволодіння. Володимир активно роздавав «мужам лучшим» земельні володіння в прикордонних районах Русі, зобов'язуючи їх до військової служби. Ця реформа мала кілька важливих наслідків: вона дала змогу надійно укріпити південні рубежі від нападів кочівників; сформувати боєздатне, віддане князю військо; створити нову, або молодшу, знать-дружину, цілком залежну від великого князя, яка стала своєрідною противагою місцевому боярству.

Релігійна реформа почалася спробою модернізувати язичництво. Чудово розуміючи, що в централізованій державі в релігійній сфері має панувати монотеїзм, великий князь спочатку намагався протиставити культ верховного божества Перуна цілому пантеону богів підкорених племен. Проте стара язичницька віра не сприяла процесу формування нових суспільних відносин, її державотворчий потенціал був явно недостатнім для такої великої та поліетнічної держави, як Київська Русь. Саме тому наприкінці 80-х років X ст. Володимир вирішує запровадити християнство як державну релігію.

Реформаційний доробок великого князя містить і запровадження нового зведення законів усного звичаєвого права, названого літописцем «Уставом земленим», який надалі ліг в основу першого на Русі писаного зібрання юридичних норм — «Правди Ярослава» (1016).

43. Яку функцію в державному правлінні Русі наприкінці X – у першій половині XI ст. виконувало віче?

Котляр М.Ф., Мудрий М.М. ВІЧЕ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Viche

Віче – збори вільних людей у Давній Русі, на яких обговорювались і вирішувались важливі громадські справи. Розвинулося з народних зібрань у східних слов'ян, описаних візантійськими істориками 6 ст. Цей архаїчний інститут народовладдя набуває нових форм і змісту в часи завершення буд-ва Давньоруської держави наприкінці 10 – початку 11 ст. Віче уперше згадується під цією назвою в літописі під 997 (Білгород). Зі встановленням сильної князівської влади віче утвердилося як колективний орган місцевого самоуправління, а з перебігом часу стало брати участь і в державних справах. 1024 року київське віче відмовило братові Ярослава Мудрого Мстиславу Володимировичу, який хотів сісти на престол; 1068 року скинуло київського князя Ізяслава Ярославовича і посадило полоцького князя Всеслава Брячиславовича. Джерела дають підстави вважати, що віче було органом надзвичайним, вирішувало найважливіші питання міського і державного життя: війни і миру, закликання і вигнання князів.

44. Який інститут державного правління у Русі наприкінці X – у першій половині XI ст. був найважливішим?

Україна: хронологія розвитку / НАН України. Інститут археології. Т.2. К.: КРІОН, 2009. С. 219 – 220.

Найважливішим інститутом державного правління була князівська влада. Князь виступав не тільки верховним правителем країни, землі або волості, а й законодавчим розпорядником усього місцевого життя. Відсутність князя у місті чи землі порушувала нормальне функціонування всіх адміністративно-управлінських служб. Зміна князів, як правило, вела і до зміни попередньої адміністрації, яка не тільки не мала імунітету стосовно князівської влади, а й перебувала у повній залежності від неї.

Отже, давньоруський князь являв собою головну державну структуру, був гарантом нормального функціонування всіх органів управління, а також символом державної стабільності.

45. Який орган влади в Русі діяв на основі народних зборів?

Аніщук Н.В. (2021) Історія і перспективи української державності: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, С. 14; URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/03f7b73f-cbcd-4429-b720-c40280aab92d/content

Органом місцевого самоврядування з попередніх часів лишалися народні збори– віче, що скликалися в сільських общинах– вервях та в містах. Найменшою адміністрацією держави була община–верв на чолі з вервним старостою. Верві об'єднувалися в повіти, волості та погости на чолі з тіуном, уділи та землі з князями з династії Рюриковичів. Місцевими адміністраторами виступали призначені князем десяцькі, соцькі, тисяцькі, тіуни, мечники, воєводи, вірники, ябедники та посадники.

46. Яким був довгостроковий результат Любецького з'їзду князів?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

У 1097 р. був скликаний Любецький з'їзд князів. На ньому було вирішено організувати спільний похід проти половців та примирити князів. Було прийнято вотчинний принцип успадкування земель, за яким князі отримали землі в спадкову власність, що фактично означало розпад Русі на удільні князівства.

47. Що стало найбільшим досягненням військово-політичної діяльності князя Володимира Мономаха?

Поле битви Україна. Від «володарів степу» до «кіборгів». Воєнна історія України від давнини до сьогодення / Б. Черкас та ін. Харків, 2016. С. 105 – 106.

Переворот Володимира Мономаха мав короткотермінові позитивні наслідки. Як умілому адміністратору та талановитому полководцю, йому вдалося дещо пригальмувати процеси децентралізації Русі, мобілізувати сили більшості князівств для відсічі половцям, які після кількарічної військової кампанії були змушені полишити руське пограниччя й на кілька десятиріч відступити на Північний Кавказ та Балкани.

48. З якого джерела уривок: «...Найбільш за все убогих не забувайте. Але скільки зможете, по силі своїй годуйте їх, давайте милостиню сироті і вдовицю виправдовуйте самі, не дозволяйте сильним погубити людину. Ні правого, ні винного не вбивайте, не повелівайте вбити його, якщо навіть він буде достойний смерті, і ніякої душі християнської не погубляйте...»?

Новий довідник: Історія України/С. Крупчан та ін. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2006. – С.80—81; URL: https://archive.org/details/novdov2005/page/80/mode/1up?view=theater

«Повчання дітям» – це етичний і моральний текст, написаний Володимиром Мономахом. В ньому він дає настанови своїм дітям щодо правильного поводження, допомоги бідним і нужденним, а також закликає до справедливості та милосердя.

49. Хто з князів Русі писав у своєму «Повчанні»: «Усіх походів моїх було 83, а інших мало важливих не пригадаю. Я уклав із половцями 19 мирних договорів, узяв у полон 100 кращих їхніх князів і звільнив з неволі, а більш двохсот стратив і потопив у ріках»

Україна. 101 героїчна битва/Сядро В.В., Скляренко В.М. – Х.:Веста, 2010. – С.6.

Володимир Мономах – автор «Повчання», де він описує свої військові досягнення, зокрема, мирні договори з половцями та інші події з військових кампаній. Він був відомий укладанням мирних угод із половцями й іншими народами.

50. На якому із князівських з'їздів (снемів) було проголошено принцип «хай кожний тримає вотчину свою»?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С.51.

Для припинення міжусобиць і встановлення якоїсь згоди руські князі в 1097 р. з'їхались на з'їзд в Любеч. Ініціативу щодо нього проявив Володимир Мономах – внук Ярослава Мудрого. З'їзд закріпив поділ Русі на уділи між князями. Це означало, що принцип сеньйорату перестав існувати. Його замінив "отчинний" порядок престолонаслідування від батька до сина. Разом з тим князі погодилися між собою укласти оборонний союз і заборонити укладання приватних союзів князів з половцями. Але ухвали з'їзду відразу ж були порушені, бо спалахнули знову міжусобиці. Ще декілька разів князі збиралися на свої з'їзди, щоб домовитися про їх припинення, хоча вдалося дійти згоди тільки про організацію спільних походів проти половців.

51. Характеристику якого періоду відображає уривок історичного джерела: «Перестали князі невірних воювати, стали один одному казати: се моє, а се моє теж, брате! Стали вони діла дрібні вважати за великі, на себе самих підіймати чвари...»?

Бойко О. В. (2002) Історія України: посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», С. 58.

Наприкінці XI ст. посилилися відцентрові тенденції в державі, було втрачено політичну єдність, спалахнули численні міжусобні війни, зросла зовнішня загроза. Всі спроби княжих з'їздів (1097, 1100, 1101 і 1107) заблокувати негативні тенденції та припинити міжусобиці закінчилися невдачею. У XII столітті на теренах Русі одне за одним з'являються окремі самостійні князівства і землі. У цю добу роздрібненість набула рис стійкої, прогресуючої тенденції. Так, якщо в XII ст. утворилося 15 князівств (земель), то їхня кількість на початку XIII ст. сягала вже 50.

Феодальну роздрібненість спричинила низка чинників: 1. Великі простори держави та етнічна неоднорідність населення. 2. Зростання великого феодального землеволодіння. 3. Відсутність чіткого незмінного механізму спадкоємності князівської влади. 4. Зміна торговельної кон'юнктури, частковий занепад Києва як торгового центру, поява поліцентрії в зовнішній торгівлі. 5. Посилення експансії степових кочівників (печенігів, половців та ін.). Період феодальної роздрібненості — закономірний етап у розвитку суспільства, адже роздрібненість — не особливість Київської Русі, а загальноєвропейська тенденція. Саме в цей час відбулося остаточне формування феодальної системи (чітко визначилися права феодалів та повинності селян, завершився процес становлення феодально-станової ієрархії, формувався і вдосконалився державний апарат тощо). Роздрібнення структури політичної влади було цілком логічним і природним наслідком феодальних відносин: роздрібненій формі земельної власності відповідає роздрібнена форма держави, роздрібнена структура влади.

52. Як Мстислав Великий сприяв зміцненню єдності Русі під час свого правління?

Котляр М.Ф. МСТИСЛАВ ВЕЛИКИЙ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mstyslav_Ve

Мстислав Великий був сильним і владним київ. князем. Інші Мономашичі корилися йому; Ольговичі, Давидовичі й Ростиславичі визнавали його старійшинство. 1128–30 М.В. узяв гору над полоцькими князями, що прагнули відособитися від Києва, полонив їх, відіслав до Константинополя, а в Полоцьку (нині місто Вітебської обл., Білорусь) посадив сина Ізяслава Мстиславича. Він тримав під контролем Новгород Великий, де сидів його син Всеволод. Успішно воював з чуддю і литвою (походи 1130 і 1131), його боялися половецькі хани. Мав матримоніальні зв'язки з государями Заходу. Мстислав був останнім єдиновладним государем Давньорус. д-ви. По його смерті відносно єдина монархія Рюриковичів вступила в добу удільної роздробленості.

53. Яке рішення було ухвалено на з'їзді в Любечі 1097 року щодо системи успадкування престолу?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 75.

Володимир мономах, великий проповідник ідеї єдності Русі, ініціював реформу системи успадкування престолу. На з'їзді, організованому за допомогою мономаха в місті Любечі 1097 року, князі вирішили позбутися удільно-лествичної (сеньйоральної) системи успадкування, запровадженої Ярославом мудрим. Було вирішено, що замість того, щоб сини та онуки тріумвірів мінялися на князівських престолах, кожен буде правити у власному володінні. Лише нащадки Ізяслава, старшого сина Ярослава, будуть успадковувати київський престол. Але ця система не змогла працювати на практиці. Нових правил не дотримувався ні сам мономах, коли домігся київського престолу 1113 року, ні його наступники. менш ніж за 40 років, між 1132 та 1169 роками, у столиці змінилося принаймні 18 правителів – учетверо більше, ніж за всю попередню історію Київської держави.

54. Що стало однією з причин розпаду тріумвірату Ярославичів?

Бойко О. Д. Історія України: посібник. К.: видавничий центр «Академія», 2002. С. 57.

«Кожен з тріумвірів був претендентом на першу роль у державі. Значного удару союзу ярославичів було завдано поразкою руських військ у битві з половцями на р. Альті 1068 р. Ця трагічна подія призвела до захоплення кочівниками Переяславщини, повстання киян проти Ізяслава та різкого загострення суперечностей між тріумвірами.»

55. Яким чином Ярослав Мудрий розподілив владу між своїми синами у заповіті?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016.С. 73–74.

«За «Повістю минулих літ» Ярослав залишив заповіт, у якому він поділив своє царство між синами, давши кожному окреме князівство. Київський престол, що включав не лише Київську та Новгородську землі, а й верховну владу над іншими князями, мав відійти до старшого сина. інші мали правити під його протекцією та наглядом у своїх окремих князівствах. Передбачалося, що київський престол переходитиме від старших братів до молодших, поки не помре одне покоління князів. Нове покоління започаткує новий цикл, почавши від найстаршого сина найстаршого з братів. Більшість учених висловлюють сумнів щодо справжності Ярославового заповіту, однак, хоч існував він, хоч ні, текст, що заявляє про існування такого заповіту, відображає практику, що переважала після смерті Ярослава.»

56. Яка правильна хронологічна послідовність правління київських князів?

Аніщук Н. В. (2021) Історія і перспективи української державності: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, С. 13. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/68ceb8a5-bdec-4a49-92b5-4b8e65a0d4ec

Святослав Хоробрий правив у 964-972 рр. В основних рисах Київська Русь як держава склалася в роки правління Володимира І Святославовича Великого (980— 1015 рр.). Її будівництво було завершене за Ярослава І Мудрого (1019—1054 рр.). Центральна влада була відновлена Володимиром Мономахом (1113—1125 рр.).

57. Якою була найбільш часта причина князівських усобиць у Руській державі?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 59; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Відсутність чіткого незмінного механізму спадкоємності князівської влади. Тривалий час (майже до 30-х років XX ст.) серед істориків панувала думка, що основною причиною роздрібненості є порушення принципів престолонаслідування. Спочатку на Русі домінував «горизонтальний « принцип спадкоємності князівської влади (від старшого брата до молодшого, а після смерті представників старшого покоління — від сина старшого брата до наступного за віком). Помітне збільшення чисельності нащадків Володимира Святославича та Ярослава Мудрого зумовило той факт, що вже наприкінці XI ст. деякі з них, виходячи з власних інтересів, енергійно почали виступати за «отчинний», або «вертикальний», принцип (від батька до сина). Паралельне існування, зміщення та накладання цих двох принципів, на думку вчених, були причиною феодальної роздрібненості.

58. У вирішенні якої зовнішньополітичної проблеми Русі у XII – на початку XIII століть важливу роль відігравали князівські снеми (з'їзди)?

Україна: хронологія розвитку / НАН України. Інститут археології. Т.2. К.: КРІОН, 2009. С. 213 – 217.

Суперечки між представниками різних гілок князівського роду постійно поглиблювалися, що відбилося в регіональних конфліктах та рішеннях князівських з'їздів. У 1097 р. перший із них відбувся в Любечі – резиденції Чернігівських князів.

...З'їзди — «снеми» і надалі збиралися у найвідповідальніші для країни періоди; на них обговорювали питання внутрішнього миру, феодального правопорядку, організації оборони Русі та інші важливі теми. Ініціаторами їх скликання, як правило, являлися Великі князі Київські, а місцем проведення — Київ або якийсь пункт Київської землі (окрім вищезгаданого Любецького). Такий інститут загально-руських князівських з'їздів функціонував до тридцятих років XIII ст., хоч і не був стільки-небудь регулярним.

Детально описаний в літописах, перший з'їзд дає зриме уявлення про коло питань, котрі розглядалися на всіх наступних. Це насамперед — «строение мира». Незважаючи на те, що не всі постанови Любецького з'їзду були реалізовані, він справив значний вплив на подальший політичний розвиток Київської Русі. У Любечі були вироблені, а точніше — юридично закріплені, норми міжкнязівських відносин, спрямовані на упередження усобиць, забезпечення більшої політичної стабільності в країні. Вперше за всю її історію «отчина» оголошувалася спадковим володінням певної князівської лінії, набувала правового статусу родової власності. На з'їзді, очевидно, було затверджено і загальноруський судово-правовий кодекс.

... Друге важливе питання, котре виносилося на загальноруські з'їзди князів, пов'язане з необхідністю консолідації сил для боротьби з половцями. Це питання, як видно з літописів, постійно стояло перед руськими князями. Боротьба з половцями вимагала об'єднаних зусиль багатьох князівств, а на чолі таких сил мусив стояти Київський князь.

… Напевно, не всі князівські з'їзди, де йшлося про питання війни і миру, знайшли висвітлення на сторінках літопису. Успішні походи Ростислава Мстиславича (1167 р.), Мстислава Ізяславича (1169 р.), Святослава Всеволодовича (1183, 1184, 1185, 1192 та інші роки), в котрих брали участь військові дружини з багатьох земель, звичайно ж, були неможливі без попереднього обговорення їх стратегії і тактики. Кожен із цих походів, безперечно, обговорювався колом князів, яких Великий князь вважав необхідним і можливим залучити для участі в конкретному поході. Адже великі походи в центральні райони придніпровських половців звичайно ретельно готувались, їх очолювали Великі князі, вони мали на меті певні політичні цілі. За нормами міжкнязівського права, виробленими з'їздами і договорами, князь, який відмовлявся послати свою військову дружину на боротьбу з половцями, втрачав волость.

59. Яка причина відсутності у Київському князівстві власної князівської династії у XII – першій половині XIII століття?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 240 – 241.

Епоха феодальної роздробленості характеризувалася поглибленням процесу феодалізації земель, назрілими потребами налагодження нормального виробництва в місті і на селі. На південноруських, сучасних українських, землях сформувалося п'ять земель-князівств: Київська, Чернігово-Сіверська, Переяславська, Волинська та Галицька. Надалі процес дроблення продовжувався, а тому з'являлися більш дрібні наділи. Хоча це теж не був одноплановий рух. Так, наприкінці XII ст. Галичина і Волинь об'єдналися і в результаті цього виникло Галицько-Волинське князівство.

Князі-засновники місцевих династій, швидко зміцнивши своє становище в окремих землях, увійшли в тісний контакт із земським боярством, великою земельною знаттю, конче зацікавленою в мирному господарюванні у своїх вотчинах…

На різних східнослов'янських територіях в той чи інший час переважали монархічні або республіканські феодальні тенденції, набирали переважної ваги відцентрові чи доцентрові сили, зміцнювали своє положення або ж підупадали окремі князівські родини. Лише Київська земля так і не виділилася у спадкову вотчину якої-небудь гілки роду Рюриковичів, не склалася в окреме незалежне князівство. Аж до трагічних подій в 40-х роках XIII ст., тобто до часів монголо-татарської навали, вона вважалась власністю великокнязівського столу і навіть загальнодинастичною спадщиною всього давньоруського князівського роду.

60. У якому літописі у 1187 році вперше згадується назва «Україна»?

Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина І/Радченко Л.С. – Боярка-Ніжин:ВП НУБіП України. – ПП Лисенко М.М., 2015. – С. 24.

Київський літопис є частиною Іпатіївського літописного зведення і містить першу відому згадку назви «Україна» у 1187 році. Це відбулося у зв'язку зі смертю переяславського князя Володимира Глібовича.

61. Як називалася спадкова земельна власність князів, бояр та інших членів панівної верхівки Русі?

Котляр М.Ф. ВОТЧИНА // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Votchyna

Вотчина (давньоруське «отчина» – батьківська власність) – спадкова земельна власність князів, бояр та ін. членів панівної верхівки у Київській Русі й середньовічній Україні. Перші вотчини виникають у 2-й пол. 11 ст. спочатку як князівства. Боярські вотчини фіксуються джерелами між 11 і 12 ст. До того земля перебувала в колективній власності панівної верстви. Історики називають 3 основні шляхи виникнення вотчини: 1) переростання родо-племінної власності на землю у феод.; 2) надання земель васалам і 3) загарбання феодалами земель вільних общинників. У деяких давньоруських землях (починаючи від 12 ст.) в. утворювалися шляхом купівлі земель у селян боярами та княжими дружинниками.

62. Могутність якого з правителів Галицького князівства автор «Слова о полку Ігоревім» описав так: «підпер гори Угорські своїми залізними полками, заступивши королеві дорогу ... зачинив ворота Дунаєві»?

Ярослав Володимирович Осмомисл // Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1984. – Кн. 2, [т. 10] : Хмельницький Борис – Яцків. – С. 3988-3989. URL: https://archive.org/details/eu0t0/EU_T_10_Kh_Ya/page/n391/mode/2up?view=theater

«…Він мав велике військо, при допомозі якого став одним з наймогутніших князів на Русі. Про це згадує автор «Слова о полку Ігоревім»: «підпер гори Угорські своїми залізними полками, заступивши королеві дорогу», «зачинив ворота Дунаєві». Ярославу прийшлося воювати з своїм двоюрідним братом Іваном Ростиславичем (Берладником), який 1159 пробував з Дунайського пониззя захопити Галичину, але безуспішно…».

63. Які були причини опозиції галицького боярства проти князя Ярослава Осмомисла?

Ярослав Володимирович Осмомисл // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1984. – Кн. 2, [т. 10] : Хмельницький Борис – Яцків. – С. 3988-3989. URL: https://archive.org/details/eu0t0/EU_T_10_Kh_Ya/page/n391/mode/2up?view=theater

«…Ярослав покинув свою дружину Ольгу Юріївну і взяв нешлюбну жінку, боярську дочку Настасію Чагрову. Бояри спротивилися і примусили князя повернути Ольгу, а Настасію спалили як чарівницю…».

64. З якою подією пов'язана перша писемна згадка топоніму «Україна»?

Ясь О.В. УКРАЇНА, НАЗВА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2018. - 608 с.; URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%201

Повість минулих літ за Іпатіївським списком: http://litopys.org.ua/ipatlet/ipat28.htm

«Україна» — термін, який вживають: 1) для етногеогр., етнокульт. й етнополіт. локалізації території, заселеної укр. народом; 2) для означення сучасної д-ви Україна. Первісно вживався для позначення порубіжних земель стосовно Київ. землі та/або Переяслав. князівства (межової території з половцями), Галицько-Волин. князівства (пограниччя з Польщею), не маючи на той час певного етнокульт. змісту. У такому сенсі побутував у давньорус. історико-літ. пам'ятках 12—13 ст., зокрема у Київському літописі під 1187 в епізоді про смерть переяслав. князя Володимира Глібовича, у Галицько-Волинському літописі під 1213, 1280 та 1282.

65. Чому руські князі XII-XIII століття віддавали перевагу своїм вотчинам перед Києвом?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 76.

Вибір, зроблений Андрієм Боголюбським на користь власної столиці на Клязьмі, відобразив зміни, що відбулися у XII столітті в політиці, економіці та суспільстві Русі. Основні князівства на периферії київських земель наростили свою силу та багатство в той час, коли в Києві та Середньому Подніпров'ї точилася постійна внутрішня боротьба. Галицьке князівство в передгір'ях Карпат займалося торгівлею з Балканами вздовж Дунаю, що відбувалася з благословення Константинополя. Князі більше не потребували шляху Дніпром задля процвітання. У Володимиро-Суздальському князівстві Андрій Боголюбський успішно кинув виклик булгарам, які контролювали волзьку торгівлю. Новгород на північному заході збагачувався через торгівлю на Балтиці. Торговий шлях на Дніпрі через Київ ще існував, і обсяги торгівлі дійсно зростали, незважаючи на ворожість половців, однак дніпровський шлях уже не був єдиною або навіть головною комунікацією держави. У міру того як місцеві князі ставали багатшими та сильнішими, вони прагнули відстоювати автономію або й відверто вимагали незалежності від Києва. Вони мали всі підстави, щоб розглядати землі, успадковані від своїх батьків і дідів (а не недосяжну Руську землю навколо Києва, Чернігова та Переяслава), як головний об'єкт своїх прагнень.

66. Чому Андрій Боголюбський вирішив не переносити свою столицю до Києва після його захоплення в 1169 році?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 75-76.

Більшість нових князів з'явилася в Києві в результаті переворотів або ворожих вторгнень. Здавалося, кожен хотів володіти Києвом, і ті, хто мав шанси, випробовували долю. Проте 1169 року цю модель було порушено. Тоді військо Андрія Боголюбського, одного з наймогутніших та амбітних руських князів, який правив Володимиро-Суздальським князівством, захопило Київ. Андрій навіть не зробив цього сам, а відправив воювати свого сина. Захопивши місто, переможці грабували його кілька днів поспіль. Князь відмовився переїздити до Києва й закладати там свою столицю. Вибір, зроблений Андрієм Боголюбським на користь власної столиці на Клязьмі, відобразив зміни, що відбулися у XII столітті в політиці, економіці та суспільстві Русі.

67. Яку перешкоду доводилось долати Роману Мстиславовичу та його нащадкам у процесі зміцнення своєї влади в Галицько-Волинській державі?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. С. 265 – 266, 270.

Об'єднання галицьких і волинських земель вперше сталося за часів Романа Мстиславича, який це зробив сидячи до того у Володимирі-Волинському. Зважаючи на державотворчі дії цього князя по тому, як він став великим галицько-волинським князем, можна припустити, що ще у згаданому стольному граді він створив власну модель державного керування. Роман розумів, що коріння сильної князівської влади криється в незалежності від земельної аристократії. Тому послідовно обмежував сваволю бояр, придушував спрямовану проти нього феодальну опозицію. Польський історик XV ст. Ян Длугош із якихось давньоруських джерел дізнався, що Роман приборкав навіть духовного князя — володимирського єпископа, котрий чинив опір його централізованим заходам.

Подібно до інших князів, Роман спирався на могутню, віддану йому бойову дружину, чудово озброєну й вишколену. Але, на відміну від багатьох інших володарів, дбав про широку суспільну підтримку своїх заходів, спираючись на середні й верхні верстви городян багатьох волинських міст, насамперед стольного граду. Це дозволило суттєво зміцнити «плацдарм» для об'єднання більш

розлогих територій: у 1199 р. він утверджується у Галичі, який проголошує столицею новоствореного Галицько-Волинського великого князівства.

«Апетит» амбітного князя на цьому не заспокоївся. На самому початку наступного, XIII ст., в 1203—1205 рр., Роман закріплює за собою і Київ, садовить там свого посадника, хоча сам залишається в Галичі. Цього вимагала зовнішньо-політична ситуація — він втрутився в міжусобну боротьбу польських князів, а головне князь рішучими й крутими заходами придушував боярську опозицію.

На жаль, проведене зусиллями Романа Мстиславича об'єднання Галичини і Волині не створило справжнього і сталого державного організму. Воно виявилося недовговічним і крихким, трималось на силі та авторитеті самого князя. Об'єднання існувало занадто мало часу, щоб могли скластися й зміцнитися системи адміністрації, судочинства й збирання данини, а влада центру — поширитися на всю територію нового князівства. Та й дуже вже різними були його основні складові частини: Волинь — зі стійкою державною владою, розвинутою Романом, земельною аристократією, що в більшості підтримувала государя, й приборканою боярською опозицією; та Галичина, в якій князь завжди залежав від великих бояр і в якій Роман так і не встиг викорінити боярську олігархію й зміцнити свою владу. Він почав широкомасштабну кампанію проти галицького боярства, але довести її до логічного завершення завадила несподівана для всіх смерть князя у 1205 р.

68. Про яку тенденцію у житті Русі свідчило зміцнення Галицько-Волинського князівства на зламі XII –XIII століть?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 91; URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Оволодівши значною частиною київської спадщини, Галицько-Волинське князівство на зламі XII—XIII ст. за розмірами своїх володінь не поступалося Священній Римській імперії. Його зміцнення на тлі прогресуючого занепаду князівств Середнього Подніпров'я свідчило про те, що центр політичного та економічного життя поступово пересувається в західному напрямку. Центром своєї держави Роман обрав не орієнтований на Візантію Київ, а близький до кордонів західних держав Галич. Потужна торговельна артерія Буг—Дністер витісняє занепадаючий шлях «із варягів — у греки».

69. Чому після захоплення Києва у 1201 році Роман Мстиславич відмовився від київського престолу?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 220. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«...На переговорах чернігівським князям було запропоновано покинути столицю . Рюрик Ростиславич мав повернутися в Овруч, а київським князем мав стати сюзерен Волині луцький князь Інгвар Ярославич . Переможені мусили на це погодитися. І тут, здається, Роман проявив велику політичну мудрість, яка дозволила йому консолідувати волинських князів . Він зберіг вірність угоді 1170 р ., яка передавала старшинство Ярославу Мстиславичу і його нащадкам . Тому не Роман, а Інгвар у липні 1201 р . став київським князем…».

70. У чому полягає зміст реформи системи спадкування князівських престолів запропонованої Романом Мстиславичем?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 221-224. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…На той час реально під егідою Романа опинилася величезна територія, якої не мав тоді жоден з монархів Європи. "Відновлення політичної єдності Південно-руських земель від Карпат і Дунаю до Дніпра було видатною подією у державному житті Русі, хоча й не було для Романа кінцевою метою його широкої політичної програми". Така програма – "добрий порядок" у Романа Мстиславича була. Він хотів реформувати систему спадкування князівських престолів, усунувши причини боротьби за владу. "Ви, братія, знаєте, – звертався він до князів, – про те, що Київ є старійший престол у всій Руській землі і належить на ономy бути старійшому і мудрійшому у всіх князях руських … якщо прийняти хочете, коли в Києві великий князь помре, то негайно місцеві князі суздальський, чернігівський, галицький, смоленський, полоцький і рязанський, домовившись, виберуть старійшого і достойнішого собі великим князем і утвердять хресним цілуванням, як то в інших добропорядних державах чиниться … Програма Романа Мстиславича була досить реалістичною, відповідала вимогам часу і настроям частини еліти, зокрема пов'язаної з Священною Римською імперією, де ця програма саме в цей час наближалася до своєї реалізації. Відносини у сусідній Германській (Священній Римській) імперії, де право майорату не давало роздроблюватися землям і князівствам, могли служити Романові добрим взірцем … Спілкування з Гогенштауфенами та кола ми німецької знаті, могли підштовхнути Романа до ідеї "доброго порядку" – зміни практики успадкування та виборності київського князя. Ці ідеї далеко випереджували свій час. Прийняття їх дозволило би не тільки припинити усобиці, але й зустріти монгольську навалу консолідованою силою…».

71. Як Роману Мстиславичу вдалося об'єднати Волинське і Галицьке князівства 1199 року?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 211-212. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…Володимир Ярославич помер у 1199 р. Два його сини-бастарди залишалися в Угорщині. Найбільше легітимних прав на Галицьку спадщину мали по жіночій лінії ("по кужелю") внуки Ярослава Осмомисла: торопецький князь Мстислав Удатний та Ігоревичі. Пізніше, вже по загибелі Романа, вони реалізували це право, а у 1199 р. всі претенденти були далеко від місця подій і не були готовими до такої боротьби. За В.Кадлубком Романа поставив галицьким князем Лєшко Білий. Сандомирський князь сам тоді орієнтувався на Романа. Але ця інформація дозволяє припускати, що у поході на Галич з волинянами йшли дружини сандомирського та мазовецького князів. З цього ж джерела маємо повідомлення і про бій під Галичем. І.Крип'якевич звернув увагу, що партія прихильників Романа була численною і окремі бояри пішли за ним навіть у еміграцію. У 1199 р. об'єднання Волинської і Галицької земель стало політичною реальністю…».

72. Про що свідчить допомога Романа Мстиславича Візантії у 1200 році в боротьбі проти половців?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 212. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…Союз з Візантією. Другий шлюб Романа. Ставши галицьким князем, Роман перебрав і традиційну галицьку політику, перш за все у стосунках з Візантією. Він вирішив повернутися до старої політики, відновивши союз з Візантією. За повідомленням візантійського письменника Микити Хоніата у 1200 р. столицю імперії врятувала від половців "богом призвана фаланга" Романа Мстиславича. У середині 1200 р. Добриня Ядрійкович бачив у Константинополі галицько-волинське посольство у складі Твердяти Остромирича, Недана, Домажира і Негвара. Напевно це посольство врегулювало галицько-візантійські протиріччя, які виникли внаслідок підтримки Ярославом Осмомислом болгарського повстання. Російський історик О.Майоров знайшов переконливі свідчення союзу Романа з Візантією та допомоги галицько-волинського князя проти половців також у відомого візантійського історика і церковного діяча другої половини XIII ст. Феодора Скутаріота (бл. 1230 – після 1283) і у віршованій хроніці Єфрема Енійського (1332), де приводиться навіть чисельність Романового війська, яке виступило проти половців – 10 тисяч. У літописі заслув боротьбі з половцями увінчані грандіозним панегіриком: "великаго кнз Романа, приснопамтного самодержьця все Роуси, одолвша всимъ поганьсымъ зыко, оума моудростью ходща по заповдемь Божимъ, оустремил бо с бше на поганы, ко и левъ, сердитъ же бисть, ко и рысь, и гоубше, ко и коркодилъ и прехожаше землю ихъ, ко и релъ, храборъ бо б, ко и тоуръ, ревноваше бо ддоу своемоу Мономахоу..."«.

73. Чому частина галицьких бояр стала в опозицію до волинського князя Романа Мстиславича та підтримувала угорський сюзеренітет?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 208. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…угорський король Бела III, формально підтримуючи легітимного спадкоємця Володимира Ярославича, який їхав в його обозі, втрутився у боротьбу за Галицьку спадщину. Серед галицьких бояр було немало тих, які були не проти угорського сюзеренітету. Будучи спадковими власниками земельних ленів, галицькі бояри охоче сприймали ідеологію угорського баронства, яке йому було близьким перш за все трактуванням короля чи князя як першого серед рівних. Разом з прихильниками Володимира і противниками Романа ця група склала опозицію новому князеві. Бела III без проблем вступив у Галич і, заскочений легкістю перемоги, посадив на галицький трон сина Андрія, взявши з собою для його безпеки князя Володимира та заложників з сімей видних бояр…».

74. Яка теза, що характеризує державну політику Романа Мстиславовича, є вірною?

Дєдков М.В. (2024) Тексти (конспект лекцій) з дисципліни «Історія та культура України» для студентів усіх спеціальностей усіх форм навчання. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», С. 22-23.

Волинська держава була представлена великою кількістю невеличких відокремлених одне від одного князівств. Тільки князь Роман Мстиславович (1170 – 1205 рр.) зумів об'єднати розрізнені князівства в єдине Волинське, та саме за його ініціативою до Волинського князівства приєдналося

Галицьке (1199 р.). Так утворилася могутня Галицько-Волинська держава. 1199 - 1205 23 рр. – час правління князя Романа Мстиславовича – період становлення об'єднаного князівства. Він охороняв князівство від ворогів та розширював кордони. Переміг у боротьбі з польськими, полоцькими та литовськими князями, підкорив бояр всередині держави та приєднав деякі київські землі до свого князівства. Все це сприяло економічному та культурному розвитку Галицько-Волинської держави. «Добрий порядок» на Русі став однією з головних реформ Романа Мстиславовича. Після загибелі Романа фактичним правителем Галицько-Волинської держави стала його дружина Анна, яка користувалася підтримкою волинських бояр, а з галицькими стався конфлікт. Анна не зуміла врятувати державу, і в 1205 році відбувся розпад Галицько-Волинського князівства. Він був викликаний посиленням боротьби місцевих бояр за владу. Користуючись цим, поляки та угорці захопили міста Володимир і Галич та мріяли про захоплення всієї Галичини та Волині. Наступний період був наповнений боярською смутою й боротьбою синів Романа за повернення батьківської спадщини.

75. Яким був наслідок битви під Ярославом у 1245 році для князя Данила Романовича?

Галушка А.А. ЯРОСЛАВСЬКА БИТВА 1245 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yaroslavska_bytva_1245

ЯРОСЛАВСЬКА БИТВА 1245 — битва, яка завершила боротьбу за галицький престол між кн. Данилом Романовичем (див. Данило Галицький) та представником черніг. князівської династії Ростиславом Михайловичем. Ця боротьба почалася 1238 з того, що волин. кн. Данило Романович вигнав з Галича (давнього) Ростислава, якого підтримали його тесть, угор. король Бела IV, і князь Малопольщі Болеслав V Соромливий (проти нього Данило ходив 1243 і 1244 на підтримку свого союзника кн. Конрада I Мазовецького, суперника Болеслава V). Галицько-Волинський літопис помилково датує битву 1249, але відомо, що вона відбулася перед поїздкою Данила до хана Батия наприкінці 1245. Зараз битва датується 17 серпня 1245 (у день святих Флора й Лавра).

Першу спробу здобути Галич Ростислав зробив 1243 чи 1244 (хоча деякі дослідники вважають, що літописна оповідь про перший похід Ростислава насправді описує події 1245, які безпосередньо передували Я.б.). Ростислав захопив Перемишль і з допомогою прихильних до нього городян завдав поразки воєводі Данила, але повернувся до Угорщини перед підходом гол. сил на чолі із самим Данилом.

Улітку 1245 Ростислав вирушив у новий похід на Галицьку землю. Угор. військо, надане Ростиславу королем Белою IV, очолював бан Фільній, котрий мав давній досвід походів на Галич. Ростислав спершу пішов до Кракова, де до нього приєдналися малополяни на чолі з воєводою Флоріаном. Напевно, вже в Галицькій землі до Ростислава приєдналися загони ворожих до Данила галицьких бояр. Об'єднане військо в липні 1245 підійшло під місто Ярослав. Сильна залога не дала захопити Ярослав з ходу. Тоді Ростислав знову без бою зайняв Перемишль і набрав там війська, військ. знаряддя й запасів для облоги Ярослава. Обложена залога зробила вилазку, щоб знищити Ростиславові «пороки», але це їй не вдалося. Ростислав чекав підходу галицького війська на чолі з Данилом, щоб розбити його в ген. битві та відкрити собі шлях на Галич, тому замість рішучого штурму проводив час у рицарських турнірах. Тим часом Данило також заручився підтримкою своїх союзників: війська на допомогу проти Ростислава послали Конрад I Мазовецький і вел. кн. литов. Міндовг. Не чекаючи підходу союзників, Данило зі своїм братом Васильком Романовичем вирушив із Холма на Ярослав.

17 серпня 1245 військо Данила і Василька підійшло до броду через р. Сян (прит. Вісли), яка відділяла його від ворога. Першими на лівий берег Сяну переправилися легкокінні половці з Данилового війська, за ними — важка кіннота й піхота. За час, що знадобився Данилові й Васильку на переправу, Ростислав встиг підготувати військо до бою. Ростислав залишив свою рус. піхоту стерегти обложні укріплення проти можливої вилазки залоги Ярослава, а проти Данила й Василька рушив рицарську

кінноту з угорців, русі й малополяків. У Данила у війську також була піхота, але її роль під час битви неясна. Хід битви на правому й лівому крилі розвивався незалежно. Невідомо, хто з братів Романовичів стояв на якому крилі. Ростислав прагнув розв'язати справу одним рішучим збройним ударом і направив вістря своєї атаки на полк Данила, для чого треба було перейти яр. Данилів двірський Андрій зі своїм невеликим загоном кинувся наперерiз Ростиславові й заступив йому шлях. Можливо, Ростиславів полк виявився розладнаний переходом через яр і тому зав'яз у бою із загоном Андрія, який Данило посилив 20-ма «ліпшими мужами». Напевно, це була згадувана в угор. джерелі атака «списоносних руських баронів», коли під Ростиславом убили коня і він сам врятувався лише завдяки допомозі одного зі своїх рицарів. На іншому крилі Романовичів відбувався окремий бій між полком Василька і малополяками Флоріана. Василько переміг і погнав ворога. Данило залишив загін Андрія відбиватися від переважаючих сил Ростислава, а сам із гол. силами вдарив на угорців Фільнія, яких той тримав у резерві. У важкому бою (коли Данило сам мало не потрапив у полон, і де відзначився його молодий син Лев Данилович) стяг Фільнія впав (начебто роздертий особисто Данилом), і деморалізовані угорці почали тікати, а побачивши це, побігли й рус. прибічники Ростислава на чолі з ним самим. Данило хотів переслідувати ворогів далі, але Василько відрадив його від цього. Фільній потрапив у полон разом із багатьма угорцями, русинами й малополяками. Данило наказав його стратити. Було вбито також багато угор. і рус. полонених, а тих, кого лишили живими, відправили закутими до Холма. Повертаючись від Ярослава, Данило зустрів загони Конрада I Мазовецького й Міндовга, які не встигли взяти участь у Я.б., і відпустив їх додому.

Я.б. виявилася рішучою перемогою Данила. Його праву на галицький стіл більше не було загрози ні з Угорщини, ні з Чернігова. Угор. король Бела IV під впливом поразки свого зятя вирішив змінити свою політику щодо Данила і запропонував йому союз.

76. З якою метою Данило Галицький у 1253 році уклав союз з Папою Римським?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 63.

Збереглося листування між Папою і Данилом після його повернення від хана. З цих листів зрозуміло, що для Данила головним завданням була організація протитатарської коаліції і він хотів знати, коли вона буде організована. Справа ця для нього була дуже важлива, бо якраз в цей час татарський воєвода Куремса знову напав на Поділля і Волинь. Папа звертався з листами не лише до Данила, але й до Олександра Невського, князя Суздальського, якого теж закликав до об'єднання. Однак насправді метою Папи Інокентія IV було встановити лише оборонний вал для захисту Західної Європи від татарських нападів, а не активна боротьба з ними. Данило сподівався на організацію Папою хрестового походу силами великої коаліції держав: Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Померанії.

Плани Римської курії щодо створення європейської коаліції для війни з монголами реалізувати не вдалося. Однак наслідком контактів зі Святим Престолом стала урочиста коронація галицько-волинського правителя, який цим самим наче приймався під опіку Папи, як і решта володарів християнського світу. У таких умовах Данило погодився прийняти коронування, запропоноване Папою Інокентієм IV, яке відбулося В прикордонному Дорогочині (неподалік від сучасної Варшави). У 1253 р. "Прийняв вінець від Бога, від церкви Св. Апостолів, від стола Св. Петра, від отця свого Папи Інокентія і від усіх його єпископів», - записано в літописі. Проте, коли обіцянки допомогти в боротьбі з татарами не були реалізовані, Данило не вважав себе зв'язаним обіцянкою з Римом. Побачив і Папа, що його надії на навернення до латинства руських земель марні. Щоправда, у 1257 р. новий Папа Олександр II погрожував Данилові Галицькому прокляттям за непослух Римській церкві.

77. Які обставини сприяли Данилу Романовичу тимчасово звільнитися від монгольського сюзеренітету?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 90.

«…1253 року, підбадьорений обіцянками підтримки з Центральної Європи, Данило розпочав бойові дії проти монголів. Невдовзі він узяв під контроль частини Поділля та Волині, що були під монгольським пануванням. Він не міг вибрати кращого часу для свого наступу – 1255 року помер Батий, а кожен із його наступників правив менше року. монголам знадобилося п'ять років, щоб повернутися до Галичини та Волині з новим військом і відновити своє панування на цих землях. На цьому етапі вирішальне значення повинна була мати західна підтримка, однак вона так і не матеріалізувалася. Центральноєвропейські правителі проігнорували папську буллу із закликом до хрестового походу проти монголів…».

78. Яка особливість політики братів Данила і Василька Романовичів у правлінні Галицько-Волинським князівством?

Котляр М.Ф. ВАСИЛЬКО РОМАНОВИЧ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vasylko_Rom

«…Разом з братом княжив на Волині – в Тихомлі й Перемилі, звідки Романовичі почали збирати волинські землі … Данило вважався галицьким, а Василько Романович – волинським князем. Однак главою Галицько-Волинського князівства був старший брат Данило, з яким Василько Романович завжди діяв разом…».

79. З якою метою Данило Романович погодився прийняти корону від Папи Римського 1253 року?

Котляр М.Ф. ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Danylo_Galycky

«…В прагненні одержати допомогу від Заходу Д.Г. вступив у переговори з папською курією і 1253 прийняв королів. корону в Дорогичині від папи Інокентія IV, котрий декларував хрестовий похід проти монголо-татар. Похід не відбувся, і Данило не впустив до свого князівства катол. місіонерів, після чого відносини з курією обірвалися…».

80. Яка була мета Данила Галицького в союзі з володимиро-суздальським князем Андрієм Ярославичем?

Котляр М.Ф. ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Danylo_Galycky

«…Данило Галицький поставив перед собою завдання об'єднати Русь для відсічі Золотій Орді й уклав союз із владимиро-суздальським кн. Андрієм Ярославичем. Та 1252 Андрій був змушений тікати до Швеції від навали військ монголо-татар. воєводи Неврюя. Втративши єдиного союзника на Русі, Данило Галицький сам виступив проти Орди…».

81. Як Данило Романович змусив відмовитись Ростислава Михайловича від претензій на галицький престол?

Котляр М.Ф. ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Danylo_Galycky

«… Бояри знову збунтувались і закликали Ростислава Михайловича. В битві біля м. Ярослав (нині місто в Польщі) влітку 1245 Д.Г. завдав вирішальної поразки Ростиславу, підтримуваному галицьким боярством, угорським і польським військами (див. Ярославська битва 1245)…».

82. У боротьбі з якою державою Папа Римський Інокентій IV підтримував Данила Галицького?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С.61-62. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=%201&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P0%201=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Папа Римський Інокентій IV обіцяв надати допомогу князеві Данилу Галицькому у боротьбі проти Золотої Орди. Це сталося в контексті спроби Данила зміцнити свою владу в Галицько-Волинському князівстві та відстояти незалежність від монгольського ярма. Інокентій IV, прагнучи підсилити вплив католицької церкви в Східній Європі, надавав підтримку Данилу, сподіваючись також ослабити домінування монголів у цьому регіоні.

83. Яким був напрямок зовнішньої політики Данила Романовича у другій половині 40-60-х рр. XIII ст.?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С.62; URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deschynskyi_Leontii/Istoriia_Ukrainy_ta_ii_derzhavnosti_Kurs_lektsii.pdf?

І справді, щойно закінчив Данило сорокарічну боротьбу за об'єднання Романової держави блискучою перемогою, як змушений був визнати себе ханським "холопом". Усе життя відтоді присвятив він підготовці до нової боротьби – за звільнення від татарської неволі. Подальша діяльність Данила засвідчує, що він тільки за крайніх обставин підпорядковувався Орді, щоб отримати перепочинок і зібрати сили для вирішального бою. Саме для цього Данило будує фортеці, а водночас шукає зв'язків у Західній Європі для спільної боротьби з азіатськими поневолювачами. На знак примирення угорський король видав свою дочку за князя Лева Даниловича. Данило Галицький прагнув звільнитися від монголів, шукаючи підтримки в Європі та прийнявши корону від Папи Римського Інокетія IV у 1253 р.

84. У якому році та де коронувався Данило Галицький?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 25. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Велику надію Данило Романович покладав на допомогу Папи Римського, з яким у 1253 р. уклав союз. За його умовами Папа мав організувати хрестовий похід проти монголів, а за це Данило мав укласти церковну унію з Римом. У 1253 р. в Дорогичині Данило був коронований.

85. Кого переміг князь Данило Галицький у битві під Дорогичином в 1238 р.?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 25. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

У 1238 р. Данило Романович розгромив рицарів хрестоносців під Дорогочином, а у 1245 р. в битві під Ярославом – боярську опозицію, чернігівського князя Ростислава Михайловича та угорські війська під керівництвом воєводи Фільнія.

86. Про що свідчило прийняття Юрієм І Львовичем титулу короля Русі і князя Володимирії на початку XIV століття?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 69. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Скориставшись із внутрішніх заколотів у Золотій Орді, Галицько-Волинське князівство змогло на деякий час знову перемістити південні межі своїх володінь аж до нижньої течії Дністра й Південного Бугу. Свідченням могутності Юрія І було те, що він, як і Данило, прийняв королівський титул, іменуючи себе королем Русі (Галичини) і князем Володимирії. Йому вдалося домогтися від константинопольського патріарха встановлення окремої Галицької митрополії (1303 р.). Першим галицьким митрополитом був Петро Ратенський, який згодом став першим митрополитом у Москві. Юрій І мав великий державний досвід, але характер його відрізнявся від характеру батька. Він уникав воєн і, можливо, внаслідок аж занадто мирної політики втратив Люблін (1302 р.). За його часів Володимир знову став столицею, а першість далі належала Волині. Правління Юрія І джерела змальовують як добу розквіту, спокою та економічного добробуту держави. Юрій користувався повагою сусідніх держав. Він був одружений з Єфимією, сестрою Владислава Локетка, Куявського князя. Юрій уклав союз з Тевтонським орденом: це було потрібно для противаги небезпечному сусідові – Литві.

87. Яким чином князь Любарт зумів тимчасово зупинити польську експансію в Руське королівство?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 376, 379. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«… За цих умов польський король зробив ставку на галицьку еліту, яка змусила його суперника князя Любарта–Дмитра піти на значні поступки галицькому боярству, надавши його лідеру Дмитрові Детьку високий сан управителя (provisor чи proconsul) або старости (capitaneus) Руської землі61 . Вже у березні (не пізніше 27 червня) 1341 р. "управитель або староста землі Русі" Дмитро Детько … Любарт Дмитро Гедимінович виявився гідним і не менш розумним, він навіть пішов на такий сміливий крок, як передача лідерові галицького боярства Дмитрові Детькові реальної влади над галицькою частиною королівства Русі в ранзі старости руського …».

88. Яким був успіх релігійної політики короля Юрія І Львовича?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 321, 323. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…Коронація Юрія Львовича, звичайно, аж ніяк не означає, що цей правитель признав церковну унію13 . При всій толерантності до католицької релігії у родині Лева Даниловича (його дружина залишалася католичкою, дочка пішла у монастир кларисок у Старому Сончі), саме релігійна політика цього князя, зокрема утворення окремої Галицької митрополії з допомогою рішучого противника унії візантійського імператора Андроніка II, свідчить про протилежне … Визначним успіхом політики короля Юрія було утворення у 1303 р . окремої Галицької митрополії згідно з грамот константинопольського патріарха Афанасія I (1289–1293, 1303–1309) та візантійського імператора Андроніка II (1283–1328)…».

89. Як Лев Данилович використав васально-союзницькі відносини з беклярбеком Ногаєм?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 296–297. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«…Залишаючись ординським васалом, Лев Данилович не міг офіційно приймати королівську корону та титул, але вміло використовуючи васально–союзницькі стосунки з Ногаєм, він не тільки об'єднав Галицько–Волинську державу, яка роз дробилася знову по смерті короля Данила, але й значно розширив її межі…».

90. Що стало причиною отруєння Юрія II Болеслава?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 93.

«…Оскільки у князів не було нащадків по чоловічій лінії, владу перебрав князь мазовії Болеслав, племінник по матері покійних князів. Католик від народження, Болеслав прийняв православ'я і змінив ім'я на Юрій – для нього політичні амбіції були явно дорожчі від релігійних поглядів. Та цього було недостатньо для місцевої аристократії — бояр, які зневажали свого нового правителя за те, що той нехтував їхніми інтересами та слухав поради людей, яких привіз із собою з Польщі. 1340 року бояри отруїли Юрія-Болеслава – останнього правителя, який титулував себе dux Russiae Minoris («князем малої Русі»)…».

91. Яка причина стала початком розпаду Галицько-Волинської держави?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 93.

«… Розпад Галицько-Волинського князівства почався з події, що сьогодні видасться тривіальною, але для середньовічних та ранньомодерних держав мала надзвичайну важливість: вимирання правлячого дому, у цьому випадку династії галицько-волинських князів…».

92. Хто із руських правителів прийняв хрещення в Софіївському соборі Візантійської імперії?

Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина I/Радченко Л.С. – Боярка-Ніжин:ВП НУБіП України. – ПП Лисенко М.М., 2015. – С. 30.

У *946 та 957 роках Ольга здійснила дипломатичні візити до Константинополя, в ході яких укладено союзницькі угоди, обговорювалися питання християнізації Русі (сама Ольга була охрещена під час одного з візитів у візантійському Софіївському соборі).*

93. Яку назву носили норми права, що звільняли міста від управління, судової та адміністративної влади місцевих феодалів-власників міст та передбачали створення міського самоврядування?

Бойко О. (2002) Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», С. 116-117.

За польсько-литовської доби поширилося в містах України Магдебурзьке право. Вперше воно було запроваджене в німецькому місті Магдебурзі й остаточно сформувалося як система правових норм ще в XIII ст. Суть його полягала у звільненні міста від управління і суду державних урядовців і феодалів та дарування права на створення органів місцевого самоуправління. З німецьких земель протягом XIII—XVIII ст. ця система правових норм поширилася на територію Чехії, Угорщини, Польщі, Литви, а звідти — у Білорусію та Україну. Першим містом України, якому 1339 р. було надане Магдебурзьке право, стало місто Галицько-Волинського князівства Санок (нині входить до складу Польщі). Згодом воно було надане Львову (1356), Кременцю (1374), Києву (1494—1497) та іншим містам. Протягом XV—XVI I ст. Магдебурзьке право стало основою життя значної кількості міст України. Поява Магдебурзького права тісно пов'язана з перебігом тогочасного державотворчого процесу. Для міщан боротьба за надання їм Магдебурзького права була способом здобуття певної автономії від держави та правової основи для захисту від зазіхань крупних феодалів, які вимагали від міст натуральних повинностей, податків та ін. Для центральної влади, яку уособлювали литовський князь або ж польський король, дарування тому чи іншому місту Магдебурзького права стало важливим чинником державного управління, що давав змогу розширювати за рахунок міщан свою соціальну базу та здійснювати тиск на феодальну аристократію. Запровадження Магдебурзького права в українських землях мало важливі наслідки. Насамперед це захист міського населення від сваволі королівських намісників та великих землевласників, створення сприятливих умов для розвитку ремесла та торгівлі. Це дало можливість певною мірою «європеїзувати» міське життя, ввести його в чіткі правові норми. Магдебурзьке право встановлювало виборну систему органів міського самоуправління та суду, визначало їхні функції, регламентувало діяльність купецьких об'єднань і цехів, регулювало питання торгівлі, опіки, спадкування, визначало покарання за злочини тощо. Поширення Магдебурзького права в українських землях сприяло формуванню нових рис ментальності місцевого населення. Йому стають притаманні демократизм, менша орієнтація на центральну владу, бажання будувати суспільне життя на основі правових норм тощо. Отже, Магдебурзьке право сприяло формуванню в Україні засад громадянського суспільства. Вплив цієї системи правових норм на українське суспільство не можна назвати однозначно позитивним, адже вона обумовила посилення іноземної колонізації та обмеження прав місцевого населення. Заохочення центральною владою переселення в українські міста іноземців, релігійні обмеження, що почалися ще за часів Вітовта, призвели до витіснення з органів міського самоврядування корінних жителів, місце яких зайняли поляки та німці, а також до загострення проблем в економічній сфері, де серйозними конкурентами русинів стали вірмени та євреї. Магдебурзьке право в українських землях гальмувало і блокувало розвиток місцевих норм і традицій самоуправління, хоча саме вплив місцевого звичаєвого права зробив німецьку систему правових норм значно м'якшою. Сформована в Україні модель Магдебурзького права характеризується значно більшим втручанням, ніж у Західній Європі, центральної влади в життя міст. Зокрема, у внутрішні справи українських міст досить часто втручалися королівські або великокнязівські намісники — воєводи і старости. До того ж голову органу міського самоуправління (магістрату) — війта, як правило, не обирали, а призначали король або великий князь. Незважаючи на те, що розвиток міст гальмувався як державною владою, так і феодальною аристократією, все ж міщани перебували у привілейованому становищі, порівняно з селянством.

94. Який процес завершився утворенням Руського і Подільського воєводств у 1434 році?

Гурбик А.О. ВОЄВОДСТВО [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voievodstvo

ВОЄВОДСТВО – 1) адм.-тер. одиниця на укр. землях у складі Великого князівства Литовського (ВКЛ) та Корони Польської у 15–18 ст. Воєводська модель адм.-тер. устрою земель сформувалася в Польщі у 14 ст. і була поширена в Галицькій Русі та Зх. Поділлі згідно із привілеєм польс. короля Владислава III (лип. 1434). Створення Руського воєводства й Подільського воєводства та формування в них воєводських урядів і введення польс. права завершили процес інкорпорації цих укр. земель польс. короною. На укр. землях у складі ВКЛ перехідний період від давньорус. схеми адм.-тер. устрою (землі та князівства) до польс. (воєводська) був довшим. Статус воєводства Київська земля отримала 1471 після ліквідації Київського князівства (див. Київське воєводство. Волинське воєводство та Брацлавське воєводство виникли в результаті проведення адм.-тер. реформи серед. 60-х рр. 16 ст., яка здійснювалась урядом ВКЛ згідно з рішеннями Віленського сейму 1565–66. Чернігівське воєводство було створене урядом Речі Посполитої 1635.

Управляли в. воєводи: вони обіймали адм. та військ. владу, були членами королів. сенату (див. Сенат у Речі Посполитій) і головували на місц. шляхетських сеймиках. Разом з тим їхні повноваження істотно обмежувалися привілеями місц. шляхти. Більшою, ніж ін. воєводи, вагомістю своїх повноважень відзначався київ. воєвода.

95. Що стало одним із важливих наслідків перемоги об'єднаного війська під проводом князя Ольгерда у битві на р. Сині води у 1362 році?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С. 60.

Велике князівство Литовське з'явилося на українській сцені в першій половині XIV століття за часів свого найвідомішого правителя, великого князя Гедиміна (Гедимінаса), успішного будівничого імперії та засновника литовської правлячої династії. За деякими даними, Гедиміну вдалося поставити свого князя в Києві на початку XIV століття. Здається, це не мало спочатку прямого впливу на статус князівства; зміна відбудеться лише тоді, коли литовські князі за підтримки місцевих дружин почнуть витісняти татар далі в степ. Вирішальна битва відбулася 1362 року. Тоді литовські та руські війська під проводом сина Гедиміна Ольгерда (Альгірдаса) розбили сили ногайських татар — провідного племені Золотої Орди в понтійських степах — у битві на Синіх Водах, річці в нинішній Центральній Україні. Унаслідок цього кордон Великого князівства Литовського пересунувся на південь, до гирла Дністра та узбережжя Чорного моря. Велике князівство Литовське стало не лише могутнім наступником Київської Русі, але й володарем більшості українських земель.

96. У чому полягає історичне значення битви під Оршею 1514 року?

Галушка А.А., Вортман Д.Я. ОРШАНСЬКА БИТВА 1514 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Orshanska_bytva_1514

ОРШАНСЬКА БИТВА 1514 – епізод литовсько-московської війни 1512–1522; битва, що в історичній пам'яті Литви, Польщі, Білорусі та України належить до числа найславетніших перемог, здобутих військами Великого князівства Литовського і Королівства Польського.

Після того, як у ході кампанії 1514 великий князь московський Василій III Іванович здобув Смоленськ (нині обл. центр в РФ), велике московське військо (складалося виключно з кінноти) під орудою воєводи кн. Івана Челядніна рушило на важливу фортецю Оршу (нині місто у Вітебській обл., Білорусь). Йому назустріч виступило об'єднане військо ВКЛ і Королівства Польського на чолі з литовським гетьманом князем К.Острозьким. Воно мало у своєму складі важку і легку кінноту, піхоту

та артилерію. Про чисельність сторін точних даних немає. За оцінками різних науковців, кожне з військ могло налічувати 15-30 тис. осіб; при цьому більшість дослідників вважає, що московська сторона мала чисельну перевагу.

Однозначної та загальновизнаної реконструкції ходу битви поки що не існує, оскільки джерела не в усьому погоджуються між собою. Загалом він виглядав так: у ніч на 8 вересня 1514 війська К. Острозького переправилися на правий берег Дніпра і зустріли ворога за 6 км на схід від Орші, серед порослих лісом та чагарником горбів та ярів; відбивши кілька атак московитів, литовці і поляки самі перейшло у наступ і змусили супротивника тікати. Московське військо зазнало великих втрат загиблими та полоненими, у полон потрапив сам командувач і багато командирів. Успіх був досягнутий завдяки таланту К. Острозького як полководця – він вправно керував підрозділами різних родів військ, що демонстрували злагодженість і здатність до маневру. Зіграли роль і низька організація московського війська, недооцінка супротивника московськими воєводами.

Перемога в О. б. зупинила наступ московських військ і обмежила загарбані ними території Смоленщиною. О. б. мала міжнародний резонанс, про неї сповістили спеціальні друковані брошури (в яких зокрема фігурувала фантастична чисельність розгромленого ворога – 80 тис.). Невідомий художник створив картину «Битва під Оршею» (зберігається у Національному музеї у Варшаві); це не тільки цікавий зразок батального жанру доби Відродження, але й цінне історичне джерело. На честь О. б. К. Острозький збудував 2 православних храми у Вільні (нині м. Вільнюс; св. Трійці і св. Миколая).

97. Чим зумовлений успіх Великого князівства Литовського в інкорпорації до свого складу земель Русі у XIV столітті?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. - с. 63. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

До кінця XIV ст. Литовська держава володіла усіма білоруськими і майже усіма українськими землями. Успіх Литви у приєднанні цих земель полягав насамперед у тому, що литовські князі не руйнували місцевого укладу життя. Так, на західноукраїнських землях здебільшого продовжували правити князі з роду Рюриковичів. Разом зі своїми боярами вони керували місцевими общинами на становищі васалів великого князя литовського. Руські князі зобов'язані були нести військову службу на користь литовського князя, сплачувати данину. Така доля спіткала князів Лукомських, Друцьких, В'яземських, Одоєвських, Боротинських та ін. Що стосується великих міст і земель князівства, вони перейшли до рук великого князя та його рідні, котрі, як і дрібні місцеві князі, змушені були підкорятись йому. Литва не руйнувала внутрішнього укладу і звичаїв руських земель, лише вносила деякі нові не істотні зміни. Литовські князі продовжували правити так само, як і їхні руські попередники. Великий князь стояв на чолі держави, тримав у своїх руках усі військові і матеріальні засоби країни. Деякі землі мали самоуправління, але воно обмежувалося господарськими справами місцевого значення. Володар країни однаково ставився як до литовських, так і до руських князів. Українські князі, що перейшли на службу до великого князя, мали право бути у центральних державних установах і уряді. Щоб остаточно прив'язати їх до великокнязівського престолу, вони, як і литовські пани, були звільнені від різноманітних податей. Особливе значення для українського населення відіграв факт, що вони не відчули духовної експансії. Руська віра (так звалося на литовських територіях християнство) набирала домінуючого впливу в усіх сферах життя.

98. У чому новаторство Литовських Статутів для періоду 16 століття?

Гурбик А.О. СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529, 1566, 1588 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Statuty_V

СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529, 1566, 1588 – зводи законів Великого князівства Литовського, створені на основі місц. литов., білорус., укр. (у т. ч. т. зв. руського) права та відповідної останньому суд. практики. Джерелами Статутів також були положення «Руської Правди», німецьких і польських судебників та певні норми рим. права. Найпрогресивніші й найдосконаліші зводи законів 16 ст., на відміну від судебників Європи та Росії (що узаконювали норми лише кримінального права), об'єднували воєдино основні положення держ., цивільного, сімейного, земельного, військ., кримінального, процесуального права і проголошували чинність уніфікованих правових норм на всій території д-ви. Це були перші в Європі цілком світські зводи законів, які не включали канонів церковного права.

99. У чому полягала мета політики князя Свидригайла?

Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди . – Біла Церква: Вид . Пшонківський О .В ., 2011. – С. 386. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B5%D1%82%D1%8E%D0%B4%D0%B8.-%E2%80%93-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0-%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-2011.pdf

«… Свидригайло Ольгердович послідовно боровся за розрив польсько-литовської унії і відновлення окремого Великого князівства Литовського . Наступні унії та збереження Литвою свого статусу до кінця XVIII ст . значною мірою було наслідком цієї боротьби. Щоби привернути на свою сторону князівську верству (як Рюриковичів так і Гедиміновичів, як католиків так і православних), він відновлював удільні князівства, ліквідовані Вітовтом . Через це вся місцева еліта була на його стороні . Після страшних поразок, втративши до 1435 р . майже всі володіння, він зумів закріпитися на Волині в Луцьку, де залишався фактично незалежним володарем до самої смерті (1431–1439, 1440–1452), зберігаючи титул великого князя литовського…».

100. У який спосіб Вітовт прагнув закріпити незалежність від Польського королівства у правовому полі?

Шабульдо Ф.М. ВІТОВТ (Вітаутас) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vitovt

«…Здійснюваний Вітовтом політичний курс об'єктивно вів ВКЛ до здобуття політ. самостійності й унезалежнення від Польс. королівства, саме це мала оформити і закріпити у правовому відношенні коронація литовського правителя. Уперше Вітовт був проголошений королем Литви ще 1398 під час переговорів делегації литов.-рус. знаті з нім. рицарями про умови Салінської угоди. Але ослаблення ВКЛ внаслідок розгрому армії Вітовта у битві на берегах Ворскли звело задум оформлення його політ. суверенності нанівець. Реальнішою була друга спроба. Коронація приурочувалася до з'їзду європ. монархів у Луцьку 1429, але була зірвана протидією польс. магнатів і шляхти та внаслідок суперечливого ставлення до неї короля Владислава II Ягайла. Невдовзі, 27 жовт. 1430, Вітовт помер. Більшість його важливих починань так і не була завершена…».

101. У чому полягала особливість політики князя Ольгерда у відносинах із Золотою Ордою?

Шабульдо Ф.М., Вортман Д.Я. ОЛЬГЕРД [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Olherd

«…скориставшись анархією, що почалася 1359 в Золотій Орді, у союзі з темником Мамаєм та його ордою розпочав 1362 війну з джучидським «Волзьким царством», яке опанували царевичі-джучиди з лівого (східного) крила Улусу Джучі. Влітку 1362 Ольгердове військо здійснило похід на пд. Дніпровсько-Донського межиріччя, а восени – на ординське Поділля, досягши чорномор. узбережжя біля гирл Дніпра і Пд. Бугу. Пізніші наративні джерела приписують йому перемогу над трьома татар. князями в Синьоводській битві 1362, що вирішила подальшу долю Поділля. Результатом війни було скасування екон. і політ. залежності від Золотої Орди та приєднання до ВКЛ земель Пд. Русі разом із Волинню, Київщиною і Чернігово-Сіверщиною, а також Поділля – від Дністра до верхів'я Дону і Окського басейну, що й було оформлено спеціальним ярликом Мамая…».

102. Яку релігійну політику проводив князь Ольгерд?

Шабульдо Ф.М., Вортман Д.Я. ОЛЬГЕРД [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Olherd

«…На відміну від Гедиміна, який намагався розірвати церковно-ієрархічний зв'язок між ВКЛ та ін. рус. землями шляхом утворення окремої Литов. православної митрополії, Ольгерд наполегливо клопотався про поставлення на чолі митрополії Київської та всієї Русі свого кандидата і повернення Києву в такий спосіб реального значення церк. столиці Русі. 1353 Ольгерд виставив свого кандидата на митрополита Київського і всієї Русі – Феодорита, 1355 – Романа, пізніше дав згоду на кандидатуру Кипріяна…».

103. Яка битва у 1410 році дала новий поштовх для оформлення державно-правових відносин між Польщею та Литвою?

Шабульдо Ф.М. ГОРОДЕЛЬСЬКА УНІЯ 1413 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gorodelska_uniya_1413

У 1410 році ключовою битвою, що дала новий поштовх для оформлення державно-правових відносин між Польщею та Литвою, була Грюнвальдська битва (15 липня 1410 року). Вона мала значний вплив на подальші політичні процеси в регіоні, зокрема на зміцнення союзу між Королівством Польським і Великим князівством Литовським. Грюнвальдська битва не лише змінила військовий баланс у регіоні, але й стала каталізатором для подальшого розвитку державно-правових відносин між Польщею та Литвою. Її наслідки сприяли укладенню Городельської унії 1413 року, що стало наступним кроком на шляху до глибшої інтеграції двох держав.

104. Який литовський князь приєднав до Великого князівства Литовського Чернігівщину, Сіверщину, Переяславщину, Поділля?

Борисенко В. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь, 1998. С.93. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

З допомогою місцевої знаті українсько-литовські війська князя Ольгерда швидко визволили територію колишнього Чернігово-Сіверського князівства до Дону з містами Чернігів, Новгород-Сіверський, Путивель, Курськ. На зворотньому шляху переможці звільнили землі Переяславщини і рушили на Правобережжя проти невеликих татарських орд Кутлубаха-султана, Качибея-карея й Дмитра-султана, які підтримували Польщу в її протистоянні з Литвою. У битві при Синіх Водах (протока Південного Бугу р. Синюха) українсько-литовські війська князя Ольгерда восени 1362 р. наголову розгромили татарські загони й звільнили поділля від загарбників.

105. Яка унія передбачала династичний шлюб між великим князем литовським Ягайлом та польською королевою Ядвігою?

Тексти (конспект лекцій) з дисципліни «Історія та культура України» для студентів усіх спеціальностей усіх форм навчання / Укл.: М.В. Дєдков, Г.І. Шаповалов, І.М. Спудка та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2024. С.26-27. https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b041693-397c-4580-9dde-e1a077d8d03d/content

Кревська унія Литви з Польщею (1385 р.), яка поклала початок новому періоду в історії Литовської держави – поступового витіснення руських впливів польськими. Згідно з Кревською унією, Велике князівство Литовське мало об'єднатися з Польським королівством, литовський князь Ягайло мав одночасно стати польським королем, одруживишись із польською королевою Ядвігою, прийняти католицьку віру і навернути до неї все населення.

106. Який літературний жанр набув інтенсивного розвитку з середини XVI століття, коли визріла ідея унії православної та католицької церков в Речі Посполитій?

Павленко Г.І. ПОЛЕМІЧНА ЛІТЕРАТУРА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Polemichna_literatura

Та особливою інтенсивністю відзначається розвиток П.л. в Україні із серед. 16 ст., коли визрівала ідея унії правосл. церкви з католицькою в Речі Посполитій. Першим осередком антикатолицької полеміки став Острог. Найголовніші «артикули», навколо яких точилася полеміка між православними та католиками.

107. Внаслідок якої унії утворилася Річ Посполита?

Мицик Ю.А., Хинчевська-Геннель Т. ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ 1569 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Lyublinska_uniya_1569 Енциклопедія історії України (Т. 6: Ла-Мі) в електронній бібліотеці.

ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ 1569 – об'єднання Корони Польської та Великого князівства Литовського (ВКЛ) в одну складну д-ву – Річ Посполиту (буквально – Республіка) на підставі рішення спільного сейму обох д-в, проведеного в червні 1569 в Любліні (звідси назва унії). Процес зближення Корони Польської і ВКЛ був започаткований ще Кревською унією 1385. Упродовж наступних років ВКЛ здійснило низку внутр. реформ за польс. зразками (були утворені воєводства, повітові шляхетські сеймики, земські суди, гродські суди, підкоморські суди, запроваджено зміни в правове становище шляхти тощо). Це наблизило устрій ВКЛ до устрою Корони Польської. Поштовхом до укладання унії стала зростаюча загроза з боку Рос. д-ви (особливо, коли вибухнула Лівонська війна 1558–1583 і на її початку рос. війська зайняли значну частину Прибалтики й Білорусі), Османської імперії та її васала – Кримського ханату.

108. На які адміністративні одиниці поділялися українські землі в складі Речі Посполитої після проголошення Люблінської унії?

Гурбик А.О. ВОЄВОДСТВО [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voievodstvo

ВОЄВОДСТВО – 1) адм.-тер. одиниця на укр. землях у складі Великого князівства Литовського (ВКЛ) та Корони Польської у 15–18 ст. Воєводська модель адм.-тер. устрою земель сформувалася в Польщі у 14 ст. і була поширена в Галицькій Русі та Зх. Поділлі згідно із привілеєм польс. короля Владислава III.

109. Якою була визначальна риса політичної системи Речі Посполитої?

Русь після Русі. Між короною і булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорозького. (2016). Харків. С.247 – 251.

Річ Посполита оформилась як станово-шляхетська монархічна держава на чолі з виборним королем. Король обирався усім шляхетським загалом на конвокаційному та елекційному сеймах, і, відповідно, вступав на королівство на сеймі коронаційному. Обраний король виступав сувереном Речі Посполитої, будучи одночасно й великим князем литовським, руським і жемайтським. Король представляв своєю персоною державу й очолював виконавчу владу в країні, мав право законодавчої ініціативи (разом із сеймом) та право санкції сеймових постанов. Король виступав вищим гарантом прав усіх станів і підданих Речі Посполитої. Прерогативи короля суттєво обмежувалися у сфері зовнішньої політики, фінансів, поземельних відносин тощо повноваженнями сейму, сенату, сенаторів-резидентів… Вищим законодавчим органом держави був вальний сейм, який обмежував прерогативи короля у видачі конституцій (законів), запровадженні податків, розпорядженні фінансами й майном. Спільно з сеймом король вирішував справи війни та миру, скликання шляхетського ополчення. Більше того, без згоди сейму монарх не мав права брати шлюб, набувати маєтки для себе та своєї родини, виїжджати за кордон. Сейм складався з двох палат: верхньої — сенату, і нижньої — посольської ізби (палати). Сенат був дорадчим органом при королі й сеймі. Закони ухвалювала посольська ізба, однак вони набирали чинності лише за умови згоди сенаторів і короля. Сенат формувався за посадовим принципом,… зберігав за собою і повноваження вищого органу влади виконавчої. На час між сесіями сенат обирав 16 сенаторів «резидентів», які постійно перебували при королю і займалися вирішенням проблем поточної політики. Нижню палату становили обрані на шляхетських сеймиках воєводств посли.

110. Яка соціальна верства в Речі Посполитій визначала напрямки розвитку держави?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка Центр, 2009. Т. 1. 544, С. 102.

З огляду на своє військовослужбове (рицарське) походження шляхта стала найбільш привілейованим і заможним станом у країні. Лише з представників шляхти (за невеликим винятком) складався державний владний апарат Речі Посполитої. Саме з шляхетського стану обирались або призначалися вищі, середні та нижчі державні службовці.

111. Як називався найвищий законодавчий орган Речі Посполитої в XVII-XVIII ст.?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. С. 38. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Із трьох станів – короля, сенату й посольської ізби – складався Вальний (всепольський) сейм, якому належала законодавча влада. Очільником держави був король. Він обирався на особливих сеймах із 1386 р. Отже, це була за формою правління шляхетська республіка на чолі з королем. Від успадкування влади король відмовлявся, а також не міг вирішувати питання війни і миру без погодження обраного шляху із думкою сенату. Кожні два роки йому потрібно було скликати сейм. Шляхта могла відмовитися підкорятися королю, якщо той порушив якимось чином її права та привілеї.

112. Який політичний інститут здійснював вибори короля Речі Посполитої? *(оновлено 16.05.2025)*

1. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с. [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Valnyj_sejm

ВАЛЬНИЙ СЕЙМ найвищий законодавчий станово-представницький орган (парламент) Корони Польської і Речі Посполитої у 15–18 ст. Виник у процесі еволюції королів. ради, заг.-держ. вічових з'їздів окремих польс. земель (воєводств) та малопольс. і великопольс. провінційних з'їздів, що виконували законодавчі функції; перетворення з'їздів на сейми, тобто на станово-представницькі заг. зібрання (лат. conventio, parlamentum), відбулося тоді, коли участь у них, крім урядовців-сановників, стали брати шляхтичі, а також представники міст і церкви; визначальним фактором у формуванні в. с. було прагнення різних станів обмежити королів. владу.

Політ. роль і законодавчі функції в. с. зазнавали змін на період "безвладдя", коли влада переходила до т. зв. каптурової конфедерації шляхти (див. КОНФЕДЕРАЦІЇ ШЛЯХЕТСЬКІ), а фактичним главою д-ви ставав примас (гнєзненський архієпископ). Обов'язком останнього ставала організація елекції. Першим її етапом була конвокація, тобто скликання послів від воєводств, які утворювали каптур – ген. конфедерацію, що охоплювала шляхту в цілому, з метою організації влади, а також реалізації певних домагань МАГНАТИ і шляхти. Другим орг. етапом був елекційний сейм, що відбувався неподалік Варшави. Він розглядав кандидатури на корону й укладав пакти-конвенти. На цей сейм прибували шляхетський загал і представники привілейованих міст. Вибір короля ґрунтувався на засаді одностайної згоди виборців і відбувався шляхом елекції viritim (уся шляхта мала право брати участь у виборах короля безпосередньо). Завершенням елекції був коронаційний сейм…

2. Голобуцький П. В., Михайлов О. О. ЕЛЕКЦІЯ ВІЛЬНА ПОГОЛОВНА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Elekciya_vilna_pogolovna

ЕЛЕКЦІЯ ВІЛЬНА ПОГОЛОВНА (Elekcja volna viritim) – таку назву мав сейм Речі Посполитої, на якому обирався польс. король й одночасно вел. князь литов. Ця назва походить від однойменної назви принципу, що у часи виборної монархії (1573–1791) змінив ін. принцип – elekcja vivente rege, згідно з яким вибори нового короля відбувалися за життя його попередника, співправителем якого та/чи спадкоємцем якого ставав новий король. Так, 1529 за життя польс. короля та вел. князя литов. Сигізмунда I Старого (1467–1548) його наступником – польс. королем та вел. князем. литов. – було проголошено його сина – Сигізмунда Августа. Проти цього гостро протестувала шляхта, яка побоювалася встановлення в країні спадкової монархії і вважала своїм природним правом вільне обирання польс. короля. Однак Сигізмунд I Старий шляхом поступок шляхті все-таки зміг короновувати сина 1530. Та після смерті Сигізмунда II Августа (1572; він не мав потомків, і отже, був останнім з династії Ягеллонів) при обранні нового короля (ним став Генріх Валуа; див. Генрикові статті 1573) шляхта досягла своєї мети.

За умовами Е.в.п. деталі майбутніх виборів спочатку обговорювалися на конквокаційному сеймі, а потім оголошувався власне елекційний сейм, у якому брали участь не лише сенатори та земські посли, а й уся шляхта (поголовно; лат. viritim) й делегати від деяких міст. Вибори відбувалися неподалік від Варшави поблизу с. Воля. Місце зібрання – "коло" оточувалося ровом та валом. Поруч з "колом" ставився великий намет – шопа, де радилися сенатори й земські посли в присутності примаса – архієпископа Гнєзненського, який був главою католицької церкви Речі Посполитої і в період безкоролів'я виконував функції глави держави (див. Інтеррекс). Шляхта голосувала воєводствами в присутності земських послів, останні мали передавати результати волевиявлення шляхти сенаторам. Керував сеймом маршалок, який спеціально обирався сеймом для того, щоб оголошувати вибір короля, і який під час свого обрання присягався, що не підпише виборчого диплома в разі, коли елекція не буде здійснена при "згоді всіх і кожного зокрема". Новооголошеного маршалком короля номінував далі примас. Всього відбулося 10 Е.в.п. (1573, 1575, 1587, 1632, 1648, 1669, 1674, 1697, 1733, 1764). Е.в.п. була скасована Конституцією 3 травня 1791.

113. На якій підставі Василь-Костянтин Острозький мав титул князя?

Яковенко Наталя. Українська шляхта з кінця XIV - до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Видання друге, переглянуте і виправлене. - К.: Критика, 2008. - С. 77.

«Rex fit, dux nascitur» - «Королем стають, князем народжуються». Цим парафразом з античного «Poetae nascuntur, oratores fiunt», поширеним в українсько-польському суспільстві XVI століття, точно окреслюється особливе місце, яке належало князівській верстві, єдиному замкнутому станові, до якого не давали доступу ні багатство, ні вплив, ні високі урядові посади. Князем був лише син князя, і ні король, ні сейм не могли пожалувати князівського титулу. За увесь час існування Великого князівства Литовського, а згодом і Речі Посполитої, корпорація князів поповнилася за рахунок родин не-князівського походження двічі, та й то пожалування надходили з-за рубежу, від імператорів Священної Римської імперії: 1547 року імператор Карл V надав князівський титул Радзивилам, 1647-го Фердинанд III - Любомирським. Прикметно, що неприродні, з погляду загалу, князівські титули приживалися не без зусиль. Скажімо, в українських актах першої половини XVII століття столітній «князівський стаж» могутніх Радзивилів нерідко ігноровано, водночас канцеляристи не забували додавати титул до найдрібніших князівських імен, як, наприклад, до імені князя Івана Ружинського, який за податковим тарифом 1640 року володів сільцем Княжиками з 9 димами.*

114. Яке значення Генріхових артикулів для українського націотворення?

Старченко Н.П. ГЕНРИКОВІ СТАТТІ 1573, Генріхові артикули [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004.-688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genrykovi_statti_1573

Г.а. містили виразний слід участі в їх опрацюванні шляхти українських воєводств (див.: Брацлавське воєводство, Волинське воєводство, Київське воєводство). Політичний діяч Святослав Ожельський (1549—1598) занотував, що волиняни спробували внести до артикулу 2 (про релігійний мир) згадку про Православну церкву. Артикул був сформульований найзагальніше, однак вперше в офіційних актах поруч із «польським» та «литовським» «політичними» народами (які ототожнювалися з Королівством Польським і Великим князівством Литовським) з'явився й народ «Руський». Серед сенаторів-резидентів, які мали отримувати платню, згадуються й православні владики, попри те, що вони не належали до складу сенату (артикул 8). Це засвідчує, що православна шляхта спробувала підвищити статус своїх духовних ієрархів. Г.а. містили пряму згадку про Київське, Волинське та Брацлавське воєводства (артикул 16), які судилися Другим Литовським статутом (див. Статути Великого Князівства Литовського 1529, 1566, 1588). За шляхтою цих теренів закріплювалося право вносити зміни до судочинства, які король мав затверджувати.

115. Який документ закріпив право підданих на спротив королю в тому разі, якщо він порушить свої зобов'язання, дані під присягою?

Старченко Н.П. ГЕНРИКОВІ СТАТТІ 1573, Генріхові артикули [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genrykovi_statti_1573

ГЕНРИКОВІ СТАТТІ 1573, Генріхові артикули частина коронаційної присяги королів Речі Посполитої, яких по смерті Сигізмунда II Августа (1572) обирала вся шляхта (т. зв. вибори viritim). Г.а. містили головні засади державного устрою, які монарх зобов'язувався строго дотримувати в рамках свого договору з політичним народом-шляхтою. Г.а. були укладені на елекційному сеймі (див. Вальний сейм) у травні 1573 як умова опозиції погодитися на обрання Генріха Валуа королем. Уважалося, що Г.а. мають утримувати обранця в рамках закону і не допустити можливої тиранії. Г.а. складалися із 21 пункту, які містили, зокрема, зобов'язання короля: не перетворювати трон на спадковий та не впливати на обрання свого наступника; зберігати релігійний мир в державі (в основі цього пункту акт Варшавської конфедерації 1573); провадити міжнародну політику обов'язково за участю сенаторів; не змінювати самостійно урядницьку систему (див. Урядник); скликати сейм що

два роки, а за згоди сенаторів частіше; передати більшу частину своїх судових повноважень вищій апеляційній інстанції шляхетському Трибуналу. В останній пункт було вписане право підданих на спротив королю в тому разі, якщо він порушить свої зобов'язання, дані під присягою.

116. Що являли собою Генріхові артикули?

Старченко Н.П. ГЕНРИКОВІ СТАТТІ 1573, Генріхові артикули [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genrykovi_statti_1573

ГЕНРИКОВІ СТАТТІ 1573, Генріхові артикули частина коронаційної присяги королів Речі Посполитої, яких по смерті Сигізмунда II Августа (1572) обирала вся шляхта (т. зв. вибори viritim). Г.а. містили головні засади державного устрою, які монарх зобов'язувався строго дотримувати в рамках свого договору з політичним народом-шляхтою. Г.а. були укладені на елекційному сеймі (див. Вальний сейм) у травні 1573 як умова опозиції погодитися на обрання Генріха Валуа королем. Уважалося, що Г.а. мають утримувати обранця в рамках закону і не допустити можливої тиранії. Г.а. складалися із 21 пункту, які містили, зокрема, зобов'язання короля: не перетворювати трон на спадковий та не впливати на обрання свого наступника; зберігати релігійний мир в державі (в основі цього пункту акт Варшавської конфедерації 1573); провадити міжнародну політику обов'язково за участю сенаторів; не змінювати самостійно урядницьку систему (див. Урядник); скликати сейм що два роки, а за згоди сенаторів частіше; передати більшу частину своїх судових повноважень вищій апеляційній інстанції шляхетському Трибуналу. В останній пункт було вписане право підданих на спротив королю в тому разі, якщо він порушить свої зобов'язання, дані під присягою.

117. Яка була основна мета утворення братств на українських землях?

Рум'янцев В. О., Страхов М. М. Історія України. Всесвітня історія XX століття: Посібник для вступників до вищих навчальних закладів України. — Харків: Право, 2007. — 320 с., С. 50; URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/istorUkrain2007.pdf

Так, у другій половині XV ст. на українських землях виникають громадські організації православного міщанства – братства. Їх утворення було пов'язане з прагненням українського міщанства об'єднати зусилля для захисту своїх соціально-економічних інтересів і боротьби проти насильного окатоличення й ополячення.

118. Що було наслідком Люблінської унії 1569 року?

Радченко Л.С. Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина 1 / Л.С. Радченко; ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів». – Боярка, 2015. – 314 с., С. 87

Український народ зазнав украй важкого феодального й принизливого культурно-національного та релігійного гноблення. Польські пани примусово запроваджували католицизм, що означало денаціоналізацію українського народу, закривали православні церкви й монастирі – осередки української культури та освіти, вбивали священників та ченців.

119. Яку форму державного устрою отримала Річ Посполита після Люблінської унії 1569 року?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 106; URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Люблінська унія 1569 р. об'єднала Королівство Польське та Велике князівство Литовське в єдину федеративну державу – Річ Посполиту. Згідно з унією обирався спільний король, єдиними для новоствореної держави мали бути сейм, сенат, гроші. Польська та литовська шляхта отримувала право володіти землями в будь-якій частині держави. Незважаючи на польський тиск, литовське князівство частково зберігало ознаки своєї колишньої державності – печатку, герб, фінанси,

адміністрацію та військо. Урядовою залишалася руська мова, а правовою основою — Литовський статут.

120. Яка подія характеризує діяльність митрополита Петра Могили?

Яременко М. (2007.) Києво-Могилянська академія (КМА), Київська братська школа, Київський колегіум, Київська академія [Електронний ресурс. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyevo_Mogylyanska_akademiya

Петро Могила після номінування архімандритом Києво-Печерської лаври (1627) планував заснувати в цій обителі заклад із передовою на той час системою навчання. Однак митрополит Київський Іов Борецький не погоджувався на реалізацію цього проекту з огляду на протидію, по-перше, консервативного православного духовенства, яке підозрювало в ньому католицьку змову, а по-друге, Богоявленського братства, що побоювалося конкуренції своїй школі. За здійснення задуму Петро Могила взявся 1631 р., після возведення на митрополичий престол ще консервативнішого Ісаї Копинського, і навіть отримав на це патріарше благословення. Він заснував т. зв. Лаврську школу. Однак різка протидія киян, яких підтримали й козаки, змусила шукати компроміс. Ним стало об'єднання лаврської та братської шкіл і закріплення за архімандритом титулу старшого братчика, протектора і фундатора, що поклало початок існуванню на Подолі Київського колегіуму в 1632 р. Київський колегіум орієнтувався на характерний для того часу західноєвропейський гуманістичний тип навчання, який поширився також на території Речі Посполитої, зокрема й на українських землях, у вигляді протестантських гімназій та єзуїтських колегій. Головно від чинної в останніх системи виховання багато чого перейняв Петро Могила.

121. Про укладення якої угоди йдеться: «І на цьому перед Вашою Королівською Милістю наголошуємо, що ми погоджуємось на [інкорпорацію] як люди вільні, свобідні, щоб це не принизило нашої шляхетської гідності... Також просимо, оскільки ми різної віри, а власне ми - греки, то щоб нас і в цьому не було принижено і щоб нікого не примушували до інакшої віри...»?

Україна: хронологія розвитку. (2016). / Інститут історії НАН України. Т. 4. Київ: Кріон. С. 8 – 16.

1 липня 1569 р. було підписано акт Люблінської унії, за яким на мапі Європи з'явилась нова потужна держава – Річ Посполита. На чолі держави мав стояти один монарх, котрий одночасно оголошувався і польським королем, і великим князем литовським. Вищим законодавчим органом держави конституювався спільний сейм. Спільною мала бути зовнішня політика… Шляхта, як польська, так і литовсько-руська, отримувала однакові права на території всієї Речі Посполитої. Натомість, кожна її частина зберігала власну структуру державних посад, окремі збройні сили, фінансову систему та скарб, власну монету. Інтереси українських земель на Люблінському сеймі представляли понад 30 поважних осіб – воєвод, каштелянів, старост, хорунжих, а також земські посли та члени княжих родин. Найбільш впливовими серед них були князі… Вони домоглися гарантування цілісності територій українських воєводств та непорушності місцевих традицій. На інкорпорованих землях і надалі головним законодавчим кодексом залишався Литовський Статут. Українська мова «на вічні часи» проголошувалася мовою публічного й державного спілкування. На територіях українських воєводств усі місцеві уряди, посади та почесні титули могли надаватися лише мешканцям відповідних земель. Православній шляхті була гарантована рівність з католиками в отриманні тих самих урядів і почестей. Проте, політична суб'єктність України-Русі як рівноправного партнера Корони Польської та Великого князівства Литовського люблінськими постановами не передбачалось.

122. Яку найважливішу справу започаткував Василь-Костянтин Острозький для підтримки української культури?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Київ, 2016. С.107.

Князь Острозький опублікував в Острозі найавторитетніший текст Святого письма з коли-небуть створених православними книжниками. Острозьку Біблію було видано 1581 року накладом близько 1500 примірників. Приблизно 400 з них дожило до нашого часу, й один із них можуть побачити відвідувачі бібліотеки Гарвардського університету.

123. Яка головна причина підтримки руською (українською) знаттю Люблінської унії 1569 р.?

Мицик Ю.А., Хинчевська-Геннель Т. ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ 1569 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Lyublinska_uniya_1569

Король Сигізмунд II Август дав згоду на прилучення руських воєводств до Корони Польської, залишивши в них місцеве судочинство, гарантуючи непорушність прав та привілеїв панівного класу. 9 березня 1569 за королів. наказом частина послів з теренів ВКЛ склала присягу на вірність Сигізмунду II Августу вже як польс. королеві та Короні Польської. 5 березня і 26 травня 1569 було опрацьовано акти, на підставі яких Підляшшя та Волинь переходили до складу Корони Польс.

124. У чому проявлялась залежність Кримського ханства від Османської імперії?

Галенко О. (2008). КРИМСЬКИЙ ХАНАТ [Електронний ресурс] Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat

Османські султани мали тільки дві політичні прерогативи стосовно кримських ханів: по-перше, усувати і призначати ханів за власним бажанням, а по-друге, викликати кримські війська на імперські воєнні кампанії. І хоч здійснення цих прав потребувало узгодження з правлячим класом Кримського ханства, османські султани мали чимало засобів заохочення та тиску для цього. З формального боку Кримське ханство, починаючи з 1475, завжди був союзною державою Османської імперії, однак, з огляду на частоту втручання османської влади в престолонаслідування та використання кримського війська для власних воєнних кампаній у більш пізній період, він з часом фактично перетворився на османську провінцію.

125. Як називалося ісламське право, яке діяло на території Кримського ханства?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка Центр, 2009. Т. 1. 544, С. 163

Судочинство за приписами ісламського права (шаріат), спільного для Османської імперії та Кримського ханату, у Криму здійснювали судді (кадії), що призначалися відомством кадіаскера Румелії у Стамбулі. Проте султанське право (канун) на Кримський ханат не поширювалося. Тут діяло традиційне право (адат, або тьоре). Хан Мурад-Ґерей (1678–1683) навіть збирався, щоправда, даремно, запровадити судочинство винятково за нормами тьоре, відмінивши шаріат.

126. Яким був наслідок розпаду Золотої Орди для Криму?

Рум'янцев В. О., Страхов М. М. Історія України. Всесвітня історія XX століття: Посібник для вступників до вищих навчальних закладів України. — Харків: Право, 2007. — 320 с., С. 34.

Вдершись до Криму у першій чверті XIII ст., монголо-татари до середини століття завоювали Східний Крим і заснували там намісництво. Наприкінці XIII ст. полчища Ногая заволоділи західним Кримом. Розпад Орди призвів до відособлення Криму і поступове перетворення його на окреме державне утворення.

127. Який статус мав курултай в Кримському ханстві?

Майборода О.М. КУРУЛТАЙ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kurultai

КУРУЛТАЙ – з'їзд представників знаті у монголів, татар та тюркських народів, а з часів Чингізхана – з'їзд делегатів від усього народу, що скликався для вирішення питань держ. та сусп. ваги. Після розпаду Золотої Орди в кожному з політ. утворень, що тоді виникли, у т. ч. і в Кримському ханаті, скликався свій К. Такі курултаї скликалися до того часу, поки зберігався суверенітет відповідних політ. утворень (у Крим. ханаті їх скликання припинилося після приєднання володінь ханату до Російської імперії).

128. У чому проявлявся особливий статус Кримського ханства як васала Османської імперії?

Галенко О.І. КРИМСЬКИЙ ХАНАТ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat

Особливий правовий статус К.х. в його союзі з Осман. імперією проявлявся і в тому, що ханат не входив до жодної імперської митної зони, а тому товари, зокрема невільники, які перетинали осман.-крим. кордон, обкладалися як з одного, так і з ін. боку ввізним митом як імпортні. Хани під час свого правління були повновладними суверенами К.х., мали право на самостійні зовн. зносини, право призначати і збирати податки, право видавати закони тощо.

129. Яким чином політична залежність Кримського ханства від Османської імперії вплинула на його зовнішню політику?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 108: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Вирішували свої внутрішні проблеми кримські хани шляхом зовнішньої експансії. Маючи у своєму розпорядженні численну армію (на початку XVI ст. вона налічувала 100 тис. озброєних вершників), Кримське ханство робило постійні набіги на сусідні землі. Зухвалим грабункам сприяло і те, що з 1475 р. ханство стало васалом Турецької імперії й завжди відчувало підтримку могутнього сюзерена

130. Які функції мав діван Кримського ханства за династії Ґереїв?

Галенко О.І. КРИМСЬКИЙ ХАНАТ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.; URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Krimskii_Hanat

Хани мали резиденцію (початково це було м. Солхат, з 1530-х рр. – м. Бахчисарай, від 1777 – м. Кафа), однак не мали власного домену. При ханові діяв дорадчо-виконавчий орган, який спочатку мав назву корниш, з кінця 16 ст. – діван.

131. Про кого у своїх спостереженнях писав французький історик де Бертенон у 1608 році: «Ці люди виросли в труді, як скіфи; загартовані злигоднями, як гуни; здатні до війни, як готи; засмаглі на сонці, як індійці; жорстокі, як сармати, леви в переслідуванні ворога..., подібні до скіфів у люті, вони християни за своєю вірою»?

Козацька християнська республіка : (Запорозька Січ у західноєвроп. літ. пам'ятках) / Д. Наливайко. – Київ: Дніпро, 1992. С. 96-98. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000932

В цілому слід сказати, що в західноєвропейських історико-літературних пам'ятках кінця XVI – початок XVII ст. домінувала подібна козакофільська точка зору. Показова для неї характеристика запорізьких козаків у «Загальній історії Турецьких війн» француза Н. де Бертенон «Ці люди виросли в труді, як скіфи, загартовані всілякими злигоднями, як гуни, здатні до війни як, готи засмалені на сонці, як індійці, і жорстокі як сармати. Леви в переслідуванні ворога, схожі на турків у підступності, подібні до скіфів у люті, вони хрис-тияни за своєю вірою».

132. Яка верства українського суспільства почала формуватися наприкінці 15 століття?

Щербак В.О. КОЗАЦТВО УКРАЇНСЬКЕ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kozactvo_ukrainske.

Виникнення козацтва на укр. землях в 15 ст. було цілком закономірним, оскільки в ту добу пд. укр. землі становили собою складову «кордону», що розділяв світи осілого землеробського нас. (див. Землеробство) і степових кочівників (див. Кочівництво).Разом з тим укр. козацтво настільки розвинулося, що стало потужним соціальним станом (див. Стани), який почав грати помітну роль у східноєвроп. історії. Подібні до козацтва соціальні явища на укр. теренах відомі з давніх часів (див. Бродники). Проте свою характерну назву «козацтво» вони отримали лише в 2-й пол. 15 ст., саме тоді козаками почали іменувати групи охоронців пд. прикордоння й уходників-промисловців (тобто тих, хто мав ті чи ін. промисли на «нічийних» землях). Перші писемні згадки про козаків містяться в актових джерелах (див. Акти історичні) за 1492 та в хроніці 16 ст. М.Бєльського (див. М. і Й. Бєльські) у статті про події 1489 і стосуються якраз цих груп людей.

133. Яке виняткове право належало Генеральній військовій раді?

Історія держави і права України. Курс лекцій / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. – Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с., С. 179

Генеральна (військова, козацька) рада (1648 – 1750 рр.) – колективний військово-демократичний козацький орган Гетьманщини, що виконував адміністративні, законодавчі, управлінські та судові функції. Лише Генеральній раді належало виняткове право обирати гетьмана, генеральну старшину, інколи полковників.

134. Яка особливість характеризує реєстрове козацтво?

Щербак В.О. РЕЄСТРИ КОЗАЦЬКІ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Reiestry_kozatski

РЕЄСТРИ КОЗАЦЬКІ – списки козаків, які перебували на держ. службі, за аналогами військ. найму в європейських країнах на зламі пізнього середньовіччя та ранньомодерної доби. Уперше з'являються як тимчасові на поч. 1560-х рр. під час війни Великого князівства Литовського з Рос. д-вою. Згодом Р.к. запроваджуються в новоствореній д-ві Речі Посполитій для фіксації козаків, які бралися урядом на службу. Ареалом формування переважно була Наддніпрянська Україна. Первісний реєстр налічував 300 козаків, проте, на відміну від попередніх наборів, усім їм, окрім грошової винагороди, надавалися спец. сусп. права та привілеї. Чисельність вписаних до реєстру не була стабільною і залежала від держ. потреб.

135. На основі яких правових норм функціонував військовий суд Запорозької Січі?

Щербак В.О. ЗАПОРОЗЬКА СІЧ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozka_sich

На Січі існував військ. суд, який у своїй діяльності керувався козацьким звичаєвим правом, що склалося на основі тогочасного звичаєвого права, пристосованого до умов життя січової громади. Писаних правових норм не існувало. Їхній зміст розкривався через наведення відповідних прикладів-аналогій у процесі самого судочинства. Найтяжчими серед злочинів вважалися зрада, порушення військ. дисципліни, вбивство товариша (козака, внесеного до курінного компуту) й посягання на січове майно. Тих, хто вчинив ці злочини, карали або розстрілом, або закопуванням живцем у землю, або повішенням на гаку тощо.

136. Хто очолював виконавчу владу на Запорізькій Січі?

Щербак В.О. ЗАПОРОЗЬКА СІЧ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozka_sich

Виконавча влада з 1620-х рр. належала кошовому отаману, вибори якого відбувалися на щорічній січневій козац. раді, на якій обиралася й запороз. старшина. Від рішень отамана значною мірою залежало повсякденне життя на Січі протягом цілого року. Кошовий отаман відав військ. скарбом, репрезентував запорожців у зносинах із зовн. світом, призначав наказну й паланкову (див. Паланка) старшину, затверджував суд. вироки. Помічниками кошового отамана були суддя, осавул, писар. Вони також обиралися на заг. раді з-поміж досвідчених й авторитетних запорожців. До нижчої групи старшини належали: довбуш, гармаш, товмач, кантаржей, шафар. Демократ. засади управління січової громади дали підставу дослідникам охарактеризувати З.С. як козац. республіку.

137. Завдяки чому козацька рада Запорозької Січі відповідала принципам демократії?

Кононенко В.П. РАДА КОЗАЦЬКА ЗАГАЛЬНА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rada_kozatska_Dyv

РАДА КОЗАЦЬКА ЗАГАЛЬНА (інша назва – генеральна, сучасники називали її «повною радою») – політ. інституція Війська Запорозького, типологічно подібна до зборів чоловіків, здатних носити зброю, в мілітарних спільнотах середньовічної Євразії. Р.к.з. не мала визначених форм представництва делегатів. Сигналом для скликання слугував барабанний бій, рішення приймалося більшістю, яка виявлялася гучністю галасу та кількістю підкинутих шапок. До осн. умови легітимності Р.к.з. належали участь в її проведенні більшості членів товариства на Запороз. Січі та наявність усіх полків у Гетьманщині. Прерогатива скликання Р.к.з. належала гетьманові або генеральній старшині, яка урядувала в період міжгетьманства. Зазвичай на Р.к.з. головував гетьман, за умови обрання гетьмана кер-во здійснювала ген. старшина колегіально або в особі найвпливовішого з-поміж неї представника, найчастіше – генерального обозного. Розпорядчиками на Р.к.з., як правило, виступали генеральні осавули. Найбільше представництво досягалося на тих зібраннях, які скликалися під час походу. На Р.к.з. 1663 під Ніжином налічувалося більше 40 тис. осіб. Одночасно із широким представництвом рядового козацтва відбувалися заг. козац. ради, що складалися зі старшини, виборних від Війська Запорозького, духовенства і міщан. Із часу гетьманства І.Виговського на Р.к.з. почали відігравати помітну роль представники правосл. церкви.

138. Які причини утворення Запорізької Січі?

Щербак В.О. ЗАПОРОЗЬКА СІЧ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozka_sich

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ – військ. та адм. центр козацтва на пд. укр. земель. Існував із серед. 16 ст. до 1775. Передумовами його утворення були передусім потреба козацтва в самоорганізації, зумовлена зростанням його чисельності, та необхідність захисту укр. земель від татар. агресії. Тимчасові сторожові пости – «засіки», «січі», «городки» (див. Січі) – у місцях козац. промислів між Дніпром і

Пд. Бугом (ці терени були «нічийними», до того ж, багатими на рибу, птицю та звіра) відомі з поч. 16 ст. Щовесни сюди прибували з волостей ватаги козаків на чолі з обраними отаманами займатися мисливським та рибальським промислами. В 1520–30-х рр. після кількох безрезультатних спроб уряду Великого князівства Литовського прийняти козаків на держ. службу виникла ідея створення козац. твердині на укр. пд. порубіжжі. Її підтримали й місц. урядовці, до чиїх обов'язків входила оборона краю від набігів кримських татар. Реалізувати цей задум вдалося черкаському і канівському старості (див. Староство) кн. Д.Вишневецькому. 1555 за дніпровими порогами в районі о-ва Хортиця під його патронатом було розпочато зведення замку. Фортеця кн. Д.Вишневецького (місцезнаходження її досі є дискусійним) зовні, очевидно, відрізнялася від відомих пізніше архіт. комплексів козац. твердинь на Дніпрі. До складу гарнізону входили, крім козаків, представники військ.-службової людності – бояри (див. Бояри-шляхта, Бояри-слуги), слуги (селяни, які виконували військ. службу), драби. Незважаючи на досить короткий час існування (восени 1557 фортеця була зруйнована військами крим. хана Девлет-Гірея I), хортицький гарнізон справив помітний вплив на еволюцію січової громади.

139. Яка верства населення виступила на захист прав і свобод українців на початку XVII століття?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. С. 46. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Після перетворення козацтва в окремий суспільний стан, воно починає, особливо в 1620–1630-х рр., набувати функцій «носія української державності», тобто, виступає на захист природних прав і свобод української спільноти й закладає основу формування державної ідеї на зразок автономного статусу південної частини тогочасної України.

140. Яку функцію виконувало Військо Запорозьке Низове?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. С. 41. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Запорозька Січ із початку існування брала на себе державну функцію захисту українських земель. Це здійснювалося здебільшого всупереч волі польського уряду. Позаяк Січ стала справжньою військовою базою, там готували сухопутні та морські походи козаків на землі Османської імперії.

141. Яку роль відігравала Січова рада в системі управління Запорозької Січі?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 134. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Вищим законодавчим, адміністративним і судовим органом Січі була січова рада. її рішення були обов'язковими до виконання. Як правило, рада розглядала найважливіші питання внутрішньої та зовнішньої політики, проводила поділ земель та угідь, судила злочинців, що вчиняли найтяжчі злочини та ін. Важливою функцією ради було обрання уряду Січі – військової старшини, а також органів місцевої влади – паланкової або полкової старшини.

142. Як вплинули історичні умови життя запорожців на формування козацької державності?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 135. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

«...ми маємо своєрідну оригінальну форму державності, суть якої фахівці вбачають у самоврядній структурі народної самооборони і господарській формі самовиживання за вакууму державної влади та постійної воєнної небезпеки. М. Костомаров назвав Січ «християнською

козацькою республікою», і це визначення стало класичним, адже Війську Запорозькому Низовому справді були притаманні певні риси демократичної республіки. Тут не існувало ні феодальної власності на землю, ні кріпацтва; панувала формальна рівність між усіма козаками (права користування землею та іншими угіддями, брати участь у радах та ін.). У Січі пануючою була виборна система органів управління, контроль за діяльністю яких здійснювала козацька рада».

143. З якою метою польська влада утворила реєстрове козацтво у XVI ст.?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К: Академія, 2002. С. 131-132. - URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Реєстрове козацтво – це частина українського козацтва, офіційно прийнята на державну службу Речі Посполитої. Його створення мало на меті використання козаків у військових кампаніях та контроль над нереєстровими козаками, які залишалися незалежними і могли становити загрозу для держави.

У 1572 році король Сигізмунд II Август видав універсал про формування реєстрового козацького загону, до якого було записано 300 козаків, які отримали статус регулярного війська. Хоча цей загін згодом розформували, у 1578 році король Стефан Баторій відновив реєстрове козацтво, збільшивши його кількість до 500 осіб. Реєстровці отримували платню, звільнялися від податків і володіли правовими привілеями, включно із судовим імунітетом. Їхніми основними завданнями були охорона кордонів та контроль над нереєстровими козаками

144. Хто виконував функції вищого адміністративного та судового органу на Запорозькій Січі?

Історія української державності : конспект лекцій. (2023). / Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка. С. 42 – 43.

Загальна військова рада була найвищим адміністративним і судовим органом. У роботі ради могли брати участь всі козаки: це було їхнім обов'язком і правом висловити власну думку. Ці ради могли скликатися позапланово у крайній необхідності, оскільки планово відбувалися тричі на рік і були пов'язані із найбільшими християнськими святами (Покрови, Різдва, Великодня). Ці збори відбувалися на січовому майдані. На раді розглядалися питання внутрішньої і зовнішньої політики, війни і миру, розподілу земель і угідь, проводилися вибори отамана й військової старшини. Організаційно січова рада складалася з малого (старшинського) кола і великого кола рядових козаків, причому перевага у вирішенні питань віддавалась останньому. Кожен мав рівне право голосу. Підрахунку голосів не існувало, на око або на слух визначалася думка більшості присутніх.

145. За яким принципом формувався склад козацької старшини на Запорозькій Січі?

Бойко О. (2002). Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С. 133 – 137. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Специфічні історичні умови та обставини життя запорожців помітно вплинули на процес самоорганізації козацтва, зумовивши неповторний імідж козацької державності. Вищим законодавчим, адміністративним і судовим органом Січі була січова рада. Її рішення були обов'язковими до виконання. Як правило, рада розглядала найважливіші питання внутрішньої та зовнішньої політики, проводила поділ земель та угідь, судила злочинців, що вчиняли найтяжчі злочини та ін. Важливою функцією ради було обрання уряду Січі — військової старшини, а також органів місцевої влади — паланкової або полкової старшини. У різні часи чисельність козацької старшини була не однаковою й інколи становила понад 150 осіб. До цієї групи козацтва входили: військова старшина — кошовий отаман, військовий суддя, військовий осавул, військовий писар та курінні отамани; військові служителі: хорунжий, бунчужний, довбиш, канцеляристи та ін.; похідні та паланкові начальники — полковник, писар, осавул та ін. Старшина зосереджувала у своїх руках

адміністративну владу та судочинство, керувала військом, розпоряджалася фінансами, представляла Січ на міжнародній арені.

146. Хто був очільником козацького повстання 1630 року, оспіваного Тарасом Шевченком, під час якого козаками було знищено відбірну «Золоту роту» польсько-шляхетського війська?

Щербак В.О. ФЕДОРОВИЧА ПОВСТАННЯ 1630 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Fedorovycha_povstannia

ФЕДОРОВИЧА ПОВСТАННЯ 1630 — козац. повстання в Україні 1630 під проводом гетьмана Т.Федоровича. Гетьман — вихідець із чигиринської козац. родини — фігурує в джерелах під іменем Тараса Козака, Тараса Трясила. На посилення соціального і нац. гноблення найбільш гостро реагувало козацтво, яке було рушійною силою визвол. руху. https://osvita.ua/vnz/reports/history/4044/. У ніч на 20 травня невеликий козацький загін проник до ворожого табору. Штаб Конецпольського охороняла так звана «Золота рота» (назва походить від золотого кола на її прапорі) чисельністю близько 150. знатних шляхтичів, які були повністю знищені. Ці події яскраво відобразив Т. Шевченко.

147. Хто з гетьманів очолював козацьке повстання, описане Наталією Полонською-Василенко: «Щоб перешкодити козакам тікати на Запоріжжя, поляки збудували в 1635 році в Кодаку ... фортецю і обсадили її своєю залогою. Козаки, що верталися з чорноморського походу із гетьманом... на чолі, зруйнували Кодак і знищили залогу»?

Наталія Полонська-Василенко «Історія України», том І. Київ «Либідь», 1995, с. 449.

«Щоб перешкодити козакам тікати на Запоріжжя, поляки збудували в 1635 році в Кодаку...фортецю і обсадили її своєю залогою. Козаки, що верталися з чорноморського походу із гетьманом...на чолі, зруйнували Кодак і знищили залогу».

Щербак В.О. СУЛИМА Іван [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sulyma_I

У ніч з 11 на 12 серпня 1635 козаки штурмом здобули Кодацьку фортецю (див. Кодак) і знищили гарнізон коронного війська. Далі повстанці піднялися вище по Дніпру до Кременчука і Крилова, звідки С. розіслав універсали до укр. населення, закликаючи його до боротьби проти польсько-шляхетського гніту. Королів. комісари А.Кисіль і Л.Жолкевський організували похід реєстрових козаків проти повстанців. Оборона останніх проти переважаючих сил противника на одному з дніпровських островів тривала кілька місяців. Згодом реєстровці схопили козац. ватажка і видали властям. С. і кількох його соратників відвезли у Варшаву, де й стратили як ворогів Речі Посполитої.

148. Хто з відомих діячів брав участь в Хотинській битві, у 1632 році об'єднав лаврську та братську школи у Києві, цього ж року домігся від польської влади визнання вищої православної церковної ієрархії?

Дзюба О.М. МОГИЛА Петро Симеонович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mohyla_P

МОГИЛА Петро (30 (21).12. 1596–11(01).01.1647) – церковний і культурно-освітній діяч, богослов, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (з 1633), екзарх Константинопол. патріарха. 1627 після смерті Захарії (Копистенського) став архімандритом Києво-Печерської лаври. Користуючись нагодою обрання нового короля у зв'язку зі смертю Сигізмунда III (1632), укр. православні князі, шляхта, братства та запорозькі козаки ставили вимоги припинити утиски православних і визнати церковну ієрархію, відновлену 1620.

149. Про кого з козацьких ватажків йде мова в описі: «Він сам з усім козацьким військом записався в члени Київського братства і помагав по різних містах утримувати школи, а в Києві заснував школу... В 1620 році, коли через Київ переїздив єрусалимський православний патриарх Феофан, ... попросив його висвятити українському народу митрополита й єпископів...»?

Гриценко І. С., Карабанов М. М., Лотоцький А. Л. Гомін віків. — К: Проза, 1994. - С. 72)/ Сас П.М. КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ Петро Кононович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konashevich_Sagaidachny

Виразною демонстрацією політ. підтримки правосл. церкви став вступ гетьмана разом з усім Військом Запороз. до Київ. (Богоявленського) братства, що відбувся між 27 трав. і 5 черв. 1620.. К.-С. був серед тих, хто активно переконував Феофана III відновити вищу ієрархію Правосл. церкви.

150. Як польська влада називала період напередодні Хмельниччини?

Вінниченко О.О. РІЧ ПОСПОЛИТА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rich_Pospolyta

Посилення під час війн Р.П. укр. козацтва, до якого Владислав IV ставився прихильно, черговий раз актуалізувало козац. питання, що вилилося в козац. повстання 1637–38, розгромлене річпосполитськими військами. Відтак від 1638 і до кінця правління Владислава IV Р.П. перебувала в мирі, що дало підстави назвати це десятиліття часом «золотого спокою».

151. Вкажіть один із наслідків Хотинського миру 1621 року для українського козацтва.

Рум'янцев В. О., Страхов М. М. Історія України. Всесвітня історія XX століття: Посібник для вступників до вищих навчальних закладів України. — Харків: Право, 2007. — 320 с. С.46

За підсумками війни укладено Хотинський мир 1621 р., згідно з яким було зафіксовано кордони між Туреччиною і Польщею й забороне но Туреччині та Криму здійснювати грабіжницькі набіги на Польщу та Україну.

Нищівна відсіч «непереможним туркам» у Хотинській війні 1621 р. мала велике міжнародне значення й сприяла утвердженню за українським козацтвом статусу важливого суб'єкта міжнародних відносин у Східній Європі. Уряди провідних європейських країн намагались залучити українських козаків до своїх антитурецьких проектів.

152. З якою країною відбулися масштабні бойові дії козаків в ході Хотинської війни 1620-1621 рр.?

Дещинський Л.Є. та ін. Історія України та її державності. Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, І.Я. Хома, В.М. Тарабан, Р.Д. Зінкевич, Я.Я. Денісов, І.О. Гаврилів, І.В. Буковський, А.Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – 476 с. С.114

Найбільше зіткнення з Туреччиною відбулося в ході Хотинської війни 1620–1621 рр. Після відновлення православної ієрархії України відносини між козацтвом і польським урядом загострилися.Але турецько-польська війна тимчасово послабила гостроту цих відносин. У 1620 р. на Цецорських полях (у Молдавії) польська армія була розгромлена, а командувач С. Жолкєвський був убитий.

Величезна турецька армія на чолі з султаном Османом II продовжувала наступ.

153. Які юридичні наслідки мали положення «Ординації Війська Запорозького» 1638 р.?

Галушко К.Ю. упорядник ГЕТЬМАНУВАННЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО. КОЗАЦЬКІ ПОВСТАННЯ 1620–1630-Х РР. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України:

Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2. 9. 6 http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.%209.%206

Таким чином, сеймова постанова 1638 передбачала фактичну ліквідацію козацтва як стану із власною юрисдикцією та перетворення козаків (у дуже обмеженій кількості) на одну зі складових військ. формувань Корони Польської. Ігноруючи факт існування окремого соціального стану як об'єктивної реалії укр. життя та не бажаючи йти хоча б на якісь поступки, польс. правляча еліта зробила одну з найбільших у своїй історії помилок, яка їй дуже дорого коштувала в недалекому майбутньому.

154. Що скасовував один із пунктів «Ординації Війська Запорозького»?

Сас П.М. ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1638 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ordynatsiia_Vijska_1638

ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1638, Ординація реєстрового Війська Запорозького, що перебуває на службі Речі Посполитої – законодавчий акт варшавського вального сейму 1638, що радикально змінював політ. і правовий устрій, а також військово-орг. засади Війська Запорозького. В основу О.В.З. покладено пропозиції гетьмана великого коронного С.Конецпольського, які він адресував політ. центрові Речі Посполитої. Ці пропозиції повторювали обмеження і заборони, котрі польс. командування застосувало до козаків у грудні 1637 під Боровицею – після поразки повстання під проводом П.Бута, К.Скидана і Д.Гуні. Згідно з О.В.З. скасовувалися традиційні козац. права та привілеї, насамперед виборність старшини і козац. суд. Чисельність реєстрового війська обмежено 6 тис. осіб. Замість гетьмана у Війську Запороз. запроваджено посаду старшого комісара з резиденцією в Трахтемирові.

155. Передумовою чого стала Куруківська угода?

Щербак В.О. КУРУКІВСЬКА УГОДА 1625 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=KurukiVska_Ugoda_1625

КУРУКІВСЬКА УГОДА 1625. Укладена 5 листоп. (26 жовт.) між польс. гетьманом великим коронним С. Конецпольським і гетьманом М. Дорошенком в урочищі Ведмежі Лози біля Курукового озера (поблизу сучасного м. Кременчук) під час козац. повстання, очолюваного М. Жмайлом. Згідно з К.у., реєстр козацький збільшувався до 6 тис. осіб (цей пункт угоди став підставою для створення 6 козац. полків: Корсунського полку, Черкаського полку, Білоцерківського полку, Чигиринського полку, Канівського полку та Переяславського полку). Реєстровцям встановлювалася платня в сумі 60 тис. злотих на рік. Їм дозволялося обирати кандидата на уряд гетьмана (старшого), якого потім мав затверджувати король, однак заборонялося вступати в зносини з іноз. д-вами та здійснювати військ. походи на турец. володіння.

156. Який захід Петра Сагайдачного став виразною демонстрацією політичної підтримки православної церкви?

Сас П.М. КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ Петро Кононович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України.

Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konashevich_Sagaidachny

У січ. 1620 К.-С. відправив до Москви своїх послів із запевненням царя Михайла Федоровича в службі «по-старому» (воєн. служба іноз. монархам була традиційною для запорожців). Очевидно, це ж саме посольство провело попередні переговори з єрусалимським патріархом Феофаном III, який перебував у Москві, щодо висвячення єпископату укр.-білорус. Правосл. церкви. 25 берез. в Києві гетьман з кількома тис. козаків урочисто зустрів єрусалимського патріарха, попросивши в нього від імені всього Війська Запороз. відпущення гріхів за пролиття крові християн під час моск. походу 1618. Виразною демонстрацією політ. підтримки правосл. церкви став вступ гетьмана разом з усім Військом Запороз. до Київ. (Богоявленського) братства, що відбувся між 27 трав. і 5 черв. 1620. К.-С. був серед тих, хто активно переконував Феофана III відновити вищу ієрархію Правосл. церкви.

157. Яку вимогу ставили козаки перед королем, погоджуючись на участь в Хотинській війні 1620-1621 років?

Сас П.М. ХОТИНСЬКА ВІЙНА 1621 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Khotynska_vijna_1621

ХОТИНСЬКА ВІЙНА 1621 — збройний конфлікт між Османською імперією та Річчю Посполитою. Стався через зіткнення інтересів цих д-в у Дунайських князівствах, а також через невдоволення осман. влади мор. походами запороз. козаків. Після поразки у Цецорській битві 1620 польс. король Сигізмунд III Ваза не зміг зібрати достатньо потужну армію і не знайшов дійових союзників серед європ. д-в, тому в січні 1621 через єрусалимського патріарха Феофана (див. також Феофана III місія в Україну 1620) звернувся за військ. допомогою до укр. козаків, яким відводив значну роль у бойових діях, що планувалися. Водночас король ухильно відреагував на зворотні вимоги козаків. 15—17 червня козац. рада за участю правосл. духовенства у верхів'ях р. Росава (прит. Росі, бас. Дніпра) ухвалила взяти участь у відбитті нападу османців на Річ Посполиту з тією умовою, що польс. влада задовольнить конфесійні вимоги православних, зокрема визнає нововисвячених правосл. архієреїв. До короля відправили посольство на чолі з П.Конашевичем-Сагайдачним, а у Молдову вирушив понад 40-тис. козац. корпус на чолі з гетьманом Я.Бородавкою.

158. Про що свідчить вступ Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Конашевичем Сагайдачним до Київського Богоявленського братства?

Галушко К. (2019). Гетьманування Петра Конашевича-Сагайдачного. Козацькі повстання 1620–1630-х рр. [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2. 9. 6 , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.%209.%206

Віротерпимість була однією з характерних рис суспільного життя в Україні аж до середини XVI ст. Докорінних змін ситуація зазнала з наступом католицької Контрреформації. До ще більшого міжконфесійного протистояння призвело обрання королем Речі Посполитої 1587 Сигізмунда III Ваза, на виховання якого великий вплив справили єзуїти. Наступним кроком до посилення ескалації у взаєминах православних і католиків стало проголошення 1596 церковної унії. 1609 запорожці на чолі з гетьманом Г. Тискиневичем відгукнулися на заклик православного чернецтва й не дозволили наміснику унійного митрополита А. Грековичу взяти під контроль митрополичий Софійський монастир. 1613 козаки допомогли архімандриту Києво-Печерського монастиря — православному Є. Плетенецькому — повернути землі, захоплені І. Потієм. Важливим етапом у справі долучення

українського козацтва до боротьби за права православної церкви став колективний вступ запорожців разом із гетьманом П. Конашевичем-Сагайдачним 1616 до щойно заснованого Київського Богоявленського братства. З огляду на те, що православне братство було засноване в часи формальної ліквідації православної церкви та без дозволу короля, надана йому підтримка з боку козацтва мала неоціненне значення. Загалом же загострення з кінця XVI ст. міжконфесійних суперечностей та протидія влади намаганням відновити в Україні православну ієрархію спонукали козацтво втрутитись у цю справу. А це, своєю чергою, підносило статус його визвольної боротьби. І якщо перед тим вона мала здебільшого станово-корпоративний чи соціальний характер, то тепер у ній почали виразно простежуватись етноконфесійні гасла.

159. Яке значення мало правове оформлення шести козацьких полків в Куруківській угоді 1625 р.?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб./Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 116-117. – URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Повстання Марка Жмайла 1625 р. було збройним виступом козаків проти польської влади, спричиненим спробами обмежити козацькі права та зменшити їхню військову силу. В боях з козаками поляки зазнали великих втрат і уклали з козацькою старшиною Куруківську угоду (1625 р.). Документ розчарував Варшаву. Козацький реєстр збільшувався до 6 тисяч в шести полках. Право обрання козацького гетьмана з подальшим затвердженням його королем зберігалось за козаками. Нереєстрові козаки, випищики, яких було десятки тисяч, мали повернутись під владу панів. Однак маса нереєстрових козаків, зібравшись на Запоріжжі, готувалась до нової боротьби. Отже, по-перше, козаки домоглися правового оформлення шести реєстрових полків (Білоцерківський, Канівський, Корсунський, Переяславський, Черкаський, Чигиринський) як військово-територіальних одиниць, що стали зародком адміністративного устрою козацької держави Б. Хмельницького, по-друге, наприкінці 20-х років XVII ст. організаційно оформлюється нереєстрове козацтво. Обирається гетьман нереєстрових козаків, створюються військові структури. Першими гетьманами нереєстрових стали воєначальники Тарас Федорович, Іван Сулима.

160. Яке положення Куруківської угоди 1625 р. між козаками та урядом Речі Посполитої заклало основи адміністративно-територіального устрою козацької держави?

Плохій С. (2005). Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Київ: Критика. С. 57.

На підставі Куруківської угоди гетьман Михайло Дорошенко розділив козацьке війська на 6 полків, визначивши їм полкові міста та територію, і заклав, у такий спосіб, підстави майбутньої адміністративно-територіальної організації козаччини. Після Курукова козацька присутність на волості набула чітких організаційних форм.

Горобець В. (2017). Зірки та терени козацької революції. Історія звитяг і поразок. Харків. С. 56 – 61.

Куруківські домовленості збільшили козацький реєстр, формалізували перебування козацтва на волості та «прив'язали» військову структуру вояків до певних адміністративних одиниць, що, безумовно, сприяло подальшій еволюції козацтва як окремого соціального стану. Забігаючи наперед, зауважимо, що закладені в угоді 1625 р. принципи мобілізації й адміністрування буде покладено в основу розбудови Української козацької держави в середині XVII ст. Вони збережуть свою життєздатність аж до останньої чверті XVIII ст., переживши саму козацьку державу.

161. Який документ польського сейму значно обмежив права і вольності реєстрових козаків після поразки козацького повстання 1637-1638 років?

Сас П.М. ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1638 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ordynatsiia_Vijska_1638, https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3543/1/TERMINOLOHIChNYI%20DOVIDNYK.pdf

Замість гетьмана у Війську Запороз. запроваджено посаду старшого комісара з резиденцією в Трахтемирові (на практиці перший комісар реєстровців Петро Коморовський отримав ставку в Корсуні; нині м. Корсунь-Шевченківський). Комісаром міг стати лише виходець із шляхти. Комісар діставав повноваження військ. головнокомандувача, а також вищу суд. владу над реєстровцями. Його обов'язком було запобігання заколотам серед козаків, а також перекриття їм вільного доступу на Запорожжя.Запроваджувався жорсткий режим військово-територіального прикріплення реєстрових козаків: вони позбавлялися права покидати місце служби без відповідної санкції великого гетьмана коронного; без виданого комісаром паспорта козаки під загрозою смертної кари не могли відходити на Запорожжя.

162. Які дії здійснив Богдан Хмельницький після укладення Віленського перемир'я між Річчю Посполитою та Московщиною?

Горобець В.М. ВІЛЕНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я 1656 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vilenske_peremiria_1656

Для Рос. д-ви перемир'я не дало бажаних результатів, оскільки не були закріплені її територіальні здобутки на тер. Великого князівства Литовського і Корони Польської. Перемир'я призвело до міжнар. ізоляції Рос. д-ви і серйозно ускладнило її стосунки з 0Гетьманщиною. Уряд Б.Хмельницького не визнав умов перемир'я і приєднався до Раднотської коаліції.

163. Відповідно до якого договору козацькими територіями визнавалися тільки землі Київського воєводства, а козацький реєстр встановлювався в кількості 20 тисяч осіб?

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1651 р.

«Дозволяємо і призначаємо організувати реєстрове військо в числі 20 тис. чоловік. Це військо гетьман і старшина повинні набрати і записати в реєстр, і воно мусить перебувати тільки в маєтках його королівської милості, що містяться у Воєводстві Київському, не маючи нічого до воєводств Брацлавського і Чернігівського.»

Горобець В.М. БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1651 р. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bilotserkivskyj_dohovir_1651

За Б.д. козац. реєстр встановлювався в 20 тис. осіб, причому поіменне оформлення реєстру мало завершитися до кінця поточного року. Виписані з реєстру козаки були зобов'язані повернутися до попереднього соціального стану. Козац. тер. визнавалися тільки землі Київського воєводства, де козаки мали право жити лише в королівщинах. З Брацлавського воєводства і Чернігівського воєводства реєстрові козаки повинні були виселитися. Шляхта одержувала дозвіл вернутися до своїх маєтків, у т.ч. тих, що розміщувалися на козац. тер.

164. Підписання якого мирного договору дало підстави розбудовувати козацьку державу?

Струкевич О.К. ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1649, Зборівський договір між Військом Запорозьким і Річчю Посполитою 18 серпня 1649 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zborivskyj_dogovir_mizh_vijskom_zaporozkym_i_richchju_pospolytoju_18_serpnja_1649

Водночас польс. король погодився на визнання «давніх козацьких прав і вольностей», козац. судочинства; влади гетьмана Б.Хмельницького над Військом Запорозьким; виключного права правосл. шляхтичів обіймати держ. посади у козац. Україні; виведення польс. військ із території козац. автономії; проголошення амністії учасникам визвол. боротьби; діяльності в козац. Україні лише рус. шкіл тощо.

165. Як Переяславська рада вплинула на подальший розвиток української державності?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. С. 52. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

8 (18) січня 1654 р. у Переяславі відбулася козацька (а не «всенародна») рада, в якій взяли участь представники козацтва Київського, Чернігівського та Брацлавського полків, а також жителі Переяслава (всього 300 осіб). Не було представників від селян, міщан (крім Переяслава) та духовенства. Під час публічної церемонії гетьман і козацька старшина присяглися на тім, «щоб бути їм із землею і городами під царською великою рукою невідступно».

166. Який характер мала Українська національна революція XVII століття?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с. С. 47. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Козацька революція, що розпочалася 1648 р. і тривала до 1676 р., була за характером національно-визвольною, релігійною та соціальною. Її найголовніші завдання полягали у тому, щоб вибороти незалежну, соборну державу і знищити панівну неефективну модель аграрних відносин й утвердити нову, в основі якої лежала б дрібна приватна власність на землю (фермерського типу).

167. Якому монарху служили слобідські козаки?

Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidska_Ukraina

СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА, Слобожанщина, Слобідщина — історико-геогр. регіон на сх. України та прилеглих територіях Росії. Утворилася в результаті колонізації українцями Дикого поля в 2-й пол. 17 — 18 ст. Охоплювала територію: у межах сучасної України — майже всю Харківську область, пд.-сх. частину Сумської області, більшу частину Луганської області (крім її пд.-сх. частини) і невелику частину Донецької області (на її півночі); у межах сучасної РФ — пд. частини Бєлгородської, Воронезької і Курської областей. Формування С.У. пов'язане з колонізаційними процесами та неоднозначними відносинами укр. переселенців із моск. урядом та рос. «служилими людьми». Формування С.У. та Укр. козац. д-ви (Гетьманщини) йшло одночасно, що визначило подібність обох укр. історико-культ. регіонів. Вагомим чинником для формування регіону було сусідство Кримського ханату, Вольностей Війська Запорозького низового і Всевеликого Війська Донського.

168. Чому Хмельниччину середини XVII століття в Україні деякі вчені, зокрема Валерій Степанков, називають революцією?

Революція // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — С. 253. URL: https://leksika.com.ua/12191010/legal/revolyutsiya

РЕВОЛЮЦІЯ (франц. revolution — обертання, переворот, від пізньолат. revolutio — поворот, коловорот) — різкий, стрибкопод. перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового в розвитку певних явищ природи, сусп-ва, пізнання; переворот у сусп. розвитку або його вияв у тій чи ін. сфері сусп. життя. Розрізняють соціальну Р., політичну Р., Р. у науці й техніці та ін. Поняття «революція» протилежне поняттю «еволюція». Соціальна Р. супроводжується докорін. переворотом у житті сусп-ва, наслідком якого є ліквідація від-жилого сусп. ладу і заміна старих держ.-прав. інститутів новими.

Степанков В.С. НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1648–1676 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalna_revoliutsiia

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1648–1676 – породжений укр. реаліями раннього Нового часу складний політ. процес, що поєднував у собі, під гаслами захисту православ'я, прав і свобод Війська Запорозького й руського народу, боротьбу за нац. визволення, масовий соціальний протест і збройні форми громадян. протистояння та супроводжувався кардинальними змінами всіх сфер і рівнів життєдіяльності сусп-ва. Типологічно споріднений із масштабними суспільно-політ. рухами в низці країн Центр. і Зх. Європи, які вступали в період створення нац. д-в і вироблення якісно відмінної від середньовічної системи соціальних відносин.

169. Яка теза щодо Козацької революції під проводом Богдана Хмельницького є істинною?

Степанков В.С. НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1648–1676 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalna_revoliutsiia

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1648–1676 – породжений укр. реаліями раннього Нового часу складний політ. процес, що поєднував у собі, під гаслами захисту православ'я, прав і свобод Війська Запорозького й руського народу, боротьбу за нац. визволення, масовий соціальний протест і збройні форми громадян. протистояння та супроводжувався кардинальними змінами всіх сфер і рівнів життєдіяльності сусп-ва. Типологічно споріднений із масштабними суспільно-політ. рухами в низці країн Центр. і Зх. Європи, які вступали в період створення нац. д-в і вироблення якісно відмінної від середньовічної системи соціальних відносин.

170. Яку подію спричинило Віленське перемир'я?

Галушко К.Ю. упорядник КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА У 1654–1657 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.10. 4 http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.10.%204

Поведінка рос. дипломатів страшенно обурила укр. делегацію. Недопущення укр. делегації за стіл переговорів у Нємєжі, а згодом укладене рос. і польс. сторонами Віленське перемир'я 1656 гетьман Б. Хмельницький розцінив як зраду царем інтересів України. У Чигирині були скликані

старшинські наради, на яких гетьман уперше висловився за необхідність розірвання стосунків з Москвою та пошуку нових зовнішньополіт. партнерів.

Добру нагоду вийти за межі рос. політики щодо Речі Посполитої для укр. дипломатії створювало складання в Центр. Європі антипольс. коаліції у складі протестантських Швеції, Трансильванії та Бранденбургу, до яких примикали також православні Молдавія та Валахія і литов. кальвіністи, що співпрацювали із Карлом X Густавом. Зусиллями передусім Карла X та Дєрдя II Ракоці у грудні 1656 у м. Раднот було укладено союзний трактат, яким передбачався розподіл земель Речі Посполитої між союзниками та зникнення Польсько-Литов. д-ви з політ. карти Європи. Наприкінці 1656 — на поч. 1657 гетьман. уряд узяв курс на зближення з учасниками Раднотської коаліції. А його результатом став похід укр. війська на землі Речі Посполитої, що розпочався в січні.

1657 українська армія об'єдналася з військами трансильванського князя та рушила в напрямку Кракова. Після взяття давньої польс. столиці українсько-трансильванські війська об'єдналися зі шведами і спільними зусиллями 19 червня 1657 здобули Варшаву. Похід укр. війська переконливо продемонстрував небажання гетьмана Б. Хмельницького йти у фарватері рос. політики, нехтуючи власними цілями та завданнями.

171. З якою метою в 1648 р. Богдан Хмельницький уклав союзні домовленості з Кримським ханством?

Бойко О. (2002). Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С 155. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Успіхи повстанців на початковому етапі боротьби значною мірою пояснюються двома вдалими організаційними кроками гетьмана: залученням на свій бік реєстрового козацтва і укладенням союзу з кримськими татарами. Розпочинаючи боротьбу проти Речі Посполитої, Б. Хмельницький застосував абсолютно нову її модель, у якій зовнішньополітичний чинник був одним із центральних. Переговори з Кримським ханством були надзвичайно важливими для Хмельницького, адже вони давали змогу забезпечити власний тил і посилити повстанське військо мобільною татарською кінnотою, яка могла ефективно протистояти польській. Тому гетьман сам вів переговори і навіть не зупинився перед тим, щоб залишити в Криму заручником свого сина. У середині березня 1648 р. союз було укладено, і на допомогу повстанцям вирушило понад 3 тис. татарських вояків на чолі з Тугай-беєм.

172. У результаті якої битви було укладено договір із такими умовами: «Лічбу війська реєстрового дозволяємо впровадити і призначаємо на двадцять тисяч, і це військо через гетьмана і старшину має бути зреєстроване, і в самих добрах його королівської милості, у воєводстві Київському, нічого не займаючи із Брацлавського та Чернігівського...»?

Горобець В. (2003). БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1651 р. [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bilotserkivskyj_dohovir_1651

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1651 – мирна угода між гетьманським урядом Б. Хмельницького і представниками польського короля Яна II Казимира Ваза, укладена 28(18) вересня в м. Біла Церква, після Берестецької битви 1651 та осінньої кампанії 1651. Підписанню угоди передували гострі дебати сторін, у ході яких поляки наполягали на зменшенні козацького реєстру до 12 тис., звільненні шляхетських маєтностей від перебування в них козаків, розірвання союзницьких стосунків Війська Запорозького з Кримським ханством. Українська сторона вимагала підтвердження умов Зборівської угоди 1649. Переговори відбувалися на тлі заворушень в таборі козаків і збройного протистояння українсько-татарського і польсько-литовського військ. За договором козацький реєстр встановлювався в 20 тис. осіб, причому поіменне оформлення реєстру мало завершитися до кінця поточного року. Виписані з реєстру козаки були зобов'язані повернутися до попереднього соціального

стану. Козацькою територією визнавалися тільки землі Київського воєводства, де козаки мали право жити лише в королівщинах. З Брацлавського воєводства і Чернігівського воєводства реєстрові козаки повинні були виселитися. Шляхта одержувала дозвіл вернутися до своїх маєтків… Б. Хмельницький отримав підтвердження гетьманських повноважень і привілей на м. Чигирин, однак підпорядковувався владі гетьманів великих коронних. Українська сторона позбавлялася права дипломатичних зносин з іноземними державами. Білоцерківський договір спричинив значне загострення соціальної напруги в Україні, антигетьманські виступи і масове переселення козаків до Російської держави. Перемога української армії над поляками в Батозькій битві 1652 анулювала умови Білоцерківського договору.

173. Що стало причиною зради кримського хана Іслам-Гірея Богдана Хмельницького під Зборовом у 1649 р.?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 158: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

В 1649 шляхетське військо опинилося в катастрофічному становищі – назрівала подвійна поразка Речі Посполитої – під Зборовом і під Збаражем. Проте у вирішальний момент підкуплений поляками кримський хан Іслам-Гірей зрадив Хмельницького. Зауважимо, що українсько-татарський мілітарний альянс з моменту свого виникнення був дуже ненадійним, адже Україна для Кримського ханства тривалий час була, з одного боку, об'єктом для грабунку, з іншого – певною загрозою. З огляду на це перспектива перемог України в протистоянні з Річчю Посполитою, становлення та зміцнення української державності зовсім не приваблювали татар. Вони завжди мали на меті тільки взаємоослаблення протидіючих сторін та провокування перманентного їх протистояння, тобто створення ідеальних умов для татарських набігів. Під тиском обставин Хмельницький був змушений піти на укладення 8 серпня 1649 р. Зборівського мирного договору.

174. Якою була головна політична причина укладення Зборівського договору 1649 року між Богданом Хмельницьким і Яном II Казимиром?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 158-159: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Зборівський договір 1649 р. між Військом Запорізьким та Річчю Посполитою був укладений після успішних для козаків битв під Збаражем та Зборовом, але за складних обставин, коли зрада кримського хана Іслам-Гірея III змусила Богдана Хмельницького піти на переговори з поляками. Відповідно до умов Зборівського договору козацький реєстр зростав до 40 тис. осіб, а козацька територія охоплювала Київське, Чернігівське та Брацлавське воєводства. На цих землях влада належала гетьманові та його адміністрації. Київський митрополит одержав місце в сенаті. Всім учасникам повстання проголошувалася амністія. Водночас магнати і шляхта мали право повернутися до своїх маєтків; для більшості селян відновлювалося кріпацтво; воєводства Волинське та Подільське, як і до повстання, залишалися під владою короля.

У цей період Б. Хмельницький та його прибічники боролися лише за політичну автономію для козацького регіону, що і стало головною політичною причиною підписання Зборівської угоди 1649 р.

175. З якою метою гетьман Богдан Хмельницький уклав Березневі статті 1654 р. з Московським царством?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. (2009). / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». С. 141. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Україна у той період гостро потребувала надійного союзника. Адже Туреччина не виявила активності. Польща ще не була зломлена, не бажала змиритися із незалежною Україною, а сили і можливості Війська Запорізького не були безмежними. Тривала спустошлива війна на українській території, пограбування її населення татарами, посухи, неврожаї, пошесті, ізоляція від західноєвропейських ринків, переселення і втечі народу в північно-східні та східні українські землі, які згодом отримали назву "Слобідська Україна" тощо, – усе це вимагало протекції іншої держави з метою продовження боротьби за незалежність і соборність України. Ось чому союз із Московією випливав із реального, тверезого аналізу тодішньої ситуації.

176. Хто з гетьманів отримав від султана Османської імперії титул «князь Сарматії, України, Володар Війська Запорізького»?

Мицик Ю.А. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Юрій [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Khmelnytskyj_Y

Під час повстання опозиції проти І.Виговського став на її бік і 1659 проголошений гетьманом. Після поразки України в російсько-укр. війні 1658—59 саме Х. після невдалих переговорів у Переяславі (нині м. Переяслав- Хмельницький) був змушений укласти 27 (17) жовтня 1659 нерівноправний договір із Моск. д-вою («14 статей»; див. Переяславські статті 1659), на підставі якого Україна втрачала незалежність і ставала автономною одиницею у складі Моск. д-ви. Після цього він взяв участь у невдалому російсько-укр. поході проти Речі Посполитої (див. Чуднівська кампанія 1660). Щоб уникнути тотального розгрому, Х. довелося піти на укладення з Річчю Посполитою нерівноправного Чуднівського договору. Після падіння гетьмана П.Дорошенка 1676 Османська імперія прагнула не допустити посилення в Україні Моск. д-ви і здійснила т. зв. Чигиринські походи 1677—78. Уже при підготовці даної кампанії султан Мегмед IV задля привернення укр. людності на свій бік звільнив Х. з в'язниці, проголосив гетьманом і наказав виступати з турец. військами в Україну, щоб привертати до себе козаків. Оскільки гетьманом Х. неможливо було визнати, то було знайдене досить вдале вирішення проблеми: Х. титулувався вже як «князь України», «князь Молдавії», «князь Сарматії», «руський монарх».

177. У якому регіоні України були створені Сумський, Харківський, Ізюмський, Острогозький та Охтирський полки?

Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidski_polky

СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ — військ. та адм.-тер. одиниці в Слобідській Україні, що існували з 2-ї пол. 17 ст. до 1764. Переселенці на «слободи» в серед. 17 ст. переносили сюди козац. устрій, що і використав моск. уряд. Першим слобідським полком вважається Острогозький полк (1652). Загалом же С.к.п. виникли в результаті військ. реформи на півдні Рос. д-ви 1658—60. За переписом 1660, існувало 6 полків (Сумський полк, Охтирський полк, Колонтаївський полк, Харківський полк, Зміївський полк, Острогозький полк), та протягом 1660-х рр. кількість полків зменшилася до чотирьох. Упродовж 1669—77 існував Балаклійський полк. З виокремленням Ізюмського полку в 1680-х рр. кількість С.к.п. стає сталою — 5 полків (Сумський, Охтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький).

178. Який договір передбачав утворення Речі Посполитої трьох народів, до складу якої приєднається рівноправне Велике князівство Руське?

Горобець В.М. ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-

bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Gadjackij_dogovir

1658 в Гадячі за ініціативою гетьмана Івана Виговського між Польщею і Україною підписано договір, що передбачав утворення у Речі Посполитій третьої складової частини федерації – Великого Князівства Руського. Воно складалось з Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводств, а верховна влада в ньому, як військова, так і цивільна, мала належати гетьману, якого обиратимуть пожиттєво.

179. Яку владу здійснював гетьман відповідно до Гадяцького договору 1658 року?

Радченко Л.С. Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина 1 / Л.С. Радченко; ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів». – Боярка, 2015. – 314 с. – портр. С. 115І.

Виговський підписав 16 вересня 1658 р. Гадяцький договір із Польщею, який передбачав: Україна як незалежна держава, під назвою Велике Князівство Руське входила на рівних правах з Польщею і Литвою до складу федерації. Територію Великого Князівства Руського складали київське, брацлавське і чернігівське воєводства; вища законодавча влада належала національним зборам депутатів, які обиралися від усіх земель князівства; виконавчу владу здійснював гетьман, який обирався довічно й затверджувався королем.

180. Які наслідки мало Андрусівське перемир'я для Правобережної України?

Чухліб Т.В. АНДРУСІВСЬКИЙ ДОГОВІР (ПЕРЕМИР'Я) 1667 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Andrusivskyj_dohovir_1667

А.д.(п.) визначив місце Росії, Польщі та України в системі міжнар. відносин 60–70-х рр. 18 ст. Його статті встановлювали розподіл сфер впливу польс. короля і моск. царя на Укр. козац. д-ву. Лівобережна Україна відходила до Росії, а Правобережна Україна – до Речі Посполитої.

181. Що було результатом Гадяцького договору 1658 року?

Горобець В.М. ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gadjackij_dogovir , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Gadjackij_dogovir

«…передбачалося повернення Укр. козац. д-ви (у складі трьох воєводств: Київ., Черніг. та Брацлавського) до складу оновленої Речі Посполитої на правах федеративної її ч. – Великого князівства Руського (ВКР)».

182. Яка держава посилила свій вплив в Гетьманщині внаслідок підписання Переяславських статей 1659 року?

Горобець В.М. ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ СТАТТІ 1659 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Pereiaslavski_statti_1659

ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ СТАТТІ 1659 – українсько-рос. договір, укладений у Переяславі (нині м. Переяслав-Хмельницький) 27 (17) жовтня 1659 між гетьман. урядом Ю.Хмельницького та царським урядом, інтереси якого представляв боярин кн. О.Трубецькой. На переговорах, що передували Переяслав. раді 1659, укр. сторона запропонувала свій проект договору. Він не лише відображав положення Березневих статей 1654, а й містив певні уточнення та доповнення до них, спрямовані на зміцнення гарантій незалежності й суверенності Укр. д-ви(т. зв. Жердівські статті). Проте кн. О.Трубецькой скористався своєю воєнною перевагою над Ю.Хмельницьким, відхилив Жердівські статті і змусив укр. сторону прийняти 14 пунктів т. зв. давніх статей 1654 (що насправді являли собою фальсифікат договору 1654) та 18 т. зв. Нових статей, які істотно обмежували суверенні права Укр. д-ви. П.с. позбавляли укр. уряд права ведення самостійної зовн. політики. Гетьман без дозволу царя не мав права посилати своїх послів за кордон або приймати іноземних, укладати міжнар. договори, оголошувати війну сусіднім д-вам або надавати їм військ. допомогу. У сфері внутр. політики П.с. забороняли переобрання гетьмана за різні провини перед Військом Запорозьким (окрім «зради» цареві) без попереднього розслідування, проведеного рос. стороною, а також відповідного наказу царя. Гетьман позбавлявся права самостійно призначати й усувати з посад генеральну старшину та полковників; новообрана старшина зобов'язувалася складати присягу на вірність рос. монархові. Крім Києва, царські воєводи вводилися до Переяслава, Чернігова, Ніжина, Брацлава та Умані. Козац. залоги повинні були залишити територію Білорусі, населенню якої заборонялося іменуватися козаками. П.с. переводили конфедеративні зв'язки України з Росією у форму федерації. Укр. д-ва втрачала самостійність і набувала статусу політ. автономії в складі Рос. держави.

183. В основу якої угоди було покладено пункти Гадяцького договору?

Слободищенський трактат 1660 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. — ISBN 966-7492-05-2. URL: https://leksika.com.ua/11470202/legal/slobodischenskiy_traktat_1660

Чуднівський (Слободищенський) трактат 1660 — договір, укладений 17(27).X 1660 гетьманом України ІО. Хмельницьким з Польщею у містечку Слободище (тепер село Бердичівського р-ну Житом, обл.) побл. м. Чуднів (тепер смт Житом, обл.). С. т. 1660 скасував невигідні для України Переяславські статті 1659. За умовами договору Гетьманщина розривала союз з моск. царем і відновлювала держ. зв'язок з Річчю Посполитою на основі Гадяцького договору 1658. Залишаючи в силі більшість пунктів цього договору, польс. сторона, представлена коронним гетьманом С. Потоцьким і польним гетьманом Ю. Любомирським, не погодилася на утворення Великого князівства Руського, яке входило б на рівних правах з Польщею і Литвою до складу федерат, держ. утворення — Речі Посполитої. Україні було надано обмежену автономію у складі Речі Посполитої. Гетьман зобов'язувався брати участь у воєн, діях польс. армії проти Моск. д-ви і не нападати на Кримське ханство. Передбачалося повернення магнатам і шляхті їхніх маєтків та відновлення феод, повинностей селян.

184. Яка угода втілила ідею Речі Посполитої трьох народів?

Горобець В.М. ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО РУСЬКЕ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Velyke_kniazivstvo_Ruske

ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО РУСЬКЕ (ВКР) – держ. утворення, що охоплювало землі Київського воєводства, Брацлавського воєводства та Чернігівського воєводства, проголошене Гадяцьким договором 1658. Підлягало верховній владі польс. короля на правах федеративної частини; разом з Короною Польською та Великим князівством Литовським утворювало Річ Посполиту трьох народів. Вища законодавча влада на тер. ВКР належала виборному парламентові – Нац. зборам, а вища

виконавча – пожиттєво обраному укр. станами і затвердженому королем гетьману, який виступав одночасно київ. воєводою, першим сенатором ВКР і 0старостою чигиринським. Під його командуванням перебували також ЗС ВКР, що нараховували 60 тис. (за пізнішими таємними домовленостями сторін та постановою сейму 1659 – 30 тис.) козаків і 10 тис. найманого війська. Як і у Великому князівстві Литов., тут встановлювалися держ. посади канцлера, маршалка, підскарбія; формувався вищий судовий трибунал. ВКР отримувало право карбувати власну монету та вести самостійну внутр. політику, однак право на зовн.-політ. діяльність Гадяцьким договором 1658 не передбачалося. Сенаторські посади мали право обіймати лише представники правосл. шляхти. На тер. ВКР, як і в усій Речі Посполитій, церк. унія (див. Берестейська церковна унія 1596) підлягала ліквідації, а церк. майно, захоплене раніше унійцями, поверненню правосл. церкві. Польс. військам заборонялося розташовуватися на землях ВКР. Під час воєн польс. війська вводилися на тер. ВКР за погодженням з гетьманом і перебували під його командуванням.

185. Який статус мала отримати Гетьманщина згідно Гадяцького договору 1658 р.?

Горобець В.М. ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gadjackij_dogovir

ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 – укр.-польс. мирна угода, підписана 16(06) верес. неподалік м. Гадяч гетьманом І.Виговським з урядом польс. короля Яна II Казимира Ваза. Підписанню Г.д. передували тривалі, глибоко законспіровані переговори сторін, на яких українські інтереси представляв П.Тетеря, а польс. – С.-К.Беневський. На заключному етапі переговорів у виробленні умов Г.д. з укр. боку активну участь брав Ю.Немирич. За умовами Г.д., який завершував десятилітню укр.-польс. війну, передбачалося повернення Укр. козац. д-ви (у складі трьох воєводств: Київ., Черніг. та Брацлавського) до складу оновленої Речі Посполитої на правах федеративної її ч. – Великого князівства Руського (ВКР).

186. Яка подія характеризує діяльність гетьмана Івана Виговського?

Україна: хронологія розвитку. (2016). / Інститут історії НАН України. Т. 4. Київ: Кріон. С. 161 – 162, 451 - 452.

Найбільшим успіхом гетьмана Івана Виговського на чолі проголошеного, але ще не створеного в дійсності Великого князівства Руського, стала блискуча перемога на царським військом у битві під Конотопом улітку 1659 р. Там Виговський спільно з Ордами кримського хана Мегмеда Герея IV зумів заманити російську кавалерію, очолювану князем Семеном Пожарським, у пастку – і це був по суті останній бій російської дворянської кінноти. Проте, здобута перемога для Виговського стала останнім його успіхом.

187. Які культурні права Великому князівству Руському гарантував Гадяцький договір 1658 р.?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб./Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 153. – URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Гадяцький договір був укладений 16 вересня 1658 року між Річчю Посполитою та Гетьманщиною за ініціативи гетьмана Івана Виговського. Суть договору така: три держави – Польща, Литва та Україна – творять федерацію рівноправних держав, об'єднаних лише персоною короля, якого вибирають суб'єкти федерації. До України, що є вільною і незалежною державою під назвою "Велике князівство Руське", входять три воєводства – Чернігівське, Київське та Брацлавське. У сфері культурній та просвітній вводилися такі новинки: Києво-Могилянська колегія здобувала права

університету, а середніх та інших шкіл, друкарень мало бути організовано "скільки їх буде треба". Розвиток науки і культури забезпечувався введенням свободи друку і слова, навіть у питаннях релігійних.

188. Згідно якої угоди Київське, Брацлавське та Чернігівське воєводства проголошувались Великим князівством Руським та на правах державної автономії мали ввійти до складу Речі Посполитої?

Горобець В. (2004). ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В.Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gadjackij_dogovir

ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 – українсько-польська мирна угода, підписана 16(06) вересня неподалік м. Гадяч гетьманом І.Виговським з урядом польського короля Яна II Казимира Ваза. Підписанню договору передували тривалі, глибоко законспіровані переговори сторін. За умовами Гадяцького договору, який завершував десятилітню українсько-польську війну, передбачалося повернення Української козацької держави (у складі трьох воєводств: Київського, Чернігівського та Брацлавського) до складу оновленої Речі Посполитої на правах федеративної її частини – Великого князівства Руського (ВКР). Державне життя у ВКР облаштовувалося на зразок норм і порядків, що діяли у Великому князівстві Литовському. Крім того, король гарантував амністію всім учасникам війни з Польщею. Військо Запорозьке отримувало підтвердження старих привілеїв та право гетьманського суду. Козацький реєстр складав 60 тис. осіб. За поданням гетьмана щороку 100 козаків із кожного полку мали отримувати нобілітацію. Церковна унія ліквідовувалася. Православний київський митрополит та ще чотири православні єпископи отримували місця в сенаті Речі Посполитої. Православним міщанам гарантувалася рівність у правах із католицькими міщанами. Києво-Могилянський колегіум вперше отримував статус вищого навчального закладу. Гадяцький договір уможливлював вільне повернення в Україну польських землевласників, яким, однак, заборонялося переобтяжувати своїх підданих. Дія договору юридично була припинена урядом Ю.Хмельницького в жовтні 1659, після підписання угоди з Російською державою. У наступні роки положення Гадяцького договору не раз використовувались урядами Ю.Хмельницького, П.Тетері, П.Дорошенка, М.Ханенка при виробленні умов мирних угод з польськими королями.

189. Про які землі писали нащадки перших поселенців: «Ми збудували Суми, Суджу, Миропілля, Краснопілля, Білопілля й інші міста, а до них повіти, села, хутори... І тоді як татари приходили плюндрувати московські українні городи, ми не приставали ні до якої зради. За те й пожалувано нас усякими вольностями й дозволено займанщини займати, пасіки й усякі грунти заводити й усякими промислами промишляти без чиншу, за старим українським звичаєм»?

Багалій Д.І. Історія Слобідської України.-Харків, 1993.- с. 41. Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidski_polky

СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ — військ. та адм.-тер. одиниці в Слобідській Україні, що існували з 2-ї пол. 17 ст. до 1764. Переселенці на «слободи» в серед. 17 ст. переносили сюди козац. устрій, що і використав моск. уряд. Першим слобідським полком вважається Острогозький полк (1652). Загалом же С.к.п. виникли в результаті військ. реформи на півдні Рос. д-ви 1658—60. За переписом 1660, існувало 6 полків (Сумський полк, Охтирський полк, Колонтаївський полк, Харківський полк, Зміївський полк, Острогозький полк), та протягом 1660-х рр. кількість полків зменшилася до чотирьох. Упродовж 1669—77 існував Балаклійський полк. З виокремленням Ізюмського полку в 1680-х рр. кількість С.к.п. стає сталою — 5 полків (Сумський, Охтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький).

Багалій Д. Історія Слободської України. 1918. Сторінка 44.

http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0015594.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0:%D0%91%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B9_%D0%94._%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8._1918.pdf/44

190. Про яку угоду Орест Субтельний писав: «В січні 1667 року поляки та росіяни підписали...мир. По суті, за цим миром Козацька Україна ділилась навпіл: поляки визнавали суверенітет царя над Лівобережжям, а московіти давали згоду на повернення поляків у Правобережжя»?

Чухліб Т.В. АНДРУСІВСЬКИЙ ДОГОВІР (ПЕРЕМИР'Я) 1667 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Andrusivskyj_dohovir_1667

АНДРУСІВСЬКИЙ ДОГОВІР (ПЕРЕМИР'Я) 1667 – договір між Рос. д-вою і Річчю Посполитою про припинення війни 1654– 67 за право володіння Україною. Підписаний 30(20) січ. 1667 терміном на 13,5 років у с. Андрусов біля Смоленська (нині місто в РФ). Укладений всупереч укр.-рос. договорам, підписаним з царським урядом гетьманами Б.Хмельницьким, Ю.Хмельницьким та І.Брюховецьким. Його статті встановлювали розподіл сфер впливу польс. короля і моск. царя на Укр. козац. д-ву. Лівобережна Україна відходила до Росії, а Правобережна Україна – до Речі Посполитої. Влада царя стала поширюватися на Смоленськ, Дорогобуж (нині місто Смоленської обл., РФ), Білу, Невель (нині міста Псковської обл., РФ), Красний Веліж (нині м. Веліж Смоленської обл., РФ), а також Сіверщину. Київ повинен був відійти до Польщі 1669. Запорозька Січ потрапляла у спільне володіння обох д-в.

191. Яку мету ставив перед собою П. Дорошенко щодо українських земель після обрання на посаду гетьмана?

Дещинський Л.Є. та ін. Історія України та її державності. Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, І.Я. Хома, В.М. Тарабан, Р.Д. Зінкевич, Я.Я. Денісов, І.О. Гаврилів, І.В. Буковський, А.Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 476 с. С.157.

Дорошенко ставив своєю метою звільнити Україну від московської та польської влади і об’єднати її. Для досягнення цієї мети він вважав, що найкраще спертися на Туреччину та Крим. Безумовно, ці союзники, які традиційно дорого обходилися українському народові, відіграли негативну роль в політичних планах Дорошенка.

192. Які зміни відбулися в Українській козацькій державі під час гетьманування Івана Брюховецького?

Горобець В. (2010). Московські статті 1665 [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Moskovski_statti_1665

Згідно з Московських статей до рук царських воєвод переходило безпосереднє управління військово-адміністративним і фінансово-господарським життям України (за винятком козацького стану). Збільшувалася кількість російських військ у Києві, Чернігові, Переяславі, Ніжині (де вони перебували на підставі Переяславських статей 1659); їх утримання покладалося на українських платників податків. Крім того, російські військові залоги на чолі з воєводами вводилися до Полтави,

Кременчука, Новгорода-Сіверського, Остра, Канева та ін. міст, а також до Кодака у Вольностях Війська Запорозького низового. Збирання податків з українського населення (за винятком козацького стану) покладалося на царську адміністрацію. Зібрані кошти залучалися до царської скарбниці. Українська православна церква (Київська митрополія) мала бути підпорядкована московському патріархові. Московські статті, а особливо спроба втілення їх у життя (перепис 1666), викликали загострення ситуації в Україні, спричинили подальше падіння політичного авторитету І.Брюховецького і стали однією з головних причин антимосковського повстання 1668.

193. На чию користь обмежували владу гетьмана Конотопські статті 1672 р.?

Горобець В.М. КОНОТОПСЬКІ СТАТТІ 1672 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konotopski_Statti_1672

КОНОТОПСЬКІ СТАТТІ 1672 – укр.-рос. договір, укладений 27 (17) черв. 1672 на ген. раді (див. Козацька рада) в Козацькій Діброві поблизу Конотопа. Регулював взаємини Гетьманщини з рос. царем Олексієм Михайловичем. Виробленню К.с. передувало обрання гетьманом Лівобережної України І.Самойловича (проголошеного перед тим козац. регіментарем на старшинській раді в Батурині), а також підтвердження правомочності положень попереднього укр.-рос. договору – т. зв. Глухівських статей 1669. З формального боку К.с. складалися з двох частин: положень, запропонованих від імені царя його повноважним представником кн. Г.Ромодановським та схвалених учасниками ради; і положень, що були ініційовані козацькою старшиною та затверджені рос. монархом (пропозиції з цього приводу було передано наприкінці берез. та на поч. трав. 1672). За змістом К.с. становили лише додаток до договору 1669, покликаний або роз'яснити його суть, або доповнити його. Принципово нові положення вводилися лише для регулювання питань, що постали на порядку денному укр.-рос. відносин уже після 1669. Зокрема, за пропозицією козац. старшини обмежувалася на її користь влада гетьмана у сфері внутр. та зовн. політики, а за ініціативою царя – ставилися перепони на шляху до територіального розширення Гетьманщини за рахунок південнобілорус. земель, а також скасовувалося положення про обов'язкову участь укр. делегації в рос.-польс. переговорах, де мова йтиме про укр. справи.

Загалом К.с. обмежували гетьман. владу на користь старшинської олігархії, а також звужували автономію Гетьманщини. Свою правову силу договір формально зберігав до 1687, але після істотного зміцнення влади І.Самойловича з 2-ї пол. 1670-х рр. чимало його положень стали неактуальними.

194. Яка угода містила положення про зменшення кількості московських воєвод в Україні?

Горобець В.М. ГЛУХІВСЬКІ СТАТТІ 1669 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Glukhivski_statti_1669

ГЛУХІВСЬКІ СТАТТІ 1669 – угода між Гетьманщиною і Рос. д-вою, укладена 16 берез. 1669 у м. Глухів гетьманом Д.Многогрішним і воєводою рос. військ в Україні кн. Г.Ромодановським. Потреба в новій угоді була зумовлена тим, що попередня угода – Московські статті 1665 – втратила свою чинність унаслідок укр.-рос. війни 1668–69. Лівобереж. козацька старшина, погоджуючись під тиском обставин на повернення під зверхність рос. царя, прагнула не допустити відновлення правомочності Моск. статей, зберегти за собою права і вільності, закріплені за всіма учасниками антимоск. виступів. Підписанню Г.с. передували гострі дебати сторін 13–16 берез., особливо навколо вимоги укр. делегації щодо виведення з України рос. гарнізонів та воєводських адміністрацій. Спираючись на фактор присутності рос. військ у Глухові, Ромодановський змусив гетьман. уряд піти на поступки в цій справі, погодившися, зі свого боку, на зменшення кількості рос. воєвод в Україні

(відтепер вони мали право перебувати в містах Київ, Переяслав (нині м. Переяслав-Хмельницький), Ніжин, Чернігів та Остер). Крім того, їм заборонялося втручатися у справи місц. самоврядування і судочинства, а їхні функції зводилися до суто військових. Г.с. гарантували дотримання традиційних козац. прав і вільностей, а також проголошували амністію укр. учасникам війни. Рос. сторона підтвердила право Укр. д-ви на вільний вибір гетьмана (див. Гетьманату інститут). Водночас було зроблено застереження стосовно того, що обраний гетьман міг бути позбавлений влади лише за дозволом царського уряду, як це раніше було зафіксовано Переяславськими статтями 1659 (за винятком випадків, коли він звинувачувався в держ. зраді). Гетьман позбавлявся права на зовн.-політ. діяльність; передбачалася лише обов'язкова присутність укр. представників на переговорах рос. сторони з іноз. дипломатами, якщо на них розглядалися питання, що безпосередньо стосувалися України. Г.с. вперше законодавчо закріплювали право гетьманів утримувати 1 тис. найманого війська. Вони стали базовим документом при виробленні укр.-рос. угод 1672, 1674 та 1687.

195. Який наслідок Московських статей 1665 р.?

Горобець В.М. МОСКОВСЬКІ СТАТТІ 1665 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Moskovski_statti_1665

МОСКОВСЬКІ СТАТТІ 1665 – українсько-рос. договір, укладений лівобереж. гетьманом І.Брюховецьким 21 (11) жовтня 1665 в Москві з урядом рос. царя Олексія Михайловича. Переговори, які передували підписанню договору, проходили за вкрай несприятливих для І.Брюховецького умов (загострення соціальних суперечностей у сусп-ві, посилення внутрішньополіт. боротьби в Україні (див. також Громадянські війни в Україні другої половини 1650-х – першої половини 1660-х років) та військ. загроза з боку Польщі), що змусило укр. делегацію піти на значні поступки Москві. Згідно з М.с., до рук царських воєвод переходило безпосереднє управління військово-адм. і фінансово-госп. життям України (за винятком козац. стану). Збільшувалася кількість рос. військ у Києві, Чернігові, Переяславі (нині м. Переяслав-Хмельницький), Ніжині (де вони перебували на підставі Переяславських статей 1659); їх утримання покладалося на укр. платників податків. Крім того, рос. військ. залоги на чолі з воєводами вводилися до Полтави, Кременчука, Новгорода-Сіверського, Остра, Канева та ін. міст, а також до Кодака у Вольностях Війська Запорозького низового. Збирання податків з укр. населення (за винятком козац. стану) покладалося на царську адміністрацію. Зібрані кошти залучалися до царської скарбниці. Укр. правосл. церква (Київ. митрополія) мала бути підпорядкована моск. патріархові (див. Московський патріархат). М.с., а особливо спроба втілення їх у життя (перепис 1666), викликали загострення ситуації в Україні, спричинили подальше падіння політ. авторитету І.Брюховецького і стали однією з гол. причин антимоск. повстання 1668.

196. Який статус мала отримати Гетьманщина згідно Корсунських статей 1669 р.?

Чухліб Т.В. УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИЙ ДОГОВІР 1669 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainsko_turetskyj_1669

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИЙ ДОГОВІР 1669 — договір між гетьманом П.Дорошенком і султаном Мегмедом IV про підпорядкування України султанській владі на умовах протекторату. Основні положення У.-т.д. було узгоджено на козац. раді в Корсуні (нині м. Корсунь-Шевченківський) 12 березня 1669. Для уточнення окремих статей договору до Стамбула виїхало укр. посольство на чолі з С.Портянкою і М.Радкевичем (див. Радкевича—Портянки дипломатична місія 1669). Осн. положення договору були наступними: визнання за Військом Запорозьким усіх етнічних укр. земель від Перемишля й Самбора до Севська (нині місто Брянської обл., РФ) і Путивля; обрання гетьмана на довічне володарювання; населення України звільнялося від сплати податків; правосл. церква

отримувала автономію і підпорядкування владі константинопол. патріарха; турки і татари, які прибували в Україну, мали селитися лише в спеціально визначених містах, їм заборонялося будувати мечеті; крим. ханові заборонялося руйнувати укр. міста і села та брати ясир; султан і хан без відома гетьмана не могли укладати договори з польс. королем і моск. царем та ін. Імовірно, що більша частина положень була погоджена, адже П.Дорошенко отримав клейноди від султана, а на козац. раді 2 грудня 1670 була складена присяга йому на вірність. Однак міжнар. та внутрішньополіт. ситуація не давала змоги уряду України втілити цей договір у життя.

197. Які наслідки для Української козацької держави мало укладення Андрусівського перемир'я 1667 р.?

Чухліб Т. (2003). Андрусівський договір (перемир'я) 1667 [Електронний ресурс] Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Andrusivskyj_dohovir_1667

АНДРУСІВСЬКИЙ ДОГОВІР (ПЕРЕМИР'Я) 1667 – договір між Російською державою і Річчю Посполитою про припинення війни 1654 – 1667 за право володіння Україною. Підписаний 30(20) січня 1667 терміном на 13,5 років у с. Андрусов біля Смоленська. Укладений всупереч українсько-російським договорам, підписаних з царським урядом гетьманами Б.Хмельницьким, Ю.Хмельницьким та І.Брюховецьким. Його статті встановлювали розподіл сфер впливу польського короля і московського царя на Українську козацьку державу. Лівобережна Україна відходила до Росії, а Правобережна Україна – до Речі Посполитої. Київ повинен був відійти до Польщі 1669. Запорозька Січ потрапляла у спільне володіння обох держав. Царський уряд зобов'язувався виплатити Польщі як компенсацію за втрачені шляхтою землі на Лівобережній Україні 1 млн польських злотих (бл. 200 000 рублів). Укладання російсько-польського перемир'я викликало велике невдоволення серед усіх верств українського народу. Проти Андрусівського перемир'я рішуче виступали гетьманські уряди П.Дорошенка, І.Брюховецького, П.Суховієнка, а згодом і Д.Многогрішного та І.Самойловича, які протягом свого правління практично його не виконували. Порозуміння Росії й Польщі за рахунок поділу території козацької державиви спричинило зростання політичного впливу в українському суспільстві козацької старшини, яка спиралася на підтримку Османської імперії та Кримського ханства. Після 1667 поглибився внутрішньополітичний розкол в Україні.

198. Який процес щодо зміни статусу Української козацької держави започаткував Андрусівський договір 1667 р. ?

Андрусівський договір (перемир'я) 1667 р. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В/Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. С. 87-88.

Андрусівське перемир'я 1667 року – договір між Московським царством та Річчю Посполитою про припинення війни, який закріпив поділ українських земель між цими державами. Андрусівський договір започаткував процес поступової втрати Українською козацькою державою статусу суб'єкта міжнародно-правових відносин.

199. На яку державу був зорієнтований політичний курс гетьманського уряду, викладений в Корсунській угоді 1669 р.?

Чухліб Т.(2019). Українсько-турецький договір 1669 [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainsko_turetskyj_1669

Українсько-турецький договір 1669 (Корсунська угода) — договір між гетьманом П.Дорошенком і султаном Мегмедом IV про підпорядкування України султанській владі на умовах

протекторату. Основні положення було узгоджено на козацькій раді в Корсуні 12 березня 1669. Основні положення договору були наступними: визнання за Військом Запорозьким усіх етнічних укр. земель від Перемишля й Самбора до Севська і Путивля; обрання гетьмана на довічне володарювання; населення України звільнялося від сплати податків; православна церква отримувала автономію і підпорядкування владі константинопольського патріарха; турки і татари, які прибували в Україну, мали селитися лише в спеціально визначених містах, їм заборонялося будувати мечеті; кримському ханові заборонялося руйнувати українські міста і села та брати ясир; султан і хан без відома гетьмана не могли укладати договори з польським королем і московським царем та ін. Імовірно, що більша частина положень була погоджена, адже П.Дорошенко отримав клейноди від султана, а на козацькій раді 2 грудня 1670 була складена присяга йому на вірність. Однак міжнародна та внутрішньополітична ситуація не давала змоги уряду України втілити цей договір у життя.

200. Які наслідки Андрусівського договору (перемир'я) 1667 р. для України?

Чухліб Т.В. АНДРУСІВСЬКИЙ ДОГОВІР (ПЕРЕМИР'Я) 1667 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Andrusivskyj_dohovir_1667

Статті договору встановлювали розподіл сфер впливу польського короля і московського царя на Українську козацьку державу. Лівобережна Україна відходила до Росії, Правобережна Україна – до Речі Посполитої.

201. Про зруйнування якого міста йдеться в описі Миколи Аркаса:» Завзято одбивалися козаки од московського війська ... Меншиков узяв гетьманську столицю, спалив її. Усіх жителів, старих, малих, жінок і дітей, перебито до одного, частину старшин замордовано лютими карами, трупи їх прив'язано до дошок і пущено униз по річці Сейму»?

Микола Аркас «Історія України-Русі». 2-е факс. видання. - Вища школа, 1991, с.287. Галушка А.А. БАТУРИНА ОБЛОГА І ШТУРМ 1708 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=baturyna_obloga_i_shturm_1708

Батурин під час штурму було жорстоко сплюндровано. Моск. солдати дорвалися до запасів вина і влаштували різанину мешканців міста, про яку пишуть тогочасні літописи. Археол. розкопки Батурина (див. Батурин, археологічна пам'ятка) виявили значну кількість людських останків різного віку і статі зі слідами насильницької смерті та сліди великої пожежі у шарі, що відповідає поч. 18 ст.

202. Про якого гетьмана О.Субтельний писав: «Ревний покровитель православ'я, він будує по всій Гетьманщині цілу низку чудових церков, споруджених у пишному стилі, що його називають...козацьким бароко. За (його) гетьманування Києво-Могилянська академія змогла завдяки його підтримці спорудити нові корпуси і збільшити до 2 тис. студентів.»?

О. Субтельний «Україна. Історія». Київ. «Либідь» 1992 2-е видання, ст.147. http://www.nbuv.gov.ua/node/4948.

Іван Мазепа – досить суперечлива особистість в українській історії. Вороги його вважали хитрим політиком і зрадником. Прихильники стверджували, що він прагнув порятунку та процвітання для рідної землі. Скільки людей, стільки і думок. Однак, що би про нього не говорили, мусимо визнати, що для України він зробив чимало. Період його правління характеризувався відродженням гетьманської України, передусім Києва – її духовного центру, розвитком культури, а також піднесенням соціального та релігійного життя.

Піднявшись кар'єрними сходами, Іван Мазепа багато уваги приділив саме розвитку освіти. Він був спонсором будівництва Києво-Могилянської академії та Чернігівського колегіуму. І, взагалі, був досить щедрим меценатом: будував та реставрував церкви, дарував храмам дорогоцінні речі, опікувався православними святинями за межами України. І все це за власні кошти.

За його гетьманства активно видавалися українські твори. В історії України не часто таке спостерігалось, навіть у нещодавні 90-і. Та й взагалі, за сприяння Івана Мазепи в Україні того часу почалось «культурне відродження», яке охопило не тільки мистецтво та архітектуру, а й філософію, теологію, літературу та науку. Погодьтесь, такі речі заслуговують поваги. Цікаво, що у той час якраз виник новий напрям в українському мистецтві – українське барокко, яке ще називали мазепинським.

203. Як гетьман Іван Мазепа скористався тим, що російський цар Петро I був союзником польського короля Августа II в Північній війні?

Станіславський В. (2009). МАЗЕПА Іван Степанович [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 790 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mazepa_I_S

1702 з відома Мазепи на Правобережжі вибухнуло повстання, спрямоване проти намірів Речі Посполитої ліквідувати на цій території козацький устрій. 1704, отримавши розпорядження російського царя Петра I щодо воєнної підтримки польського короля Августа II Фридерика Сильного в протистоянні з прибічниками шведського короля Карла XII, Мазепа вступає на Правобережжя. Гетьман використав цю ситуацію для об'єднання під своєю булавою українських земель по обидва боки Дніпра. Цього року Мазепа зайняв Білу Церкву, Корсунь, Богуслав, Фастів, прийняв клейноди від правобережного гетьмана наказного С.Самуся, заарештував білоцерківського полковника С.Палія. 1705 лівобережне українське військо зайняло Київщину, Волинь, частину Східної Галичини. На 1707 на Правобережжі вже існували Білоцерківський полк, Богуславський полк, Корсунський полк, Чигиринський полк, Уманський полк, Брацлавський полк і Могилівський полк.

204. Яку мету переслідував Іван Мазепа, вступаючи в союз зі Швецією?

Дещинський Л.Є. та ін. Історія України та її державності. Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, І.Я. Хома, В.М. Тарабан, Р.Д. Зінкевич, Я.Я. Денісов, І.О. Гаврилів, І.В. Буковський, А.Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – 476 с. С.169.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Deschynskyi_Leontii/Istoriia_Ukrainy_ta_ii_derzhavnosti_Kurs_lektsii.pdf

Такі роздуми все частіше приводили гетьмана до наміру змінити політичну орієнтацію. Ми вже згадували про союз козацтва зі Швецією (трактат Б. Хмельницького та І. Виговського). На цей союз у 60-х роках XVII ст. покладали різні надії, але він так і залишився не втіленим. Отже, на початку XVIII ст. гетьман І. Мазепа вирішив довести до кінця справу своїх великих попередників: спробувати за шведською допомогою визволити Україну.

205. Що стало причиною союзу І. Мазепи зі Швецією під час Північної війни?

Радченко Л.С. Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина 1 / Л.С. Радченко; ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів». – Боярка, 2015. – 314 с. – портр.

Після того, як І. Мазепа переконався в тому, що Петро I нищить основи української державності, він вирішив використати умови, створені Північною війною (1700-1721 рр.) для розв'язання державницьких проблем іншим шляхом. Петро I порушив зобов'язання обороняти Україну від ненависних поляків, що являло собою основу угоди 1654 р., і український гетьман перестав вважати себе зобов'язаним зберігати вірність цареві. 7 листопада (28 жовтня) 1708 р., коли Карл

XII, який ішов на Москву, завернув в Україну, Мазепа, в надії запобігти спустошенню свого краю, перейшов на бік шведів. За ним пішло близько 3 тис. козаків і провідних членів старшини.

206. Що спонукало гетьмана Івана Мазепу розірвати відносини з Московським царством та укласти угоду з Шведським королівством у 1708 р.?

Станіславський В. (2009). МАЗЕПА Іван Степанович [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 790 с.URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mazepa_I_S

Участь Війська Запорозького у Великій Північній війні 1700–1721 призвела до значних людських і матеріальних втрат. Це, як і наміри царської влади ліквідувати козацький устрій – основу політичної системи Війська Запорозького, обумовило кризу у взаєминах з Російською державою. Розвиток політичної ситуації міг призвести до нового поділу українських земель між Річчю Посполитою і Росією в разі їх перемоги над Швецією або до втрати української державності при переході під польську зверхність у разі шведської перемоги. У цій складній політичній ситуації українська верхівка шукала вихід у нав'язуванні контактів з табором противників Росії.

207. Які причини обумовили кризу у взаєминах Гетьманщини і Московії на початку XVIII ст.?

Станіславський В.В. МАЗЕПА Іван Степанович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mazepa_I_S

МАЗЕПА Іван Степанович (20. 03.1639–22.09.1709) – гетьман (1687–1709), військ. і політ. діяч, дипломат, князь (1707). Н. на хуторі на р. Кам'янка (прит. Росі, бас. Дніпра; згодом с. Мазепинці, нині село Білоцерківського р-ну Київ. обл.)….

Участь Війська Запороз. у Великій Пн. війні 1700–21 призвела до значних людських і матеріальних втрат. Це, як і наміри царської влади ліквідувати козац. устрій – основу політ. системи Війська Запороз., обумовило кризу у взаєминах з Рос. д-вою. Розвиток політ. ситуації міг призвести до нового поділу укр. земель між Річчю Посполитою і Росією в разі їх перемоги над Швецією або до втрати укр. державності при переході під польс. зверхність у разі швед. перемоги. У цій складній політ. ситуації укр. верхівка шукала вихід у нав'язуванні контактів з табором противників Росії. Сучасні дані дають можливість датувати початок цих взаємин 1701. З 1704 М. контактував з королем Станіславом Лещинським. На осінь 1707 у ході взаємин було домовлено, що Україна ввійде до складу Речі Посполитої на засадах Гадяцького договору 1658, а в перші місяці 1708, можливо, було укладено й попередню угоду між укр., польс. й швед. сторонами. У ситуації, яка склалася на 1708, укр. верхівка розглядала можливість входження в політ. систему Речі Посполитої під зверхністю Швеції, що мало забезпечити на певний час виконання Варшавою укладених домовленостей. Козац. верхівка повернулася до ідеї триєдиної Речі Посполитої, де, поряд з Польщею й Литвою, рівноправне місце в політ. системі зайняло б і Військо Запороз.

208. Проти кого спрямовувалася зовнішньополітична активність гетьмана Івана Мазепи до 1700 року?

Станіславський В.В. МАЗЕПА Іван Степанович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mazepa_I_S

МАЗЕПА Іван Степанович (20. 03.1639–22.09.1709) – гетьман (1687–1709), військ. і політ. діяч, дипломат, князь (1707). Н. на хуторі на р. Кам'янка (прит. Росі, бас. Дніпра; згодом с. Мазепинці, нині село Білоцерківського р-ну Київ. обл.)….

Козац. військо під кер-вом М. під час російсько-турецької війни 1686–1700 брало участь у великих військ. акціях, проводило роботи із вдосконалення оборонної системи Війська Запороз. 1688 укр.

війська на чолі з М. та рос. частини спорудили поблизу р. Самара Новобогородицьку фортецю – військ. базу для наступного походу на Крим та для контролю над Запорожжям (нині тут м. Новомосковськ). Цього ж року лівобережні війська відбивали невеликі напади татар та здійснили похід під Очаків. 1689 війська М. разом з рос. силами взяли участь у другому Крим. поході, котрий закінчився невдачею. При поверненні з походу біля Самари було зведено другу фортецю – Новосергієвську.

У період між Кримськими та Азовсько-Дніпровськими походами під кер-вом М. реалізувалися оборонні заходи на пд. кордонах Війська Запороз., відбивалися напади з боку Крим. ханату на Лівобережжі та Правобережжі, у т. ч. й ті, що були зорганізовані за участю Петра Іваненка. Були здійснені походи городових, правобереж. козаків та запорожців під Очаків, Казікермен (нині м. Берислав), Тягиню, на територію Буджаку і Крим. п-ова. 1692 М. зі своїми полками виступив проти татар. війська, яке приходило на південь Лівобережжя разом з П.Іваненком.

У першому Дніпровському поході 1695 (див. Азовсько-Дніпровські походи 1695–1696) укр. військам на чолі з гетьманом та рос. силам боярина Б.Шереметєва наприкінці липня – на початку серпня вдалося заволодіти турец. фортецями на пониззі Дніпра: найбільшою – Казікерменом – та 3-ма меншими укріпленими пунктами – Мустріткерменом, Мубсуреккерменом та Ісламкерменом. Оволодіння плацдармом дало змогу укр. козакам цього та наступного року здійснити походи на Чорне море. На поч. 1696 лівобережні війська не змогли ефективно протистояти спустошливому татар. набігу на землі Полтавського полку, Миргородського полку та Гадяцького полку. В липні цього року рос. та укр. війська взяли Азов, а частини, очолювані Б.Шереметєвим та М., охороняли Гетьманщину та Слобідську Україну від приходу противника і прикривали тил військам, які діяли під Азовом. У листопаді відбувся останній, але малорезультативний спільний похід лівобереж. і правобереж. козаків на Крим. ханат, під Дубоссари (нині місто в Молдові). У травні–жовтні 1697 та травні–серпні 1698 укр. сили, очолювані М., та рос. війська здійснили другий і третій Дніпровські походи, маючи на меті захоплення Очакова, однак ця мета не була досягнута через контрзаходи з боку Османської імперії. Навпаки, намагання турків і татар відбити втрачений плацдарм на нижньому Подніпров'ї змусили спрямувати максимум зусиль на його захист.

209. Що стало одним із нововведень Коломацьких статей 1687 р. порівняно з попередніми договорами?

Станіславський В.В. КОЛОМАЦЬКІ СТАТТІ 1687 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kolomacki_statti_1687

КОЛОМАЦЬКІ СТАТТІ 1687 – договір між Військом Запорозьким та Рос. д-вою, ухвалений радою козацькою 4 серп. (25 лип.) 1687 у таборі, щільно оточеному рос. стрільцями та рейтарами, поблизу Коломаку. На раді були присутні лише 2 тис. козаків. Окрім ухвалення договору на ній обирали гетьмана, ним став І.Мазепа.

В основу договору було покладено Глухівські статті 1669 Д.Многогрішного. Усі нові положення, що були внесені до цієї основи, по суті погіршували, порівняно з основою, правове становище Укр. козац. д-ви. Так, були обмежені права гетьмана на пожалування маєтків (ст. 4) та право Війська Запороз. обирати і зміщати гетьмана (ст. 6); підтверджувалися право й обов'язок старшини козацької стежити за гетьманом та чинити на нього доноси в Москву (ст. 10), а також заборона зовнішньо-політ. взаємин (ст. 7). Постанова про розміщення стрілец. полку в Батурині (ст. 17) посилювала присутність рос. військ у Гетьманщині. У договорі (вперше в історії відносин із Росією) містився наказ гетьману та козац. старшині докладати зусилля для ліквідації нац. окремішності українців (різними шляхами, зокрема шлюбами), заборонялося вживати для означення держ.-правового статусу Гетьманщини визначення «Малоросійський край гетьманського регіменту» (ст.

19). Усі ці положення до основи були внесені за наполяганням рос. кн. В.Голіцина, він вдало скористався незгодами поміж укр. старшиною та заг. соціально-політ. напруженням у Гетьманщині.

210. Внаслідок яких подій Самійло Самусь зрікся гетьманства?

Станіславський В.В. САМУСЬ (Самійло Іванович) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Samus_S

САМУСЬ (Самійло Іванович; р. н. і р. с. невід.) — політ. і військ. діяч, полковник Богуславського полку, останній гетьман наказний правобереж. козацтва, один із керівників національно-визвол. повстання в Правобережній Україні 1702—04.

Козак Переяславського полку. Перейшов на Правобережжя, де після Віденського походу 1683 отримав «приповідний лист» від польс. уряду на формування козац. полку із центром у Богуславі. Брав участь у воєнних заходах Речі Посполитої проти Османської імперії, у т. ч. в молдов. походах (1686, 1691). Після смерті Гришка (Грицька Івановича) польс. король Ян III Собеський призначив С. наступним наказним гетьманом правобереж. козацтва. На цій посаді вперше згадується 1693.

1699 С. був позбавлений гетьманства, коли за рішенням варшавського пацифікаційного сейму (червень) протягом 2-х тижнів козац. формування Правобережжя мали бути розпущені. Резиденцією гетьмана до 1699 була Вінниця. Після цього він отримав дозвіл жити та займатися поселенням людей у районі Богуслава, але Вінницю залишив лише 1702. Навесні 1702 взяв участь у нараді у Фастові за участю козац. полковників С.Палія та З.Іскри, волин. шляхтича Д.Братковського, межиріцького війта Юрія (Григорія) Косовича, священика із Клевані Івана. Обговорювали-ся питання початку повстання на Правобережжі. Безпосереднім приводом до повстання став приїзд до Богуслава польс. урядників. Після знищення прибічників Польщі в Богуславі С. керував військами повсталих при захопленні Немирова, Бердичева, на початковому етапі облоги Білої Церкви, при здобутті Бара. Із початком 1703 зазнав поразки під Меджибожем та Немировом. У червні 1704 приєднався до військ гетьмана І.Мазепи, які перейшли на Правобережжя, та передав останньому гетьман. клейноди. Під командою лівобереж. гетьмана перебував і під час наступного приходу мазепинських військ у червні 1705. 1711 приєднався з Богуславським полком до військ гетьмана П.Орлика, крим. калги Мегмед-Гірея та київ. воєводи Ю.Потоцького під час їхнього походу на Правобережжя. У ході воєнних дій разом зі старшиною свого полку та сином потрапив у полон до росіян. Після повернення до Богуслава перебував там до 1713, коли, згідно з умовами Прутського трактату 1711, територія Правобережжя передавалася Речі Посполитій. На поч. 18 ст. заснував Богуславський монастир на р. Рось (прит. Дніпра). За нар. переказами, похований на території Київського Межигірського Спасо-Преображенського монастиря, якому 1713 заповів свої млин, ліс, сади, земельні ділянки та грошову суму.

211. Чому поразка військ шведів та Мазепи під Полтавою в 1709 р. стала критичним моментом для української державності?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 181-183: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

В 1709 р. гетьман Іван Мазепа укладає угоду зі Швецією, яка передбачала відновлення державної незалежності України та спільні воєнні дії проти московського царя Петра І. Цього ж року гетьман виступив як союзник шведів у вирішальній Полтавській битві та зазнав поразки…жорстка протидія зовнішніх сил остаточно поховала плани гетьмана зберегти свободу, незалежність та соборність усіх земель Української держави.

212. Кому належить авторство документа, який обґрунтував шведський протекторат, обмежував гетьманську владу, захищав козацьких вдів і сиріт?

Чухліб Т.В. ПАКТИ ТА КОНСТИТУЦІЇ ЗАКОНІВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1710 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Pakty_i_Konstytutsiia_prav_i_volnostej_Vijska_Zaporozkoho_1710

«Пакти та конституції...» ухвалені 16 (5) квітня 1710 в умовах відступу військ І.Мазепи з території України після поразки в Полтавській битві 1709. Підготовлені за результатами т. зв. Бендерської комісії 1709, окремих нарад генеральної старшини під час виборів нового гетьмана на старшинській раді, яка відбулася на території осман. фортеці Бендери (нині м. Тігіна, Молдова; див. Тягиня). Скріплені присягою обраного на раді гетьмана П.Орлика, його підписом та держ. печаткою Війська Запорозького. Затверджені 21 (10) травня 1710 швед. королем Карлом XII як «протектором України» в документі під назвою «Підтверджувальна грамота пактів королем Швеції». В "Пактах й Конституції законів…" йшлося про обмеження прав гетьмана, окреслювалися його обов'язки та визначався майбутній лад держави. Підписали документ гетьман Орлик, а від запорожців – кошовий отаман Кость Гордієнко.

Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін, затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html.

XI «Вдови-козачки й осиротілі діти козацькі, двори козацькі й жінки в час відсутності козаків, які перебувають в походах або на якійсь іншій військовій службі, щоб до всяких громадських повинностей не притягалися і сплатою податків не обтяжувалися - так погоджено і ухвалено».

213. Який гетьман уклав процитований документ: «...Призначаються три Генеральні Ради щорічно, які в резиденції гетьманській мають відбуватися... На них не тільки пани полковники зі старшиною своєю та сотниками, не тільки з усіх полків генеральні радники, але й від Війська Запорозького Низового для вислуховування та обговорення посли мають і повинні бути...»?

Бойко О. (2002). Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». С 183 – 184. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352.

Новообраний гетьман Пилип Орлик уклав зі своїми виборцями та запорозькими козаками договір, який дістав назву «Конституція прав і вольностей Війська Запорозького»… Конституція прокламувала розширення демократичних засад у суспільстві. Йшлося про створення своєрідного козацького парламенту — загальної Ради. До складу цього представницького політичного органу мали входити вся старшина (генеральна, полкова, сотники), делегати Запорозької Січі та представники від полків. Характерно,що загальна Рада мала бути не формальним, а робочим органом. З цією метою планувалося її збирати тричі на рік — на Різдво Христове, Воскресіння Христове та Покрову Пресвятої Богородиці.

Договори і Постанови Прав і Вольностей Війська Запорозького. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_003#Text

Для цього тепер, при елекції гетьмана, одностайною ухвалою призначаються три генеральні ради щорічно, які мають відбуватися в гетьманській резиденції: перша - на Різдво Христове, друга - на Воскресіння Христове, третя - на Покрову Пресвятої Богородиці. На них не тільки пани полковники зі старшиною своєю та сотниками, не тільки з усіх полків генеральні радники, а й посли від Війська Запорізького Низового для вислуховування та обговорення, після отримання від гетьмана доручення, мають прибувати, дотримуючись призначеного терміну. Якщо від Ясновельможного гетьмана до загальної ради надійде яка-небудь пропозиція, то всі добропорядно, без своєї чи чужої користі, без душогубних заздрощів та ворогування зобов'язані будуть радити так, щоб ці поради не призвели до шкоди для честі гетьманської, загальних тягарів Вітчизни, розорення та, не дай Боже, згуби.

214. Яка головна ідея документа «Договори і постановлення прав і вольностей Війська Запорозького» 1710 р.?

Історія України: Навчальний посібник; Білоцерківський В.Я., - Київ: Центр учбової літератури, 2007, 536 с.; с. 216. http://politics.ellib.org.ua/pages-6173.html

Пилип Орлик у 1710 р. підписав зі своїми виборцями «Конституцію прав і свобод Запорозького війська». Її головна ідея — незалежність України від Польщі та Росії і демократичність державного устрою. Гетьманське самодержавство (влада гетьмана) мало бути обмежене генеральною радою, яка складалася з генеральної старшини, полковників і виборних депутатів від кожного полку.

215. Який орган влади здійснював законодавчу владу згідно з документом «Договори і постановлення прав і вольностей Війська Запорозького» 1710 р.?

Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. – Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с. С. 192.

Законодавчу владу мав представляти парламент –Генеральна рада, що складалася б з генеральної старшини, цивільних полковників, генеральних радників, полкової старшини, сотників і представників від Запорозької Січі. Між сесіями парламенту його повноваження повинен був виконувати гетьман разом з Радою генеральної старшини.

216. Який статус мала Гетьманщина згідно з документом «Договори і постановлення прав і вольностей Війська Запорозького» 1710 р.?

Чухліб Т.В. ПАКТИ ТА КОНСТИТУЦІЇ ЗАКОНІВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1710 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Pakty_i_Konstytutsiia_prav_i_volnostej_Vijska_Zaporozkoho_1710

«ПАКТИ ТА КОНСТИТУЦІЇ ЗАКОНІВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО» 1710 («Договори і постанови прав і вольностей військових…») – договір, укладений між обраним гетьманом П.Орликом та козацькою старшиною і козаками Війська Запорозького. В історіографічній традиції має назви: «Договір», «Хартія», «Угода», «Акт», «Конституція», «Державна конституція», «Конституція Пилипа Орлика», «Бендерська конституція», «Козацька конституція», «Конституція Української гетьманської держави», «Перша конституція України», «Конституція Війська Запорозького», «Українська конституція» тощо.

«Пакти та конституції...» ухвалені 16 (5) квітня 1710 в умовах відступу військ І.Мазепи з території України після поразки в Полтавській битві 1709. Підготовлені за результатами т. зв. Бендерської комісії 1709, окремих нарад генеральної старшини під час виборів нового гетьмана на старшинській раді, яка відбулася на території осман. фортеці Бендери (нині м. Тігіна, Молдова; див. Тягиня). Скріплені присягою обраного на раді гетьмана П.Орлика, його підписом та держ. печаткою Війська Запорозького. Затверджені 21 (10) травня 1710 швед. королем Карлом XII як «протектором України» в документі під назвою «Підтверджувальна грамота пактів королем Швеції» («Confirmatio horeem Pactorum a Rege Sueciae»).

Як політико-правовий акт «Пакти та конституції...» мали широке застосування: 1) визна-чали взаємовідносини між гол. суб'єктами політ. системи Укр. козац. д-ви – гетьманом і козац. старшиною; 2) були зводом узаконених і неузаконених норм, що в разі відвоювання Лівобережної України та Правобережної України відповідно в Росії й Польщі регулювали б діяльність держ. влади, у т. ч. конституювали територіальний, церк., політ., екон., фінансовий, правовий і суд. устрій об'єднаної України, а також визначали права й обов'язки її станів; 3) стали маніфестом до міжнар. спільноти, який post factum публічно оголошував про причини відмови Укр. козац. д-ви від політ. зверхності Моск. царства та вказував на мотивації її переходу під протекторат Швед. королівства.

217. У чому полягала сутність Кайрського договору між Кримською державою та Запорозьким Військом і народом Малоросії 1711 року ?

Кресін О.В. КАЙРСЬКИЙ ДОГОВІР 1711 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kayrsky_dogovir_1711

КАЙРСЬКИЙ ДОГОВІР 1711 (Pacta conventa inter dominium Crymense et Exercitum Zaporoviensem gentemque Parvae Rossiae in perpetuam amicitiam, confraternitaten et unionem armorum indissolubilem, circa Cairam – Договір між Кримською державою та Запорозьким Військом і народом Малоросії, укладений для вічної дружби, братерства та нерозривного військового союзу) – латиномовний договір між Гетьманщиною, представленою еміграційним урядом П.Орлика, та Кримським ханатом, підписаний 23 січ. 1711.

Спочатку договір було оформлено у вигляді шертної (присяжної) грамоти, підписаної послами від еміграційного уряду П.Орлика – Д.Горленком та від Крим. ханату – мурзою Девлетшахом на посольському з'їзді, що відбувався поблизу броду Кайр на р. Дніпро (у сучасному Нікопольському р-ні Дніпроп. обл.). Пізніше текст договору у формі привілею-резолюції Криму Гетьманщині у відповідь на Головні пункти для переговорів про договір з ханом та Кримською державою 1710 підтвердив своїм підписом хан Девлет-Гірей II. Текст документа суцільний, без поділу на статті.

За своєю суттю це була угода крим. хана з козацтвом як з військ. орг-цією про оборонно-наступальний військ. союз Гетьманщини з Крим. ханством. Зазначалися наміри сторін здійснювати координовану зовн. політику – зокрема узгоджувати зміст переговорів та угод з Рос. д-вою. Крим. ханат не брав на себе жодних політ. зобов'язань. Питання держ. приналежності тер. Гетьманщини в угоді не фігурувало. Натомість проголошувалися право мешканців Гетьманщини на самовизначення та невтручання в їх внутр. справи з боку Криму, а також недоторканність майна козаків, культових споруд та церк. майна. Підтверджувалися пільги козацтва на промисли в межах володінь Крим. ханату.

218. Яким чином Конституція Пилипа Орлика обмежувала владу гетьмана?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 184: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Конституція Пилипа Орлика («Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького») ухвалена 5 квітня 1710 р. в м. Бендери (Молдова), де було обрано Пилипа Орлика гетьманом в еміграції після поразки Івана Мазепи у Полтавській битві (1709 р.) та його смерті, коли козацька старшина в умовах вигнання шукала шляхи збереження автономії України.

Документ був укладений у формі угоди між гетьманом, старшиною та козацтвом і закріплював принципи державного устрою Гетьманщини. У Конституції наголошувалося на обмеженні самовладдя гетьмана, оскільки саме «через те самодержавство, невластиве гетьманському урядуванню, виросли численні в Запорозькому війську незлагоди, розорення прав і вольностей, посполите утяження».

Обмеження гетьманських повноважень виявлялося в посиленні впливу на внутрішню та зовнішню політику членів загальної Ради, у підвищенні ролі військового генерального суду, який позбавляв гетьмана права «карати своєю приватною помстою та владою», у чіткому розмежуванні військового скарбу і особистих фінансів гетьмана та ін. За оцінками фахівців, гетьману відводилася роль, рівнозначна сучасній президентській

219. Кого з гетьманів характеризує теза: був усунутий від влади указом цариці за прохання повернути Гетьманщині права, вольності і привілеї та отримати дозвіл на встановлення спадкового гетьманства?

Путро О.І. РОЗУМОВСЬКИЙ Кирило Григорович [Електронний ресурс]. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Rozumovskyj_K

Започатковані Р. перетворення, як і в цілому його політ. курс на збереження державно-політ. автономії Гетьманщини, викликали різке невдоволення царського уряду, насамперед імп. Катерини II. Остання прийняла остаточне рішення про ліквідацію гетьман. влади. Як привід до рішучих дій у цьому напрямі було використано підписану на раді в Глухові наприкінці 1763 більшістю присутньої там старшини чолобитну до цариці, де містилося прохання про повернення Гетьманщині «прав, вольностей і привілеїв», а також дати дозвіл на встановлення спадкового гетьманства Розумовських. Царським маніфестом від 10 листопада 1764 і сенатським указом від 17 листопада 1764 Р. був усунутий від гетьманства, а сама посада гетьмана України була скасована.

220. На який крок пішла російська імператриця Єлизавета Петрівна для відновлення господарства Лівобережної України після російсько-турецької війни?

Галушко К. (2019). Політичні процеси у Гетьманщині та на Запорожжі у 1725–1783. Інкорпорація козацьких автономій до складу Російської імперії [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.11. 5 , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.11.%205

Після сходження на російський престол 1741 доньки Петра I імператриці Єлизавети Петрівни офіційний курс російського керівництва щодо України зазнав значної лібералізації. Дослідники зазвичай пояснюють це приватними мотивами — сентиментами нової правительки до козацької України, прищепленими їй О.Г.Розумовським, з яким вона була таємно одружена. Втім це не прибирає інших мотивів лібералізації урядового курсу, які крилися в достатньо сильних позиціях козацької старшини у краї та живучості ідеї виборного гетьманства; невизначеному для Росії зовнішньополітичного становищі на Півдні; загрозі війни із Пруссією, а також потребі створення умов для економічної відбудови зруйнованого російсько-турецькою війною господарства краю, ресурси якого планувалося знову використати для ведення нових російських війн. Гетьманські вибори відбулися 1750 під час Генеральеої ради, скликаної у Глухові. На раді гетьманом заочно було проголошено кандидатуру, названу рос. імператрицею, — 22-річного К.Розумовського.

221. Яке з положень відповідає Кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ»?

Шандра В.С. ПРАВА, ПО КОТОРЫМ СУДИТСЯ МАЛОРОССИЙСКИЙ НАРОД [Електронний ресурс] . URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Prava_kotorym

Складався із 30-ти розділів, 531 артикула, 1697 пунктів, які передбачали врегулювання широкого спектра соціальних відносин, зокрема охоплювали держ., адм., цивільне, торг., карне і процесуальне право.

222. Який суд був вищою судовою інстанцією під час гетьманування Данила Апостола?

Радченко Л.С. Історія України з найдавніших часів до XX ст. – Частина 1 / Л.С. Радченко; ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів». – Боярка, 2015. – 314 с. – портр., С. 195.

Апостол добився передання судових справ у відання місцевих судів. Генеральному суду повертались функції вищої судової інстанції, хоч нею фактично продовжував залишатися російський монарх. Гетьманська інструкція 1730 р. чітко визначила компетенцію різних судових установ та їх чисельний склад. Гетьман планував створити новий єдиний кодекс законів для всієї Гетьманщини.

223. Що було характерним для політичного курсу гетьмана Данила Апостола?

Борисенко В. (1998). Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь. С. 305 – 306. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160.

Гетьману Данилу Апостолу дісталася тяжка спадщина: відсутність вищого державного апарату, розладнані управлінська система на місцях, фінанси й торгівля, а також судочинство, хаос у землеволодінні та суцільні хабарництво і зловживання чиновництва… У 1729—1730 рр. він провів Генеральне слідство про маєтності, яке виявило неконтрольоване роздавання сіл у приватне володіння й катастрофічне зменшення кількості особисто вільних селян. Незаконно одержані старшиною, шляхтою, монастирями і російськими чиновниками села й хутори повертались до свого попереднього статусу. Права землевласників, визнані генеральним слідством, на маєтності й підданих зміцнювалися. Була зроблена спроба покінчити із землеволодінням російських вельмож і чиновників.

224. Створення яких судів включала судова реформа Кирила Розумовського?

Путро О.І. СУДОВА РЕФОРМА В ГЕТЬМАНЩИНІ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sudova_Hetmanschyni

Найсуттєвіша суд. реформа була проведена наприкінці 1763, коли було створено станові шляхетські суди — земські суди, підкоморські суди й гродські суди. Сфера діяльності цих судів регламентувалася відповідними положеннями Литов. статуту 1588 (див. Статути Великого князівства Литовського), який залишався одним із гол. джерел укр. судочинства. Ідея відновлення шляхетських судів в Україні виникла ще в 1740-х рр., коли працювала комісія для складання кодексу «Права, по которым судится малороссийский народ». За універсалом гетьмана К.Розумовського від 19 листопада 1763 на території кожного полку було створено по два земських, два підкоморських суди (за винятком найбільшого за розміром Ніжинського полку, на території якого створювалися три земські суди — у Ніжині, Батурині та Глухові). У кожному полку під головуванням полковника утворювався один гродський суд, що замінював колиш. полковий суд. Окрім традиційних виборних посад, у новостворених судах вводилася посада возного, який обирався з числа значкових товаришів і сотенних старшин.

225. Яку назву мала збірка-проєкт загального зводу українських законодавчих та нормативних актів, що були чинними впродовж XVI-XVIII ст.?

Шандра В.С. ПРАВА, ПО КОТОРЫМ СУДИТСЯ МАЛОРОССИЙСКИЙ НАРОД [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prava_kotorym http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Prava_kotorym

«ПРАВА, ПО КОТОРЫМ СУДИТСЯ МАЛОРОССИЙСКИЙ НАРОД» – збірка-проект заг. зводу укр. законодавчих та нормативних актів, що були чинними впродовж 16–18 ст. Кодифікація здійснена за ініціативою рос. уряду (1728), який скористався незадоволенням міщан при оскарженні Генеральною військовою канцелярією міських судів із метою обмеження автономних прав України та уніфікування, унормування і систематизації її правової системи. Спеціально створена комісія під головуванням генерального судді І.Бороздни та під наглядом генерал-майора кн. О.Шаховського працювала в 1728–43 у складі 70-ти укр. урядовців, правників, вищого духовенства і культ. діячів. Найчисленнішою була козацька старшина (42 особи). Місце перебування комісії (Глухів, Москва, Прилуки, Ічня) та її склад (Ф.Чуйкевич, М.Ханенко, В.Стефанович, С.Савицький, С.Лукомський, Я.Лизогуб, Нечай та ін.) змінювалися кілька разів. Джерелами «Прав...» служили Статути Великого князівства Литовського, збірки-компіляції магдебурзького права («Саксонське зерцало», «Порядок») і хелмського його варіанта, поточне законодавство (універсали й укази гетьманів та Ген. військ. канцелярії), суд. практика й звичаєво право. Збірка повинна була стати новим кодексом законів шляхом зведення існуючих законодавчих норм та деяких положень рос. права. Звід складався із 30-ти розділів, 531 артикула, 1697 пунктів, які передбачали врегулювання широкого спектра соціальних відносин, зокрема охоплювали держ., адм., цивільне, торг., карне і процесуальне право. Проект кодексу був повернутий Правительствующим Сенатом на доопрацювання, однак не був доповнений і виправлений згідно із зауваженнями сенаторів через побоювання обмежень шляхетських привілеїв. Узгодження текстів «Прав...» затяглося до 1856. Проект не набув чинності офіц. кодексу законів. Ліквідація гетьманства в Україні та її автономії наприкінці 18 ст. зняла питання про його правоздатність. Незважаючи на це, «Права...» поширювалися в рукописних списках, вживалися у суд. практиці та використовувалися як навч. посібники.

226. Яке клопотання Коломацьких петицій 1723 р. є істинним?

Коломацькі петиції [Архівовано 2 червня 2017 у Wayback Machine.] // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с. URL: https://leksika.com.ua/19130610/legal/kolomatski_petitsiyi

КОЛОМАЦЬКІ ПЕТИЦІЇ 1723, Коломацькі чолобитні — звернення козац. старшини до рос. царя Петра І, скл адені влітку 1723 у військ, таборі над р. Коломак (тепер Харків, обл.). У К. п. 1723 старшина домагалася відновлення авт. прав України, ліквідації Малоросійської колегії й дозволу обрати нового гетьмана. У відповідь рос. уряд наказав ув'язнити в Петропавлівській фортеці членів ген. старшини на чолі з наказним гетьманом П. П. Полуботком, які привезли цареві Коломацькі чолобитні.

227. Який статус мала Перша Малоросійська колегія?

Горобець В.М. МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Malorosiyska_kolegiya

МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ – центр. адм. орган Російської імперії, заснований указом імп. Петра І 27 (16) травня 1722 для управління Гетьманщиною. Створена ще за життя гетьмана І.Скоропадського як вища апеляційна інстанція та адм.-контролюючий орган рос. держ. структури в Україні. Після смерті гетьмана І.Скоропадського 14 (3) липня 1722 М.к. перебрала гетьман. прерогативи, що було закріплено імператорськими указами 27 (16) квітня та 3 липня (23 червня) 1723. Діяла в складі президента (бригадира, від 1726 – генерал-майора С.Вельямінова), 6-ти членів присутності, прокурора, канцеляристів (кількість яких становила 31 особу 1722–23, 62 – від 1724). Усі члени М.к. призначалися імператором або Правительствующим Сенатом з числа рос. офіцерів і цивільних службовців. На відміну від Малоросійського приказу М.к. розташовувалася не в Москві, а в

Глухові. У цивільних справах М.к. підлягала Сенатові, у військових – головнокомандуючому рос. військами в Україні. У своїй діяльності М.к. керувалася законами, нормативними актами і діловодськими традиціями Рос. імперії. Очоливши систему держ. влади в Україні, М.к. провела низку реформ держ. устрою, спрямованих на підпорядкування всіх ланок укр. центр. і місц. управління російській адміністрації, впровадження рос. законів і правових норм в укр. держ. життя, уніфікацію його порядків до загальноімперських зразків. М.к. вперше в повному обсязі залучила укр. фінанси до царської казни. Причому М.к. реформувала систему оподаткування, що дало змогу збільшити розміри річних прибутків з 45 527 рублів у 1722, до 114 495 руб. у 1724. Переважна більшість зібраних коштів вивозилася з України до Москви та Санкт-Петербурга (1725 понад 99,5 % річних бюджетних витрат М.к. становили видатки на потреби імперії). У цілому діяльність М.к. започаткувала реальний процес ліквідації автономії Гетьманщини. Інкорпораційна діяльність М.к. зустріла активну протидію з боку гетьмана наказного П.Полуботка та частини козацької старшини. За спротив реформам М.к. наказного гетьмана П.Полуботка, ген. старшин І.Чарниша, С.Савича, Я.Лизогуба та В.Журахівського, а також миргород. полковника Д.Апостола, ряд полкової і сотенної старшини восени 1723 – узимку 1724 було заарештовано і ув'язнено в Петропавловській фортеці в С.-Петербурзі. Після сходження на престол імп. Петра II в умовах перегляду політ. курсу та відмови від найбільш радикальних нововведень Петра I 12 (1) вересня 1727 М.к. припинила свою діяльність.

228. До кого звертається в уривку листа московський цар Петро І: «Наказуємо, якщо з тих запорожців, котрі пішли до зрадника Мазепи, чи з тих, що втекли при здобутті Переволочної, Січі й інших місць, будуть десь у Малоросії переховуватися, ... звеліти як зрадників розшукувати, ловити й проводити до полковників і сотників, а їм присилати до нас, Великого Государя, чи до тебе, підданого нашого гетьмана...»?

Нартов, В. В. Найвидатніші гетьмани та кошові отамани України / Віктор Васильович Нартов. — Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. — 317 с.

Із листа Петра І до І. Скоропадського: «Наказуємо, якщо з тих запорожців, котрі пішли до зрадника Мазепи, чи з тих, що втекли при здобутті Переволочної, Січі й інших місць, будуть десь у Малоросії переховуватися, і тих з вірності вашої до нас, Великого Государя, звеліти як зрадників розшукувати, ловити й проводити до полковників і сотників, а їм присилати до нас, Великого Государя, чи до тебе, підданого нашого гетьмана…»

229. Які чинники свідчили про «золоту осінь» автономії Гетьманщини за Кирила Розумовського, згідно з оцінкою О. Субтельного?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 190: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

IV етап (1750-1764 рр.) колоніальної політики Російської імперії щодо України у XVIII ст. – тимчасове уповільнення процесу російської експансії. У 1750 р. Україну чекав черговий поворот долі – саме цього року останнім гетьманом стає брат фаворита нової імператриці Єлизавети – К. Розумовський. Російський уряд уповільнив, але не припинив свого наступу на українську автономію. Про це переконливо свідчить той факт, що крім старих традиційних обмежень (гетьману заборонялося листуватися з іноземними державами, російська сторона призначала полковників та ін.) у цей час з'явилася низка нових: 1754 р. ліквідовується митний кордон між Гетьманщиною та Росією; 1761 р. Київ назавжди переходить під пряме імперське правління; 1754 р. гетьману наказано подавати фінансові звіти російському уряду про прибутки та витрати Гетьманщини. Проте можна погодитися з О. Субтельним, який вважає, що «за Розумовського Гетьманщина переживала «золоту осінь» своєї автономії». Навіть перебуваючи тривалий час у Санкт-Петербурзі, гетьман приділяв багато уваги Україні. Було проведено судову реформу, внаслідок якої Гетьманщину поділено на 20 повітів, кожен з яких мав власний суд.

Намагаючись забезпечити собі тили, створити опору в найвпливовішій частині українського суспільства, К. Розумовський йде назустріч старшині і 1760-1761 рр. забороняє переходи селян без письмової згоди пана, починає скликати з'їзди старшини – Генеральні Збори, які мали тенденцію до перетворення на шляхетський парламент на зразок польського сейму. Було проведено певну модернізацію війська: удосконалено артилерію, введено однакове озброєння та уніформу. К. Розумовський виношував плани відкриття у Батурині університету.

230. Який національно-визвольний рух в Правобережній Україні був освячений у Мотронинському Свято-Троїцькому монастирі і був очолюваний Максимом Залізняком та Іваном Гонтою?

Смолій В.А. КОЛІЇВЩИНА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Koliivshchyna

КОЛІЇВЩИНА – соціальний та нац.-визвол. рух 1768–69 в Правобережній Україні. Був продовженням попередніх нар. виступів – повстань 2-ї пол. 17 ст., гайдамацького руху тощо. Спричинений низкою факторів екон., соціального, політ., геополіт. та реліг. характеру. Порівняно з попередніми виступами гайдамаків мав ширшу соціальну базу, вищий рівень організації (наявність єдиного керівного центру, поділ війська на окремі підрозділи тощо) та ідеологічну спрямованість. Безпосереднім поштовхом до його початку стало створення Барської конфедерації 1768.Підготовка до повстання і похід козац. загону М.Залізняка розпочалися в Мотронинському Свято-Троїцькому монастирі, настоятелем його був управитель правосл. монастирів і церков у Правобережній Україні ігумен Мельхіседек (Значко-Яворський; йому історіографічна традиція приписує роль ідейного натхненника руху). Саме під час таємних нарад у монастирських келіях групою запороз. козаків було вироблено план дій повстанців.

231. Яке з положень відповідає маніфесту Катерини ІІ, виданого у 1775 році?

Дещинський Л.Є. та ін. Історія України та її державності. Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, І.Я. Хома, В.М. Тарабан, Р.Д. Зінкевич, Я.Я. Денісов, І.О. Гаврилів, І.В. Буковський, А.Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – 476 с. С.185.

3 серпня 1775 р. В цей самий час вийшов маніфест Катерини ІІ, який юридично закріпив цей акт небаченого вандалізму. Отже, із зруйнуванням Січі закінчила своє існування остання твердиня справжньої народної демократії на українських землях, де не було ненависного кріпацтва, де правила виборна влада, де не відчувався тягар поліцейсько-бюрократичного режиму.

232. Яка подія передувала ліквідації Запорозької Січі?

Путро О. Розумовський Кирило Григорович [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rozumovskyj_K

Царським маніфестом від 10 листопада 1764 і сенатським указом від 17 листопада 1764 К.Розумовський був усунутий від гетьманства, а сама посада гетьмана України була скасована. Для управління Україною створювалася Малоросійська колегія на чолі з графом П.Румянцевим.

Галушко К. (2019). Політичні процеси у Гетьманщині та на Запорожжі у 1725–1783. Інкорпорація козацьких автономій до складу російської імперії [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.11. 5 , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21CO

M=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.11.%205

За умовами Кючук-Кайнарджійського мирного договору 1774 Росія отримала частину Чорноморського узбережжя, південну частину міжріччя Дніпра та Південного Бугу, а Кримський ханат було проголошено вільним від османської залежності. Перенесення російських кордонів далеко на південь вирішувало долю Вольностей Війська Запорозького низового. Встановлення протекторату над Кримом позбавляло Січ її військово-стратегічного значення. У ніч на 17 червня 1775 російська армія, що поверталася з турецької війни, 5-ма колонами під командою генерала-поручика П.Текелі підійшла до Нової Січі. Генерал оголосив волю імператриці Катерини ІІ про ліквідацію Запорозької Січі…Рядове запорозьке козацтво після здачі Січі було відпущене по домівках, проте без права козакування. Частина козаків залишили російську територію, дісталися турецької фортеці Акерман і визнали протекцію турецького султана, заснувавши на його землях Задунайську Січ.

Білий Д. (2013). Чорноморське козацьке військо [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Chornomorske_kozatske

ЧОРНОМОРСЬКЕ КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО — козацьке військове формування в Російській імперії у 18—19 ст. Утворене 1788 з колишніх запорозьких козаків.

Рубльов О. Поділи Польщі 1772, 1793, 1795 [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Podily_1772_1793_1795

Другий поділ Польщі Росія здійснила спільно з Пруссією. Угода про поділ була підписана у С.-Петербурзі 23 січня 1793 царицею Катериною ІІ і королем Пруссії Фрідріхом-Вільгельмом ІІ. Росія дістала центральну частину Білорусі, Київське, Брацлавське і Подільське воєводства та східну половину Волинського воєводства.

233. З якою метою російським урядом було створено Другу Малоросійську колегію?

Борисенко В. (1998). Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ: Либідь. С. 305 – 306. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002160

У 1764 р. верховним органом влади замість гетьмана і Генеральної військової канцелярії стала друга Малоросійська колегія з чотирьох російських чиновників і чотирьох колишніх генеральних старшин. Її очолив президент Петро Рум'янцев. Основне завдання колегії полягало в уніфікації місцевих органів влади й порядків із загальноросійськими. Вже в перші роки свого існування вона непомітно поглинула Генеральну військову канцелярію, підпорядкувала інші центральні органи Гетьманщини своїм департаментам. Протягом 1766 — 1767 рр. колегія перейшла на російську геральдику з двоголовим орлом. Колегія перетворила Генеральний військовий суд на свій департамент. Те ж саме відбулося з Канцелярією малоросійського скарбу та Генеральною лічильною комісією… У 1781 р. запроваджено поділ Лівобережної України на три намісництва—Новгород-Сіверське, Чернігівське й Київське. У 1783 р. замість козацьких полків утворено 10 кавалерійських регулярних полків, пізніше перейменованих у карабінерські.

234. Яке положення Кючук-Кайнарджийського договору 1774 р. відкривало шлях Російській імперії до анексії Кримського ханства?

Україна: хронологія розвитку. (2016). / Інститут історії НАН України. Т. 4. Київ: Кріон. С. 781 – 782.

«Пункти вічного примирення та спокою між імперіями Всеросійською та Портою Оттоманською...» – саме так називався мирний договір між Російською імперією та Османською імперією, що був укладений 10 липня 1774 у с. Кючук-Кайнарджи неподалік від міста Силістрії. Він

завершив російсько-турецьку війну 1768–1774 рр. ...Крим оголошувався «вільною і незалежною областю», якою мала володіти «татарська нація». Проголошення Криму «незалежною областю» виявилось лише спритною дипломатичною задумкою Росії. Це робилося лише заради того, щоб: по перше, дати можливість Туреччині гідно вийти з війни й, одночасно відмовитись від Криму, а, по друге, цілковито оволодіти ханством, яке залишалося без турецької підтримки у майбутньому.

235. Яку назву мало військо колишніх запорозьких козаків, що існувало під владою Османської імперії?

Бачинська О.А. ЗАДУНАЙСЬКА СІЧ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zadunayska_sich

ЗАДУНАЙСЬКА СІЧ – орг-ція колиш. запороз. козаків, що існувала з останньої чв. 18 ст. по 1828 у гирлі р. Дунай. Зруйнування Запорозької Січі (1775) спричинило перехід ч. запорожців на підвладну Османській імперії тер. поблизу м. Очаків, а потім – пониззя Дністра й Дунаю. На правому березі Георгіївського гирла Дунаю в с-щі Верхній Дунавець (пізніше Дунавецу-де-Сус; нині тер. Румунії) вони створили З.С. У соціальному та військ. побуті нова орг-ція здебільшого зберігала особливості Запороз. Січі, зокрема, тут також не було кріпацтва. Це стало одним з гол. чинників частих утеч сюди селян-кріпаків з України та Росії, солдатів рос. армії, тих чорномор. козаків, які не бажали переселятися на Кубань. Осн. масу нас. Січі складали козаки середнього достатку й бідні. За різними даними, на межі 18–19 ст. нас., яке підлягало юрисдикції З.С., становило від 15 до 20 тис. осіб. До З.С. належали 3 слободи, в яких оселялися одружені запорожці і взагалі сімейні люди, які юридично не належали до козацтва. Нас. в цих слободах звалося райєю (як усе християн. нас. Туреччини). Внаслідок цього такі слободи отримали назву запороз. або козац. райї, яка мала бл. 150 дворів Задунайської Січі з її землями й користувалася досить значною автономією. Земля, що відводилася їй, звільнялася від податків з г-ва. Козаки займалися землеробством, скотарством, рибальством, торгівлею. Вони не сплачували податків і не виконували ніяких повинностей, окрім військ. Остання була досить обтяжливою: задунайці зобов'язані були брати участь у походах турец. військ, у т. ч. в каральних експедиціях проти болгар, греків і сербів, які боролися за свою незалежність; воювати на боці Туреччини проти Російської імперії в рос.-турец. війнах кін. 18 – поч. 19 ст. Турец. уряд надавав задунайцям т. зв. кормові гроші, що складалися з платні та продовольства.

236. Який статус мало Кримське ханство напередодні анексії Російською імперією?

Галенко О.І. КРИМСЬКИЙ ХАНАТ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat

За умовами Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 К.х. став незалежною державою, причому до нього прилучалася колиш. тер. Кафинського ейя-лету. За Айнали-Кавакською конвенцією 1779 осман. султан визнавався главою мусульман у К.х. Проте Росія зберігала за собою фортеці Керч та Єнікале, а її війська залишилися на п-ові.

Правління хана Шагін-Ґерея (1777–83; див. Шагін-Ґірей) було позначене рішучими заходами з модернізації д-ви. Столицю К.х. разом з резиденцією хана було перенесено з м. Бахчисарай до м. Кафа. Було створено уряд у складі 12 міністрів, постійне наймане 6-тис. військо «бешлю» європ. зразка, налагоджено карбування якісної срібної монети. Частину доходів від вакфів було відібрано в реліг. інституцій і передано в розпорядження д-ви, а священнослужителів відправлено на держ. пенсію.

1778 за наказом імп. Катерини II правосл. грец. нас. Криму було депортоване в Приазов'я (див. Переселення християнського населення (греків) Кримського ханства до Північного Приазов'я 1778–1779), що істотно підірвало екон. потенціал К.х. Наприкінці 1770-х рр. фінансові, екон. та демографічні втрати повністю дестабілізували внутр. ситуацію в К.х. Це спровокувало спочатку

повстання ногайців 1781, потім – заколот двох братів хана і врешті – повстання війська. Навесні 1782 хан Шагін-Ґерей змушений був тікати під російську протекцію. Невдовзі рос. війська відновили його владу.

8 лют. 1783 імп. Катерина II видала маніфест про приєднання Криму до Росії. Хан Шагін-Ґерей був засланий до м. Калуга (нині місто в РФ), згодом йому дозволили переїхати до Туреччини, що він і зробив на поч. 1787. У шеввалі (лип.–серп.) 1787 його було страчено на о-ві Родос.

237. Про що свідчив факт перетворення слобідських козачих полків на гусарські?

Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПОЛКИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidski_polky

У листопаді 1762 у зв'язку з численними скаргами рос. імп. Катерині II в полки було послано слідчу комісію на чолі із секунд-майором Є.Щербініним. Висновки цього слідства при участі сенатської комісії призвели до вердикту Правительствующого Сенату щодо ліквідації автономного устрою 16 грудня 1764 та низки експериментальних нововведень, затверджених Катериною II маніфестом 28 липня 1765. На базі слобідських полків було утворено Слобідсько-Українську губернію, із військ. потуг — 5 однойменних гусарських полків (див. Гусари), осн. частину козац. населення переведено в розряд військових обивателів, колишню старшину пізніше прирівняно з рос. дворянством.

238. Ліквідація якої інституції стала ознакою завершення інкорпорації Гетьманщини до складу Російської Імперії?

Струкевич О.К. ДРУГА МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=druga_malorosijska_kolegija

ДРУГА МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ — центр. адм. орган Рос. імперії, створений для керування справами Гетьманщини (див. також Українська козацька держава) після ліквідації гетьманату інституту. Заснована згідно з маніфестом рос. імп. Катерини II від 10 листопада 1764 «об увольнении от гетманского правления графа Разумовского и учреждении Малороссийской коллегии и генерал-губернатора». Колегія перебрала повноваження гетьмана, Генеральної військової канцелярії, підпорядкувала центр., полкові та сотенні органи управління (див. Полковий устрій). З листопада 1765 стала вищою апеляційною інстанцією Гетьманщини.

Зміст діяльності колегії визначався тогочасним політ. курсом Рос. імперії щодо Гетьманщини як найпотужнішого чинника антиімперських загроз і підпорядковувався вирішенню таких завдань: експлуатація укр. ресурсів, перетворення Гетьманщини на «прибуткову провінцію» через запровадження нових податків і насамперед «рубльового окладу»; встановлення таємного нагляду за настроями старшин та всіх верств Гетьманщини; використання соціальних суперечностей («беззаконного и корыстолюбивого своевольства») в Гетьманщині для посилення впливу імперських інституцій спочатку як арбітрів, а потім — повновладних господарів України; переорієнтація настроїв старшин від прагнень відновити держ. статус Гетьманщини до прийняття імперських політ. цінностей, готовності служити «общему отечеству»; «обрусение», уподібнення укр. політико-адм. системи загальноімперській з використанням не лише грубої сили, а й соціально-політ. заохочувальних важелів, застосовуючи «и волчьи зубы, и лисий хвост»; проведення асиміляції краю шляхом тривалих у часі й непомітних для народу змін, «чтобы они обрусели и перестали бы глядеть как волки к лесу»; впровадження заходів щодо ізоляції та нейтралізації впливу слобідських козацьких полків і Запорозької Січі на Гетьманщину в ході підготовки та безпосередньої ліквідації цих автономних утворень; перетворення Лівобережної України на воєнно-стратегічну базу для наступу на Османську імперію та Європу.

Протягом січня 1782 в ході інкорпорації Гетьманщини до складу Рос. імперії (при цьому були створені Київське намісництво, Чернігівське намісництво та Новгород-Сіверське намісництво), Д.М.к. було усунуто від вирішення адм. справ, а її компетенцію обмежено розглядом суд. справ, що затягнулися. Указом Правительствующого Сенату від 20 серпня 1786 колегію було ліквідовано.

239. Внаслідок ліквідації якого інституту створено Другу малоросійську колегію?

Струкевич О.К. ДРУГА МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=druga_malorosijska_kolegija

ДРУГА МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ — центр. адм. орган Рос. імперії, створений для керування справами Гетьманщини (див. також Українська козацька держава) після ліквідації гетьманату інституту. Заснована згідно з маніфестом рос. імп. Катерини II від 10 листопада 1764 «об увольнении от гетманского правления графа Разумовского и учреждении Малороссийской коллегии и генерал-губернатора». Колегія перебрала повноваження гетьмана, Генеральної військової канцелярії, підпорядкувала центр., полкові та сотенні органи управління (див. Полковий устрій). З листопада 1765 стала вищою апеляційною інстанцією Гетьманщини.

240. Яке місце займало релігійне питання під час Коліївщині 1768-1769 рр.?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб./Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 186-187. – URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

У 1768 р. вибухає Коліївщина. Це постання пов'язане з подіями міжнародного характеру і релігійними непорозуміннями. Приводом до повстання послужила міжусобна ворожнеча в Польщі у 1768 р., коли частина польської шляхти, незадоволена правлінням короля Станіслава Понятовського, оповістила про так звану конфедерацію, тобто збройну боротьбу проти власного уряду. Політичну ситуацію зручно використали православні сили на Україні, які потерпали від польської влади.

241. З якої причини Російська імперія ліквідувала Запорозьку Січ у 1775 році, після підписання Кючук-Кайнарджійського мирного договору?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб./Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 184. – URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Певний час скасування автономії Січі гальмувалось зовнішніми обставинами. Зокрема, у 1768–1774 рр. йшла російсько-турецька війна, і царату запорожці були потрібні, як військова сила. Але бойові заслуги не врятували Січ. Не врятувала їх і лояльна політика щодо уряду останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Після підписання у 1775 р. мирного договору між Туреччиною і Росією в Кучук-Кайнарджі загроза для існування Січі стала реальною.

242. Які українські землі відійшли до Російської імперії внаслідок поділів Речі Посполитої в 1793 і 1795 роках?

Аркуша О.Г. , Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. Час народів. Історія України XIX століття. Навчальний посібник. Львів, 2016. С.32; URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000021374

Верменич Я.В. ВОЛИНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО, адм.-тер. одиниця [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Volynske_voievodstvo .

Рубльов О.С. ПОДІЛИ ПОЛЬЩІ 1772, 1793, 1795 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Podily_1772_1793_1795

ПОДІЛИ ПОЛЬЩІ 1772, 1793, 1795 – зовнішньополітичні акції стосовно Речі Посполитої з боку Австрії, Пруссії та Росії 1772, 1793, 1795. Перед першим поділом Речі Посполитої (1772) її територія становила понад 730 тис. км², чисельність населення – понад 11,5 млн осіб, з яких понад 70 % складали селяни, до 20 % – міщани, 6–7 % – шляхта, решту –духовенство.

Київщина, Брацлавщина, Волинь. Ці три українські історичні регіони перебували у складі Речі Посполитої як адміністративно-територіальні одиниці, воєводства, з 1566 року.

243. Чому в 1775 році Катерина II ліквідувала Запорозьку Січ?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С. 191, 192.

Російська імперія ліквідувала український степовий кордон, розширила свої володіння до Чорного моря, встановила нові межі держави і не потребувала, аби запорозькі козаки, котрі вважали ці землі власними, були їх господарями.

244. Який захід Російської імперії відіграв вирішальну роль в анексії Кримського ханства в 1783 р.?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С.191. Галенко О.І. КРИМСЬКИЙ ХАНАТ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/11082.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 , http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat

Вступ російських військ на півострів. За умовами Кючук-Кайнарджійського мирного договору 1774 р. Кримське ханство ставало незалежною державою. Проте ненадовго. Російська імперія скористалася внутрішньою кризою в Ханстві, міжнародною ситуацією і ввела війська на його територію.

245. Яка спільнота найбільше долучилася до колонізації Слобідської України?

Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Slobidska_Ukraina

Аркуша О. та ін. Час народів. Історія України XIX століття. Львів 2016. С.30.

СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА, Слобожанщина, Слобідщина — історико-геогр. регіон на сх. України та прилеглих територіях Росії. Утворилася в результаті колонізації українцями Дикого поля в 2-й пол. 17 — 18 ст. Охоплювала територію: у межах сучасної України — майже всю Харківську область, пд.-сх. частину Сумської області, більшу частину Луганської області (крім її пд.-сх. частини) і невелику частину Донецької області (на її півночі); у межах сучасної РФ — пд. частини Бєлгородської, Воронезької і Курської областей. Формування С.У. пов'язане з колонізаційними процесами та неоднозначними відносинами укр. переселенців із моск. урядом та рос. «служилими людьми».

Слобідська Україна була заселена в XVII столітті козаками і селянами з Правобережної України. Знаний фахівець з історії цього краю називає колонізаторами українців.

246. Який принцип формування кадрового складу Другої Малоросійської колегії (1764-1786 рр.)?

Струкевич О.К. ДРУГА МАЛОРОСІЙСЬКА КОЛЕГІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=druga_malorosijska_kolegija

Друга Малоросійська колегія складалася з членів, призначуваних російською імператрицею або Правительствуючим Сенатом та членів із кола генеральних старшин, рекомендованих Катерині II Колегією закордонних справ для схвалення.

247. У яких українських губерніях земська реформа була запроваджена на початку XX ст.?

Чехович В.А. ЗЕМСЬКА РЕФОРМА 1864 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zemska_reforma_1864

ЗЕМСЬКА РЕФОРМА 1864 – управлінська реформа в Російській імперії, що запроваджувала в губерніях і повітах місц. (земське) самоврядування. Для розробки проекту реформи 1859 було створено спец. комісію при мін-ві внутр. справ. 13(01) січ. 1864 імп. Олександр II затвердив Положення про губернські та повітові земські установи, згідно з яким створювалися виборні земські установи (див. Земства) – губернські й повітові земські збори (розпорядчі органи) та губернські й повітові земські управи (виконавчі органи).

В Україні органи земського самоврядування було запроваджено 1865–70 в 6 губерніях на тер. Лівобережної України, Слобідської України та на Пд. України – у Харківській губернії, Полтавській губернії, Чернігівській губернії, Херсонській губернії, Катеринославській губернії та Таврійській губернії. На тер. Правобережної України – у Київській губернії, Подільській губернії та Волинській губернії, де переважна більшість поміщиків належала до польс. шляхти й брала участь у польс. нац.-визвол. русі (див. Польське повстання 1863–1864), земські установи було запроваджено значно пізніше: тут тільки 1904 почали утворювати спрощені земські установи у формі губерніальних к-тів і лише з квіт. 1911 почало діяти положення про земські установи (щоправда, з деякими змінами, які стосувалися виборного цензу й обмежували права польс. шляхти на користь рос. поміщиків).

248. Що стало причиною селянського руху «Київська козаччина» наприкінці Кримської війни?

Кульчицький С.В. КРИМСЬКА ВІЙНА 1853–1856, Східна війна 1853–1856 [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Krimska_viyna

Наприкінці Кримської війни на укр. землях розгорівся антиурядовий сел. рух, спричинений тим, що влада затягувала вирішення питання про скасування кріпацтва. Безпосереднім поштовхом до нього стало те, що в очікуванні змін селяни по-своєму тлумачили укази імператора про формування ополчень. Так, коли у квітні 1854 був опублікований указ імператора Миколи I про формування морського ополчення для воєнних дій, то в переліку губерній, з мешканців яких формувалося ополчення, не значилися українські губернії, а це означало, що кріпосним цих губерній дозволялося записуватися в ополчення тільки з дозволу поміщиків, отже, їм не гарантувалося, що після служби вони будуть звільнені від кріпосної залежності. Проте селяни не брали цих нюансів до уваги. Далі, на поч. 1855 з'явився маніфест імператора Миколи I про створення мобільного державного ополчення. У ньому також не було запевнень для українських селян про звільнення їх від кріпосної залежності, якщо вони стануть ополченцями. Однак і цей документ укр. кріпосні розуміли по-своєму. В українських селах пішов поголос, що той, хто не запишеться в козаки до весни 1855, назавжди втратить право на волю.

Тому в березні 1855 більшість повітів Київської губернії охопив селянський рух за волю («Київська козаччина» 1855).

249. Якою була система державного управління в українських губерніях у складі Російської імперії в XIX - на початку XX ст?

Власов В. С. (2017) Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2017. С. 7.

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. С. 10.

Після ліквідації автономії Гетьманщини в 1764 році та запровадження губернського устрою, українські землі були інтегровані в адміністративну систему Російської імперії. Вищою адміністративно-територіальною одиницею були губернії, які поділялися на повіти та волості. Губерніями керували губернатори, призначені імператором, що забезпечувало контроль центральної влади над регіонами. Ця система не передбачала автономії чи самоврядування для українських земель. Таким чином, державна служба в українських губерніях на початку XX століття була організована за централізованою бюрократичною системою, підпорядкованою імператору, без надання автономії чи самоврядування українським територіям.

250. Яким чином імперська політика Росії вплинула на українське самоврядування у XIX ст.?

Утвенко В. В. (2017) Теорія таісторіямісцевого самоврядування: Навч.посібник. Київ: ДП »Вид.дім «Персонал», 2017. С. 153, 158, 159-160.

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. С. 111-112.

Царський уряд у XIX столітті проводив централізацію та ліквідовував традиційні українські інституції, замінюючи їх імперськими структурами. У 1831 році скасували магдебурзьке право, остаточно – в Києві у 1835 році, що позбавило міста автономії. Земська реформа 1864 року запровадила місцеве самоврядування, але його повноваження в українських губерніях були обмежені, а склад земств контролювався дворянством і імперською адміністрацією. Міська реформа 1870 року також не сприяла українському представництву, оскільки владу в міських думах зосередили заможні верстви та чиновники. Усі ці заходи звели самоврядування в Україні до мінімуму.

251. Які функції виконували генерал-губернатори на українських землях у складі Російської імперії?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С. 30-35.

Генерал-губернатори на українських землях у складі Російської імперії виконували функцію координаторів управління губерніями та здійснювали політичний контроль. Це підтверджується тим, що в 19 столітті українські землі були поділені на три основні генерал-губернаторства: Малоросійське генерал-губернаторство (1802–1856), що охоплювало Полтавську, Чернігівську, а згодом і Харківську губернії; Київське генерал-губернаторство (1832–1914), яке включало Київську, Подільську та Волинську губернії; Новоросійське та Бессарабське генерал-губернаторство (1822–1874), що об'єднувало Катеринославську, Херсонську, Таврійську губернії та Бессарабську область. Генерал-губернатори контролювали всі сфери життя підлеглих губерній: політичний нагляд, адміністративне управління, фінанси, судову та поліцейську діяльність. Вони мали значні повноваження, зокрема могли закривати навчальні заклади та здійснювати репресії проти небажаних осіб, що підтверджується згадкою про Київського генерал-губернатора Бібікова, який особисто керував університетом і міг його закрити.

252. Яку губернію було ліквідовано на Лівобережжі та замість неї створено Чернігівську і Полтавську?

Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За ред. М. Мудрого. Львів, 2016.С.29. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Згідно з указом 1796 року про новий адміністративний поділ Російської імперії на Лівобережній Україні було утворено Малоросійську губернію, на Слобідській Україні – Слобідсько-Українську губернію (від 1835 р. – Харківська губернія), на Правобережній Україні – Волинську, Київську і Подільську губернії, а на Півдні України і в Криму – Новоросійську губернію. У 1802 р. Малоросійську губернію було ліквідовано і замість неї створено Чернігівську і Полтавську губернії, Новоросійську губернію поділено на Миколаївську (від 19803 р. – Херсонська), Катеринославську і Таврійську губернії.

253. Яким законодавчим актом регулювалася державна служба в українських губерніях Російської імперії?

Нариси історії державної служби в Україні / НАН України. Інститут історії України; Голов. упр. держ. служби України. Київ: Ніка-Центр, 2008. С.120.

Державна служба формувалася відповідними правовими актами. «Генеральний регламент» 1720 р. та «Табель про ранги» 1722 р. раціоналізували її, визначивши чітку систему залежності посад і чинів, порядок проходження служби, починаючи з найнижчих рангів, суттєво перемістивши наголос на особисті заслуги, і поділили її на дві групи: табельне чиновництво та канцелярських службовців.

254. Яке повноваження було пріоритетним у київського генерал-губернатора в 1832-1914 роках?

Шандра В.С. КИЇВСЬКЕ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВО [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyivske_general_gubern

Зміцнення російської державності в Південно-Західному краї. У його трьох губерніях серед знаті переважала польська шляхта, сепаратизму якої боялась Російська імперія.

255. Яка державна установа забезпечувала адміністративно-фінансове управління в українських губерніях Російської імперії?

Орлик В.М. КАЗЕННА ПАЛАТА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kazena_palata

Казенна палата була губернським органом і відповідала найперше за справляння податків і набиранням рекрутів до армії.

256. Які привілеї отримала польська шляхта і магнати Правобережної України внаслідок входження до складу Російської імперії?

Аркуша О.Г. , Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. Час народів. Історія України XIX століття. Навчальний посібник. Львів, 2016. С.32. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000021374

Володіти кріпосними селянами, маєтностями, створювати органи дворянського самоврядування. Цей перелік дозволів примиряв значну частину регіональної шляхти з імперськими структурами російської держави.

257. Який представницько-законодавчий орган діяв у Чернівцях з 1861 р.?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.86-87. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

У 1861р. розпочав діяти Буковинський сейм. Спершу він складався з 30 депутатів (29 обраних і один вірилист – православний архієпископ;у 1875 р. вірильний мандат отримав також ректор Чернівецького університету). Вибори відбувалися по чотирьох куріях. Національний склад Буковинського сейму був звичайно таким: румуни (14-16 мандатів), українці (увійшли до сейму 1891 р., мали 3-6 представників), поляки (3-4), німці (6-7), євреї (1-2). Маршалками, як правило ставали румунські аристократи. Засідання сейму спочатку відбувалося в Чернівецькому магістраті, а в 1875 р. – у спеціально спорудженому будинку (нині Чернівецький міський палац дітей та юнацтва, вул. Андрея Шептицького, 10).

258. За якою системою відбувалися вибори до Буковинського крайового сейму?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.86-87. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

У 1861р. розпочав діяти Буковинський сейм. Спершу він складався з 30 депутатів (29 обраних і один вірилист – православний архієпископ;у 1875 р. вірильний мандат отримав також ректор Чернівецького університету). Вибори відбувалися по чотирьох куріях. Національний склад Буковинського сейму був звичайно таким: румуни (14-16 мандатів), українці (увійшли до сейму 1891 р., мали 3-6 представників), поляки (3-4), німці (6-7), євреї (1-2). Маршалками, як правило ставали румунські аристократи. Засідання сейму спочатку відбувалося в Чернівецькому магістраті, а в 1875 р. – у спеціально спорудженому будинку (нині Чернівецький міський палац дітей та юнацтва, вул. Андрея Шептицького, 10).

259. Хто з українських діячів був депутатом Галицького крайового сейму та австрійського парламенту, віце-президентом австрійського парламенту?

Чорновол І.П. РОМАНЧУК Юліян [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Romanchuk_Y

РОМАНЧУК Юліян (24.02.1842–22.04.1932) – громад. і політ. діяч, парламентарій, науковець, педагог, літератор, видавець. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка. Н. в с. Крилос у сім'ї дяка. Середню освіту здобув у г-зіях Станиславова (нині м. Івано-Франківськ) і Львова. Закінчив філос. ф-т Львів. ун-ту. Із 1863 – заст. учителя нім. г-зії у Львові, 1870–1900 – професор Академічної гімназії у Львові. Член-засновник Львівського товариства «Просвіта» (1896–1906 – голова), Народної ради, НТШ, страхового т-ва «Дністер», «Народної торгівлі», «Учительської громади» (її другий голова), міщансько-ремісничого т-ва «Зоря» та ін. т-в. Від часу утворення Укр. національно-демократичної партії (1899) належав до її проводу. Посол (депутат) Галицького крайового сейму (1883–95; водночас очолював його «Руський клуб») та австрійського парламенту (1891–97, 1901–18). 1907–10 і 1916–17 очолював Укр. парламентську репрезентацію, із 1910 – віце-президент австрійс. парламенту.

260. Хто був рушійною силою українського «національного відродження» в Галичині?

Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2019. С. 194-196. http://www.history.org.ua/?termin=2.13.10 , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=BOOK2&P21DBN=EIU

В Галичині, де давно було втрачено традиції державності, а панівна верства виявилася покатоличеною і спольщеною, роль лідера культурно-нац. руху взяло на себе унійне духовенство…

Нове піднесення культурно-нац. відродження Галичини почалось у 1810—20-х рр. Ідеологами і провідниками цього руху були представники вищого унійного духовенства, і в цьому контексті важливе значення мало відновлення 1807 Галицької митрополії. 1816 митрополію очолив перемиський єпископ М. Левицький, який одразу зарекомендував себе палким прибічником ідеї відновлення парафіяльних шкіл із нар. мовою викладання. Організатором справи відновлення укр. шкільництва було призначено перемиського каноніка І. Могильницького, який задля поширення освіти та к-ри в Галичині заснував Т-во галицьких греко-катол. священиків. Метою діяльності т-ва стало видання шкільної й популярної літератури укр. мовою для пропаганди освіти в нар. масах. 1817 для підготовки викладачів для сільс. шкіл І. Могильницький заснував Дяковчительський ін-т, слухачами якого ставали діти парафіяльних священиків і навіть селян. Чимало було зроблено каноніком для створення розгалуженої мережі укр. нар. шкіл. 1820 І. Могильницький звернувся до австрійс. уряду із наук. трактатом «Розвідка про мову руську», де вперше поставив питання про відмінність укр. мови від рос. та польської, доводив самостійність і рівнозначність її серед ін. слов'ян. мов.

Важливу роль у розвитку галицького відродження відігравав гурток перемиського єпископа І. Снігурського, до якого у 1820—30-х рр. входили І.В. Лаврівський, А. Добрянський, автор граматики укр. мови Й. Левицький, Й. Лозинський, І. Могильницький. Наступний етап у розвитку галицького відродження пов'язаний із діяльністю «Руської трійці» — гуртка львів. романтиків, вихідців із сільс. духовенства, студентів Греко-катол. духовної семінарії у Львові М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького.

261. Яка головна мета адміністративних реформ Марії Терезії та Йосипа II на українських землях у складі Австрійської імперії?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. С. 48-49.

Адміністративні реформи Марії Терезії та Йосипа II в Австрійській імперії були спрямовані на централізацію управління та уніфікацію державного апарату. Вони мали на меті зміцнення влади імператора, посилення контролю над новоприєднаними територіями, зокрема Галичиною, Буковиною та Закарпаттям, а також приведення системи управління у відповідність із загальноімперськими нормами. Однією з ключових цілей реформ було уніфікувати систему місцевого управління, усунувши залишки старих порядків, що існували за часів Речі Посполитої. Австрійська влада впровадила бюрократичну систему, де головну роль відігравали призначені чиновники, підзвітні імперському уряду. Місцеве самоврядування суттєво обмежувалося, а більшість адміністративних рішень ухвалювалися у Відні. Реформи також передбачали створення єдиної податкової та судової системи, що було важливим елементом централізації. Введення катастрового обліку земель та нової системи оподаткування дозволило Австрії більш ефективно керувати економічними ресурсами регіону. Крім того, було впроваджено обов'язкову реєстрацію населення, що спрощувало контроль над підданими імперії.

262. Які політичні причини спонукали Австрійську імперію утворити Королівство Галіції та Володомерії після першого поділу Речі Посполитої?

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. (2016) Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 47-51,57.

«Галичина увійшла до складу Габсбурзької монархії внаслідок договору, який був підписаний у Петербурзі в серпні 1772 р. монархами Прусії (Фридрих II), Австрії (Марія-Терезія) і Росії (Катерина II) та відомий в історії як перший поділ Речі Посполитої...було створено провінцію - Королівство Галичини і Лодомерії...Приєднання Галичини офіційно було названо «ревіндикацією», що означало повернення втраченого. Нашвидкоруч сконструйовані на політичне замовлення аргументи спиралося на короткочасне перебування Галичини під владою Угорського королівства, що згодом увійшло до Габсбурзької монархії....Інтеграцію Галичини до складу Габсбурзької монархії здійснювало чиновництво, становлення якого відбувалося на зламі 18-19 ст... У перші роки австрійського правління державна адміністрація вибудовувалася нібито поверху усталеної в Речі Посполитій... Символом допуску до управління провінцією став Галицький становий сейм - представницький дорадчий орган, який діяв у Львові в 1775-1790 і 1817-1848 рр. Скликання сейму, з одного боку, було наслідком уніфікації органів влади в Галичині з іншими провінціями, а з іншого - дало австрійським правителям змогу зробити кроки назустріч місцевому населенню... на середину XIX ст. адміністративна влада вже була налагоджена і апробована. Тоді ж стало зрозумілим, що германізувати та централізувати в жорстку вертикаль систему управління австрійськими провінціями не вдасться й доведеться шукати компроміс з урахуванням місцевих традицій, інтересів та прагнень».

263. За якою системою відбувалися вибори до Галицького крайового сейму?

Аркуша О.Г. ГАЛИЦЬКИЙ КРАЙОВИЙ СЕЙМ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Galyckij_krajovyj_sejm

ГАЛИЦЬКИЙ КРАЙОВИЙ СЕЙМ – представницько-законодавчий орган австрійс. провінції Королівство Галіції і Лодомерії. Діяв 1861–1918. Склад, компетенцію (яка, однак, обмежувалась австрійс. парламентом, цісарським урядом, а також лімітованими фінансовими правами) та порядок роботи сейму визначали Крайовий статут та Виборча сеймова ординація для Галичини. Сейм налічував 150 (за законом 1900 – 161) депутатів, яких обирали за куріальною системою (див. Виборче право, Вибори) терміном на 6 років.

264. Яка реформа Марії-Терезії принесла покращення українському населенню Галичини?

Огуй О.Д., Стеблій Ф.І. Марія-Терезія [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mariya_Tereziya

Реформаторська діяльність Марії -Терезії (сумісно з Йосифом II) дещо обмежила всевладдя поміщиків на західноукраїнських землях, забезпечила умови для підвищення матеріального і освітнього рівня місцевого духовенства та частково селянства.

265. Що стало наслідком релігійних реформ Марії Терезії та Йосифа II в Австрії?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України: підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2022. С. 50.

Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Романа Клочка. Перероб. і доп. вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. С. 220.

На відміну від російських можновладців, австрійці ніколи не переслідували уніатів і не намагалися «возз'єднати» їх з панівною (у їхньому випадку католицькою) «материнською церквою».

Насправді, вони ставилися до уніатів з повагою... Уряд створив семінарію для підготовки греко-католицького духівництва – спочатку у Відні, а потім у Львові. На початку XIX століття церква отримала незалежність від інших уніатських єпархій, що опинилися в Російській імперії, а статус Львівської єпархії було підвищено до рівня митрополії. Оскільки більшість світської еліти перейняла католицизм і польську культуру, греко-католицькі священники залишилися єдиними лідерами русинського суспільства і з часом сформували основу новітнього українського національного руху.

266. Яке з наведених повноважень було головним для Галицького крайового сейму (1861-1918)?

Аркуша О.Г. ГАЛИЦЬКИЙ КРАЙОВИЙ СЕЙМ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Galyckij_krajovyj_sejm

Законодавча компетенція сейму відкривала можливості для розвитку нац. культур, впорядкування соціально-екон. відносин та системи місц. самоврядування, узгодження інтересів різних сусп. груп. Політ. значення сейму перевищувало його компетенцію: він обговорював усі актуальні питання держ. та крайового життя, був гол. ареною формування укр.-польс. взаємин, сприяв утвердженню парламентаризму.

267. Унаслідок яких міжнародних договорів герцогство Буковина увійшло до складу Габсбурзької монархії?

Час народів. Історія України XIX століття: навч. посіб. О. Аркуша та ін. Львів, 2016. С.48. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000021374

Після приєднання Галичини Габсгурги почали претендувати і на Буковину, яка входила до складу Молдавського князівства – васала Османської імперії. Відповідно до Константинопольской конвенції (травень 1775 року) Буковину включено до складу Габсбурзької монархії.

268. Який чинник сприяв перетворенню Слобожанщини на осередок українського національно-культурного відродження?

Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2019. С. 194. URL: *http://www.history.org.ua/?termin=2.13.10*

Справжнім осередком укр. культурно-нац. відродження стала Слобожанщина. Цьому немалою мірою сприяло відкриття 1805 першого на східноукр. землях ун-ту в Харкові, де згодом вдало пересіклися просвітницькі ідеали 18 ст. та нові європ. цінності, породжені ідеологією романтизму.

...Значне пожвавлення укр. культ. життя спостерігалось у 1830-ті рр., що передовсім було викликано діяльністю славнозвісної «харківської трійці» — відомих діячів укр. літератури та історії, вихованців і професорів Харків. ун-іверитету І.Срезневського, М.Костомарова, А.Метлинського. Саме їхніми зусиллями було започатковано кілька популярних видань: «Украинский альманах» (1831), «Утренняя звезда» (1833), «Запорожская старина» (1833— 38). Харків. колу належить започаткування тенденції, що потім стала панівною, — заміна терміна «Малоросія» на «Україна», «малоросійського» на «українське». І.Срезневський уперше назвав малорос. мову саме «українською». На зламі 1830-х і 1840-х рр. у Харкові постав відданий ідеї відродження укр. мови та літератури гурток романтиків на чолі зМ.Костомаровим. До гуртка, діяльність якого мала літературно-наук. характер, входили представники слобідсько-укр. інтелігенції: викладачі ун-ту, письменники, студенти, семінаристи, їхніми зусиллями видавалися альманахи «Сніп» (1841) та «Молодик» (1843).

269. Яка подія першої половини XIX ст. вплинула на русифікацію Правобережної України?

Бойко О. Д., Гірік С. І., Киридон А. М. Історія України: Новий час. 19 ст. // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Історія України: Новий час. 19 ст.

https://vue.gov.ua/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8:_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%87%D0%B0%D1%81._19_%D1%81%D1%82.#.D0.9B.D1.96.D1.82.D0.B5.D1.80.D0.B0.D1.82.D1.83.D1.80.D0.B0

У листопаді 1830 у м. Варшаві вибухнуло повстання проти Російської імперії. Охопило Королівство Польське і поширилось на Правобережну Україну та Білорусь. За пропозицією члена уряду, голови «Патріотичного товариства» Йоахима Лелевеля сейм звернувся до населення Правобережжя зі закликом взяти участь у повстанні… Попри політичні невдачі й поразку, повстання 1830–1831 сприяло подальшому розвитку суспільно-політичного руху в Польщі, Україні, Білорусі та Литві, виникненню нових таємних товариств і зростанню національного самовизначення.

Після придушення повстання у 1831 царизм посилив русифікацію Правобережжя. З метою ліквідації провідного осередку польської ідентичності в Правобережній Україні було закрито Кременецький ліцей (діяв у м. Кременці 1805–1833): у грудні 1832 його перепідпорядкували Київському учбовому округові, а у квітні 1833 вирішили перевести в м. Київ. Улітку 1833 план з переведення ліцею почав реалізовуватися, а в листопаді цього ж року імператор Микола I видав указ про створення на базі ліцею Університету св. Володимира (відкрито 1834), одним із завдань якого мала стати русифікація краю.

270. Як Польське повстання 1863 року вплинуло на український національний рух?

Аркуша О, Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. (2016) Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 224-227.

«Причини видання Валуєвського циркуляра можна розглядати у кількох взаємоповязаних контекстах. Циркуляр був виданий у розпал масштабного польського повстання. У документі прямо вказано на звязок україноφілів з політичними планами поляків. Крізь призму польського сепаратизму російська ісперська влада дивалася також на нові форми української громадської активності: рух «хлопоманів», громадівський рух, створення приватного народного шкільництва. У Петербурзі цю активність сприймали як відголосок польських подій. Особливо турбували «хлопомани» - віхідці з польської шляхти, які заявили про перехід на бік українського руху...Впровадження Валуєвського циркуляру призвело до затухання на певний час української громадської активності на Наддніпрянщині. У цьому плані набув популярності вислів Михайла Драгоманова про «антракт» в історії україноφільства...Російській владі відносно швидко вдалося розпорошити середовище україноφілів: одних вислати у віддалені російські губернії «на державну службу»...а інших (як от Пантелеймона Куліша) прямо залучити до адміністративної служби в Королівстві (Царстві) Польському...Валуєвський циркуляр отримав продовження в Емському указі.»

271. Чому автономістські ідеї Василя Капніста не отримали значної підтримки серед української шляхти?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С. 193-194.

Автономістські ідеї Василя Капніста не знайшли широкої підтримки серед української шляхти, оскільки на той час більшість її представників уже була інтегрована в російську імперську систему. Після ліквідації Гетьманщини українська еліта отримала можливість увійти до дворянського стану імперії, що забезпечувало їм певні соціальні та економічні привілеї. Багато колишніх козацьких старшин асимілювалися, отримавши російські дворянські титули, адміністративні посади та

маєтності, що робило їх зацікавленими в збереженні існуючого порядку, а не в боротьбі за відновлення автономії. Імперська влада свідомо сприяла такій інтеграції, адже це гарантувало лояльність місцевих еліт і послаблювало потенційну опозицію. Шляхта, що зберегла свої привілеї в нових умовах, не бачила сенсу підтримувати проєкти автономії, які могли поставити під загрозу їхнє становище. Тим більше, що після ліквідації Січі та знищення залишків козацької адміністрації будь-які спроби автономістського руху здавалися утопічними й небезпечними. Капніст намагався знайти зовнішню підтримку для автономістського проєкту, але навіть у цьому питанні шляхта залишалася пасивною. Вона усвідомлювала, що будь-яке підняття питання автономії могло викликати підозри з боку імперського уряду та загрожувати її стабільному становищу. Тому більшість українських шляхтичів не лише не підтримали ідеї Капніста, а й воліли дистанціюватися від будь-яких подібних ініціатив.

272. Які етапи розвитку пройшов український національний рух у XIX ст.?

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. (2016) Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / за заг.ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 17.

«На першому етапі (до 1840-х років) провідну роль у русі відігравало дворянство козацького походження на Лівобережжі та «польсько-українська» шляхта на Правобережжі. Ці верстви мали розвинене почуття територіального патріотизму, зберігали навіть прагнення до автономії. Для другого етапу була характерна провідна роль демократичної інтелігенції, опанованої ідеєю «служіння народу». на третьому етапі (від 1890-х років) український рух набув політичного виміру і почав проникати в маси. Іван Лисяк-Рудницький стверджував, що цю схему можна застосовувати й для огляду українського руху в Габсбурзькій монархії - з тією тільки різницею, що в ролі шляхти на першому етапі тут виступало греко-католицьке духівництво, а иртм розвитку Галичини не був такий уривчастий як Наддніпрянщини».

273. Яка основна ідея «Історії Русів»?

Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За ред. М. Мудрого. Львів, 2016.С.194-195. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

«Історія русів» - один з найбільш ранніх варіантів цілісного бачення інтелектуальною елітою України/Малоросії власної історії (від найдавніших часів до 1769 р.). Основна ідея твору – природне, моральне та історичне право кожного народу на самостійний державно-політичний розвиток…

Апологія вітчизняного минулого, зображеного в жанрі героїчної епопеї, набула в «Історії русів» ознак національного історичного міфу, який задовольняв почуття суспільства і став основою для формування новочасної української національної ідеї.

274. Який ідейний напрям у першій половині XIX ст. сприяв активному збиранню та вивченню українського фольклору?

Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За ред. М. Мудрого. Львів, 2016.С.190,197. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Особливого значення в системі Романтизму набула історія… Чи не найголовніша риса Романтизму – його тісний зв'язок з націоналізмом. Усі романтики, незалежно від політичних переконань, соціальної належності, виступали палкими патріотами свого народу, дуже часто – борцями за національну ідею… Романтики виявляли інтерес до фольклору, етнографії, збираючи та публікуючи пам'ятки усної народної творчості, створюючи власні твори на історико-фольклорній основі.

…Поширеним заняттям серед молодих українських дворян-інтелігентів було збирання і вивчення фольклору.

275. Який державний устрій передбачав проєкт Товариства об'єднаних слов'ян?

Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За ред. М. Мудрого. Львів, 2016.С.203. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Першою антиурядовою конспіративною організацією в Україні. яка апелювала до ідеї слов'янської взаємності, було Товариство об'єднаних слов'ян, створене у Новограді-Волинському у 1823 р. Його члени ставили за мету визволення всього слов'янства з-під тиранії панівних тоді властей і створення Республіканського Федеративного союзу слов'янських народів. У 1825 р. Товариство об'єднаних слов'ян узяло участь у повстанні декабристів і перестало існувати після поразки повстання.

276. Яка подія посилила тиск і вплинула на ліквідацію греко-католицької церкви в Правобережній Україні?

Карліна О.М. УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА (УГКЦ) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_hreko_katolytska

Приводом до нового наступу на Унійну церкву стало Польське повстання 1830—1831, яке підтримав унійний клір. 1833 на підставі імператорського указу ченці-василіани були вигнані з Почаївського монастиря, а обитель заселили правосл. ченцями. Впродовж 1831—33 уряд вдався до низки заходів, спрямованих на зближення Греко-унійної і Православної церков. Від 1831 всі кандидатури на посади в церк. управлінні погоджували з місц. органами влади. Не допускалися спільні богослужіння унійців і римо-католиків. В Унійну церкву вводилися синодальні обряди, почалося вилучення унійних служебників — їх заміняли моск. виданнями, вводилася заборона на використання під час літургії та ін. богослужінь органної музики, храми переобладнувалися відповідно до правосл. традицій: встановлювалися іконостаси і престоли, ліквідовувалися амвони, призначені для читання з них проповідей, і бокові престоли тощо. До 1837 було закрито або «переосвячено» у православ'я у Волин. і Київ. губерніях 124 храми.

У кігтях двоглавих орлів. Творення модерної нації. Україна під скіпетрами Романових і Габсбургів / А. Галушка та ін. Харків, 2016. С. 102-104.

Після поразки польського повстання 1830-1831 рр. «на правобережній Україні та Литві Росія почала кампанія за знищення польського культурного впливу».

До греко-католицької віри Росія відчувала особливу ненависть, сприймала як «знаряддя польського впливу». 1834 р. греко-католицькі церкви були зобов'язані використовувати православні молитовники, а проповіді мали виголошуватися лише російською мовою. Коли 1838 р. помер митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Йосафат Булгак, відкрилася можливість повністю знищити греко-католицьку церкву в Російській імперії…У лютому 1839 року у Полоцьку 24 греко-католицькі єпископи підписали приготований у Петербурзі документ про скасування Берестейської унії 1596 р. та про повернення уніатів «у лоно православной церкви». Таким чином на Правобережжі, у Білорусі й Литві було скасовано церковну унію, а всіх греко-католицьких вірян силоміць перевели у православ'я. Греко-католицький монастир у Почаєві було перетворено на бастіон російського православ'я…

277. Яку ідею розвивали представники Харківської школи романтиків?

Пінчук Ю.А. Харківська школа романтиків [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kharkivska_shkola

Харківська школа романтиків – один із найважливіших регіональних осередків українського романтизму в 1820–40-х рр., який справив визначний вплив на українську суспільно-політичну та історичну думку, мистецтво і літературу. Харківська школа романтиків мала багатофункціональне призначення: ідейне обґрунтування культурно-національного відродження і самобутності українського народу, опрацювання і видання фольклорних та етнографічних матеріалів як головних джерел української історії, осягнення народного духу в контексті його славетної й легендарної історії тощо.

278. Яку ідею підтримували масонські ложі Правобережної України?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.221. URL: https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/39.php

Типовою рисою українського масонства було переважання в їхній діяльності інтернаціонального над національним. І це не випадково, адже основною метою масонства було створення всесвітнього, наднаціонального братства. Однак масони Правобережжя, головним чином польська шляхта, виступали за відновлення Польської держави, у кордони якої входила б і Правобережна Україна.

279. Що стало причиною арешту українського громадсько-політичного діяча Василя Лукашевича у 1826 році?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.221. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Лукашевич Василь Лукич (1788—1866) — громадсько-політичний діяч, меценат, великий землевласник. Походив із давнього козацько-старшинського роду. Закінчив Пажеський корпус при імператорському дворі (1803). Деякий час перебував на державній цивільній службі. В 1812, 1818, 1820, 1823 рр. обирався предводителем дворянства Переяславського повіту. Відзначався палким українським патріотизмом. Член полтавської масонської ложі «Любов до істини», київської – «З'єднаних слов'ян», а також місцевої управи нелегального товариства «Союз благоденства». Наприкінці січня 1826 р. заарештований за підозрою у зв'язках з декабристами, але за відсутністю доказів звільнений з дозволом мешкати у своєму маєтку в Борисполі під наглядом поліції.

280. Яка основна ідея твору Василя Капніста «Ода на рабство» (1783 рік)?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С. 188.

Здається, що принаймні один голос прозвучав в Україні проти закріпачення. Цей голос належав Василю Капністу, нащадку старшинського козацького роду з Полтавщини, який написав один із найвідоміших опозиційних текстів катеринінської епохи — «Оду на рабство» (1783). На думку деяких учених, Капніст протестував проти закріпачення селянства; інші вбачають у ньому людину, яка протестувала проти ліквідації автономних установ Гетьманщини. Насправді він міг виступати проти обох процесів, що збіглися в часі та здійснювалися за указами тої самої правительки. Капніст не приховував свого розчарування наслідками правління Катерини II для його батьківщини. Він так писав про поводження імператриці з власним народом: «Ви обтяжуєте їх: Ви вдягаєте ланцюги на руки, що благословляють Вас!»

281. Кому належить гасло Листопадового повстання 1830-1831 рр. «За нашу і вашу свободу»?

Стеблій Ф.І., Голобуцький П.В. ЛЕЛЕВЕЛЬ Йоахим [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії

України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Lelevel_Yoahim

ЛЕЛЕВЕЛЬ Йоахим (21.03.1786–29.05.1861) – польс. історик, громад. і політ. діяч; ідеолог польс. демократ. руху 1-ї пол. 19 ст. Професор (1815), д-р філософії (1820). Н. в м. Варшава. 1807 закінчив Віленський ун-т. 1808–10 працював викладачем Кременецького ліцею. Потому був професором Віленського ун-ту (нині Вільнюський університет; 1815–18, 1822–24) і Варшавського ун-ту (1819–21). 1824 за прогресивні погляди і зв'язки з молодіжним підпіллям царська влада позбавила його права викладати в ун-ті. 1828 обраний до сейму. Під час польського повстання 1830–1831 – голова Патріотичного т-ва, член польс. уряду.

Підтримував боротьбу всіх поневолених народів, у т. ч. українців, за право самостійно визначати свою долю. Саме йому належить гасло "За нашу і вашу свободу", якому судилося довге життя. Згодом (після початку Кримської війни 1853–1856) у відповідь на цей заклик О.Герцен на шпальтах "Колокола" щиро і гаряче виступив на захист польс. свободи.

282. З якою пропозицією Василь Капніст у 1791 році звертався до прусського короля Фрідріха-Вільгельма II?

Матях В.М. КАПНІСТ Василь Васильович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kapnist_V

1787 р. очолив гурток автономістів, який виробив проект відновлення козац. війська. З метою повернення самостійності Укр. д-ви встановив контакти з антицарськи налаштованими колами Польщі, 1791 вів переговори з прусським королем Фрідріхом-Вільгельмом II про можливість підтримки останнім збройного повстання укр. автономістів проти царського уряду.

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С. 193-194. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Центром автономістського руху став Новгород-Сіверський гурток, який у 1780-1790-х роках був неформальною столицею Малоросії. У 1791 р. місцевий гурток українських автономістів організував поїздку Василя Капніста, полтавського поміщика й відомого в імперії поета, до Берліна, де той звернувся до прусського канцлера з пропозицією в разі війни його країни з Росією підтримати антиросійський виступ українців.

283. Як Тарас Шевченко відображав ідею майбутнього державного устрою України?

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. (2016) Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 201-202.

«Шевченкові належить виняткова роль у формуванні української національної ідеології. Він був першим українським інтелектуалом, котрий чітко розрізнив російську і українську ідентичності, створив не тільки засіб - мову, а й зміст послання до читачів - національну гордість. Пристрасна поезія не обмежувалася, як в інших українських романтиків, оплакуванням героїчного минулого, а будила національні почуття і давала бачення майбутнього: якщо Україні в минулому користувалася правами самостійної держави, то це мало слугувати достатніми підставами для здобуття політичної незалежності у майбутньому... Заклик Шевченка до одночасного національного й соціального визволення та поєднання ідей нації з найвищими гуманістичними ідеалами став ідеологічним наріжним каменем модерного українського націоналізму».

284. Чому після ліквідації Кирило-Мефодіївського товариства український рух 2 половини XIX ст. зосередився переважно на культурницькій діяльності?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 123-126.

Після ліквідації Кирило-Мефодіївського товариства імперська влада чітко показала, що будь-які політичні ініціативи, які хоч якось зачіпали питання автономії України або навіть просто національного розвитку, будуть жорстко придушуватися. Арешти, заслання, постійний нагляд поліції зробили будь-яку відкриту боротьбу небезпечною. Більшість діячів, які ще мали потенціал до політичної діяльності, усвідомили, що продовження активного руху в таких умовах означало б не просто переслідування окремих осіб, а повне знищення будь-яких спроб національного відродження. Саме тому замість безпосередньої політичної боротьби українська інтелігенція зосередилася на сфері культури – мова, література, фольклор, історичні дослідження стали новим способом збереження національної ідентичності, який не викликав миттєвих репресій, але водночас закладав основи для майбутнього відродження. Цей культурницький етап був своєрідним компромісом: неможливо відкрито боротися за права українців, але можна поступово плекати національну свідомість, яка згодом може перерости у щось більше. Саме так розпочалася нова фаза українського руху, коли політична боротьба була замінена просвітництвом, що врешті-решт приведе до нового піднесення наприкінці XIX століття.

285. Чим відрізнявся соціальний склад Кирило-Мефодіївського товариства від інших автономістських рухів в Україні?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 30-33.

На відміну від попередніх автономістських рухів, які переважно складалися з представників козацької старшини або місцевої шляхти, Кирило-Мефодіївське товариство мало значно ширший соціальний склад. До нього входили не лише дворяни, а й представники освіченої інтелігенції, вчені, письменники, чиновники, які працювали в системі імперської адміністрації, але прагнули змін. Це відрізняло його від попередніх рухів, що були зосереджені на відновленні старих привілеїв козацької еліти чи дворянства. Наприклад, Костомаров був істориком, Куліш займався просвітництвом і мовними реформами, Гулак мав науковий бекграунд. Навіть Шевченко, який походив із селян, не уособлював селянський рух у класичному розумінні, а представляв радше інтелектуальну течію. Товариство не обмежувалося якоюсь однією соціальною групою, а об'єднувало людей різних прошарків, які були носіями нових ідей. Це робило його більш модерним у порівнянні з традиційними автономістськими рухами, які мали обмежену соціальну базу і часто спиралися на минулі політичні моделі.

286. Яка мета діяльності була визначена в «Статуті Слов'янського братства святого Кирила і Мефодія»?

Симоненко Р.Г. КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СТАТУТ [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2007. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyrylo_mefodiivskogo_tov_statut

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СТАТУТ – один з основних документів Кирило-Мефодіївського товариства. Його автор – М.Костомаров, співавтори – М.Гулак і В.Білозерський. Складається з двох частин, перша має назву «Головні ідеї», друга – «Головні правила Товариства». У 1-й частині викладено основні політичні ідеї товариства.

Друга частина більш детально розроблена і присвячена засадам діяльності самої таємної організації. У ній ідеться про те, що метою товариства є поширення ідей товариства «шляхом

виховання юнацтва», пропаганди й залучення до своїх лав нових членів; у зв'язку з цим покровителями товариства було обрано просвітителів слов'ян – святих Кирила і Мефодія і відповідну емблематику.

287. Хто з українських інтелектуалів в проєкті Конституції запропонував ідею створення федерації слов'янських країн без Росії?

Купчик Я. І. Андрузький, Георгій Львович // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Андрузький, Георгій Львович https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9,_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8F%20%D1%83%20%D1%81%D1%96%D0%BC%E2%80%99%D1%97%20%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0,

Андрузький Георгій Львович 1846 познайомився з Т. Шевченком і був прийнятий до Кирило-Мефодіївського товариства. У квітні 1847 Андрузького було заарештовано…

У березні 1850 під час обшуку поліція вилучила в Андрузького щоденник, його власні вірші, записи українських пісень і поезії Т. Шевченка, а також «Начерки Конституції Республіки». Відповідно до цього проекту Конституції (18461847), укладеного під впливом М. І. Гулака, Андрузький пропонував створити федерацію слов'янських країн без Росії зі столицею в м. Києві й назвав її «Слов'янські Сполучені Штати». За написання «Начерків…» Андрузького заарештовано й заслано до Соловецького монастиря (18501854).

288. Яка теза відтворює одну з політичних ідей Георгія Андрузького?

Купчик Я. І. Андрузький, Георгій Львович // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Андрузький, Георгій Львович https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9,_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8F%20%D1%83%20%D1%81%D1%96%D0%BC%E2%80%99%D1%97%20%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0,

1846 познайомився з Т. Шевченком і був прийнятий до Кирило-Мефодіївського товариства. У квітні 1847 Андрузького було заарештовано…

У березні 1850 під час обшуку поліція вилучила в Андрузького щоденник, його власні вірші, записи українських пісень і поезії Т. Шевченка, а також «Начерки Конституції Республіки». Відповідно до цього проекту Конституції (18461847), укладеного під впливом М. І. Гулака, Андрузький пропонував створити федерацію слов'янських країн без Росії зі столицею в м. Києві й назвав її «Слов'янські Сполучені Штати». За написання «Начерків…» Андрузького заарештовано й заслано до Соловецького монастиря (18501854).

289. У яких джерелах кирило-мефодіївці запозичили думку про поєднання християнської та національної ідентичності?

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: Навч.посібник. Київ, 1996. С. 38.

Поєднання християнської і національної ідей не було винаходом кирило-мефодіївців. Цю формулу вони запозичили у польських інтелектуалів, передовсім з твору Адама Міцкевича «Книги народу польського і пілігрімства польського», написаного і виданого в Парижі у 1832 р., після поразки листопадового повстання. Але незважаючи на запозичення однієї з центральних ідей, «Книга битія….» була оригінальним документом.

290. У статуті якої з українських таємних організацій зафіксоване твердження: «Визначаємо, що духовне і політичне об'єднання слов'ян є тією справжньою метою, до якої вони повинні прагнути»?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України: підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2022. С. 43.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. С. 33.

Вироблена ж кирило-мефодіївцями ідея слов'янської єдності перебувала у рішучій опозиції до урядового панславізму. Під ідеєю братерства слов'ян українські діячі 1840-х рр. розуміли у першу чергу союз двох інших націй – української і польської (можна припустити, що цю ідею братчики запозичили з т. зв. української школи у польській літературі). Ідеї зцентралізованої слов'янської імперії з центром у Петербурзі вони протиставили ідею федеративної слов'янської республіки з столицею у Києві.

291. Значущість кого з митців - діячів українського національного відродження - історик Ярослав Грицак оцінив словами: «[Його] творчість становить водорозділ у розвитку української ідеї... А його мученицька особиста доля послужила джерелом для витворення сильного національного міфу, який надихав наступні покоління українських діячів»?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. С. 31.

Його пристрасна поезія виходила за межі локального патріотизму та оплакування героїчного минулого. Вона будила національні почуття і давала бачення майбутнього: якщо Україна у минулому користувалася правами самостійної держави, то це мало служити достатніми підставами для здобуття політичної незалежності у майбутньому. ... Шевченкова творчість становить водорозділ у розвитку української ідеї. Увесь пізніший український національний рух у тій чи іншій мірі ідентифікував себе з Шевченком як своїм духовним батьком. А його мученицька особиста доля послужила джерелом для витворення сильного національного міфу, який надихав наступні покоління українських діячів.

292. Яку форму державного устрою запропонували члени Кирило-Мефодіївського братства для України?

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. С. 214.

Члени Кирило-Мефодіївського братства оспівували козацьке минуле, прагнули скасування кріпацтва і виступали за перетворення імперії на федерацію рівноправних республік, одною з яких мала б стати Україна.

293. Який задум містила «Книги буття українського народу» Кирило-Мефодіївського товариства?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.235-236. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352 , https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/40.php

Виникнення 1846 р. у Києві української політичної організації — Кирило-Мефодіївського товариства (братства). Це об'єднання, з одного боку, стало яскравим свідченням невмирущості політичної традиції обстоювання українського автономізму, з іншого — закономірним виявом загальноєвропейських тенденцій та процесів… Основні програмні положення цієї організації сформульовані у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія». «Книга буття українського народу» — це синтезна модель перебудови суспільного життя, в якій було зроблено спробу врахувати релігійні, соціальні та національні чинники. Концепція

кирило-мефодіївців містила: 1) створення демократичної федерації християнських слов'янських республік; 2) знищення царизму та скасування кріпосного права та станів; 3) утвердження в суспільстві демократичних прав і свобод для громадян; 4) досягнення рівності у правах на розвиток національної мови, культури та освіти всіма слов'янськими народами; 5) поступове поширення християнського ладу на весь світ.

294. Яка специфіка національного відродження в Галичині на початку XIX століття?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.242. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352 , https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/41.php , https://studfile.net/preview/1786191/page:25/

Реформи Марії-Терези та Йосифа II сприяли пробудженню національного життя в західноукраїнських землях. Специфіка національного відродження у цьому регіоні полягала в тому, що основними носіями української національної ідеї було духовенство.

295. Як події революції «Весни народів» 1848-1849 років вплинули на подальший розвиток українського національного руху в Галичині?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 61-67.

Події 1848 року стали важливим кроком у розвитку українського національного руху в Галичині, оскільки вперше українці змогли легально виступати як політична сила, організовувати власні об'єднання та відкрито відстоювати свої права. Головна Руська Рада, створена в той час, стала першою офіційною українською політичною організацією, що представляла інтереси українців перед австрійським урядом, і це дало поштовх до подальшого розвитку української національної ідеї. Українці отримали можливість вимагати рівноправності з поляками, які домінували в адміністративному управлінні, а також сприяти розвитку освіти рідною мовою та формуванню власної інтелігенції. Хоча після придушення революційних подій 1848 року австрійська влада частково повернулася до підтримки польських еліт, українці зберегли здобутий політичний досвід і надалі використовували його в боротьбі за свої національні права. Це довело, що український рух має перспективи і що політична боротьба може бути не лише можливою, а й ефективною.

296. Яку роль відігравав Маркіян Шашкевич у духовному відродженні західноукраїнського населення в першій половині XIX століття?

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. (2016) Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 206-207.

Історія української державності : конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Тарас Батюк, Микола Галів, Галина Гриценко, Світлана Біла, Василь Ільницький, Лідія Лазурко, Оксана Медвідь, Руслана Попп, Юрій Стецик, Василь Футала. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 67.

«Наступний етап національного відродження пов'язаний з діяльністю»Руської трійці» – літературно-просвітницького об'єднання львівських студентів-семінаристів М. Шашкевича, І. Вагилевича й Я. Головацького (1833). Можливість висловлюватися та творити «живою» народною українською мовою, а не штучним «язичієм», була головним мотивом цього об'єднання. Відтак основним здобутком «Руської трійці» стало видання у 1837 р. україномовного альманаху «Русалка Дністрова». «Руська Трійця», члени якої отримали назву «галицькі будителі», заклала основи розвитку української літературної мови на Західноукраїнських теренах.»

297. Яка інституція українців Галичини сприяла утвердженню національних символів в середині XIX ст.?

Стеблій Ф.І. ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Golovna_RR

ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА – перша легальна політ. орг-ція українців Галичини. Заснована 2 трав. 1848 у Львові під час революції в Австрії (див. Революції 1848–1849 в Європі) представниками світської інтелігенції та духовенства.

... забезпечила вироблення й утвердження нац. символіки: синьо-жовтого прапора, герба – золотого лева на синьому полі, нац. гімну, яким на 2,5 десятиліття стала пісня на слова І.Гушалевича «Мир вам, браття»...

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.228 - 230. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Першою легальною політичною організацією українців Галичини стала Головна руська рада. Вона була заснована у Львові 2 травня 1848р.в умовах революції в монархії Габсбургів із санкції австрійської державної і греко-католицької церковної влади….

Рада ініціювала заснування «Народного дому» у Львові – осередку культурного і наукового життя українців міста і краю; забезпечила вироблення й утвердження національної символіки: синьо-жовтого прапора, герба – золотого лева на синьому полі, національного гімну, яким стала пісня на слова І. Гушалевича «Мир вам, браття, всім приносим».

298. Що було поштовхом до утвердження українських національних символів в Галичині?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.228 - 230. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Першою легальною політичною організацією українців Галичини стала Головна руська рада. Вона була заснована у Львові 2 травня 1848р.в умовах революції в монархії Габсбургів із санкції австрійської державної і греко-католицької церковної влади….

Рада ініціювала заснування «Народного дому» у Львові – осередку культурного і наукового життя українців міста і краю; забезпечила вироблення й утвердження національної символіки: синьо-жовтого прапора, герба – золотого лева на синьому полі, національного гімну, яким стала пісня на слова І. Гушалевича «Мир вам, браття, всім приносим».

Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / К. Галушко та ін. Харків, 2016. С.305.

Відродження історичного символа Руського королівства XIII – XIV ст. відбулося після «весни народів» – низки національно-демократичних революцій у Європі 1848 р. Саме ці революційні зміни дали змогу утрадиційнитися поняттю українських національних кольорів у Галичині, яке згодом поступово поширилося на інші етнічні землі…

Головна Руська Рада – представницький орган української спільноти Галичини – порушила проблему національних символів тільки на таємній раді 7-го засідання, що відбулося 16 травня….

299. Який принцип поділу Галичини обстоювала Головна Руська Рада?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.228 - 229. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Першою легальною політичною організацією українців Галичини стала Головна руська рада. Вона була заснована у Львові 2 травня 1848р.в умовах революції в монархії Габсбургів із санкції австрійської державної і греко-католицької церковної влади….

З метою реалізації своєї програми Головна руська рада в петиціях до імператорів Фердинанда I і Франца-Йосифа I, парламенту й уряду домагалася поділу Галичини за етнічним принципом і надання її східній частині національно-територіальної автономії з об'єднанням у самостійну адміністративно-політичну одиницю з українським Закарпаттям.

300. Де була створена й діяла політична організація, яка проголосила відозву: «Тепер, коли для всіх блиснуло сонце волі, пробудився і наш український лев і гарне нам ворожить майбуття. Встаньте, браття!... Будьмо- Народом!»?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України: підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2022. С. 61–62.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. С. 38–39.

Із проголошення політичних свобод першими скористалися поляки, які створили у Львові свій політичний орган – Центральну Раду Народову – та приступили до формування Національної гвардії. 2 травня 1848 р. у Львові була утворена перша русько-українська політична організація – Головна Руська Рада. Вона очолювалась спочатку перемиським єпископом Григорієм Яхимовичем, а пізніше – священиком о. Михайлом Куземським. У своєму першому маніфесті вона оголосила, що галицькі русини є частиною великого українського народу, який мав славне минуле і власну державу… Русько-українські національні вимоги наштовхнулись на сильну опозицію з боку польських політиків. Щоб розколоти єдність цього руху, вони створили на противагу Головній Руській Раді нову організацію – Руський собор.

301. Чим займалися діячі «Руської трійці»?

Час народів. Історія України XIX століття: навч. посіб. / О. Аркуша та ін. Львів, 2016. С.206 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000021374

Знаковим явищем в історії українського руху в Галичині стала діяльність у 1830 роках «Руської трійці» - гуртка молодих інтелектуалів-романтиків для вивчення й поширення народної творчості, вихідців із сільського духовництва, студентів греко-католицької семінарії у Львові

302. Як Головна Руська Рада сприяла розвитку української освіти?

Стеблій Ф.І. Головна Руська Рада [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Golovna_RR

ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА – перша легальна політична організація українців Галичини. Заснована 2 травня 1848 у Львові під час революції в Австрії представниками світської інтелігенції та духовенства. Складалася з 30 постійних членів. Головою був обраний єпископ Г.Яхимович, заступниками – канонік М.Куземський і юрист І.Борисикевич, секретарями о. М.Малиновський та

Т.Леонтович. Головна Руська Рада репрезентувала і відстоювала інтереси українців краю перед центральним урядом у Відні.

Головна Руська Рада в петиціях до імператора Франца-Йосифа І, парламенту і уряду домагалася поділу Галичини за етнічним принципом і надання її східній частині національно-територіальної автономії з її об'єднанням в самостійну адміністративно-політичну одиницю з українським Закарпаттям; вживала заходів для створення збройної репрезентації українців у вигляді національної гвардії в містах, селянської самооборони на Прикарпатті та Батальйону руських гірських стрільців; висунула вимогу навчання в усіх навчальних закладах краю рідною мовою і домоглася запровадження 1848 р. навчання українською мовою в народних школах та викладання цієї мови як обов'язкового предмету в гімназіях.

303. Що стало основною причиною припинення діяльності Головної Руської Ради?

Стеблій Ф.І. Головна Руська Рада [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Golovna_RR

Діяльність Г.р.р. натрапляла на активну протидію Центральної ради народової та ін. польс. громад. орг-цій. Неоднозначним було ставлення до неї місц. і центр. органів австрійс. влади. Йдучи на вимушені поступки українцям з мовно-культ. питань, вони всіляко намагалися знешкодити політ. направлення українців, виразником яких була Г.р.р. З реставрацією абсолютизму в 1850-х рр. Г.р.р. поступово згорнула свою діяльність і 1851 була розпущена. Спадкоємцями її політ. платформи стали народовський рух (див. Народовці) 2-ї пол. 19 ст., а згодом – Укр. нац.-демократ. партія (від 1899). Архів Г.р.р. зберігається в ЦДІА у Львові.

304. Чому Іван Франко назвав «Русалку Дністрову» «явищем наскрізь революційним»?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. 656 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

У 1837 р., користаючи з м'якості цензури в Угорщині, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький видали у Будапешті збірку "Русалка Дністрова". Збірка не відзначалася високим літературним рівнем. Більшість із поміщених у ній матеріалів, як писав Іван Франко, характеризувалися "незначним змістом" та "неясними думками". Однак це не заважало Франкові назвати "Русалку Дністрову" "явищем наскрізь революційним". Її революційність полягала у розриві зі старою традицією літератури церковнослов'янської мовою. Ця збірка ввела народну мову галицьких русинів у літературу і довела, що між їхньою мовою і мовою українців з Російської імперії немає суттєвих відмінностей, а, отже, галичани і наддніпрянці становлять один і той самий народ.

305. Яке значення мала діяльність Михайла Драгоманова в еміграції?

Гирич І. Концептуальні проблеми історії України. Тернопіль. 2011. С. 77.

До позитивів історіософії М. Драгоманова, що потрапили в освітній процес, слід віднести його віру в цивілізаційний поступ людства, конституційний поступ людства, конституційний підхід до розв'язання суспільних проблем. Місія М.Драгоманова в Женеві відкрила нову добу в діяльності української еміграції. Саме М.Драгоманов поставив українську проблему у всеєвропейському масштабі – і тим висунув її за межі суто внутрішнього російського чи польського питання.

306. Діяльність якої інституції була припинена відповідно до одного з пунктів Емського указу?

Любченко В.Б. РОСІЙСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА ПІВДЕННО-ЗАХІДНИЙ ВІДДІЛ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rosijskoho_heo_viddilennia

РОСІЙСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА ПІВДЕННО-ЗАХІДНИЙ ВІДДІЛ («Юго-Западный отдел Императорского Русского географического общества») – наук. інституція, що діяла

в Києві 1873–76 з метою всебічного етногр. та економічно-стат. дослідження України. Ідея про необхідність відкриття в Києві відділу Рос. геогр. т-ва вперше була висловлена 1866 на сторінках «Киевлянина». 15 лютого 1872 ініціативна група (за першими підписами – М.Юзефович, М.Бунге, В.Я.Шульгін, П.Чубинський) звернулась із клопотан-ням до київ. генерал-губернатора кн. О.Дондукова-Корсакова, який підтримав його 20 квітня 1872 відповідним власним поданням, домігшись дозволу на відкриття відділу (установчі збори відбулися 13 лютого 1873)….

1874 у відділі загострилися стосунки між українофільською більшістю і такими його фундаторами, як В.Я.Шульгін та М.Юзефович, які після демонстративного виходу зі складу членів відділу (відповідно 8 квітня 1875 та 27 березня 1875) повели відкриту боротьбу проти нього, вимагаючи його закриття, що й було зроблено відповідно до пункту 10-го Емського акта від 18 травня 1876 (у Київ на виконання рішення про закриття відділу надійшло 6 липня 1876).

307. Як журнал «Основа» (1861-1862 рр.) вплинув на розвиток українського національного руху в Російській імперії?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 123-124.

Журнал «Основа» (1861–1862) відіграв важливу роль у формуванні української політичної думки, оскільки був першим періодичним виданням у Російській імперії, яке відкрито пропагувало ідею національної самобутності українців. На відміну від попередніх спроб друкувати українські тексти, «Основа» систематично порушувала питання мови, історії, культури та прав українців, формуючи підґрунтя для національного пробудження. Серед авторів – Микола Костомаров, Тарас Шевченко, Володимир Антонович, Михайло Драгоманов та інші видатні діячі, які вважали, що українці мають право на власний культурний та політичний розвиток. Важливість «Основи» полягала в тому, що вона не лише популяризувала українську мову та історію, а й намагалася створити концепцію української нації в умовах Російської імперії. Видання розповсюджувалося серед інтелігенції, чиновників, студентів та письменників, що сприяло поширенню ідей українського руху за межі вузького кола діячів громад. Попри те, що «Основа» не закликала до негайної політичної незалежності, вона формувала національну свідомість, що мало далекосяжні наслідки. Журнал також виступав проти політики русифікації та закликав до розвитку української освіти, чим викликав негативну реакцію з боку російської влади. Саме через фінансові труднощі та політичний тиск у 1862 році видання припинило своє існування. Однак його ідеї залишилися актуальними, а багато з тих, хто працював над «Основою», згодом відіграли ключову роль у подальшому розвитку українського руху.

308. Як ідеї Павла Чубинського вплинули на подальший процес українського державотворення?

Історія української державності: конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Тарас Батюк, Микола Галів, Галина Гриценко, Світлана Біла, Василь Ільницький, Лідія Лазурко,Оксана Медвідь, Руслана Попп, Юрій Стецик, Василь Футала. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 150.

«Важливими атрибутами суверенної держави є символіка:синьо-жовтий прапор України (отримав статус державного 28 січня1992 р.), гімн (державним гімном України 15 січня 1992 р. стала мелодія композитора М. Вербицького на слова П. Чубинського «Ще не вмерла України, ні слава, ні воля», у повному обсязі зі словами затверджений 6 березня 2003 р.)»

309. Який метод визвольної боротьби пропагував Михайло Драгоманов у журналі «Громада»?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.262-263. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352, https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/43.php

У 1878 – 1882 рр. М. Драгоманов у журналі «Громада», який виходив у Швейцарії, намагався узагальнити погляди громадівців і викласти програму українського руху. В основі запропонованої ним альтернативи лежали:

— демократизм (парламентська влада, надання громадянам демократичних прав і свобод);

— федералізм (децентралізація, запровадження громадського самоврядування, розбудова держави знизу вгору), Україна — автономне утворення у складі федеративної Російської республіки);

— європеїзм (зв'язок країни із Західною Європою — джерело прогресивного розвитку);

— культурництво (визвольна боротьба має вестися винятково просвітницькими формами та методами);

— еволюційність (прагматичне висування поміркованих вимог, підштовхування знизу реформаційного процесу).

310. Який університет російська влада відкрила із завданням русифікації Правобережжя?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.148. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Після Листопадового повстання російська влада розпочала наступ на польське шкільництво. Закрито Віленський університет і Кременецький ліце; натомість на їх базі у 1834 р. відкрито Київський університет (університет Святого Володимира) із завданням русифікувати (деполонізувати) культурно-інтелектуальний простір Правобережної України.

311. Яка теза, що відтворює практичну діяльність громадівців, є правильною?

Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2019. С. 204. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=BOOK2&P21DBN=EIU , http://www.history.org.ua/?termin=2.13.13

Гол. напрямом діяльності київ. громадівців, як й ін. укр. громад, була робота в недільних школах. Тісно з освітянською справою була пов'язана видавнича діяльність. Для виховання, освіти, розвитку самосвідомості народу потрібні були підручники, посібники, хрестоматії, словники, популярна, художня література. Особливу увагу громадівці приділяли навч. літературі, були видані «Букварь Южнорусскій» Т.Шевченка, «Граматика» П.Куліша (1857 і 1861), «Домашня наука: початки» (буквар) К.Шейковського (1860), «Виж чі початки» — підручник Деркача (1860), «Українська абетка» М.Гатцука (1861), «Граматика задля українського люду» Л.Ященка (1862), «Арифметика, або Щотниця» Д.Мороза (1862).

312. Хто з діячів громадівського руху є автором слів пісні «Молитва за Україну»?

КОНИСЬКИЙ Олександр Якович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Koniskii_O

КОНИСЬКИЙ Олександр Якович (літ. псевдоніми – О.Верниволя, Ф.Горовенко, О.Перебендя, Полтавець та ін.; 18(06).08. 1836–12.12(29.11).1900) – письменник, публіцист, громад. діяч. Належав до роду Конiських. Н. на х. Переходівка (нині село Ніжин. р-ну Черніг. обл.). Закінчив Ніжин. дворянське уч-ще та Черніг. гімназію. Після невдалої спроби здобути вищу освіту в Ніжин. юрид. ліцеї

(див. Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька) і відбуття військ. служби з 1854 служив на низових посадах у Кримінальній палаті в Полтаві. Здав екстерном іспити на кандидата прав, а після селянської реформи 1861 зайнявся адвокатською практикою, сподіваючися захищати інтереси «визволених невільників». Опублікував кілька праць на професійні теми, зокрема статтю «Судебные следователи в Полтавской губернии» («Московские ведомости», 1861). Вів активну літ. (з 1858) і громад. діяльність, був членом київ. Громади займався організацією недільних шкіл.

Національний гімн на його слова в обробці О.Кошиця і музику М.В.Лисенка «Боже Великий Єдиний, нашу Вкраїну храни» традиційно використовується в церемонії інавгурації Президента України та під час ін. офіц. урочистостей.

«Молитва за Україну» («Боже Великий Єдиний, нашу Вкраїну храни»).

313. Який суспільний рух уособлювали Володимир Антонович, Павло Чубинський та Михайло Драгоманов?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України: підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2022. С. 120.

З початку 70-х років XIX століття знову пожвавився громадівський рух. При цьому він розділився на так звані старі та молоді Громади. Представники обох напрямів відновили культурницьку діяльність. При цьому старі громадівці вважали її основним засобом досягнення мети, тобто планували відродження України через навчання українців і розвиток їхнього патріотизму. Зі старих Громад особливо активну діяльність розгорнула Київська громада. Її лідером став Володимир Антонович.

Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Романа Клочка. Перероб. і доп. вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. С. 229.

Ким були ці україно філи, яких [Михайло] Юзефович вважав такими небезпечними для Російської імперії? Одним із них був Павло Чубинський, автор тексту гімну «Ще не вмерла Україна». Другий – професор стародавньої історії Київського університету Михайло Драгоманов. Обидва належали до Київської громади – організації української інтелігенції, що опікувалася винятково культурницькою роботою.

314. Що саме забороняв Валуєвський циркуляр?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.261. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352 , https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/43.php

Вже 1863 р. побачив світ сумнозвісний Валуєвський указ, що забороняв видання українською мовою шкільних та релігійних видань (заборона не стосувалася лише творів художньої літератури). Мета цього указу цілком очевидна: не дати можливості українському рухові стати масовим, загальмувати його розвиток, звузити сферу впливу патріотично настроєної частини національної еліти. Певною мірою царизму вдалося досягти поставленої мети: після Валуєвського указу настає пауза у процесі національного відродження.

315. Хто з наведених письменників є творцем сучасного українського правопису?

Удод О.А., Грузін Д.В. КУЛІШ Пантелеймон Олександрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kulish_P_O

З позицій нової доби в історії України, що розпочалася з утвердження держ. суверенітету України, творча спадщина КУЛІШ Пантелеймона Олександровича дає підстави оцінювати його як постать масштабу визначних діячів італ. Відродження. Він був талановитим поетом і прозаїком, автором першого укр. істор. роману, батьком укр. художс. перекладу, одним із найкращих знавців укр. мови. Розроблений ним правопис став основою усистематизованого сучасного укр. правопису. Його 9-томний проект "Воссоединения Руси" був першою спробою створення синтетичної історії України.

316. Який журнал видавав Михайло Драгоманов в еміграції?

Пінчук Ю.А. ДРАГОМАНОВ Михайло Петрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dragomanov_M

ДРАГОМАНОВ Михайло Петрович (псевдоніми – Кирило Василенко, Волинець, М.Галицький, М.Гордієнко, П.Кузьмичевський, П.Петрик, М.Толмачов, Українець, Чудак та ін.; 30(18).09. 1841– 02.07(20.06).1895) – громад. та політичний діяч, історик, філософ, публіцист, фольклорист, літературознавець.

1876 через переслідування царськими властями за участь у діяльності київ. громади (див. Громади) емігрував до Женеви (Швейцарія), де заснував Вільну укр. друкарню, видавав перший укр. політ. ж. "Громада" (1878–82).

317. Що Ісмаїл Гаспринський вважав головною засадою модернізації кримськотатарської спільноти?

Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / Олена Аркуша, Костянтин Кондратюк, Мар'ян Мудрий, Олексій Сухий; Львівський Національний університет ім. І. Франка, . – Львів: Літопис, 2016. С.184. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008864

Головним способом модернізації кримськотатарської спільноти діяч вважав створення системи світських навчальних закладів. Запропонував програму освітньої реформи, що передбачала запровадження курсів з історії, географії та математики, які повинні були викладатися «сучасними» мовами – російською і турецькою; виступав за рівність прав чоловіків і жінок на освіту, що викликало критику з уст консервативного мусульманського духівництва.

318. Під час роботи якої Державної Думи депутати-українці розробили, але не проголосили Декларацію про автономію України?

Щербак, Н. О.. «Державна дума Російської імперії.» Енциклопедія Сучасної України, редкол. Іван Дзюба, Аркадій Жуковський, Микола Железняк та ін., т. 7, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007, https://esu.com.ua/article-26125 .

ДЕРЖАВНА ДУМА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ – представницький орган. Вибори до 1-ї Держ. думи відбулися на основі нового вибор. закону від 11 грудня 1905, що розширював виборчі права міськ. населення. З 497-ми депутатів 1-ї Думи, яка розпочала свою роботу 27 квітня (10 травня) 1906, 102 представляли Україну.

Для обстоювання укр. інтересів у Думі створ. Укр. парламент. громаду. Її головою обраний адвокат і громад. діяч, депутат від Чернігова І. Шраг, серед чл. — В. Шемет і П. Чижевський від Полтав. губ., М. Біляшівський і Ф. Штейнгель від Києва, А. Грабовецький від Київ. губ., А. В'язлов від Волині. Для координації роботи Громади зі Львова до С.-Петербурга приїхав М. Грушевський, який мав досвід політ. діяльності. Він також став організатором та ідей. натхненником її друк. органу — ж. «Украинский вестник» (ред. М. Славінський, секр. Д. Дорошенко). На сторінках часопису, що був першим заг.-рос. вид. 20 ст., присвяч. Україні та її проблемам (загалом вийшло 14 номерів),

публікували свої статті Б. Грінченко, Ф. Вовк, О. Лотоцький, С. Єфремов, І. Франко, М. Туган-Барановський та ін. Важливим етапом у роботі Укр. парламент. громади в 1-й Думі стало розроблення Декларації про автономію України… Декларацію про автономію повинен був проголосити І. Шраг з думської трибуни, однак через достроk. розпуск Думи зробити цього не вдалося…

319. Яким бачили депутати-члени Української думської громади майбутнє України?

Попик В.І. УКРАЇНСЬКА ДУМСЬКА ГРОМАДА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_dumska

УКРАЇНСЬКА ДУМСЬКА ГРОМАДА – об'єднання національно свідомих депутатів-українців у 1-й та 2-й Державних думах Російської імперії. У промовах депутатів та внесених законопроектах Українська Думська Громада обстоювала надання Україні політичної автономії в межах її етнографічної території, запровадження української мови в школі, судочинстві, адміністративних органах, Церкві, заснування українознавчих кафедр в університетах.

320. У чому відмінність ідеї українського національного відродження другої половини XIX століття у порівнянні з попередніми періодами?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С.17-19.

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 136, 173.

Національне відродження другої половини XIX століття в Україні відрізнялося від попередніх автономістських рухів тим, що його основою стала концепція єдиної політичної та культурної нації, а не лише прагнення окремих регіонів до автономії. Раніше українські суспільно-політичні течії зосереджувалися на відновленні прав Гетьманщини або окремих українських територій у складі імперій. Українська інтелігенція, зокрема діячі громадівського руху, усвідомлювала необхідність формування єдиної нації, яка б охоплювала всі українські землі незалежно від їхнього адміністративного статусу. Саме тому в цей період з'являються концепції, що розглядають українців як окремий народ, а не як частину загальноросійської чи польської культури. Це відрізняло новий етап національного руху від попередніх автономістських прагнень, які були більш регіональними та орієнтованими на відновлення місцевих привілеїв, а не на творення модерної української нації. Український рух цього періоду не обмежувався лише вимогами автономії, а активно формував ідеологію національної єдності, що стало основою для майбутніх політичних процесів.

321. Які чинники змусили український національний рух у підросійській Україні наприкінці XIX ст. перейти від культурницької діяльності до політичної боротьби?

Власов В. С. (2017) Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД. С. 141, 157, 165.

Наприкінці XIX століття український національний рух зазнав суттєвої трансформації, перейшовши від культурницької діяльності до політичної боротьби. Це стало наслідком усвідомлення того, що без політичного впливу неможливо досягти навіть базових культурних та освітніх прав. Одним із важливих факторів стало обмеження імперською владою можливостей громадівського руху, який раніше зосереджувався на культурно-просвітницькій діяльності. Заборона друку українською мовою після Валуєвського циркуляра (1863) та Емського указу (1876) довела, що культурницький підхід неефективний. Крім того, зростання загальноросійського революційного руху спонукало українських діячів до створення власних політичних партій. Вже у 1897 році було засновано Загальну українську безпартійну організацію (ЗУБО), а у 1900-му – Революційну українську партію

(РУП), яка стала першою політичною партією в підросійській Україні. Ще одним важливим аспектом стала радикалізація молодого покоління українських інтелігентів, які бачили, що тільки політична боротьба може забезпечити національні права українців. Саме тому політизація руху стала неминучою та привела до створення національних політичних програм, які включали вимоги автономії, а згодом і незалежності України.

322. Чому Товариство українських поступовців не набуло статусу політичної партії?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 216-218.

Товариство українських поступовців (ТУП) діяло в умовах жорсткої політики Російської імперії, яка не допускала існування жодних українських політичних організацій. Будь-які прояви української національної активності розглядалися як загроза державній цілісності, тому офіційна реєстрація української партії була неможливою. Політична діяльність українських організацій, особливо з автономістськими чи незалежницькими прагненнями, переслідувалася ще суворіше. ТУП не могло діяти як партія, оскільки така структура одразу б привернула увагу імперської влади, що могло призвести до арештів і розгрому організації. Російський уряд жорстко контролював будь-які нелояльні політичні рухи, а український автономізм сприймався як потенційна загроза. Тому ТУП обрало інший формат – діяло як нелегальна мережа однодумців, які координували свою діяльність у межах дозволених форм, таких як освітні ініціативи, просвіта та співпраця з депутатами Державної Думи. Це дозволяло організації функціонувати без офіційного статусу партії та водночас брати участь у політичному житті. На відміну від соціал-демократичних чи соціалістичних партій, які існували в нелегальному або напівлегальному статусі, ТУП не могло відкрито декларувати політичні цілі, оскільки українське питання в Російській імперії завжди розглядалося як сепаратизм. Формальна політична діяльність була неможливою без серйозних наслідків для членів організації. Саме тому Товариство залишалося позапартійним об'єднанням, хоча його учасники відігравали ключову роль у політичних процесах після 1917 року.

323. У чому полягала відмінність ідеології Братства тарасівців від громадівського руху?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С. 222.

Братство тарасівців стало першою організацією, яка відкрито висунула ідею незалежності України, що радикально відрізняло його від попереднього громадівського руху. Громади, які діяли в другій половині XIX століття, займалися культурно-освітньою діяльністю, намагалися працювати в межах імперського законодавства й уникали відкритих політичних вимог. Вони розглядали просвіту як головний засіб формування національної свідомості, вважаючи, що українці повинні поступово вибороти права через освіту, літературу та науку. Натомість Братство тарасівців мало чітку політичну програму, в якій прямо заявляло, що Україна має бути незалежною державою. Його учасники критикували позицію громадівців за надмірну лояльність до Російської імперії, вважаючи, що без політичної боротьби український народ залишиться пригнобленим. Саме тому тарасівці виступали проти будь-яких компромісів із російською владою, закликали до боротьби за державну самостійність і заперечували ідею федерації України з імперією. Їхні ідеї фактично стали передвісником політичного українського руху XX століття, який уже не обмежувався культурними питаннями, а мав чітко окреслені державницькі вимоги.

324. Чим програмні ідеї Української народної партії, сформульовані Миколою Міхновським на початку XX ст., відрізнялися від політичного курсу більшості інших українських партій цього періоду?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 195-196.

Микола Міхновський у «Самостійній Україні» (1900 р.) вперше відкрито проголосив ідею повної незалежності України, що суперечило поглядам більшості українських партій, які виступали за автономію в складі Російської імперії. На відміну від РУП, УСДРП та інших соціалістичних партій, що орієнтувалися на загальноросійські політичні рухи, Міхновський наполягав, що жоден компроміс із імперською владою не приведе до справжнього визволення України. Він також відкидав інші популярні тогочасні концепції, такі як слов'янська федерація, союз із Польщею чи інтеграція до Австро-Угорщини. Саме завдяки його ідеям національна самостійність України стала головною метою українського руху у XX столітті, що зрештою привело до проголошення незалежності у 1917 році.

325. Яка ідея звучала у статутних документах «Братства тарасівців»?

Лавров Ю.П. «БРАТЕРСТВО ТАРАСІВЦІВ» [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Braterstvo_Tarasivtsiv

«БРАТЕРСТВО ТАРАСІВЦІВ» – таємна революційна організація, створена влітку 1891 харківськими студентами І.Липою, М.Байздренком, М.Базькевичем і студентом Київського університету В.Боровиком. Працюючи під час канікул в комісії з перепису нерухомого майна Полтавської губернії, вони відвідали м. Канів і заснували національну українську таємну організацію. Залишаючись таємною організацією, тарасівці незабаром об'єднали навколо себе гурток студентів з близько 30 різних харківських навчальних закладів на засадах необхідності широкої праці задля національного відродження України, який отримав назву «Молода громада». Керівництво здійснювали тарасівці І.Липа та М.Яценко, тісно співпрацюючи з просвітницьким гуртком С.Русової й О.Русова. На поч. 1890-х рр. ідеї харківського «Братерства тарасівців» поширилися в ін. містах України. У Києві В.Боровик створив тарасівський гурток у складі Є.Тимченка, М.Міхновського, М.Кононенка, О.Черняхівського, В.Самійленка, в Одесі тарасівські ідеї пропагував А.Сигаревич, у Полтаві – М.Шемет і Д.Дробиш, у Чернігові – М.Коцюбинський, в м. Олександрія діяв зв'язаний з харківськими тарасівцями гурток у складі М.Косюри, І.Козубова, О.Нікольського, М.Васька, Г.Мальської, Я.Зерницького та ін. Харків. « Братерства тарасівців « мало свій Статут, розроблений його засновниками ще 1891. Навесні 1893 він був обговорений на зборах «Молодої громади» і в квіт. того ж року опублікований у львівському журналі «Правда» під назвою «Profession de foi молодих українців», ставши першою викладеною на папері національною програмою української революційної молоді. Висунуті в ній політичні вимоги – знищення національного гноблення, єдність галицьких і російських українців, відродження української нації, автономія всіх націй Російської імперії тощо – згодом досить виразно позначилися в програмах «Загальної безпартійної української організації», Української демократичної партії, Української радикально-демократичної партії й Української радикальної партії.

326. Що було основною політичною метою Української народної партії?

Головко В.В. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_nar_partiia

Програмні засади Української народної партії викладені у брошурах «Самостійна Україна» (1900), «Робітницька справа у програмі УНП» (1902), «Десять заповідей УНП» (1903), «Справа української інтелігенції у програмі УНП» (1904) та ін., виданих у Західній Україні. Загалом погляди самостійників були уніфіковані у «Програмі УНП» (1906, Чернівці). Пріоритетною політичною метою партії було встановлення самостійної демократичної республіки («Самостійна соборна Українська Держава від Сяну до Дону»).

327. Яке головне завдання поставили діячі Загальної Української безпартійної демократичної організації?

Загальна Українська безпартійна демократична організація / Ю. П. Лавров // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-15137

ЗАГАЛЬНА УКРАЇНСЬКА БЕЗПАРТІЙНА ДЕМОКРАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ – українське громадсько-політичне нелегальне об'єднання. Засн. 1897 у Києві з ініціативи В. Антоновича й О. Кониського. Гол. завдання – об'єднання укр. інтелігенції для культурниц. роботи з метою нац. відродження України. На установ. з'їзді (бл. 50-ти учасників) обрана керівна рада у складі Є. Тимченка, М. Кононенка, О. Черняхівського, О. Бородая, а також почес. чл. – В. Антоновича, П. Житецького, М. Лисенка. Новоствор. організації передана книгарня ж. «Киевская старина».

328. Ініціаторами заснування якої інституції були Володимир Антонович та Олександр Кониський?

Лавров Ю.П. ЗАГАЛЬНА УКРАЇНСЬКА БЕЗПАРТІЙНА ДЕМОКРАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ (ЗУБДО) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ZUBDO

ЗАГАЛЬНА УКРАЇНСЬКА БЕЗПАРТІЙНА ДЕМОКРАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ (ЗУБДО) – укр. громад.-політ. нелегальне об-ня кін. 19 – поч. 20 ст., що діяло на укр. теренах, які перебували в межах кордонів Російської імперії. Засноване у верес. 1897 у Києві за ініціативи В.Антоновича та О.Кониського. ЗУБДО мала на меті об'єднання інтелігенції української для культурницької роботи з метою нац. відродження України. В установчому з'їзді взяло участь бл. 50 осіб. Для кер-ва була обрана Рада в складі Є.Тимченка, М.Кононенка, О.Черняхівського, О.Бородая, а також почесних чл. – В. Антоновича, П.Житецького й М.В.Лисенка. Новоств. орг-ції передавалася книгарня ж. «Киевская старина». На поч. 20 ст. ЗУБДО налічувала понад 150 осіб, об'єднавши колиш. діячів київ. Старої громади (див. Громади), «Братерства тарасівців» та ін. представників укр. інтелігенції.

329. Під впливом яких подій втратив чинність Емський указ?

Сарбей В.Г. ЕМСЬКИЙ АКТ 1876 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Emsky_akt_1876

ЕМСЬКИЙ АКТ 1876 – таємне розпорядження про повну заборону укр. письменства, підписане імп. Олександром II у нім. курортному м-ку Емс (нині м. Бад-Емс, Німеччина) 30(18) трав. Е.а. доповнював Валуєвський циркуляр 1863. Сучасники називали його також «Юзефовичевим законом» (за прізвищем гол. його автора – пом. куратора Київ. учбового округу М.Юзефовича, який в 1840-х рр. допоміг властям викрити учасників Кирило-Мефодіївського товариства). Е.а. заборонив друкувати українською мовою оригінальні та перекладні тв. (навіть тексти до нот), завозити укр. книги й брошури, надруковані за кордоном, ставити укр. вистави, влаштовувати концерти укр. пісень та декламацій. ...

...Під час революції 1905–1907 30(17) жовт. 1905 імп. Микола II підписав маніфест про запровадження в життя політ. свобод, у т. ч. й свободи слова. Невдовзі почали виходити періодична преса укр. мовою, створюватися вид-ва укр. книжок. Е.а. без будь-якого офіц. оголошення припинив свою чинність, хоча так і не був скасований формально.

330. Яку ідею сформулював Микола Міхновський словами: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ.... Україна для українців, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя»?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. С. 66.

У 1900 р. один із колишніх «тарасівців», харківський адвокат Микола Міхновський видав у Львові брошуру під промовистою назвою «Самостійна Україна». Ця книжка вперше на східноукраїнських землях проголошувала ідеал «єдиної, нероздільної, вільної, самостійної України від гір Карпатських аж по Кавказькі». Однак на відміну від Галичини, де всі українські партії перейшли на самостійницькі позиції, постулат політичної самостійності України не прийнявся на східноукраїнському ґрунті.

331. Який основний здобуток принесла революція 1905-1907 років селянству?

Молчанов В.Б. РЕВОЛЮЦІЯ 1905–1907 в Україні [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Revoliutsiia_1905

РЕВОЛЮЦІЯ 1905–1907 в Україні – перша загальнонародна демократ. революція, котру традиційно називають першою рос. революцією; найбільш активними її учасниками на території укр. земель стали проросійськи налаштовані політ. сили. Політ. факторами стали: архаїчність держ. управління у формі самодержавства; недоліки держ. "бюрократичної машини"; поглиблення "кризи еліт"; відсутність політ. свобод для підданих імперії. Екон. чинниками революції були: наявність залишків кріпосництва на селі; необхідність зміни форм сел. землекористування; екон. криза 1900–03 та ін. 3 листопада 1905 було відмінено викупні платежі 1861 і розширено повноваження Селянського поземельного банку щодо продажу селянам землі.

332. Який головний напрям діяльності Товариства українських поступовців?

Бойко О.Д. Товариство українських поступовців. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Tovarystvo_postupovtsiv

Товариство українських поступовців – нелегальна міжпартійна громадсько-політична організація ліберально-демократичного характеру, яка протягом 1908–17 рр. стояла на чолі українського громадсько-політичного життя. Головною справою Товариства українських поступовців була культурницька діяльність, виховання національної свідомості: українізація шкільної освіти, впровадження української мови в громадських установах, суді, Церкві тощо.

333. Яка основна мета Революційної Української партії, визначена у «Самостійній Україні»?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.289-290. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352.

Першим програмним документом Революційної Української партії стала брошура «Самостійна Україна», автором якої був харківський адвокат М. Міхновський. Базовими принципами цього твору, що побачив світ 1900 р. у Львові, були патріотизм, радикалізм та безкомпромісність. «Самостійна Україна» не є повноцінною програмою політичної партії, оскільки не дає відповіді на питання про основні напрями діяльності, соціальну базу тощо.

Проте цей пристрасний маніфест містить низку принципово важливих орієнтирів і визначає мету партії — створення політично незалежної української держави. Державна самостійність єсть головна умова існування націй, — зазначає М. Міхновський, — а державна незалежність єсть національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

334. Яку стратегічну державницьку мету визначила Українська національно-демократична партія?

Соляр І.Я. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ (УНДП) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajnska_nacionalno-demokraty

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ (УНДП) — провідна українська партія Австро-Угорщини 1899—1919. Утворена 26 грудня 1899 на установчому з'їзді уЛьвові внаслідок об'єднання національно-радикального крила Русько-української радикальної партії (РУРП) та народовців — членів «Народної ради». Консолідаційні міжпарт. переговори розпочалися 1894 зборами «представників партій у справі спільної акції русинів-українців Австрії» і завершилися спільними нарадами т-ва «Народна рада» та «Комітету львівських русинів» (переважно правого крила РУРП) восени 1899. Речниками ідеї об'єднання виступили Ю. Романчук, І.Франко, М.Грушевський та ін.

Установчий з'їзд УНДП 1899 ухвалив програму, статут, обрав керівні органи партії. Очолив УНДП Ю.Романчук. Найвищим парт. органом проголошувався Нар. з'їзд, який скликався щорічно. Управа партії складалася з Тіснішого та Ширшого (у період виборів виконував функції центр. виборчого к-ту) нар. к-тів. Стратегічною метою УНДП визначалося досягнення національно-політ., екон. та культ. самостійності українців; об'єднання укр. земель в одну самостійну укр. д-ву. Проте найреальнішим завданням партії, яке займало центр. місце в її програмі, стало здобуття нац. автономії у складі Австрійс. д-ви. Реалізація поставленого ідеалу мала відбуватися поетапно: 1) ліквідація старих крайових статутів для Галичини та Буковини; 2) поділ Галичини за етнічним принципом на польську та українську частини; 3) поділ Буковини на українську і румунську частини; 4) утворення нац. провінції з окремою нац. адміністрацією і нац. сеймом. Вимоги УНДП: запровадження системи заг. виборчого права (ліквідація курій, запровадження прямого, рівного і таємного голосування); забезпечення осн. конституційних свобод (недоторканності особи й житла, свободи зборів і т-в, слова і преси, віри і совісті).

335. Яка теза, що характеризує діяльність в Галичині організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», є правильною?

Галушко К.Ю. упорядник ПОЛІТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.13.15

Самобутнім проявом нац. відродження Галичини була діяльність спортивно-військ. молодіжних орг-цій — «Сокола», «Січі», «Пласта». Головним їхнім призначенням були фізична підготовка та спортивні змагання. Проте на галицькому ґрунті ці орг-ції виконували важливу ідеологічну функцію, сприяли формуванню нац. свідомості, почуття гордості за героїчне минуле укр. народу.

Особливістю парамілітарних орг-цій у Галичині було те, що вони займалися не лише фізичною підготовкою, а й духовним вихованням укр. молоді, яка згодом брала активну участь у військ. подіях і змаганнях за укр. д-ву. Діяльність цих військово-спортивних орг-цій була проявом галицького нац. відродження. Так, усі січово-сокільські орг-ції та «Пласт» взяли участь у грандіозному святі на майдані «Сокол-Батько» у Львові з нагоди святкування 100-літнього ювілею Т.Шевченка (1914).

336. У чому полягає новаторство ідей Юліана Бачинського в праці «Україна irredenta» (1895) для українського національного руху?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С. 237-238.

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 173-174.

Праця Юліана Бачинського «Україна irredenta» (1895) стала першою, де прямо висловлювалася ідея політичної незалежності України, а не лише автономії чи культурного розвитку. Вона відходила від компромісних позицій народовців і вперше піднімала питання створення української держави як історичної необхідності. Це стало важливим кроком у формуванні української політичної думки та вплинуло на майбутні національні рухи.

337. Що нового запропонувала Русько-українська радикальна партія, створена у 1890 році, для українського національного руху?

Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. (2016). Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені івана Франка. С. 236-237.

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017.С. 173-174.

Русько-українська радикальна партія (РУРП), заснована в 1890 році, стала першою українською політичною партією, що поєднала національне визволення із соціалістичними ідеями. Вона відійшла від суто культурницької діяльності народовців і виступала за політичну боротьбу, демократизацію, загальне виборче право та соціальні реформи. Ідеологи партії – Іван Франко, Михайло Павлик, Юліан Бачинський – популяризували ідею політичної організації українців. РУРП також першою інтегрувала соціалістичні ідеї в український рух, наближаючи його до загальноєвропейських політичних тенденцій. Вона сприяла переходу від культурної діяльності до активної політики, започаткувавши традицію партійного життя українців у Галичині.

338. Яка суспільно-політична течія домінувала серед українців Закарпаття в другій половині XIX ст.?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 167.

У другій половині XIX століття серед українців Закарпаття домінувало москвофільство, яке спиралося на ідею культурної та мовної єдності з російським народом. Його підтримувала частина місцевої інтелігенції та греко-католицького духовенства, які вважали русинів частиною «великої руської нації». Російська імперія фінансово підтримувала цей рух.

339. Заснування якої інституції було результатом співпраці галичан та наддніпрянських українців у другій половині XIX ст.?

Купчинський О.А. НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА – найстаріша укр. громад. наук. орг-ція. Заснована 11 грудня 1873 (на цей день припадає затвердження статуту Галицьким намісництвом) спершу як Т-во ім. Шевченка, а 13 березня 1892 – як Наук. т-во ім. Шевченка (статут затверджено 16 листопада 1892). Засновниками т-ва були діячі к-ри і вчені Сх. України. Місце заснування т-ва – Львів, оскільки інтелектуали України, поділеної між Російською імперією та Австро-Угорщиною,

знайшли на зх. укр. землях порівняно кращі умови праці. У той час на сх. землях уже діяв Валуєвський циркуляр 1863, яким не визнавалася самостійність української мови і заборонялося друкувати нею наук. літературу. Появу т-ва стимулювали не лише невідрадні обставини для українства, а й загальнослов'ян. рух відродження в Європі, зокрема, у Сербії, Чехії, Польщі й Хорватії, і водночас – поява ряду слов'ян. нац. т-в і орг-цій. У Сх. Україні ініціатором заснування Т-ва ім. Шевченка у Львові був О.Кониський. З-поміж фундаторів зі Сх. України були В.Антонович, М.Драгоманов, К.Михальчук, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, у Західній Україні – С.Качала, К.Сушкевич, Д.Гладилович, О.Огоновський та ін. Засновниками і меценатами т-ва були Є.Милорадович зі Скоропадських, Д.Пильчиков, М.Жученко і 32 жертводавці-галичани, а також т-во «Січ» у Відні.

340. Яким соціальним прошарком насамперед опікувалася Русько-Українська радикальна партія?

Шкраб'юк П.В. РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (РУРП) [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rusko_ukrainska

РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (РУРП; від 1926 — Українська соціалістична радикальна партія) — перша легальна українська політична партія європейського типу. Заснована 4-5 жовтня 1890 у Львові І.Франком, М.Павликом, С.Даниловичем, Є.Левицьким, В.Будзиновським та ін. (загалом бл. 30 осіб). РУРП репрезентувала, насамперед, селянство, захищала селян від обезземелення та цілковитого розорення. На установчому з'їзді окремі члени партії виступали за відбудову Української держави, поділ Галичини на польську та українську частини.

341. Як виборча система до австрійського парламенту впливала на представництво українців у другій половині XIX ст.?

Пометун О., Гупан Н., Смагін І. (2022) Історія України. Підручник для 9-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. С. 175-177.

Виборча система до австрійського парламенту у Відні у другій половині XIX століття була побудована таким чином, що перевага надавалася польським і німецьким елітам, а українці залишалися в політичній меншості. Спочатку вибори до Рейхсрату (австрійського парламенту) відбувалися за непрямою куріальною системою, що передбачала поділ виборців на чотири основні курії: великих землевласників, містян, торгово-промислової буржуазії та селян. Це означало, що найвпливовіші курії, які мали вирішальний голос, складалися переважно з польських та німецьких еліт, тоді як більшість українського населення, що належала до селянства, мала обмежений вплив на вибори. Ситуація почала змінюватися після конституційних реформ 1860-х років, особливо після перетворення Австрійської імперії на двоєдину Австро-Угорщину у 1867 році. Тоді ж було впроваджено поступове розширення виборчих прав, однак воно не змінило суттєвого дисбалансу між національними групами. Поляки, які домінували в Галичині, зберегли контроль над місцевою адміністрацією та виборчим процесом, що дозволяло їм отримувати непропорційно велику кількість мандатів. Наприклад, навіть коли українці становили понад 60% населення Східної Галичини, їхнє представництво у Віденському парламенті було значно нижчим, ніж польське. Австрійська влада не сприяла рівному представництву українців, оскільки Відень традиційно співпрацював із польськими політичними силами, розглядаючи їх як більш надійних союзників.

342. Представники якої суспільно-політичної течії в Галичині виступали за єдність усіх українських земель та розвиток єдиної української мови?

Янишин, Б. М. «Народовці.» Енциклопедія Сучасної України, редкол. Іван Дзюба, Аркадій Жуковський, Микола Железняк та ін., т. 22, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020, URL: https://esu.com.ua/article-71152

НАРОДОВЦІ – громадсько-культурна та суспільно-політична течія українського національного руху в Галичині. Виникла у 1860-х рр. на ґрунті ідей романтизму й нац. відродження, започатк. «Руською трійцею» та Кирило-Мефодіїв. братством. Вирішал. вплив на формування світогляду Н. мала творчість Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова. На противагу старорусинам, Н. відстоювали ідею етнокультур. та нац. єдності українців у Рос. імперії й Австро-Угорщині на тер. від Кавказу до Карпат, виступали за єдність усіх укр. земель та розвиток єдиної української мови на основі нар. говірок.

343. Який перший крок до створення незалежної України вбачала Українська соціал-демократична партія?

Гай-Нижник П.П., Бевз Т.А. УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ (УСДП) [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_sot_dem_p

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ (УСДП) – 1) легальна реформістська партія лівоцентристського спрямування. 1899–1918 діяла в Галичині й на Буковині під владою Австро-Угорщини як складова частина Соціал-демократ. робітничої партії Австрії та на основі її програми, а з листопада 1918 і до 1939 – як самостійна партія на західноукраїнських землях у складі Польщі.

Заснована 17 вересня 1899 у Львові «молодими» радикалами-марксистами М.Ганкевичем, С.Вітиком, Ю.Бачинським, І.Возняком та ін., які вийшли з Русько-української радикальної партії. Пропонувала ненасильницький, переважно парламентський, шлях соціалістичних перетворень, виступала за незалежність і соборність України, а як перший крок до неї – за створення автономної укр. провінції в Австро-Угорщині.

344. Яка ідея діяльності товариства «Січ»?

Якимович Б.З. СІЧ - організація Галичини [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sich_tov

«СІЧ» – офіційно — протипожежно-гімнастична, фактично – парамілітарна організація, яка діяла в Галичині з 1900. Першу «Січ» заснував К.Трильовський 5 травня 1900 в с. Завалля (нині село Снятинського району Івано-Франківської області). Її кошовим отаманом став М.Неделько, осавулом — Т.Семака. «Січ» стала структурою Русько-української радикальної партії. «Січі» отримали особливе поширення на Покутті. Невдовзі зі Снятинщини «С.» поширилася на Коломийський і Городенківський повіти, на Гуцульщину, далі — на Буковину. Опосередковано до поширення «Січей» спричинилася й «Просвіта» – ідея січового т-ва ґрунтувалася на відновленні традицій козацтва українського, в популяризації якого організація мала особливі заслуги.

345. Яка була основна мета діяльності народовців?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.309-310. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Біля витоків народовства стояли В. Шашкевич (син Маркіяна Шашкевича), К. Климович, Ф. Заревич та ін., які на початку 60-х років заснували у Львові студентську громаду – один з перших осередків українофільства в краї. Народовська течія сформувалась на демократичних традиціях Руської трійці, під сильним впливом творчості Т. Шевченка.

Основною метою народовців стали розвиток української літератури на народній основі, створення єдиної літературної мови, піднесення культурного рівня народу західноукраїнського краю, згуртування національних інтелектуальних сил. Саме тому свою активність вони виявили насамперед у культурній сфері

346. Яку ідею обґрунтував Юліан Бачинський у праці «Ukraina irredenta»?

Політична історія України: навч. посібник/ В.Гречило, В.Танцюра, В.Калініченко та ін. Київ, 2008. С.179-180.

Член Русько-української радикальної партії Ю.Бачинський у 1895 р. видав знамениту книжку під назвою «Ukraina irredenta». У ній автор першим і вітчизняній суспільно-політичній думці порушив питання про політичну незалежність українського народу в єдиній соборній державі…

Самостійність України, на його погляд, не стосується лише українського народу, а є справою всіх націй, які населяють її етнічну територію, адже спільний інтерес змусить їх усіх стати українськими патріотами.

Бегей І. І. Бачинський, Юліан Олександрович // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Бачинський, Юліан Олександрович, https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9,_%D0%AE%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

1895 (друге вид. — 1900, третє — 1924, четверте — 2003) у світ вийшла його найвідоміша праця «Україна irredenta». У науковій літературі по-різному перекладають її назву: Україна пригнічена, поневолена, уярмлена, возз'єднана, незалежна тощо. У праці автор уперше довів, що політична самостійність і соборність України є життєвою потребою її економічного і культурного розвитку, пристосував економічну доктрину марксизму до аргументації необхідності створення Української національної соборної держави; вдався до обґрунтування вищості ідеї держави, ідеї нації; підійшов до розуміння потреби створення української політичної нації; започаткував вивчення економічних причин першої хвилі української еміграції.

347. На основі чого в «Україні irredenta» Юліан Бачинський обґрунтовував необхідність створення Української незалежної держави?

Гошуляк І.Л. «Україна Irredenta» («Уярмлена Україна»), праця Ю. Бачинського [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukraina_Bachynskoho

«УКРАЇНА IRREDENTA» («Уярмлена Україна») – одна з найважливіших праць Ю.Бачинського, написана 1893. Вперше вийшла у світ 1895 у Львові як 6-та книжка «Універсальної бібліотеки», виданої Д.Лук'яновичем. 2-ге видання (в новій редакції) з'явилося також у Львові у 1899. 3-тє (з обширною передмовою В.Дорошенка) – 1924 в Берліні (Німеччина). В ній Ю.Бачинський першим в українській суспільно-політичній думці на основі марксистського аналізу суспільно-економічних відносин як австрійської, так і російської частин України заявив про необхідність політичної незалежності українського народу в єдиній соборній державі. Політичну самостійність України, вважав він, є необхідною умовою її економічного і культурного розвитку, «можливості її існування». Автор зазначав, що боротьба за самостійність України не стосується виключно українців, а є справою всіх націй, які заселяють їхню етнічну територію.

348. Який український історично-етнографічний регіон первинно поєднував товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт»?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України: підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2022. С. 171.

На початку XX століття новинкою часу стали молодіжні спортивні організації... Серед зачинателів руху був Іван Боберський, один із керівників товариства «Сокіл», заснованого 1894 року за чеським зразком. «Соколи» приділяли увагу гімнастиці, протипожежній безпеці й туризму. В 1900 році Кирило Трильовський створив ... спортивно-громадську організацію «Січ», яка займалася фізичним і патріотичним вихованням молоді на прикладі запорозького козацтва. 1911 року учні

львівських шкіл утворили товариство «Пласт» з метою військово-спортивної підготовки молоді. Пластові організації існували незалежно одна від одної, були різні за віковим складом і напрямком роботи.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. *С. 63.*

Український рух на початку XX ст. досяг таких відчутних результатів, що тогочасний польський історик Станіслав Смолька називав цей період не інакше, як у «українське завоювання» Галичини. ... За зразками чеського парамілітарного руху виникають спортивно-пожежні товариства «Сокіл» (1898) і «Січ» (1900), що стають зародком майбутнього українського війська.

349. До програми якої політичної сили увійшла ідея самостійності, що її запропоновано в праці Юліана Бачинського «Україна irredenta»?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. С. 61.

У 1890 р. [галицькі радикали] утворили першу українську політичну партію – Русько-українську радикальну партію (РУРП). У дискусіях, що велися всередині партії, вперше викристалізувалася ідея політичної самостійності України. Вона містилася у книзі молодого радикала-марксиста Юліана Бачинського «Україна ірредента» (1895) та була включена у партійну програму.

350. Від якої політичної партії Іван Франко балотувався у депутати віденського парламенту і Галицького крайового сейму?

Якимович Б.З. ФРАНКО Іван Якович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Franko_I

У 2-й пол. 1880-х рр. Іван Франко познайомився із провідними польс. соціалістами, разом із Б.Вислоухом пробував заснувати спільну польсько-укр. партію, однак більшість польс. лівих сил у цей період почала сповідувати шовіністичні погляди, що змусило українців утворити 1890 Русько-українську радикальну партію, програму якої підготував Франко. Разом із М.Павликом видавав двотижневик «Народ» (1890—95), тричі (1895, 1897, 1898) від Русько-укр. радикальної партії балотувався в депутати віденського парламенту (Reichsrat) та Галицького крайового сейму, але через виборчі маніпуляції владних структур та політ. противників посольського (депутатського) мандата не здобув.

351. Яку позицію зайняло Товариство українських поступовців щодо воюючих держав після початку Першої світової війни?

Енциклопедія історії України: Том 10. Київ : Наукова думка, 2013. С. 112-113. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf

Товариство українських поступовців – нелегальна міжпартійна громадсько-політична організація ліберально-демократичного характеру, яка протягом 1908-1917 рр. стояла на чолі українського громадсько-політичного життя. З початком Першої світової війни ТУП зайняло нейтральну позицію як до війни, так і до воюючих держав, засудило вірнопідданську декларацію журналу «Украинская жизнь», зробило застереження Союзу визволення України, який не мав права виступати від імені всього українського народу.

352. У складі якої армії брав участь у бойових діях Легіон Українських січових стрільців у 1914-1918 рр.?

Енциклопедія сучасної України. https://esu.com.ua/article-54030

6 серпня 1914 р. Головна українська рада оприлюднила маніфест із закликом до галицьких українців піднятися на боротьбу проти російського панування в Україні. Формування Легіону Українських Січових Стрільців (УСС) відбулося в серпні-вересні 1914 р. Його ядро склали активісти січового, сокольського та пластового рухів, гімназисти й студенти. Служити в Легіоні УСС виявили бажання 28 тис. галичан, але австрійська влада дала дозвіл на формування стрілецької частини лише з 2,5 тис. вояків. Командиром Легіону був призначений отаман Т. Рожанковський, а згодом поручик М. Галущинський. Так був сформований Легіон УСС, який став українським добровольчим військовим формуванням у складі австрійської армії в роки Першої світової війни. Бойове хрещення легіонерів відбулося у вересні 1914 р. в боях з російськими козачими частинами. У 1919 р. Легіон УСС став ядром Української Галицької армії (УГА).

353. Яка форма державного правління передбачалася за програмними документами Союзу визволення України?

Енциклопедія історії України: Том 9. Київ : Наукова думка, 2012. С. 734-735. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf

Союз Визволення України (СВУ) – політична організація, яка була утворена 4 серпня 1914 р. у Львові українцями-емігрантами з Росії. Керівництво СВУ складалося із членів українських соціалістичних партій – Революційної української партії, Української соціал-демократичної робітничої партії, «Спілки» соціал-демократичної. На чолі організації стояла президія у складі А. Жука, В. Дорошенка, О. Скорописа-Йолтуховського й М. Меленевського. У серпні-вересні 1914 р. СВУ опублікував свої програмні документи – «Наша платформа», відозви «До українського народу», «До громадської думки Європи» тощо. СВУ вважав себе репрезентантом інтересів українського народу Росії й намагався використати війну австро-німецького блоку проти Росії для завоювання самостійності України, яка мала стати конституційною монархією з демократичним внутрішнім устроєм, однопалатною системою законодавства, мовними й релігійними свободами для всіх національностей і самостійною українською церквою.

354. Яку ідею щодо державного статусу України послідовно обґрунтовував у своїх працях Дмитро Донцов?

Енциклопедія історії України: Том 2. Київ : Наукова думка, 2004. С. 452. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/2.pdf

Дмитро Донцов (1883-1973) – політичний діяч, теоретик та ідеолог українського націоналізму. У 1909-1911 роках навчався у Віденському університеті. 1917 року у Відні одержав ступінь доктора юридичних наук. У 1914-1918 рр. очолював Союз визволення України. На початку 1918-го повернувся до Києва, а 24 травня наказом гетьмана став директором Української телеграфної агенції (УТА) при уряді гетьмана П. Скоропадського. 1926 року написав свою провідну роботу «Націоналізм». Д. Донцов справив відчутний вплив на українську суспільно-гуманітарну думку. Крізь усі його праці послідовно проведена ідея самостійної, незалежної української держави. У філософському плані Д. Донцов сповідував позицію волюнтаризму, схиляючись до думки, що в самій нації вирішальна роль належить еліті, завдання якої полягає в тому, аби своїми фанатизмом і силою волі змусити народ стати рішучим та незламним.

355. Яку роль відіграли січові стрільці в українському національному русі в роки Першої світової війни?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 246

Крім того, у Маніфесті до українського народу Галичини ГУР звернула особливу увагу також на те, що народ "мусить мати одну думку й одну волю", якщо "він хоче вижити" у таких складних

умовах. Власне ГУР і представлятиме інтереси галицьких українців. Було прийнято ще одне важливе рішення – сформувати легіон Українських січових стрільців (УСС). Це національне збройне формування мало воювати у складі австро-угорської армії і відіграти важливу роль у розв'язанні українського питання.

356. Яке твердження характеризує діяльність Дмитра Донцова?

Верба І.В. ДОНЦОВ Дмитро Іванович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Doncov_D

ДОНЦОВ Дмитро Іванович (17(29).08.1883, м. Мелітополь, нині Запоріз. обл. – 30.03.1973, Монреаль, Канада) – політ. діяч, журналіст, літ. критик, теоретик та ідеолог укр. націоналізму. Д-р права (1917). Н. в м. Мелітополь. 1900–07 навч. (з перервою) на юрид. ф-ті Петерб. ун-ту. Активно співробітничав із укр. гуртками в Санкт-Петербурзі. Чл. Революційної української партії, Української соціал-демократичної робітничої партії. Перебував під арештом 1905–07. У Віденському ун-ті 1909–11 вивчав право. Публіцистичну діяльність розпочав у журналах «Дзвін» та «Украинская жизнь». 1914–18 – голова Союзу визволення України. 1914–16 очолював у Берліні (Німеччина) інформаційний центр Укр. парламентського клубу.

357. Якою була мета Союзу визволення України?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 246.

СВУ закликав українців Російської імперії до створення Української самостійної держави, яка за формою правління мала бути конституційною монархією із однопалатною системою законодавства, демократичними свободами і незалежною національною церквою.

358. Хто очолив Головну Українську Раду, створену у 1914 році?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С.245-246.

Тому вже 1 серпня 1914 р., відразу після початку Першої світової війни, уже названі раніше українські політичні партії Галичини утворили Головну українську раду (ГУР) чисельністю 15 осіб, яку очолив відомий на той час громадсько-політичний і науковий діяч, юрист К. Левицький.

359. Яка організація прийняла рішення сформувати Легіон Українських січових стрільців у 1914 році?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С.246.

Крім того, у Маніфесті до українського народу Галичини ГУР звернула особливу увагу також на те, що народ "мусить мати одну думку й одну волю", якщо "він хоче вижити" у таких складних умовах. Власне ГУР і представлятиме інтереси галицьких українців. Було прийнято ще одне важливе рішення – сформувати легіон Українських січових стрільців (УСС). Це національне збройне формування мало воювати у складі австро-угорської армії і відіграти важливу роль у розв'язанні українського питання.

360. Яке українське військове формування було утворене у складі австро-угорської армії в роки Першої світової війни?

Бойко О.Д. ЛЕГІОН УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Legion_Ukr_Sich_Striltsiv

Легіон українських січових стрільців / М. Р. Литвин // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-54030

1914 р. у Львові було створено Легіон Українських січових стрільців. Це українське добровольче військове формування у складі австро-угор. армії в роки Першої світової війни. Формування Легіону УСС відбулося в серпні–вересні 1914, його ядро склали активісти січового, сокольського і пластового рухів (див. «Сокіл», «Пласт»), гімназисти та студенти.

361. Яка організація займалася культурною і благодійною роботою серед українських військовополонених в роки Першої Світової війни?

Лавров Ю.П. СОЮЗ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (СВУ) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Soiuz_vyzvolennia

Із вересня 1914 СВУ почав працювати серед укр. військовополонених. Він домігся від військ. влади Австро-Угорщини й Німеччини виділення українців у окремі табори. 1915 понад 40 тис. українців-полонених було зосереджено у Фрайштадтському й Дунасердагельському (Австрія) і понад 50 тис. — у Раштатському, Зальцведельському й Вецларському таборах (Німеччина). У цих таборах організовано культурну і нац. виховну роботу: школи, б-ки, читальні, хори, оркестри, театри, курси укр. історії й літератури, кооперації, політекономії, нім. мови. Засновано укр. газети: «Розсвіт» (Раштат), «Вільне слово» (Зальцведель), «Громадська думка» (Вецляр), «Розвага» (Фрайштадт), «Наш голос» (Йозефштадт). У таборах заходами СВУ вийшла низка укр. освіт. брошур.

Бойко О. Д., Гірік С. І., Киридон А. М. Історія України: Перша світова війна 1914–1918 // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Історія України: Перша світова війна 1914–1918 , URL: https://vue.gov.ua/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8:_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_1914%E2%80%931918

362. Що спонукало Симона Петлюру заявити про свою відставку з посади Генерального секретаря військових справ 31 грудня 1917 р.?

Енциклопедія історії України: Том 2. Київ : Наукова думка, 2004. С. 79-80. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/2.pdf

Енциклопедія історії України: Том 8. Київ : Наукова думка, 2011. С. 176-180. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1142-7/978-966-00-1142-7.pdf

28 червня 1917 р. після проголошення І Універсалу за ініціативи українських есерів на засадах міжпартійної коаліції було створено Генеральний секретаріат як прообраз уряду. За час свого існування до 22 січня 1918 р. Генеральний секретаріат став справжнім виконавчим органом влади періоду Центральної Ради. Головою секретаріату та генеральним секретарем внутрішніх справ став Володимир Винниченко. Посаду Генерального секретаря військових справ обійняв Симон Петлюра. Цю посаду він займав до 31 грудня 1917 р., коли заявив про свій вихід з уряду. Свою відставку він мотивував тим, що він не може перебувати в уряді через незгоду з політикою голови Генерального секретаріату УЦР В. Винниченка, якого він звинуватив у недостатній протидії більшовицькій загрозі й взагалі у пробільшовицькій його орієнтації. У січні 1918 р. він залишив Київ і виїхав на Лівобережжя, де розпочав формування добровольчих загонів, що відзначилися, зокрема, у боротьбі з більшовицьким

Київським січневим збройним повстанням 1918 р. 22 січня 1918 р., відповідно до IV Універсалу, Генеральний секретаріат змінив назву на Раду народних міністрів УНР.

363. Який орган виконував функції уряду Української Народної Республіки, згідно IV Універсалу Української Центральної Ради?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 81.

Тому 22 січня 1918 р. УЦР оприлюднила Четвертий Універсал. У ньому проголошувалась незалежність УНР і підтверджувались всі соціально-економічні положення, задекларовані в Третьому Універсалі. Генеральний Секретаріат було перейменовано на Раду Народних Міністрів.

364. В якому Універсалі було оголошено про намір поповнити склад Центральної Ради представниками національних меншин?

Кудлай О.Б. ДРУГИЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Drugy_universal_UCR

ДРУГИЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ. Оприлюднений В.Винниченком 16(03) лип. 1917 на відкритому засіданні Української Центральної Ради. Універсал зафіксував результати переговорів УЦР з міністрами Тимчасового уряду (О.Керенським, М.Терещенком та І.Церетелі) 11–13 лип. (28–30 черв.) 1917 і досягнутого в ході їх компромісу. Тимчасовий уряд постановою від 16(03) лип. визнав УЦР та Генеральний секретаріат Української Центральної Ради крайовим органом управління в Україні, надавши відповідного правового статусу вже проголошеній автономії України (І Універсал; див. Універсали Української Центральної Ради). В свою чергу, в ІІ Універсалі УЦР сповіщала «громадян землі Української», що вона переходить від конфронтації з Тимчасовим урядом до співробітництва та виступає проти намірів явочного запровадження автономії України до скликання Всеросійських Установчих зборів.

У цьому універсалі оголошувалося про намір поповнити склад УЦР представниками нац. меншостей, що мало перетворити останню на крайовий орган «революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого краю». Ген. секретаріат визначався «носителем найвищої краєвої влади Тимчасового уряду на Україні». Оголошувалося про підготовку проекту автономного устрою України для внесення його на затвердження майбутніми Всеукр. Установчими зборами, про призначення представників УЦР при військ. міністрі та Генштабі й Верховному головнокоманд. для участі в комплектації укр. військ. частин у рос. армії.

365. Яке військове формування було утворене з колишніх військовополонених українців в 1917 р. у Києві?

Науменко К.Є. ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ КУРІНЬ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Galycko_bukovynskij_kurin

ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ КУРІНЬ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (офіц. назва – Перший курінь січових стрільців) – військ. утворення, сформоване в листоп. 1917 у Києві з колиш. військовополонених галичан і буковинців при ЗС Української Центральної Ради. До командного складу увійшли здебільшого старшини із Легіону Українських січових стрільців: Є.Коновалець, А.Мельник, Р.Сушко, В.Кучабський, Р.Дашкевич, Ф.Черник та ін., які утворили дорадчий орган командування – Стрілец. раду.

Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців / В. П. Капелюшний, К. Є. Науменко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г.

Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-28379

ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ КУРІНЬ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ – перша регулярна українська військова частина періоду Визвольних змагань 1917–21. Офіц. назва – Перший курінь Січових Стрільців. Сформована у листопаді 1917 в Києві з колиш. військовополонених галичан, буковинців та закарпатців як складова частина ЗС УЦР. Істор. документом, що започаткував формацію січовиків, стала відозва в укр. пресі Тимчас. гол. ради галиц., буковин. і закарп. українців від 13 листопада 1917, яка закликала добровольців ставати до лав Г.-Б. к. С. С. Її підписали: І. Лизанівський (голова), Г. Лисенко, Ф. Черник, М. Низкоклон, І. Чмола, Є. Коновалець і Р.-М. Дашкевич. 18–19 листопада 1917 полковник Р.-М. Дашкевич відібрав у Дарниц. таборі військовополонених 22 добровольці-галичанина, а наприкінці листопада курінь вже нараховував 60–80 осіб. Першим його командиром став поручник О. Лисенко. Бойовою підготовкою частини керував виборний комітет.

366. Яка теза щодо Петра Болбочана є правильною?

Осташко Т.С. БОЛБОЧАН Петро Федорович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolbochan_P

БОЛБОЧАН Петро Федорович (05.10.1883–29.06.1919) – військ. діяч, полк. Армії УНР. Н. в с. Геджев (Гиждево) Хотинського пов. Бессарабської губ. (нині с. Ярівка Хотинського р-ну Чернів. обл.) у сім'ї священика. Освіту здобув у Кишинівській духовній семінарії і Чугуївській юнкерській шк. (1909). Полковий ад'ютант 38-го Тобольського піх. полку. З 1917 – підполковник Армії УНР, 4 листоп. 1917 – комендант 1-го Респ. піх. полку в складі 2-ї Сердюцької д-зії, яка стримувала більшовицький наступ у січ. 1918. 27 січ. 1918 – командир 2-го куреня Окремого Запорізького корпусу Армії УНР, на чолі якого здійснив військ. операцію в Криму.

367. У якому нормативно-правовому акті 1918 р. було встановлено, що вища законодавча влада здійснюється Всенародними Зборами?

Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) // Українська Центральна Рада : документи і матеріали у 2-х т. / упоряд. В. Верстюк та ін. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 2 : 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. С. 330-335. http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0013-8/966-00-0013-8.pdf

29 квітня 1918 р. відбулось останнє засідання Української Центральної Ради, на якому було заслухано й ухвалено проєкт Конституції, або «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Але цей Основний закон України не набрав правової чинності й залишився як важливий історико-правовий документ доби Української держави 1917-1918 рр. «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» готувався на зразок демократичних конституцій Європи та США. Одним із головних його принципів був поділ влади, де законодавчу владу мали здійснювати Всенародні Збори, які мали обиратися шляхом всенародного голосування. Збори мали розглядати й затверджувати закони, міжнародні договори, оголошувати війну, контролювати Раду Міністрів. Всенародні Збори мали обирати суддів Генерального суду, який мав виконувати касаційні функції для всіх судів, судити членів Всенародних Зборів та міністрів.

368. В якому правовому акті Української Центральної Ради наголошувалося на необхідності встановлення демократичного миру та суверенітету, яким загрожувала політика більшовиків?

Четвертий Універсал Української Центральної Ради // Українська Центральна Рада : документи і матеріали у 2-х т. / упоряд. В. Верстюк та ін. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 2 : 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. С. 102-104. http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0013-8/966-00-0013-8.pdf

11 січня 1918 р. Українська Центральна Рада (УЦР) ухвалила IV Універсал, у якому було проголошено незалежність та суверенність УНР. Лейтмотивом цього документу була теза: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу». УЦР закликала всіх громадян УНР захищати «добробут і свободу» у боротьбі з «більшовиками та іншими нападниками». Універсал містив вступну частину, у якій проголошення самостійності України обґрунтовувалось необхідністю встановлення бажаного миру, щоб російський уряд не чинив перешкод у наведенні ладу й закріпленню волі на українській землі. Це було необхідно ще й тому, що петроградський Раднарком розпочав війну, щоб підпорядкувати вільну країну своїй владі, направляючи сюди свої війська – червону гвардію й більшовиків, які грабували селян, забираючи у них збіжжя, й вивозили його до Росії. При цьому вони вбивали невинних людей, сіючи скрізь анархію й злочини.

369. У якому правовому акті було вміщено положення про те, що приєднання частин Курщини, Вороніжчини до УНР буде визначатися за згодою організованої волі народів?

Третій Універсал Української Центральної Ради // Українська Центральна Рада : документи і матеріали у 2-х т. / упоряд. В. Верстюк та ін. Київ : Наукова думка, 1996. Т. 1 : 4 березня 1917 р. – 9 грудня 1917 р. С. 398-401. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0008975.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

7 листопада 1917 р. Українська Центральна Рада (УЦР) ухвалила III Універсал, у якому було проголошено утворення Української Народної Республіки (УНР). Цей документ накреслював широку програму дій: скасування поміщицького землеволодіння, запровадження 8-годинного робочого дня тощо. В Універсалі передбачалось, що 9 січня 1918 р. будуть скликані Українські Установчі Збори. До того часу вся влада мала належати власне УЦР й Генеральному секретаріатові. Універсал оповіщав, що до території УНР належать землі, які були заселені українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення кордонів УНР, зокрема, щодо приєднання Курщини й Вороніжчини, де більшість населення українська, має бути встановлене за згодою зорганізованої волі народів.

370. Яка теза, що характеризує Конституцію Української Народної Республіки 1918 року, є правильною?

Мироненко О.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Unr_1918

К. УНР наголошувала, що вся влада в УНР «походить від народу» (ст. 22), а її верховним органом мають стати Всенар. збори (збори), обрані рівним, прямим, таємним і пропорційним голосуванням на 3 роки з розрахунку 1 депутат від 100 тис. громадян… Найвищою виконавчою владою УНР конституція проголошувала Раду нар. міністрів, вона мала вести справи, які стосувалися всієї України, координувати та контролювати діяльність місц. установ, не втручаючись при цьому в їхню компетенцію… Конституція утверджувала принцип верховенства парламенту, тобто парламентську республіку, проте не розкривала питань власності, кордонів, мови, держ. символіки тощо.

371. З якою державою Симон Петлюра уклав військовий союз у 1920 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 88

Тим часом С. Петлюра пішов на зближення з поляками і 22 квітня 1920 р. було підписано Варшавський договір між УНР і Польщею, за яким остання визнавала незалежність УНР, передбачалися спільні воєнні дії проти більшовиків на території України, встановлювався кордон між Україною і Польщею по р. Збруч і до Польщі відходили західноукраїнські землі. Проти такого договору рішуче виступили уряд ЗУНР й інші українські діячі.

372. Яку посаду обіймав Володимир Винниченко після оприлюднення І Універсалу Центральної Ради?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 79.

Наслідком оприлюднення Першого Універсалу стало створення 28 червня 1917 р. українського уряду – Генерального Секретаріату. Головою уряду став В. Винниченко.

373. Яким було рішення Всеукраїнського національного конгресу 1917 року?

Бойко О.Д. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_Nar_Respublika

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА — перша в 20 ст. укр. д-ва, створена на укр. землях, що входили до складу колиш. Рос. імперії (Наддніпрянська Україна). Утворилася в результаті національно-визвол. руху укр. народу, який розгорнувся після перемоги Лютневої революції 1917. Нац. рух українців очолювала Українська Центральна Рада. Скликаний нею Всеукраїнський національний конгрес 1917 висунув метою руху створення укр. автономії у складі Рос. федеративної д-ви ще до скликання Всеросійських Установчих зборів.

374. Яку посаду обіймав Михайло Грушевський під час Української революції в 1917 році?

Верба І.В. ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло Сергійович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Grushevsky_M_S

20(07) берез. 1917 УЦР у Києві заочно обрала Грушевського головою (одностайно обраний 19(06) квіт. 1917 на Всеукраїнському національному конгресі). Г. приєднався до Української партії соціалістів-революціонерів. 26(13) берез. вернувся з Москви до Києва. У Києві намагався надати стихійному укр. рухові організованості, ставив питання про культ. відродження укр. сусп-ва (заснування нац. шкіл, політ. т-в). 27(14) берез. виступив на Київ. кооп. з'їзді з вимогою нац.-тер. автономії України у федеративній Рос. республіці, вважаючи це найближчим шляхом до самостійності України.

375. Що було основним положенням І Універсалу Центральної Ради у 1917 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 78.

Спираючись на рішення делегатів цих з'їздів, Українська Центральна Рада 23 червня 1917 р. оприлюднила Перший Універсал. У ньому проголошувалась автономія України в складі демократичної федеративної Росії, УЦР проголошувала себе виразником усенародної волі та брала на себе в цьому зв'язку всю повноту політичної відповідальності.

376. Що було проголошено ІІІ Універсалом Української Центральної Ради?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 80.

Відповіддю на ці події став Третій Універсал 20 листопада 1917 р. В ньому проголошувалося створення Української Народної Республіки (УНР) як автономної одиниці Російської республіки, до її складу входило дев'ять українських губерній, скасовувалась приватна власність на землю, запроваджувався восьмигодинний робочий день, проголошувались демократичні свободи слова, друку, віросповідання, зібрань, союзів, страйків, а також недоторканість особи і помешкання.

377. Які нормативні акти регламентували початок державотворчого процесу в Україні у 1917-1918 роках?

Аніщук Н. В. Історія і перспективи української державності : навчально методичний посібник / Н.В.Аніщук.—Одеса : Юридична література, 2021.С. 48.

Пам'ятки вітчизняного державотворення в УНР доби Центральної Ради. Універсали УЦР— нормативні акти Української Центральної Ради, що видавалися протягом 1917—1918 років і стали важливим елементом розбудови національної державності України.

378. Яка з міжнародних угод затвердила незалежність Української Народної Республіки у 1918 році?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009 С. 81-82.

9 лютого 1918 р. було підписано Брестський мирний договір між УНР з одного боку, і Австро-Угорщиною, Німеччиною, Туреччиною та Болгарією, з іншого. Він не містив принизливих для Центральної Ради пунктів. Згідно з умовами, Центральні держави визнали незалежність УНР, зобов'язувались надати їй військову допомогу для звільнення території від більшовиків, а за це УЦР мала постачати до Німеччини та Австро-Угорщини хліб та продовольство.

379. Який документ безпосередньо призвів до проголошення незалежності Української Народної Республіки в 1918 році?

Аніщук Н. В. Історія і перспективи української державності : навчально методичний посібник / Н.В.Аніщук.—Одеса : Юридична література, 2021.С. 49.

Четвертий універсал Центральної Ради проголосив незалежність УНР від 22 (9) січня 1918 року. Українська Народна Республіка відмовилася від автономії та федералізації з колишніми російськими регіонами.

380. Яке зображення використав Василь Кричевський при розробці державних символів?

Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / К. Галушко та ін. Харків, 2016. С.317-319.

В Коростені 25 лютого (12 лютого за старим стилем) 1918 року відбулося засідання Малої Ради, на якому було затверджено: «Гербом Української Народної Республіки приймається знак Київської Держави часів Володимира Святого». ... Десь 12 березня Михайло Грушевський доручив розробити проекти малюнків герба та печатки відомому графікові та архітекторові Василю Кричевському…

381. Яка культурна інституція була заснована в часи Центральної Ради?

Осташко Т.С. УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_mystetstv

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ — перший вищий худож. навч. заклад в Україні. Заснована 22 листопада 1917 комісією на чолі з відомим укр. мистецтвознавцем, істориком мист-ва й худож. Г.Павлуцьким… Статут академії був розроблений Г.Павлуцьким за допомогою укр. художників та істориків мист-ва. Передбачалося запровадження статусу як дійсних студентів, так

і вільних слухачів (заг. знайомство з живописом чи ін. галуззю мист-ва). Першим ректором було затверджено Ф.Кричевського, з 1918 ректором був Г.Нарбут (до 1920).

8 грудня 1917 Українська Центральна Рада ухвалила закон про Укр. академію мист-в. Було встановлено її річний бюджет і надано право одержувати з-за кордону книжки, картини без оплати мита, а також по одному примірнику всіх друкованих в Україні видань у галузі мист-ва.

382. Хто з українських діячів на І Військовому з'їзді обстоював думку про необхідність створення міцної армії як запоруки незалежної України?

Ковальчук, М. А. «Всеукраїнські військові з’їзди.» Енциклопедія Сучасної України, редкол. Іван Дзюба, Аркадій Жуковський, Микола Железняк та ін., т. 5, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006, https://esu.com.ua/article-30057.

1-й В. в. з. пройшов 18–21 травня в умовах розгортання у рос. армії укр. військ. руху. В його роботі взяли участь бл. 700 делегатів, що представляли понад 1,5 млн вояків і старшин. До президії увійшли С. Петлюра, В. Винниченко, М. Міхновський, С. Письменний, Ю. Капкан. На роботі 1-го В. в. з. позначились протиріччя між лідерами укр. нац. руху, частина яких вбачала у міцній укр. армії запоруку майбут. незалежності України (М. Міхновський), а частина виступала з соціаліст. позицій проти створення регуляр. укр. армії (В. Винниченко, С. Петлюра).

383. В якому Універсалі Центральної Ради було зазначено, що остаточне питання державних кордонів «... щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів»?

Кудлай О.Б. ТРЕТІЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Tretij_universal

ТРЕТІЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ — державно-правовий акт, ухвалений Комітетом Української Центральної Ради 20 (7) листопада 1917 після Жовтневого перевороту в Петрограді 1917 й повалення Тимчасового уряду. Проголосив Українську Народну Республіку, яка зберігала федеративний зв’язок з Рос. Республікою. В документі висувалася вимога перетворити Рос. Республіку на федерацію «рівних і вільних народів» за участю України. Вся влада в Україні переходила до Української Центральної Ради та Генерального секретаріату Української Центральної Ради. Територія держави визначалася за етнічним принципом, до складу УНР увійшли 9 губерній: Волинська губернія, Катеринославська губернія, Київська губернія, Подільська губернія, Полтавська губернія, Таврійська губернія (без Криму), Харківська губернія, Херсонська губернія, Чернігівська губернія. Столиця — м. Київ. «Остаточне визначення границь УНР щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів», — визначалося в документі.

384. В якому міжнародному договорі УНР вперше було визнано суб'єктом міжнародного права?

Лупандін О.І. БРЕСТСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР З ДЕРЖАВАМИ ЧЕТВЕРНОГО СОЮЗУ 9 ЛЮТОГО 1918 Р. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Brestskyj_myrnyj_9_1918

Брестський (Берестейський) мирний договір / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. URL: *https://esu.com.ua/article-37701*

Лупандін О.І. БРЕСТСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР З ДЕРЖАВАМИ ЧЕТВЕРНОГО СОЮЗУ 9 ЛЮТОГО 1918 Р. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А.

Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Brestskyj_myrnyj_9_1918

Брестський (Берестейський) мирний договір / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. URL: https://esu.com.ua/article-37701

МИРНИЙ ДОГОВІР УНР З ДЕРЖАВАМИ ЧЕТВЕРНОГО СОЮЗУ 9 лютого 1918 Укладений між Українською Народною Республікою та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією. Це перший міжнар.-правовий акт, який визначав УНР суб'єктом міжнар. права.

385. На якому зібранні відбулося остаточне визнання Української Центральної Ради всеукраїнською організацією, керівним органом українського руху?

Хміль І.В. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНГРЕС 1917 Р. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vseukrainskyj_natsionalnyj_1917

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНГРЕС 1917 Відбувся 19–21(6–8) квіт. у Києві.

Центр. були такі питання: остаточне визнання Української Центральної Ради всеукр. нац. органом та поширення її компетенції на всю тер. України (до серед. квіт. рішення УЦР фактично мали силу тільки для Києва).

386. Яка з перерахованих подій відбулася до проголошення ІІ Універсалу Українською Центральною Радою?

Хміль І.В. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНГРЕС 1917 Р. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Vseukrainskyj_natsionalnyj_1917

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНГРЕС 1917 Відбувся 19–21(6–8) квіт. у Києві. На конгрес прибуло 1500 учасників, у т. ч. 700 осіб з правом вирішального голосу, 200 – дорадчого, решта – 600 – були запрошеними чи гостями. Центр. були такі питання: остаточне визнання Української Центральної Ради всеукр. нац. органом та поширення її компетенції на всю тер. України (до серед. квіт. рішення УЦР фактично мали силу тільки для Києва).

387. Який варіант послідовності подій, пов'язаних з діяльністю Михайла Грушевського, правильний?

Верба І.В. ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло Сергійович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Grushevsky_M_S

У Львові розпочав активну наук.-орг. діяльність у НТШ. Очолив Історико-філософську секцію Наукового товариства імені Шевченка,… був головою НТШ (1897–1913).

Період Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918) – найвищий злет політ., громад. і держ. діяльності Г. Він став гол. ідеологом укр. революції (див. Українська революція 1917–1921), творцем її концепції й разом з УЦР пройшов шлях від вимог обмеженої нац.-тер. автономії до становлення самостійної України.

Грушевський повернутися в УСРР. 31 груд. 1923 на спільному зібранні ВУАН Г. заочно обрано акад. каф-ри історії укр. народу. 2 берез. 1924 виїхав з Відня, а 7 берез. 1924 прибув до Києва, де розгорнув велику наук.-орг. роботу. Прагнув згуртувати представників різних шкіл укр. істориків,

створюючи для них єдиний координаційний центр. Створив Науково-дослідну кафедру історії України при ВУАН (НДКІУ), очолив Археогр. комісію ВУАН, створив й очолив низку наук.-істор. комісій ВУАН на ниві укр. історії (історії Києва і Правобереж. України, історії Полудневої України, історії Зх. України, історії Лівобереж. України, історії козаччини тощо).

388. Яке твердження розкриває зміст «Законів про тимчасовий державний устрій України» 1918 року?

Пиріг Р.Я. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_Derzhava

Другий документ — «Закони про тимчасовий державний устрій України» — був зводом із 7-ми актів, при написанні яких за основу були взяті статті Зводу законів Російської імперії (1906). Цей комплект нашвидкуруч складених актів упродовж усього періоду існування У.Д. слугував її фактичною конституцією. У сукупності закони були спрямовані на забезпечення щонайбільшого зосередження влади в руках гетьмана. Він отримав виключні повноваження: затверджував закони, призначав і звільняв Раду міністрів, ін. вищих посадовців, ген. суддів, був верховним командувачем армії та флоту, здійснював кер-во зовн. політикою, йому належало право оголошення надзвичайного стану, амністії, надання громадянства тощо.

389. Як фінансувалися засновані понад 150 українських гімназій в Українській Державі Павла Скоропадського?

Історія української державності : конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Тарас Батюк, Микола Галів, Галина Гриценко, Світлана Біла, Василь Ільницький, Лідія Лазурко, Оксана Медвідь, Руслана Попп, Юрій Стецик, Василь Футала. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С.84

За гетьманату багато було зроблено для відродження української культури. Державною мовою стала українська, засновано понад 150 українських гімназій, які повністю фінансувалися за рахунок державного бюджету. Створено державні університети у Києві та Кам'янці-Подільському. Засновано Український історичний музей, Національний архів, Український національний театр державної опери ім. М. Лисенка, Український драматичний театр та ін. 14 листопада 1918 р П. Скоропадський ухвалив закон «Про заснування Української Академії Наук», яку очолив В. Вернадський.

390. Який інститут забезпечував правопорядок в Українській Державі у 1918 р.?

Енциклопедія історії України: Том 2. Київ : Наукова думка, 2004. С. 348-349. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/2.pdf

18 травня 1918 р. Рада міністрів Української Держави ухвалила закон про Державну варту. Згідно цього закону Державна варта Української Держави стала інститутом, який покликаний був забезпечувати правопорядок в Україні. Відповідно міську й повітову міліцію було передано під начало губернських і повітових старост. 9 серпня 1918 р. було затверджено статут Державної варти Української Держави. Персонал та інституції варти віднині підпорядковувалися губернському старості, якому на допомогу призначалися помічники-інспектори варти у губерніях. 4 січня 1919 р. Директорія УНР ліквідувала інститут Державної варти Української Держави.

391. Які верстви населення мали становити основу формування регулярної армії Української Держави Павла Скоропадського?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 83-84.

У червня 1918 р. розпочалось формування регулярної української армії. П. Скоропадський добре усвідомлював, що без власних дієздатних Збройних Сил самостійна держава існувати не може. Було

створено кілька дивізій загальною чисельністю 65 тис. вояків. Ядром армії мали стати козацькі формування, які об'єднували б національно свідоме й економічно міцне сільське населення України. Однак йому не вдалося повною мірою здійснити свої плани.

392. Яку форму власності відновлював та утверджував в Українській Державі гетьман Павло Скоропадський?

Енциклопедія історії України: Том 9. Київ : Наукова думка, 2012. С. 614-616. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf . Грамота до всього українського народу. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003300-18#Text

Першим офіційним документом Української Держави, який було проголошено 29 квітня 1918 р., стала «Грамота до всього українського народу». Цією Грамотою Павло Скоропадський оголосив себе «Гетьманом всієї України». В економічній сфері цей документ, а згодом «Закон про Тимчасовий державний устрій України», чітко формулювали принцип недоторканості приватної власності. Так, у «Грамоті» йшлося про те, що «право приватної власності, яке є фундаментом культури й цивілізації, відновлюється повністю». Відповідно всі розпорядження як української влади, так і російських урядів, щодо обмеження чи заборони приватної власності, відмінялися і скасовувалися. Натомість відновлювався принцип вільної торгівлі, зокрема повна свобода купівлі-продажу землі.

393. На які прошарки суспільства спирався Павло Скоропадський у процесі державного будівництва?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 83.

Головним завданням визначалося налагодження державного життя, ліквідація анархії, створення дієздатної державної адміністрації. У проведенні цих заходів П. Скоропадський спирався на заможні верстви суспільства: промисловців, поміщиків, заможних селян. Почалося відновлення приватної власності та поміщицького землеволодіння. У промисловості встановлювався 12-годинний робочий день, націоналізовані підприємства поверталися попереднім власникам, ліквідувався робітничий контроль, заборонялися страйки і демонстрації.

394. Хто за задумом гетьмана Павла Скоропадського мав скласти основу українського війська?

Енциклопедія історії України: Том 9. Київ : Наукова думка, 2012. С. 614-616. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf

Енциклопедія історії України: Том 3. Київ : Наукова думка, 2005. С. 220. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/3.pdf

29 квітня 1918 р. Павло Скоропадський на з'їзді хліборобів-власників був проголошений Гетьманом всієї України та військ козацьких. У «Законі про Тимчасовий державний устрій України» у розділі «Права і обов'язки українських козаків і громадян» містилася стаття про те, що «захист вітчизни є святий обов'язок кожного козака і громадянина Української Держави». У планах П. Скоропадського було створення регулярної армії у складі 8 армійських корпусів і 4 кавалерійських дивізій. Основу цього війська та його резерв мало складати українське козацтво як окремий привілейований напіввійськовий стан.

395. Як формувався уряд Української Держави Павла Скоропадського?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 83

Було створено уряд – Раду Міністрів, який очолювали Г. Василенко (квітень-травень 1918 р.), Ф. Лизогуб (травень-листопад 1918 р.), С. Гербель (листопад-грудень 1918 р.). Особливістю уряду

Гетьмана було те, що він формувався не за партійною, а за професійною ознакою, і в своїх діях керувався не програмно-політичними або ідеологічними міркуваннями, а реальними потребами часу.

396. Яку назву мав уряд Української Держави Павла Скоропадського?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 83.

Було створено уряд – Раду Міністрів, який очолювали Г. Василенко (квітень-травень 1918 р.), Ф. Лизогуб (травень-листопад 1918 р.), С. Гербель (листопад-грудень 1918 р.). Особливістю уряду Гетьмана було те, що він формувався не за партійною, а за професійною ознакою, і в своїх діях керувався не програмно-політичними або ідеологічними міркуваннями, а реальними потребами часу.

397. Яке з тверджень стосується досягнень Української Держави в період гетьманування Павла Скоропадського?

Пиріг Р.Я. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_Derzhava

Політика в гуманітарній сфері була спрямована на еволюційне поглиблення процесів українізації, започаткованих УЦР. Завдяки зусиллям міністра освіти і мист-в М.Василенка було введено обов'язкове вивчення укр. мови, літератури, історії та географії України в усіх середніх школах. У Харків. та Новорос. ун-тах (нині Харківський національний університет та Одеський національний університет), Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька були створені кафедри українознавства.

398. Яка теза, що характеризує Павла Скоропадського, є правильною?

Папакін Г.В. СКОРОПАДСЬКИЙ Павло Петрович [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Skoropadskyj_P

СКОРОПАДСЬКИЙ Павло Петрович (15(03).05.1873—28.04. 1945) — держ. і військ. діяч, Гетьман всієї України та військ козацьких (1918)… 1912 отримав звання генерал-майора та зарахований до імператорського почту… Ідея протиставити розкладовому впливу більшовизму здорове нац. почуття змусила його погодитися на обрання наказним отаманом Вільного козацтва (жовтень 1917). 1926 заходами С. постав Український науковий інститут у Берліні, що згуртував найкращі наук. сили еміграції. Але становище символу руху не влаштовувало його: С. фактично був позбавлений права на власну політ. діяльність, до того ж не був переконаним монархістом.

399. Хто з українських митців використав символіку Війська Запорозького при розробці Державної печатки та Державного герба?

Дмитрієнко М.Ф., Ясь О.В. НАРБУТ Георгій (Юрій) Іванович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Narbut_H

НАРБУТ Георгій (Юрій) Іванович (09.03(25.02).1886–23.05.1920) – художник-графік і педагог. Батько Д.Нарбута. Н. на х. Нарбутівка (нині с. Червоне Глухівського р-ну Сум. обл.) в родині нащадків давньої козац. старшини. Закінчив Глухівську класичну г-зію (1896–1906). Протягом 1906–17 мешкав у Санкт-Петербурзі, але майже кожного літа приїздив до Глухова, де вивчав укр. старожитності та пам'ятки… Повернувся до Києва в квітні 1917. Один з організаторів, професор, ректор Української академії мистецтв (1918–20).

Брав участь у роботі комісій для створення Держ. герба України, організації мистецької освіти, друкарської школи, а також у комісії щодо спорудження пам'ятника Т.Шевченкові. Розробив проекти Держ. герба і печатки Укр. Д-ви. У липні 1918 гетьман П.Скоропадський затвердив створену ним

малу Держ. печатку – зображення козака з пищалем на плечі на восьмикутному тлі, у верхній частині якого вміщено тризуб.

400. Яке політичне об'єднання перебувало в опозиції до гетьмана Павла Скоропадського?

Бойко О.Д. УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СОЮЗ (УНС) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainskyj_nat_soiuz

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СОЮЗ (УНС) — блок укр. політ. партій і громад. орг-цій, опозиційних Українській Державі П.Скоропадського, утворений на початку серпня 1918 в Києві.

...Програмні й орг. засади об'єднання, викладені у Статуті УНС, мали заг. характер. Визнаючи існуючу в Україні владу, союз ставив за мету легальними правовими методами досягти перетворення гетьман. д-ви на демократ. республіку (демократ. виборчий закон, скликання парламенту, захист нац. прав укр. народу). УНС не висував соціальної програми, що свідчило про надання пріоритету національно-держ. інтересам над класовими. Найвищим органом вважалися заг. збори (вони не були скликані жодного разу). Кер-во здійснювала президія, до якої входили по 2 представники від політ. партій та по 1 — від громад. орг-цій. Орг. метою УНС було утворення широкого національно-демократ. фронту.

401. Який фактор вплинув на погіршення міжнародного і внутрішнього становища Української Держави восени 1918 р.?

Папакін Г.В. СКОРОПАДСЬКИЙ Павло Петрович [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Skoropadskyj_P

Оскільки зовн. гарантією стабільності виступали нім. війська, які приборкали інспіровані більшовиками селянське повстання на Звенигородщині (див. Звенигородське збройне повстання 1918) та Всеукраїнський страйк залізничників 1918, то воєнна поразка Четверного союзу в листопаді 1918 призвела до вибуху протигетьман. повстання лівих і нац. партій (див. Протигетьманське повстання 1918), формальним приводом до якого стала Федеративна грамота від 14 листопада 1918 — проголошення С. курсу на федерацію з небільшовицькою Росією. На чолі повстання був Український національний союз, який 14 листопада створив Директорію з 4-х осіб. С., не бажаючи продовжувати братовбивчу боротьбу між українцями, 14 грудня 1918 підписав зречення і за допомогою німців виїхав до Берліна (Німеччина).

Бойко О.Д. ПРОТИГЕТЬМАНСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1918 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Protyhetmanske_povstannia

Поразка Центр. д-в у Першій світовій війні катастрофічно погіршила міжнар. і внутр. становище Укр. Д-ви, призвела до кризи влади, політ. ізоляції гетьмана П.Скоропадського. За таких умов поміркована сили (Українська партія соціалістів-федералістів, Українська демократична хліборобська партія, частково Українська соціал-демократична робітнича партія та ін.) сподівалися усунути від влади П.Скоропадського на Нац. конгресі, який Укр. нац. союз планував скликати 17 листопада 1918. Заборона проведення конгресу призвела до остаточного розриву Укр. нац. союзу з гетьман. режимом, укр. міністри вийшли зі складу коаліційного уряду. У ніч з 13 на 14 листопада 1918 на таємних зборах представники Укр. нац. союзу обрали для кер-ва П.п. тимчасовий верховний орган – Директорію – у складі В.Винниченка (голова), Оп.Андрієвського, А.Макаренка, С.Петлюри, Ф.Швеця. Гол. військ. силою, на яку спиралася Директорія, був полк січових стрільців у Білій Церкві.

402. Яка з інституцій була заснована в період гетьманування Павла Скоропадського?

Шпак А.П., Юркова О.В. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України.

Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalna_akademiia

1918–1921 – Українська академія наук у Києві (УАН), 1921–1936 – Всеукраїнська академія наук (ВУАН), 1936–1991 – Академія наук Української РСР (АН УРСР), 1991–1993 – Академія наук України (АН України), із 1994 – НАН України) – вища держ. наук. орг-ція України…

Створення Української академії наук і перші роки її діяльності (1918–1920). Безпосередніми інституційними попередниками УАН були Наукове товариство імені Шевченка у Львові та Українське наукове товариство в Києві, які з різних причин не переросли в нац. академію. З травня 1918 справою створення УАН опікувався міністр нар. освіти та мист-ва Ради міністрів Української Держави М.Василенко, за ініціативи якого була організована очолювана академіком Рос. АН В.Вернадським Комісія по виробленню законопроекту про утворення в Києві УАН, а при ній – Нац. б-ки, Нац. музею та ін. наук. установ. Упродовж липня–вересня 1918 комісія, ґрунтуючись на запропонованій В.Вернадським моделі УАН як академії універсального характеру, розробила законопроект про заснування УАН, проект статуту і штатів академії, кошторис. На їх підставі гетьман П.Скоропадський 14 листопада 1918 підписав «Закон Української Держави про заснування Української академії наук у м. Києві», а також затвердив Статут УАН, штати УАН та її установ і наказ по мін-ву нар. освіти та мист-ва про призначення перших 12-ти дійсних членів (академіків) УАН.

403. Після підписання якого міжнародного договору українська влада поширилася на окремі повіти Курської та Воронезької губерній?

Єфіменко Г.Г., Кульчицький С.В., Пиріг Р.Я., Скальський В.В., Якубова Л.Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2021. С.207-208. (Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/item/0016476

Кордон з радянською Росією після Брестського миру. Угоду про кордони, перемовини щодо якої велися між Українською Державою та РСФРР у травні-жовтні 1918 р., так і не було укладено. Однак фактичну територію України було збільшено. Згідно з постановою Ради міністрів від 14 серпня 1918 р., українська влада поширилася на Путивльський, Суджанський, Грайворонський, Рильський, Білгородський, Корочанський, Новооскільський повіти Курської губернії, Валуйський повіт Воронезької губернії. На цих землях було утворено українську адміністрацію…

404. Якою була стратегічна мета Другого зимового походу?

Енциклопедія історії України: Том 2. Київ : Наукова думка, 2004. С. 473. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/2.pdf

У січні 1921 р. Партизансько-повстанський штаб, який був сформований урядом УНР, розпочав підготовку до піднятя збройного повстання проти більшовицької влади. Стратегічною метою цього повстання мало бути відновлення української державності. Для цієї мети у таборах Польщі, де перебували інтерновані українські військовики, була сформована повстанська армія у складі 3-х груп: Волинської, Подільської та Бессарабської. Але тільки 24 жовтня 1921 р. Юрій Тютюнник віддав наказ про початок повстання. Сподівання на потужний повстанський рух в самій Україні не справдилися. Власних сил повстанської армії виявилося недостатньо і всі три групи з великими втратами змушені були знову перейти польський кордон. Другий зимовий похід завершив активну фазу збройної боротьби Армії УНР за українську державність.

405. Вздовж яких річок мав проходити українсько-польський кордон відповідно до Варшавського договору 1920 р.?

Енциклопедія історії України: Том 1. Київ : Наукова думка, 2003. С. 438-439. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/1.pdf

21 й 24 квітня 1920 р. був підписаний Варшавський договір, який ще називають Договір Пілсудський – Петлюра. Це були політичні й військові конвенції, які були підписані представниками Польщі й УНР. За цими конвенціями в обмін на визнання незалежності УНР і військову допомогу С. Петлюра погоджувався визнати українсько-польський кордон по річці Збруч і далі по Прип'яті до її гирла. Згідно з договором польський уряд Юзефа Пілсудського відмовився від намірів розширити територію Польщі до кордонів Речі Посполитої 1772 р. року та визнав УНР.

406. Який перелік міст, що деякий час були столицею УНР в часи Директорії, є правильним?

Щусь О.Й. ДИРЕКТОРІЯ, Директорія Української Народної Республіки [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dyrektoriya

Під тиском наступаючих військ рад. Українського фронту 2 лют. Д. виїхала з Києва до Вінниці. На вимогу командування військами Антанти на пд. України (див. Антанти військова присутність на півдні України 1918–1919), з яким Д. вела переговори про допомогу, 10 лют. 1919 подав у відставку В.Винниченко. Від 12 лют. головою Д. став С.Петлюра. РНМ очолив С.Остапенко. Укр. есери й есдеки відкликали з уряду своїх представників – гол. роль у ньому стали відігравати соціалісти-федералісти (див. Українська партія соціалістів-федералістів). Відповідно до постанови Трудового конгресу 12 берез. до складу Д. було введено президента ЗУНР, яка згодом стала називатися ЗОУНР, Є.Петрушевича (однак практичної участі в роботі Д. він не брав й у верес. 1919 офіційно заявив про свій вихід). Місцеперебування Д. змінювалося залежно від воєн. становища – Проскурів (нині м. Хмельницький), потім – Ровно (нині м. Рівне) й остаточно (ч. складу Д.) – Кам'янець-Подільський.

407. Яка військова операція армії УНР мала на меті підняти збройне повстання проти більшовицької влади та відновити українську державність?

Савченко Г.П. ДРУГИЙ ЗИМОВИЙ ПОХІД АРМІЇ УНР 1921 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Drugy_zymovyj_pokhid_armii_UNR_1921

ДРУГИЙ ЗИМОВИЙ ПОХІД АРМІЇ УНР 1921 (Листопадовий рейд, Льодовий похід) – рейд військ Армії Української Народної Республіки в жовт.–листоп. 1921 Правобережною Україною з метою надання допомоги партизан. рухові, підняття збройного повстання проти більшовицької влади та відновлення укр. державності. Підготовчу роботу проводив ств. урядом УНР (січ. 1921) партизан.-повстанський штаб. Тер. України була поділена на 4 повстанські фронти, реорганізовані весною у 5 повстанських груп і 22 повстанські р-ни. З інтернованих у таборах Польщі укр. військ була сформована повстанська армія у складі 3-х груп: Волин. (командир – ген.-хорунжий Ю.Тютюнник, складалася з 216 старшин і 663 козаків, мала 430 рушниць, 34 кулемети, 300 шабель); Подільської (командир – підполк. М.Палій, пізніше – полк. С.Чорний, складалася з 525 старшин і козаків Київ. д-зії, мала 200 рушниць, 5 кулеметів); Бессарабської (командир – ген.-хорунжий А.Гулий-Гуленко, налічувала бл. 300 бійців). Озброєння, якого не вистачало, командування сподівалося здобути в поході. Командував повстанською армією з 23 жовт. 1921 Ю.Тютюнник, нач. генштабу був полк. Ю.Отмарштайн.

Під с. Базар (нині село Народицького р-ну) за рішенням «надзвичайної п'ятірки» 359 полонених старшин і козаків було розстріляно (23 листоп. 1921; див. Базар). Більше 100 повстанців зуміли вирватися з оточення і 20 листоп. перейшли польс. кордон. Другий Зимовий похід завершив період збройної боротьби Армії УНР за укр. державність.

408. З якою країною Директорія активно вела переговори про визнання незалежності УНР на початку 1919 р.?

Бойко О. Д. Історія України. 3-тє вид. Київ : Академвидав, 2007. С. 345.

У січні 1919 р. Директорія УНР розпочала активні переговори з французьким командуванням. Предметом переговорів було питання надання військової допомоги та визнання незалежності УНР. Так, в Одесі відбулась зустріч генерала д'Ансельма з генералом О. Грековим. А з січня до березня на залізничній станції Бірзула проходили таємні переговори французького командування з головою Ради міністів Директорії С. Остапенком, генералами О. Грековим та К. Мацієвичем. Під час цих переговорів була досягнута домовленість, що питання визнання незалежності України буде передано на розгляд Паризької мирної конференції. Планувалась особиста зустріч на ст. Бірзула С. Петлюри та генерала д'Ансельма, але, на жаль, вона не відбулася.

409. Яка модель суспільного устрою була встановлена в результаті еволюції Директорії УНР?

Енциклопедія історії України: Том 2. Київ : Наукова думка, 2004. С. 393-394. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/2.pdf

За час свого існування Директорія УНР апробувала три форми суспільної організації: парламентську республіку, республіку Рад та військову диктатуру. Трудовий конгрес був покликаний виконати роль Установчих зборів і визначити форму державної влади в Україні. Але враховуючи ускладнення воєнно-політичної ситуації, він у січні 1919 р. тимчасово віддав усю повноту влади Директорії, яка зрештою перетворилася на особисту диктатуру С. Петлюри. Так, згідно Закону про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 р. С. Петлюра став одноосібним носієм верховної влади в державі.

410. Яка теза відображає зміст Варшавського договору 1920 року?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 88

Тим часом С. Петлюра пішов на зближення з поляками і 22 квітня 1920 р. було підписано Варшавський договір між УНР і Польщею, за яким остання визнавала незалежність УНР, передбачалися спільні воєнні дії проти більшовиків на території України, встановлювався кордон між Україною і Польщею по р. Збруч і до Польщі відходили західноукраїнські землі.

411. Яке рішення ухвалив Трудовий Конгрес у 1919 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023.С.86

У січні 1919 р. в Києві проходив Трудовий Конгрес, на який прибули понад 400 делегатів, в тому числі 36 репрезентували ЗУНР. 22 січня 1919 р. Конгрес затвердив Акт злуки ЗУНР з УНР, висловився за демократичний лад в Україні і підготовку закону про вибори всенародного парламенту.

412. Яке ключове рішення було проголошено в Декларації Директорії у 1918 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023.С.85.

26 грудня 1918 р. було проголошено Декларацію з програмою Директорії. У ній зазначалося, що Гетьманщина скасовується і відновлюється Українська Народна Республіка. Найвищим законодавчим органом влади був визнаний Трудовий Конгрес, а на місцях – трудові ради робітників, селян і трудової інтелігенції.

413. Яке твердження щодо українського та польського питання на Паризькій мирній конференції є вірним?

Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / К. Галушко та ін. Харків, 2016. С.129 - 130.

11 листопада 1918 р. Німеччина капітулювала, Перша світова війна завершилася перемогою Антанти та її союзників. Проблеми післявоєнного устрою світу розглядалися на Паризькій мирній конференції, яка відкрилася 18 січня 1919 р. і тривала протягом року. Важливим напрямком роботи мирної конференції стало вирішення долі народів, які почали державотворення після розпаду Російської, Османської і Австрійської імперій, а також переділ кордонів між старими та новими державами. До Парижа виїхали кілька десятків національних делегацій з обґрунтуваннями територіальних претензій своїх старих і нових держав.

Польське й українське питання на Паризькій мирній конференції з точки зору Антанти мали спільну рису: обидва національні рухи претендували на окремі території як переможеного ворога (Австро-Угорщини), так і союзника, який зазнав військово-політичного краху (Російської імперії). В Антанти було різне ставлення до майбутнього територій цих двох розколотих імперій.

414. З тексту якого документа поданий уривок про об'єднання двох республік: «Правительство обох Республік ... уважають себе ... зобов'язаними цю державну злуку можливо в найкоротшім часі перевести в діло так, щоби в можливо найкоротшім часі обі держави утворили справді одну неподільну державну одиницю»?

Хрестоматія з історії держави і права України: Навч.посіб/ Упоряд.: А.С.Чайковський (кер.), О.Л.Копиленко, В.М.Кривніс, В.В.Свистунов, Г.І.Трофанчук. К.:Юрінком Інтер, 2003. С.356. https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/12/chaykovskiy__kopilenko__krivonis_-_hrestomatiya.pdf

Передвступний договір заключений дня 1 грудня 1918 року в м.Фастіві між Українською Народньою Республікою й Західно-Українською Народною Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю.

415. Які наслідки для УНР мали мирні договори підписані у м. Ризі?

Кавунник В. Л. Ризький мирний договір 1921 // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Ризький мирний договір 1921 , https://vue.gov.ua/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_1921

Для УНР мирні договори, підписані в м. Ризі, означали припинення її існування як суб'єкта міжнародного права, а на її території було проголошено Радянську Україну як частину Російської Федерації.

Ризький мирний договір утратив чинність 17.09.1939 (з огляду на окупацію Червоною армією Західної України та Західної Білорусі).

416. Яка інституція була створена з ініціативи Симона Петлюри для здійснення культурної дипломатії УНР за кордоном?

Бойко О.Д. УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКАНСЬКА КАПЕЛА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukr_respubl_kapela

УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКАНСЬКА КАПЕЛА — хоровий колектив, заснований для пропаганди укр. муз. к-ри за кордоном. Створений у Києві в січні 1919 О.Кошицем та К.Стеценком за дорученням

С.Петлюри, затверджений законом Української Народної Республіки від 24 січня 1919. Уряд УНР виділив на організацію капели 2,7 млн карбованців. За конкурсом (визначні голосові дані, знання нот, нац. свідомість, громад. активність) було відібрано 113 досвідчених співаків і музикантів, які склали капелу. Планувалося її велике концертне турне країнами Європи у час, коли відбувалася робота Паризької мирної конференції 1919—1920. Вважалося, що ознайомлення світ. спільноти з Україною, її самобутньою к-рою посилить позиції України та сприятиме визнанню УНР на міжнар. рівні.

417. Яким було ставлення Антанти до відновленої у 1918 році УНР?

Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / К. Галушко та ін. Харків, 2016. С.131.

«У гіршій ситуації опинилася наддніпрянська УНР, відновлена у другій половині грудня 1918 р., після повалення гетьманату. По-перше, вона розглядалася Антантою як невід'ємна складова частина Росії, і лідери білого руху особливо на цьому наполягали. По-друге, зіграла роль багаторічна пропаганда про існування «триєдиного російського народу»: на Заході вірили в національну самобутність грузинів, литовців, фінів, але не «малоросів». По третє, під час Першої світової війни офіційний Київ мав історію відносин з Центральними державами, ворогом Антанти, і це не додавало йому престижу».

418. На тлі яких подій відбувалося засідання Трудового конгресу України?

Задунайський В. ТРУДОВИЙ КОНГРЕС УКРАЇНИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Trudovyj_konhres

ТРУДОВИЙ КОНГРЕС УКРАЇНИ, Конгрес трудового народу України, Всеукраїнський трудовий конгрес — вищий тимчасовий законодавчий орган Української Народної Республіки періоду Директорії УНР. Проходив у Києві 23—28 січня 1919.

28 січня 1919 року конгрес ухвалив резолюцію про владу — Універсал Трудового конгресу як проект тимчасової конституції України. У документі оголошувалося про вимушене тимчасове припинення діяльності Т.к.У. через наступ рад. військ на Київ.

419. Яку посаду Кость Левицький обійняв 9 листопада 1918 р. у ЗУНР?

Енциклопедія історії України: Том 6. Київ : Наукова думка, 2009. С. 87-88. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf

Кость Левицький (1859-1941) – державний та громадський діяч, дійсний та почесний член Наукового товариства імені Т. Шевченка. 9 листопада 1918 р., після того як Українська Національна Рада (УНРада) проголосила Західну Україну суверенною Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР), К. Левицький очолив її уряд – Державний секретаріат ЗУНР. Після відставки став головою комісії виборчої реформи в УНРаді.

420. Які події вплинули на розпуск уряду ЗУНР?

Литвин М.Р., Рубльов О.С. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (ЗУНР) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ZUNR

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (ЗУНР) – укр. д-ва, утворена в листоп. 1918 на західноукр. землях, що перебували в складі Австро-Угорщини.

Однак невдовзі УГА зазнала ударів з боку Польщі під час українсько-польської війни 1918–1919, а також Румунії й Чехословаччини. 11 листоп. 1918 року румунські війська зайняли Чернівці, а згодом усю Буковину Північну. 21 листоп. внаслідок прорахунку Начальної команди УГА польс. частини опанували Львовом. Сфера дії органів держ. влади ЗУНР на рубежі 1918–19 фактично охоплювала

лише ч. тер. Сх. Галичини. Уряд переїхав до Тарнополя (нині м. Тернопіль), а від кін. грудня УНРада і уряд ЗУНР перебували в Станіславі (нині м. Івано-Франківськ). 4 січ. 1919 року сформовано новий уряд на чолі з С.Голубовичем і створено виділ УНРади (9 осіб) під кер-вом Є.Петрушевича.

16–18 лип. 1919 року, зважаючи на посилений польс. наступ, бригади УГА, Є.Петрушевич та Колегія перейшли через р. Збруч (прит. Дністра) у Правобережну Україну, де перебували в Кам'янці-Подільському та його околицях. В листоп. 1919 Є.Петрушевич із оточенням виїхав до Відня. 25 лип. 1920 було утворено закордонний галицький уряд (уряд диктатора ЗУНР). 14 берез. 1923 Антанта на пропозицію спец. комісії Ради послів визнала Сх. Галичину тер. Польщі за умови надання їй автономії. 15 берез. 1923 року еміграційний уряд ЗУНР оголосив саморозпуск і Є.Петрушевич склав повноваження. Було розпущено всі органи й установи, дипломатичні представництва й місії ЗУНР, що означало остаточне припинення її існування.

Павлишин О.Й. ПЕТРУШЕВИЧ Євген Омелянович [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Petrushevych_Y

Зневірений у перспективах утвердження й захисту суверенітету УНР в боротьбі з більшовиками, схилявся до угоди з антибільшовицькими силами Росії. Натомість не погоджувався з «наддніпрянським керівництвом» щодо союзу з Польщею. У ніч на 16 листопада 1919 року виїхав із Кам'янця-Подільського й через Румунію та Чехословаччину дістався до Відня. На поч. 1920 року виїжджав до Парижа (Франція) і Лондона (Велика Британія), щоб домогтися зрушень у справі визнання ЗУНР Паризькою мирною конференцією 1919–1920. Тоді диктатор ЗУНР П. фактично керував закордонними справами ЗУНР. У серпні 1920 року сформував уряд – Колегію уповноважених диктатора ЗУНР. Утім, в офіц. зверненнях до міжнар. інституцій виступав як голова («президент») УНРади ЗУНР. Від 1920 до поч. 1923 провадив активну зовнішньополіт. діяльність, домагаючись від кер-ва зх. д-в і міжнар. інституцій визнання прав українців Галичини на нац. самовизначення. Брав участь у роботі делегацій ЗУНР на міжнар. форумах у Женеві (Швейцарія; 1920) та Генуї (Італія; 1922). Після рішення Ради послів країн Антанти про належність Сх. Галичини до Польщі (14 березня 1923) розпустив свій уряд.

421. Яка інституція в ЗУНР мала законодавчі функції?

Павлишин О.Й. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА ЗУНР [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_ZUNR

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА ЗУНР (з початку 1919 до початку 1920 — Українська національна рада ЗОУНР; УНРада) — вищий законодавчий і представницький орган Західноукраїнської Народної Республіки / Західної області Української Народної Республіки (ЗОУНР). Створена 18 жовтня 1918 у Львові як Конституанта (Конституційні збори) укр. народу, що проживав на своїх етногр. землях в Австро-Угорщині. До складу УНРади згідно зі Статутом від 18 жовтня 1918 увійшли: усі укр. депутати обох палат австрійс. Держ. ради (парламенту і палати панів), крайових соймів Галичини та Буковини, по 3 представники укр. політ. партій із цих земель. Крім зазначених у Статуті делегатів, у засіданнях УНРади брали участь представники від укр. студентства Галичини.

422. Хто обіймав посаду президента Західноукраїнської Народної Республіки?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023.С. 90

13 листопада була прийнята тимчасова Конституція республіки. Вона сповіщала про утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Найвищим органом влади проголошувалися Установчі збори,

обрані народом. До їх скликання влада належатиме НР і Державному секретаріату. Президентом держави став Є. Петрушевич.

423. Яке твердження характеризує Західноукраїнську Народну Республіку?

Литвин М.Р., Рубльов О.С. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (ЗУНР) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ZUNR

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (ЗУНР) – укр. д-ва, утворена в листоп. 1918 на західноукр. землях, що перебували в складі Австро-Угорщини. Наприкінці верес. 1918 у Львові сформовано Укр. ген. військ. комісаріат (УГВК), який розпочав підготовку збройного виступу. В жовт. головою УГВК було призначено сотника Легіону Українських січових стрільців Д.Вітовського. 18–19 жовт. 1918 у Львові на конституанті (зібранні) укр. депутатів австрійс. парламенту, послів (депутатів) галицького і буковинського крайових сеймів, представників нац. політ. партій Галичини й Буковини, духовенства і студентства утворено Укр. нац. раду (УНРада; див. Українська національна рада ЗУНР), яка стала політ. представницьким органом укр. нас. Австро-Угорщини. 19 жовт., згідно з правом народів на самовизначення, УНРада проголосила Укр. д-ву на всій укр. етнічній тер. Галичини, Буковини й Закарпатської України, обрала президентом Ради Є.Петрушевича та вирішила виробити демократ. конституцію. У ніч на 1 листоп. стрілецькі частини на чолі з Д.Вітовським взяли під контроль найважливіші установи Львова та більшості повітових міст краю (див. Листопадова національно-демократична революція в Галичині 1918). 9 листопада УНРада утворила тимчасовий виконавчий орган влади – Державний секретаріат Західноукраїнської Народної Республіки на чолі з К.Левицьким. 13 листоп. затверджено конституційні засади нової д-ви – «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії», відповідно до якого вона одержала назву Західноукраїнська Народна Республіка (див. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки). Держ. секретаріат перетворювався на уряд – Державний секретаріат ЗУНР.

424. Який орган виконував функції виконавчої влади у Західноукраїнській Народній Республіці?

Аніщук Н. В. Історія і перспективи української державності: навч.-метод. посіб. Одеса: Юридична література, 2021. С. 56.

Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро Угорської монархії—конституційний акт, ухвалений Українською національною радою 13 листопада 1918 р. містив 5 статей (артикулів), у яких визначалися назва й основні засади державності Західноукраїнської Народної Республіки. До скликання Установчих зборів уся повнота законодавчої влади передавалася Українській національній раді, а виконавчої—створеному нею 9 листопада Державному секретаріатові Західноукраїнської Народної Республіки.

425. Який орган здійснював законодавчу владу в Західноукраїнській Народній Республіці?

Аніщук Н. В. Історія і перспективи української державності: навч.-метод. посіб. Одеса: Юридична література, 2021. С. 56.

Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро Угорської монархії—конституційний акт, ухвалений Українською національною радою 13 листопада 1918 р. містив 5 статей (артикулів), у яких визначалися назва й основні засади державності Західноукраїнської Народної Республіки. До скликання Установчих зборів уся повнота законодавчої влади передавалася Українській національній раді, а виконавчої—створеному нею 9 листопада Державному секретаріатові Західноукраїнської Народної Республіки.

426. Яку посаду обіймав Євген Петрушевич на початку 1919 р.?

Енциклопедія історії України: Том 8. Київ : Наукова думка, 2011. С. 198-199. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Petrushevych_Y

Петрушевич Євген (1863-1940) – правник, державний і громадський діяч, голова Української Національної Ради ЗУНР. Навчався на правничому факультеті Львівського університету. Член Головної української ради (1914-1915), Загальної української ради (1915-1916). Голова української Конституанти Української Національної Ради у Львові (18-19 жовтня 1918 р.). 4 січня 1919 р. Українська Національна Рада обрала його президентом Західноукраїнської Народної Республіки. Був членом Директорії УНР. З 9 червня 1919 р. до 15 березня 1923 р. був диктатором ЗУНР. У листопаді 1919 р. виїхав з України до Австрії. Далі жив і працював в еміграції.

427. Які території входили до складу Української держави, проголошеної Українською Національною Радою у Львові 18 жовтня 1918 р.?

Енциклопедія історії України: Том 3. Київ : Наукова думка, 2005. С. 298-299. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/3.pdf

18 жовтня 1918 р. Українська парламентарна репрезентація скликала у Львові збори всіх українських послів австрійської Державної Ради, українських послів (депутатів) галицького і буковинського крайових сеймів, лідерів політичних партій та представників греко-католицького духовенства й студентства. На цих зборах було ухвалено рішення конституювати Українську Національну Раду (УНРаду) як політичне представництво українського народу в Австро-Угорщині. УНРада, спираючись на право самовизначення народів, проголосила Українську державу на території Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. 9 листопада 1918 р. УНРада проголосила Західну Україну суверенною Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР), уряд якої очолив Кость Левицький. 13 листопада було схвалено Тимчасовий Основний закон ЗУНР.

428. Який варіант послідовності подій історії ЗУНР є правильний?

Литвин М.Р. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА ВІЙНА 1918–1919, Польсько-українська війна 1918–1919 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainsko_polska_1918

Мудрий М.М. Історія: Україна і світ: (інтегрований курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу закл заг.серед.освіти/ М.Мудрий, О.Аркуша. Київ:Генеза, 2018. С. 97-100. https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html

День 1 листопада 1918 р. увійшов в історію як Листопадовий чин (або Листопадовий зрив, Листопадове повстання та ін).

Одразу розпочалася польсько-українська війна. У січні-березні 1919 Антанта під тиском Варшави скерувала у Сх. Галичину міжсоюзну делегацію з мандатом Паризької конференції на чолі з франц. генералом Ж.Бартелемі (місія Жозефа Бартелемі), яка запропонувала встановити демаркаційну лінію вздовж р. Зх. Буг (прит. Нарева, бас. Вісли), залишаючи за поляками Львів і нафтовий басейн. Однак такі умови були неприйнятними для галичан…

8-28 червня 1919р. - наступальна операція УГА (Чортківська офензива), що стала відчайдушною спробою визволити окуповані землі та врятувати незалежність ЗУНР.

429. Після якої події уряд Євгена Петрушевича повернувся в документах до назви ЗУНР замість ЗОУНР?

Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / К. Галушко та ін. Харків, 2016. С.147.

Після укладання Варшавської угоди уряд Євгена Петрушевича демонстративно повернувся в своїх документах до старої назви ЗУНР замість ЗОУНР, а також оголосив про припинення чинності угод про об'єднання з УНР.

430. Хто очолював кримський уряд з яким у вересні-жовтні 1918 р. уряд гетьмана П. Скоропадського вів переговори про входження Криму до складу Української Держави?

Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ : Кримська родина; Майстер Книг, 2020. С. 100-101.

29 квітня 1918 р. постала Українська Держава на чолі з гетьманом П. Скоропадським. Уряд гетьмана взяв твердий курс на приєднання Криму і надання йому автономії. У травні-червні 1918 р. гетьман вживав дипломатичних заходів для реалізації цієї мети, зокрема у кримські повіти були призначені старости Української Держави. Але натомість німецьке командування ініціювало створення крайового уряду на чолі з генералом Сулейманом Сулькевичем. Цей уряд у своїй декларації 25 червня 1918 р. заявив про намір забезпечити самостійність Криму. Ця заява призвела до «митної війни» між Україною й Кримом. Тому у вересні-жовтні 1918 р. розпочалися переговори між урядами гетьмана П. Скоропадського й С. Сулькевича про входження Криму до складу Української Держави, але позитивного результату досягнуто не було.

431. Хто очолив Директорію Кримської Народної Республіки у 1917 році?

Бикова Т.Б. ЧЕЛЕБІДЖИХАН Номан [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=chelebidzhykhan_noman

ЧЕЛЕБІДЖИХАН Номан (Челебієв Челебі; 1885—23.02.1918) — кримськотатар. держ. і політ. діяч. Н. у с. Біюк-Сунак (згодом с. Чирки Джанкойського р-ну Крим. обл.; нині зняте з облікових даних) у сім'ї імама мечеті. Здобув вищу юрид. та богословську освіту в Стамбульському ун-ті. У кримськотатар. нац. русі з 1906, переслідувався царським урядом. У роки Першої світової війни — волонтер. 1917 — голова Тимчасового кримсько-мусульманського виконавчого к-ту, демократично обраний муфтій мусульман Криму, член ЦК партії Міллі-фірка, голова Нац. уряду (Кримськотатар. директорії), найбільш впливовий лідер кримськотатар. руху.

432. Яку назву мала незалежна держава, проголошена в Криму у 1917 році?

Історія Криму в запитаннях та відповідях / Відп. ред. В. Смолій; Упорядн. Г. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2015. С. 306 https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83-%D0%B2-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D1%85-%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8F%D1%85.pdf

13 грудня Курултай проголосив Кримську Народну (Демократичну) Республіку і прийняв першу в історії Криму Конституцію, а 18 грудня обрав національний уряд — Директорію у складі п'яти «директорів»: Ч. Челебієв — (голова і управління юстиції), Д. Сейдамет (внутрішні та військові справи), А. Озенбашли (освіта), С. Хаттатов (фінанси й вакуфи), А. Шукри (релігійні справи). Варто

зазначити, що із самого початку своєї діяльності Директорія наголошувала на тому, що опікуватиметься не лише татарським народом.

433. Яке з тверджень характеризує Конституцію Кримської Народної Республіки 1917 року?

Іванець А., Когут А. Кримськотатарський національний рух у 1917–1920 рр. за архівами комуністичних спецслужб / Упоряд. Іванець А., Когут А. — К. : К.І.С., 2019. С. 103.

У статті 1 Курултай визнавав за всіма народностями право на повне самовизначення… Причому вибори до парламенту мали бути загальними, рівними, прямими і таємними, проводитися за участю чоловіків і жінок. Зазначимо, що на поч. XX ст. законодавство небагатьох країн світу передбачало надання виборчих прав жінкам, а у окремих мусульманських країнах вони його отримали лише у XXI ст.

434. Яка політична партія у 1917 році проголосила основним пунктом своєї програми утворення незалежної кримськотатарської держави?

Історія Криму в запитаннях та відповідях / Відп. ред. В. Смолій; Упорядн. Г. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2015. С.304 https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83-%D0%B2-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D1%85-%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8F%D1%85.pdf

Чотири основні політичні течії (російська, українська, кримськотатарська і більшовицька) визначали напрям політичного протистояння в Криму в буремному 1917 р. Ці течії відбивали строкатість національного складу населення півострова й гостроту соціального протистояння. У липні 1917 р. виникла політична партія Міллі-Фірка, яка проголосила основним пунктом своєї програми утворення незалежної кримськотатарської держави.

435. Як називався перший з'їзд кримськотатарського народу у 1917році?

Майборода О.М. КУРУЛТАЙ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kurultai_Krimskotatarskogo_Narodu

КУРУЛТАЙ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ. Нині є органом громадського кримськотатар. нац. руху, що визначає себе як «національне зібрання, вищий представницький повноважний орган кримськотатарського народу», офіційного статусу в Україні не має. Уперше зібрався 9 груд. (26 листоп.) 1917 у Бахчисараї після розпаду Російської імперії для вирішення питання про форму самовизначення та організацію сусп.-політ. життя кримських татар у Криму. Курултай ухвалив «Кримськотатарські основні закони», а 26 (13) груд. 1917 обрав Директорію Криму.

436. Кого делегати Всекримського мусульманського з'їзду у квітні 1917 р. обрали Таврійським муфтієм?

Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ : Кримська родина; Майстер Книг, 2020. С. 92.

На Всекримському мусульманському з'їзді, який відбувся 7 квітня 1917 р., першим демократично обраним Таврійським муфтієм став громадсько-політичний діяч, письменник Номан Челебіджіхан (1885-1918). Він отримав юридичну і богословську освіту в Туреччині, здобував вищу юридичну освіту в Росії, а на момент обрання був мобілізований до армії. Комісаром Особливої вакуфної комісії був

обраний його соратник Джафер Сейдамет, який отримав освіту в Туреччині та Франції, і також був мобілізований.

437. Який орган влади став керівним центром кримськотатарського національного руху навесні 1917 р.?

Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ : Кримська родина; Майстер Книг, 2020. С. 92-93.

25 березня 1917 р. у Сімферополі на загальних зборах Кримського мусульманського благодійного товариства було створено Тимчасовий мусульманський революційний комітет (ТМРК). Вже 7 квітня ТМРК скликав Всекримський мусульманський з'їзд, делегати якого вперше обрали демократичним шляхом Таврійського муфтія. А замість Таврійського магометанського духовного правління, яке було створене на початку XX ст., було обрано Тимчасовий Кримсько-мусульманський виконавчий комітет (ТКМВК). ТКМВК став керівним центром кримськотатарського національного руху у 1917 р. До його складу увійшли переважно представники «молодотатар», які й очолили національну революцію. Вже з весни 1917 р. ТКМВК почав реалізовувати на практиці національну-культурну автономію, до його відання перейшли не тільки релігійні, а й політичні, освітні, фінансові тощо справи кримських татар. Він був визнаний Тимчасовим урядом і перебував у віданні МВС.

438. Що означав лозунг «Крим для кримців» проголошений Міллі-Фірка?

Бикова Т.Б. МІЛЛІ-ФІРКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Milli_Firka

На основі цієї програми М.-ф. висунула лозунг «Крим для кримців» (тобто для мешканців Крим. п-ова), який означав створення на півострові суверенної багатонац. д-ви.

439. Які політичні сили ініціювали проголошення Республіки Тавриди?

Бикова Т.Б. РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА ТАВРИДИ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Radianska_Tavridy

РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА ТАВРИДИ (Республіка Тавриди) була оголошена декретом Таврійського ЦВК 19 березня 1918 у кордонах колиш. Таврійської губернії. Через три дні, на пропозицію РНК РСФРР, Таврійський ЦВК (голова – Ж.Міллер) заявив, що Республіка Тавриди – це територія Крим. п-ова, без материкових повітів (Дніпровського, Мелітопольського і Бердянського), які ввійшли до складу України. Відповідно до Брестського мирного договору РСФРР з державами Четверного союзу 3 березня 1918 територія Крим. п-ова визнавалася частиною РСФРР, котра не підлягала нім. окупації. Тому більшовики намагалися створити там власні органи влади. На чолі Республіки Тавриди стояла Таврійська РНК. Вона вважалася відповідальною та підлеглою Таврійському ЦВК, який був «верховним контролюючим органом радянської влади… ЦВК є політичним керівником усіх рад і організованих у них мас». РНК як уряд Республіки Тавриди повинна була впроваджувати в життя «соціалістичні перетворення».

440. Яким було ставлення Павла Скоропадського до «кримського питання» у 1918 році?

Єфіменко Г.Г., Кульчицький С.В., Пиріг Р.Я., Скальський В.В., Якубова Л.Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2021. С. 187. (Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/item/0016476 .

29 квітня уКиєві до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський. Через тиждень він зайнявся долею Криму. Улисті до посла Німеччини в Києві барона Ф.Мумма фон Шварценштайна він порушив питання про приєднання Криму до Української Держави і про передачу їй Чорноморського флоту.

Незабаром з анологічною нотою до німецького уряду звернувся міністр закордонних справ Дмитро Дорошенко.

441. Який вплив застосував Павло Скоропадський, щоб уряд Сулеймана Сулькевича погодився на переговори?

Єфіменко Г.Г., Кульчицький С.В., Пиріг Р.Я., Скальський В.В., Якубова Л.Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2021. С. 188-189. (Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/item/0016476

С. Сулькевич балансував між інтересами різних національних груп кримського населення, але не мав ілюзій щодо можливості утвердження Криму як самостійної держави. Його особиста позиція полягала в тому, щоб зберегти Крим для майбутньої небільшовицької Росії. Передавати півострів Українській Державі гетьмана П. Скоропадського він не бажав хоча б тому, що різко негативно ставився до усамостійнення України. Проте прем'єр-міністр діяв обережно, адже розумів, що насправді є лише маріонеткою в руках генерала Р. Коша. Тим часом у Берліні різні політичні сили не могли дійти спільної думки щодо способу заволодіння півостровом. Гетьманський уряд намагався спілкуватися з Сімферополем як з губернським містом, але С. Сулькевич ігнорував ці звернення. Тоді П. Скоропадський прийняв пораду Д.Дорошенка оголосити економічну блокаду півострова. 27 липня Київ припинив морське і залізничне сполучення з Кримом, а також поштовий зв'язок. Громадські організації Криму почали тиснути на С. Сулькевича, домагаючись переговорів з гетьманом про припинення блокади, яка загрожувала населенню голодом і руйнувала економіку півострова.

Наприкінці вересня до Києва прибула представницька делегація на чолі з А. Ахматовичем. Виснажливі переговори завершилися лише 12 жовтня, коли уряд С. Сулькевича прийняв усі умови української сторони, але зажадав відстрочки в підписанні угоди про об'єднання Криму з Україною до розгляду її Курултаєм та іншими національними організаціями.

442. З командуванням якої армії Нестор Махно уклав воєнно-політичну угоду у жовтні 1920 р.?

Енциклопедія історії України: Том 6. Київ : Наукова думка, 2009. С. 560-561. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf

5 серпня 1919 р. Нестор Махно видав наказ про утворення Революційної повстанської армії України, основною метою якої проголошувалася «чесна боротьба за повне визволення трудящих України від усякого поневолення». У другій половині 1919 р. зусилля цієї армії були спрямовані на боротьбу з денікінцями. У першій половині 1920 р. вже зусилля Червоної армії були спрямовані на знищення махновців. Улітку 1920 р. махновці здійснили три успішних рейди Лівобережною Україною проти червоних. Під час наступу військ барона П. Врангеля у вересні-жовтні 1920 р. Н. Махно пішов на зближення з більшовиками і 2 жовтня 1920 року уклав воєнно-політичну угоду з командуванням їхнього Південного фронту. Під час Перекопсько-Чонгарської операції Червоної армії махновські загони першими форсували річку Сиваш. Проте відразу після прориву до Криму і розгрому військ Врангеля, радянське командування, порушуючи підписану угоду, розпочало раптове оточення та тотальне винищення махновських частин, які разом з ними увійшли на територію Криму. Під час цього загинула найбільш боєздатна частина повстанської армії, лише декілька сотень повстанців зуміли прорватись із Криму і доповісти решті махновців про зраду більшовиків.

443. Яка була причина створення у 1918 році Донецько-Криворізької Радянської Республіки?

Солдатенко В.Ф. ДОНЕЦЬКО-КРИВОРІЗЬКА РАДЯНСЬКА РЕСПУБЛІКА (ДКРР) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=DKRR

ДОНЕЦЬКО-КРИВОРІЗЬКА РАДЯНСЬКА РЕСПУБЛІКА (ДКРР) – держ. утворення на тер. Харківської губернії, Катеринославської губернії, частини Херсонської губернії та пром. р-нів Області Війська Донського з центром у Харкові (екон. ядро – Донецький вугільний і Криворізький залізорудний басейни). Ідея створення республіки належала кер-ву Донец.-Криворізького обласного к-ту РСДРП(б), яке 1917 відстоювало тезу про принципову відмінність Донец.-Криворізького регіону (Донкривбасу) від решти тер. України. Ця ідея була частково підтримана Першим Всеукраїнським з'їздом рад 1917 (24–25(11–12) груд.), який ухвалив резолюцію «Про Донецько-Криворізький басейн», де засуджувалися дії Української Центральної Ради і Донського уряду ген. О.Каледіна, що призвели до розколу Донбасу, і заявлялося про необхідність поновлення єдності Донецько-Криворізького регіону в складі Рад. Росії.

4-й обласний з'їзд рад Донкривбасу 9–12 лют.(27–30 січ.) 1918 ухвалив утворити на принципах екон. суверенітету ДКРР. Передбачалося, що невдовзі РСФРР має стати федерацією екон. областей, а не нац. утворень. 14(01) лют. 1918 було сформовано РНК ДКРР на чолі з Артемом (Ф.Сергєєв). Уряд республіки спрямував свою діяльність на зміцнення в регіоні влади рад (див. Ради робітничих депутатів, Ради селянських депутатів), соціаліст. перетворень в економіці, на організацію відсічі наступу австро-нім. військ (див. Австро-німецьких військ контроль над територією України 1918).

444. Як можна охарактеризувати «Холодноярську республіку» 1919-1922 рр. ?

Мараєв В.Р. ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА (1921) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kholodnoiarska_respublika_1921

ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА 1919—1922 — умовна назва сел. повстанського руху, який охоплював переважно межі Чигиринського пов. Київ. губ. (нині Чигиринський, Кам'янський р-ни Черкас. обл.). Центр — урочище Холодний Яр, Мотронинський Свято-Троїцький монастир.

Перша військ. орг-ція в Холодному Яру (22 особи під кер-вом О.Чучупака) виникла 1917—18 як охорона Мотронинського Свято-Троїцького монастиря. 1919 сформувався повстанський загін — полк гайдамаків Холодного Яру під командуванням В.Чучупака, який діяв під прапором Української Народної Республіки.

445. У чому була сутність продрозкладки в період «воєнного комунізму»?

Кульчицький С.В. «ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voiennyj_komunizm

Розкладка не була торг. операцією, хоча мала вигляд обміну товару на гроші: д-ва платила за вилучену продукцію, але платила стільки, скільки вважала за потрібне. Не була вона й податком, бо не прив'язувалася до обсягу вирощеної продукції через встановлений відсоток. Величина розкладки визначалася тільки двома чинниками: потребами д-ви у продовольстві та здатністю наркомпроду і його воєнізованих підрозділів вилучати продукцію у селян. Продрозкладка була, по суті, реквізицією.

446. Що було одним із результатів націоналізації промисловості в період «воєнного комунізму»?

Кульчицький С.В. «ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voiennyj_komunizm

В Україні, де комуніст. перетворення розгорнулися тільки з поч. 1919, націоналізація охопила всю велику пром-сть відразу і за своїм характером стала суцільною «атакою на капітал». Органи управління не встигали «перетравлювати» підпр-ва, внаслідок чого вони зупинялися. На поч. 1921 з 10 773 підпр-в, що були на держ. обліку, діючими вважалися тільки 4060.

Націоналізація не знищила відчуженості робочої сили від засобів вир-ва, але ліквідувала господаря-власника. Новий хазяїн в особі держ. органу не мав матеріального інтересу, був позбавлений особистісної неповторності, а тому був нездатним щоденно займатися конкретним вир-вом товарів і послуг для населення.

447. Що було характерним для політичного режиму «воєнного комунізму»?

Кульчицький С.В. «ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voiennyj_komunizm

«ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» – здійснювані більшовиками з кін. 1917 до весни 1921 соціально-екон. перетворення на підконтрольній їм тер. колиш. Рос. Імперії. Одержавлення пром-сті проводилося у формі націоналізації. В Україні, де комуніст. перетворення розгорнулися тільки з поч. 1919, націоналізація охопила всю велику пром-сть відразу і за своїм характером стала суцільною «атакою на капітал». У вир-ві, організованому покомуністичному, не можна було обійтися без трудової повинності. Примусовість праці випливала з самої ідеї цілком позбавленого ринкових важелів планового г-ва. За цих умов стала неминучою поява продрозкладки (в укр. мові побутує й рос. замінник: продрозверстка). Декрет Раднаркому РСФРР про хлібну і фуражну розкладку з'явився 11 січ. 1919. У цьому ж році розкладка поширилася майже на всі види продовольства і с.-г. сировини. Ліквідація ринкових відносин – центр. пункт комуніст. доктрини – вимагала цілковитої заміни приватної власності на засоби вир-ва на держ. власність.

448. Який орган у 1918 році проголосив встановлення радянської влади в Україні?

Буравченков А.О. ТИМЧАСОВИЙ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКИЙ УРЯД УКРАЇНИ [Електронний ресурс] URL: http://www.history.org.ua/?termin=Tymchasovyj_roboitnycho

ТИМЧАСВИЙ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКИЙ УРЯД УКРАЇНИ — центр. держ. орган рад. влади. Створений 28 листопада 1918 за рішенням ЦК РКП(б) у Курську (нині місто в РФ) з метою політ. прикриття наступу військ рад. Росії на Україну. До складу входили: Г.Пятаков (голова), В.Аверін, В.Затонський, Ю.Коцюбинський та ін. Перебував у м. Суджа (нині місто Курської обл., РФ), Бєлгороді (нині місто в РФ), Харкові. Маніфестом від 29 листопада 1918 проголосив встановлення рад. влади в Україні.

449. Яка форма державного устрою Української Соціалістичної Радянської Республіки за Конституцією 1919 року?

Бойко В.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Usrr_1919

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 – нормативний акт, що закріпляв встановлення рад. форми влади в Україні, перший Осн. Закон УСРР. Розроблена ВУЦВК та РНК УСРР відповідно до директив 3-го з'їзду КП(б)У. Ухвалена на Третьому Всеукраїнському з'їзді рад 10 берез. 1919, а в остаточній редакції – на засіданні ВУЦВК 14 берез. 1919. В її основу покладено Конституцію Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки 1918. Складалася з 4-х розділів, що містили 35 статей. УСРР визнавалася в ній як держава диктатури трудящих та експлуатованих мас пролетаріату і найбіднішого селянства над їх віковими гнобителями й експлуататорами – капіталістами та поміщиками.

450. Який нормативний акт закріпив встановлення радянської влади в Україні у 1919 році?

Бойко В.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Usrr_1919

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 – нормативний акт, що закріпляв встановлення рад. форми влади в Україні, перший Осн. Закон УСРР. Розроблена ВУЦВК та РНК УСРР відповідно до директив 3-го з'їзду КП(б)У. Ухвалена на Третьому Всеукраїнському з'їзді рад 10 берез. 1919, а в остаточній редакції – на засіданні ВУЦВК 14 берез. 1919.

451. З якою історичною місцевістю пов'язана повстанська діяльність отамана Василя Чучупаки?

Енциклопедія історії України: Том 10. Київ : Наукова думка, 2013. С. 410. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf

Холодноярська Республіка існувала у 1919-1922 рр. У 1919 р. в урочищі Холодний Яр у Чигиринському повіті Київської губернії сформувався повстанський загін, або полк гайдамаків під командуванням Василя Чучупаки, який діяв під прапором УНР. З ім'ям Головного отамана В. Чучупаки пов'язані виникнення та найбільше піднесення Холодноярської Республіки у 1919-1920 рр. У грудні 1919 р. війська республіки посилив загін отамана Андрія Гулого-Гуленка, який був призначений С. Петлюрою керівником повстанських загонів на Херсонщині, Катеринославщині й півдні Київщини. Юрій Горліс-Горський у своєму романі «Холодний Яр» детально описав події, які відбувались у Холодноярській Республіці.

452. Який орган влади затвердив остаточну редакцію Конституції УСРР 14 березня 1919 р.?

Енциклопедія історії України: Том 5. Київ : Наукова думка, 2008. С. 99-100. http://history.org.ua/LiberUA/ehu/5.pdf

10 березня 1919 р. Третій Всеукраїнський з'їзд рад ухвалив Конституцію УСРР. Але остаточна її редакція була ухвалена 14 березня 1919 р. на засіданні Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету. Це був перший Основний Закон УСРР. УСРР визначалася у Конституції як держава диктатури трудящих та експлуатованих мас пролетаріату і найбіднішого селянства. У Конституції проголошувалося скасування приватної власності на всі засоби виробництва, у тому числі й на землю, влада закріплювалася тільки за трудящими масами.

453. Який орган влади очолював Георгій П'ятаков у листопаді 1918 р. - січні 1919 р.?

Буравченков А. О. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України // Енциклопедія історії України: Том 10. Київ : Наукова думка, 2013. С. 82. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf

28 листопада 1918 р. у Курську було створено Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. Це було зроблено з метою політичного прикриття наступу військ радянської Росії на Україну. Вже 29 листопада цей уряд проголосив маніфест про встановлення радянської влади в Україні. Першим місцем перебування цього уряду стало місто Суджа, у січні 1919 р. він перебрався до Харкова, де проголосив про найменування України Українською Соціалістичною Радянською Республікою (УСРР). З 28 листопада 1918 р. й до 6 січня 1919 р. цей уряд очолював Георгій П'ятаков.

454. Які заходи більшовиків у 1919 - 1921 рр. впливали на зростання соціальної напруженості?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.357, 359. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

«Воєнний комунізм» — це модель державного регулювання економіки, яка мала подвійну природу. З одного боку, він був реакцією на критичні обставини і тому являв собою набір вимушених,

тимчасових заходів, з іншого — його реалізація на практиці стала спробою переходу до нового суспільного ладу. Своєрідним стрижнем політики «воєнного комунізму» була продрозкладка, запроваджена 11 січня 1919 р. Відповідно до опублікованого цього дня документа, кожна губернія мусила здати державі «лишки» зерна та інших продуктів. Спочатку розміри «лишків» визначалися реальними потребами сім'ї та фактичною наявністю в неї зерна, але незабаром головним критерієм стала потреба держави в хлібі. В одному з листів ЦК РКП(б), адресованому всім губкомам партії, цинічно заявлялося: лишки — це не те, що насправді залишилося в селянському господарстві, надміру потреб сім'ї, а те, що потрібно в нього взяти.

Економічним підґрунтям реалізації більшовиками своїх планів була політика «воєнного комунізму», наслідками якої став розрив економічних зв'язків між містом і селом, посилення централізму, втрата приватної ініціативи, закріплення психології «експропріації експропріаторів», зростання соціального напруження. Відповіддю українського народу на насильницьку колективізацію та грабіжницьку продрозкладку став широкомасштабний повстанський рух, який розхитував панuючий режим зсередини, суттєво ослаблюючи його.

455. Яка була головна мета Холодноярської республіки?

Брошура «Воля України або Смерть». Повстанський рух в Україні у 1919 – 1923 роках.Київ, 2021. С.23. URL: https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-volya-ukrayiny-abo-smert-do-100-richchya-holodnoyarskyh-ta-medvynskyh-respublik

Уже у 1918 році Холодний Яр став одним із центрів повстанського руху. А на початку 1919 року у селах і хуторах навколо села Мельники та Мотронинського монастиря сформувалася своєрідна і потужна повстанська організація, яку чимало дослідників називають Холодноярською республікою.

...Провідною метою Холодноярської організації була боротьба за незалежність України.

456. Який критерій був основним для визначення території Донецько-Криворізької Республіки?

Єфіменко Г.Г., Кульчицький С.В., Пиріг Р.Я., Скальський В.В., Якубова Л.Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2021. С.206-207. (Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/item/0016476

12 лютого (30 січня) 1918 р., тобто через три дні після того, як УНР уклала мирний договір з країнами Четверного союзу, у Харкові було оголошено про створення Донецько-Криворізької Республіки (ДКР). Ленінський Раднарком певний час був доволі лояльним до ДКР, активно не виявляючи свого ставлення до цього утворення. У керівництві радянської Росії сподівалися, що наявність ДКР може перешкодити зайняттю сходу України військами УНР та її нових союзників. Зрозуміло, що керівники ДКР планували підпорядкувати собі певну територію. В основу їхніх територіальних претензій було покладено економічний фактор за повної і свідомої відмови від національного.

457. Що позначав термін «чорні дошки» на початку 1930-х років в УСРР?

Папакін Г.В. ЧОРНІ ДОШКИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2013. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Chorni_doshky

«ЧОРНІ ДОШКИ» — назва одного з репресивних заходів партійно-рад. влади під час Голодомору 1932—1933 років в УСРР. Походить від способу відзначення передових та відстаючих сільс. госп-в: передовиками вважалися ті, що були занесені на «червону дошку», а ті, хто пасе задніх, — відповідно на «чорну дошку»… Упродовж 1932—33 термін набув ін. змісту, оскільки означав запровадження репресивних екон., адм. та суд. заходів… Широке застосування «Ч.д.» розпочалося з весни 1932 і завершилося 1934. Очевидною була пропагандистська мета застосування режиму «Ч.д.»: залякати, зробити поступливими ін. селян, стимулювати місц. органи до активної роботи з виконання парт.

директив. Занесення сіл або колгоспів на «Ч.д.» широко висвітлювалося у пресі; компарт. активісти домагалися «всенародної підтримки» застосованих заходів. Фактично режим «Ч.д.» зводився до створення на території УСРР резервацій з умовами, несумісними з життям.

458. Чи можна вважати УСРР повноцінною державою у складі СРСР?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 307.

Наступним кроком стало утворення у грудні 1922 року Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Проголошений у Харкові український радянський уряд був фікцією. Як визнавав пізніше його голова Християн Раковський, більшість членів партії сприймала харківський уряд як тактичну, дипломатичну гру. Радянська Україна не мала своєї власної армії, валюти, бюджету тощо — тобто більшості ознак незалежної держави. Влітку 1919-го проголошено воєнно-політичний союз між РСФРР й УСРР. За його умовами, п'ять наркоматів — військових справ, народного господарства, залізничного управління, фінансів та праці — проголошувалися спільними, а фактично керувалися з Москви.

Нова угода про воєнний і господарський союз між двома республіками (грудень, 1920-го) збільшила число спільних наркоматів ще на два (зовнішньої торгівлі, пошт і телеграфу). По суті, Україною управляли російські наркомати, а сама республіка перетворилася на автономну область РСФРР. Так, московське керівництво не турбувалося тим, щоб укласти рівноправні торговельні договори з Україною: українське продовольство просто конфіскувалося військом у потрібних кількостях і відправлялося до Росії.

459. Чим пояснювалися високі темпи суцільної колективізації в УСРР наприкінці 1929 - на початку 1930-го рр.?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 307.

Прискорення темпів колективізації означало фактичне проголошення війни селянству, яке не бажало йти в колгоспи і дивилося на них як на ще одну нерозумну «міську» вигадку. Хоча формально передбачався добровільний вступ до колгоспів, рішення про те, скільки колгоспів належало утворити в тому чи іншому районі і скільки туди мало входити осіб, спускалися «згори» спеціальними розпорядженнями. На загальних зборах селян змушували подавати свої голоси, погрожуючи репресіями. Для прийняття рішення про проведення колективізації у селі було достатньо декількох голосів. У хід йшли погрози, наклеп, примус. Той, хто не вступав до колгоспу, прирівнювався до ворога радянської влади і злочинця. Адміністрація млинів відмовлялася молоти їхнє зерно, їхніх дітей виключали зі школи, лікарі не згоджувалися приймати їх як пацієнтів тощо.

Одним із головних напрямів колективізації стала «ліквідація куркулів як класу». В Україні позиції заможного і середнього селянства були особливо сильними. До того ж термін «куркуль» окреслювався дуже приблизно: до нього відносили не лише тих, хто використовував найману працю, а й тих селян-одноосібників, які застосовували у своєму господарстві мотор або просто мали хату, покриту бляхою.

460. Чим для керівництва більшовиків було запровадження на початку 1920-их років нової економічної політики?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 307.

Ситуація вимагала від більшовиків готовності йти на певні компроміси з суспільством. З точки зору революційної етики, така поведінка була рівнозначна зраді. Однак найбільш далекоглядна частина більшовицького керівництва і насамперед Ленін заговорили про потребу «передишки»,

стратегічного відступу, який у найближчому майбутньому міг би забезпечити ширший фронт наступу. Одним із найперших і найдалекосяжніших компромісів було скасування вкрай непопулярного «воєнного комунізму» з властивим йому примусом, експропріаціями майна та тотальною централізацією виробництва. Проголошена у березні 1921-го нова економічна політика (неп) поліпшила загальне господарське становище, частково відновивши вільний ринок та звільнивши приватну ініціативу від жорстких державних обмежень. Найбільше ж скористалося з нього селянство, яке після ліквідації примусової «продрозкладки» могло продавати продукти своєї праці на ринку. Результати не забарилися: до середини 1920-х років були відновлені довоєнні рівні виробництва зерна і промислового виробництва.

461. Яку мету переслідувала більшовицька влада, запроваджуючи політику українізації в УСРР у 1920-х рр.?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 94.

Формувати позитивний імідж СРСР, переконати світ у розв'язанні національного питання у радянських республіках, мала національна реформа 20–30-х рр. XX ст., основною метою якої, насправді, було зміцнення комуністичної системи в Україні, контроль над усіма культурно-духовними процесами. Репрезентанти радянської системи мали стати своїми, ближчими до народу, а пропагандистські гасла на рідній мові, зрозумілішими. У результаті ініційованого центральним керівництвом курсу на коренізацію / українізацію (1923), і попри його директивне впровадження, українська мова стала мовою навчання, судочинства, офіційного діловодства, періодичних видань, радіомовлення, розвивалися українська культура та наука, у партії та владних структурах збільшилися чисельність етнічних українців.

462. Яке покарання передбачала постанова ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. за розкрадання колгоспного майна?

Галушко К.Ю. упорядник ГОЛОДОМОР 1932-1933 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.15. 9

Кремль розглядав відставання як намір селян пустити хліб у продаж з метою збагачення. Новий закрут гострої соціально-екон. та політ. кризи в країні призвів до посилення політ. репресій та розширення масштабів голоду, який перетворили на Голодомор. 20 липня Й.Сталін написав листа Л.Кагановичу і В.Молотову із розпорядженням негайно розробити і прийняти закон про охорону держ. і колг. майна із «драконівськими» заходами: як мінімум — 10 років ув'язнення, зазвичай — засудження на смерть. Внаслідок цього розпорядження ЦВК і РНК СРСР прийняли 7 серпня 1932 постанову «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». Мірою суд. покарання за розкрадання колг. і кооп. майна обиралася «вища міра соціального захисту» — страта із конфіскацією всього майна. За «пом'якшуючих обставин» страта замінювалася позбавленням волі на строк не нижче 10 років.

463. Яку роль відігравала КП(б)У згідно з Конституцією УРСР 1937 р.?

Конституція (основний закон) Української радянської соціалістичної республіки http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html

Стаття 125. У відповідності з інтересами трудящих і з метою розвитку організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас громадянам УРСР забезпечується право об'єднання в громадські організації: професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні і наукові товариства, а найбільш активні й свідомі громадяни з лав робітничого класу й інших верств трудящих об'єднуються у Комуністичну

партію (більшовиків) України, яка є передовим загоном трудящих в їх боротьбі за зміцнення і розвиток соціалістичного ладу і являє собою керівне ядро всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних.

Мироненко О.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1937 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Ursr_1937

Конституція закріпила осн. соціально-екон. права громадян: на працю, відпочинок, матеріальне забезпечення в старості, у разі хвороби чи втрати працездатності, на освіту, рівноправність жінки і чоловіка, рівноправність громадян незалежно від їх національності та раси, держ. охорону інтересів матері й дитини тощо. Демократ. свободи (слова, друку, зібрань, мітингів, походів, демонстрацій, совісті, об'єднання у громад. орг-ції) декларувалися, але фактично не забезпечувалися. Вперше на конституційному рівні КП(б)У надавався статус «керівного ядра» всіх орг-цій трудящих – як громад., так і державних. Закріплювалися також недоторканність особи, житла та ін. особисті права. Громадяни зобов'язувалися дотримуватися конституції, виконувати закони, додержуватися дисципліни праці, чесно ставитися до громад. обов'язків, поважати правила соціаліст. співжиття, берегти й зміцнювати сусп., соціаліст. власність, захищати батьківщину, виконувати заг. військ. обов'язок.

464. Яка категорія громадян Української СРР, згідно з Конституцією 1929 р., отримувала повний обсяг політичних прав, включаючи виборче право?

Конституція (основний закон) Української соціялістичної радянської республіки // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-29#Text

Українська соціялістична радянська республіка забезпечує політичні права для трудящих мас, без ріжниці статі, віри, раси і національности і цілком позбавляє цих прав експлуататорські кляси.

Мироненко О.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1929 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Usrr_1929

Політ. права громадян УСРР, що водночас вважались громадянами СРСР, отримували лише трудящі маси; експлуататорські класи позбавлялися таких прав повністю. Обирати й бути обраними до рад могли громадяни УСРР віком від 18-ти років: особи, які добували засоби до життя вироб. і суспільно корисною працею або вели хатнє г-во, що забезпечувало іншим можливість продуктивно працювати; червоноармійці та червонофлотці; громадяни, які належали до наведених вище категорій, але втратили працездатність; іноземці, котрі перебували на тер. УСРР і належали до робітн. класу або селянства і не застосовували найманої праці.

465. Який принцип організації радянської влади був покладений в основу Конституції УСРР 1929 р.?

Мироненко О.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1929 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Usrr_1929

Конституція декларувала для трудящих політ. права й свободи (слова, друку, зібрань, мітингів, демонстрацій, спілок, віросповідань тощо), для націй – право на самовизначення, на створення нац., адм.-тер. одиниць тощо. Мови всіх національностей проголошувалися рівноправними і кожному громадянинові гарантувалася можливість вживання рідної мови. Із соціально-екон. прав конституція гарантувала повну, всебічну та безплатну освіту, право на розвиток «пролетарськими шляхами

української національної культури й культури національних меншостей». Праця визнавалась обов'язком усіх громадян, встановлювався також конституційний обов'язок оборони соціалістичної батьківщини і заг. військ. повинність. Почесне право обороняти революцію зі зброєю в руках надавалося лише трудящим, а на нетрудові елементи покладалися ін. військ. обов'язки. Про права на відпочинок, охорону здоров'я, матеріальне забезпечення старих і непрацездатних та ін. соціально-екон. права, як і про особисті права (недоторканність особи, житла, листування тощо), конституція не згадувала.

Організація рад. влади засновувалася на принципі «Вся влада радам». Верховним органом влади залишався Всеукр. з'їзд рад робітн., сел. і червоноармійських депутатів, до виключного відання якого було зараховано: затвердження, внесення змін і доповнень до конституції; остаточне затвердження Конституції Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки та внесення змін і доповнень до неї; зміни кордонів УСРР; встановлення кордонів Автономної Молдав. СРР; вибори ВУЦВК; вибори представників УСРР до Ради Національностей СРСР. До компетенції Всеукр. з'їзду Рад належали й деякі контрольні функції: заслуховування і затвердження звітів про діяльність уряду і визначення заг. напрямів його роботи. Чергові з'їзди мали відбуватися раз на 2 роки, надзвичайні – скликалися ВУЦВК за власною ініціативою або на вимогу місц. рад, які охоплювали місцевості, де мешкало не менше 1/3 виборців. Делегати на Всеукр. з'їзди обиралися Всемолдав. з'їздом та окружними з'їздами з розрахунку: 1 делегат на 10 тис. виборців – від міськ. і селищних рад, 1 делегат на 50 тис. виборців – від сільс. рад.

466. Яка головна політична причина спонукала Кремль до створення Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки (АМСРР) у складі УСРР у 1924 р.?

Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 272-274.

Автономна радянська Молдавія. Іншу, ніж щодо України, позицію Кремль зайняв у питанні про створення Молдавської АСРР, від якої не відчував жодної небезпеки. Впродовж багатьох років на території дореволюційної Херсонської губернії осідали переселенці з-за Дністра, внаслідок цього тут утворилася досить велика молдавська громада. У Кремлі з подачі вихідців з окупованої Румунією Бессарабії, зокрема Григорія Котовського, визнали за доцільне створити на її основі Молдавську автономну республіку, яка б могла відігравати роль політичної противаги Румунії. Керівники УСРР були не в захваті, оскільки побоювалися, що у разі повернення Бессарабії постане нова союзна республіка, до якої перейде частина української території. Микола Скрипник 7 березня 1924 р. навіть пропонував створити автономну Молдавську область у складі РСФРР. Показовою демонстрацією позиції українського керівництва стало майже одноголосне (за винятком В. Затонського) рішення політбюро ЦК КП(б)У від 18 квітня 1924 р. про недоцільність створення молдавської автономії. І все ж Кремль наполіг на своєму. У постанові ЦК РКП(б) від 26 вересня підкреслювалося: «В акті утворення Автономної Молдавської СРР повинно бути зазначено, що західним її кордоном є державний кордон СРСР». Тобто йшло- ся не про кордон по Дністру, якого радянський уряд формально не визнавав, а про кордон по Пруту. До складу автономної республіки увійшла не лише територія, де молдавани становили більшість населення, а й райони з переважно українським населенням. 12 жовтня 1924 р. сесія ВУЦВК ухвалила постанову «Про утворення Молдавської АСРР». Після різноманітних уточнень до складу АМСРР (повна назва — Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка) увійшли 11 районів Лівобережжя Дністра. За переписом 1926 р. молдавани кількісно переважали лише у Дубосарському (67,0 %) та Слободзейському (64,7 %) районах, мали відносну більшість у Григоріопольському (45,7 %) та сільській частині Тираспольського (38,5 %) районів. Це свідчило, що причини створення молдавської автономії, яке не мало вагомих економічних та етнографічних підстав, слід було шукати в політико-ідеологічній

площині. У зміненій після створення АМСРР Конституції УСРР 1919 р. та в Конституції УСРР 1929 р. за АМСРР фактично визнавалося право виходу зі складу УСРР. Це засвідчила стаття, у якій зазначалося, що об'єднання АМСРР з УСРР відбулося на основі «права на само- визначення аж до відокремлення». Якщо порівняти процес формування українсько-російського кордону з подібними прецедентами, стає очевидним, що ситуація з Україною була нетиповою для політики Кремля. Адже в СРСР центральні органи влади до певного часу всіляко сприяли створенню нових та збільшенню території вже наявних національних адміністративно-територіальних одиниць. Приміром, протягом 1924— 1926 рр. територія Білоруської СРР збільшилася майже удвічі. У 1936 р. автономна Казахська СРР була перетворена на союзну республіку за питомої ваги казахів у ній 42,5 %. Зазначимо, що подібний підхід було застосовано і при створенні АМСРР у складі УСРР. І лише під час формування кордонів з Україною Кремль відмовився приєднати до неї навіть ті території, де українці становили до 90 % населення. Іноді це пояснювали економічною та географічною недоцільністю. Про те, що Й. Сталін боявся зміцнення й без того потужної України, звичайно, не йшлося. Побоювання втратити у майбутньому Україну виявилося більш значущим, ніж очікувані переваги від пропаганди національної рівноправності. Адміністративно-територіальний устрій радянської України. Створення АМСРР мало не лише національний, а й суто адміністративно-територіальний вимір — утворювалася нова адміністративна одиниця, для управління якою потрібний був специфічний державний апарат. Загалом створення АМСРР відбулося у руслі змін адміністративно-територіального поділу, що сталися в ході адміністративно-територіальної реформи 1923—1925 рр. Територію автономної республіки нарощували до розмірів округи — основної адміністративно-територіальної одиниці другого рівня в 1925—1930 рр.

467. Якою була головна територіальна претензія Української СРР до Російської СФРР під час перегляду кордонів у 1920-х рр.?

Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 270.

З таким підходом загалом погодилися й інші члени комісії. Її голова Олександр Черв'яков у написаному наприкінці 1924 р. листі до політбюро ЦК РКП(б) зазначив, що комісія одноголосно вирішила «в основу урегулювання кордонів між УСРР та РСФРР покласти принцип етнографічний у розумінні приєднання до республіки території, що безпосередньо межує з нею і заселеної в абсолютній або відносній більшості населенням відповідної республіки».

Узявши за основу ці, здавалося б, давно схвалені радянською владою принципи, українська сторона запропонувала приєднати до УСРР частину Курської й Воронезької губерній РСФРР з населенням 1 966 000 осіб, 65 % яких становили українці 21. Представники РСФРР виступили проти більшості територіальних претензій української сторони, по суті вони погоджувалися віддати лише Путивльський повіт. Очолювана Черв'яковим комісія винесла компромісне рішення — приєднати до УСРР території з населенням 901 000 осіб, з яких 53 % були етнічними українцями 22. Серед територій, що підлягали приєднанню, були й Білгородський та Грайворонський повіти. Рішення комісії опротестували як українська, так і російська сторони. Більшовицьке керівництво вчинило всупереч рішенню комісії та рекомендаціям її голови. Було враховано пропозиції лише російської сторони, попри те, що вони, як зауважував О. Черв'яков, «на відміну від українських, жодного принципового обґрунтування не мають». 11 грудня політбюро ЦК РКП(б) вирішило «визнати необхідним приєднання до України Путивльського повіту Курської губернії». Отже, формально начебто не заперечуючи етнографічний критерій, підтриманий навіть у резолюції Комінтерну від 24 грудня 1924 р. 24, компартій- не керівництво СРСР відмовилося його застосовувати. Фактично на північному сході відбулося лише часткове виправлення кордону на користь УСРР. Ще меншою мірою етнографічний критерій було враховано при зміні кордону на південному сході. Там вирішили

відібрати в України більшу частину Шахтинської та Таганрозької округ (в останній українці становили абсолютну більшість). Юридично крапку в суперечці про кордон було поставлено ухвалою президії ЦВК СРСР від 16 жовтня 1925 р. Україна передавала Росії основні частини Таганрозької та Шахтинської округ. На північному сході до УСРР переходив майже весь колишній Путивльський повіт, а також деякі прикордонні волості Курської і Воронезької губерній. На українсько-білоруському кордоні до складу України було включено одну сільраду в південній частині Мозирського округу. Натомість до складу Білорусі Україна передавала частину Олевського і Словечанського районів, а також північну частину Овруцького району 25. Всього УСРР одержувала територію, на якій мешкали 278,1 тис. осіб, натомість втративши територію з населенням 478,9 тис. осіб 26. Отже, зміни були явно не на користь України.

468. Який захід більшовицької влади фактично ознаменував завершення нової економічної політики?

Кульчицький С.В. НОВА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nova_ek_p_NEP

Припинення непу слід пов'язувати з директивами політбюро ЦК ВКП(б) від 14 і 24 грудня 1927. У першій з них ЦК ВКП(б) запропонував парт. к-там хлібовиробних регіонів вжити силові засоби для форсування хлібозаготівель. Друга директива зобов'язувала керівників парткомів і виконкомів особисто очолити хлібозаготівлі у своїх районах. Згідно зі статтями 107 Кримінального кодексу РСФРР і 127 Кримінального кодексу УСРР, внесеними до кримінальних кодексів 1927, особи, які були винні «у злісному підвищенні цін на товари шляхом скуповування, приховування або невипуску їх на ринок», за вироком суду позбавлялися волі на строк до 1 року з частковою конфіскацією майна. На периферію виїхали й члени політбюро ЦК ВКП(б). У виступах у Сибіру в січні 1928 Й.Сталін розгорнув перед місц. функціонерами програму дій парт. кер-ва на найближчу перспективу: застосувати надзвичайні заходи до «куркулів», які не здають хліб за держ. цінами, здійснити спочатку часткову, а потім – суцільну колективізацію сільського господарства. Й.Сталін потурбувався про те, щоб цю радикальну зміну політики щодо селянства не зрозуміли завчасно як повернення до політики, засудженої В.Леніним 1921–22. У таємному циркулярі до місц. парт. орг-цій, розісланому за підписом генсека 13 лютого 1928, підкреслювалося: «Розмови про те, що ми нібито скасовуємо неп, запроваджуємо продрозкладку, розкуркулювання і т. д., є контрреволюційним базіканням». В серпні 1929 була знову запроваджена продрозкладка, замаскована під контрактаційний договір д-ви з колективами або одноосібними сел. госп-вами. У грудні цього року комісія ЦК ВКП(б) під кер-вом наркома землеробства СРСР Я.Яковлєва ухвалила перейти від політики обмеження і витіснення капіталіст. елементів села до політики ліквідації куркульства як класу. Після цього Й.Сталін у статті «До питань аграрної політики в СРСР», опубл. у газ. «Правда» 29 грудня 1929, заявив: «Нам потрібен не всякий зв'язок між містом і селом. Коли він перестане служити справі соціалізму, ми його відкинемо к чорту».

469. Що визначав Договір про військовий і господарський союз у відносинах між УСРР та РСФРР (1920 р.)?

Бойко О.Д. ДОГОВІР ПРО ВІЙСЬКОВИЙ І ГОСПОДАРСЬКИЙ СОЮЗ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ СФРР ТА УКРАЇНСЬКОЮ СРР 1920 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dogovir_pro_viysk_i_gospod_ky_soyuz

Союзний договір, підписаний 28 груд. 1920 у Москві головою РНК РСФРР В.Леніним, наркомом закордонних справ РСФРР Г.Чичеріним та головою РНК УСРР, наркомом закордонних справ УСРР Х.Раковським (суміщав посади). Складався з преамбули та 7 статей. У преамбулі декларувалися незалежність і суверенність обох держав. Разом із тим договір закріплював підпорядкування ключових сфер життєдіяльності Української СРР Російській СФРР. Об'єднувалися 6 наркоматів: військ. і мор. справ, зовн. торгівлі, фінансів, праці, шляхів сполучення, пошти й телеграфу, а також Вищі ради нар. госп-ва. Об'єднані наркомати та Вища рада нар. госп-ва входили до складу РНК РСФРР і мали в РНК УСРР своїх уповноважених. Кер-во ними та контроль над їхньою діяльністю здійснювалися через Всерос. з'їзди рад, а також Всерос. ЦВК, до якого УСРР надсилала своїх представників. Такі галузі держ. діяльності, як юстиція, внутр. справи, соціальне забезпечення, охорона здоров'я та освіта, залишалися в підпорядкуванні респ. наркоматів. У день підписання договір було затверджено 8-м Всерос. з'їздом рад, 2 берез. 1921 – 5-м Всеукр. з'їздом рад.

470. Яким чином заміна продрозкладки продподатком вплинула на економічні відносини між містом і селом?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб./Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 186-187. – URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

В 1921 р. більшовики почали реалізацію нової економічної політики. Декретом ВУЦВК від 27 березня 1921 р. продрозкладку було замінено продподатком, який визначався напередодні посівної й був удвічі меншим, ніж розмір продрозкладки. Замість реквізиції зерна уряд обклав селян поміркованим податком, після сплати якого вони могли продати надлишки сільськогосподарської продукції за ринковими цінами. Бідняки взагалі не сплачували податку. Політика створення колективних господарств також була відмінена. Дрібних товаровиробників заохочувавали до створення кооперативів, до оренди землі та можливості використовувати найманих робітників. Нова економічна політика передбачала децентралізацію управління промисловістю, дрібні та середні підприємства поверталися попереднім власникам, підприємства могли об'єднуватися в трести, відмінено обов'якову трудову повинність. Створювалися умови для формування ринку робочої сили, можна було залучати іноземний капітал до участі у відбудові й піднесенні промислового виробництва у формі концесій. Формувалися державна, кооперативна і приватна форми підприємства та торгівлі. Вводилася єдина система податків, створювалися ощадні каси і банки. Загалом НЕП сприяв пожвавленню товарно-грошових відносин, забезпечував порівняно швидку відбудову народного господарства.

471. Яка одна з причин запровадження нової економічної політики в УСРР?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 380. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Поява непу як нової моделі господарювання була зумовлена низкою об'єктивних причин: 1) закінчення бойових дій, перехід до мирного будівництва, початок відбудови господарства вимагали зміни акцентів у економіці; 2) кризовий стан економіки, що мав тенденцію до посилення негативних явищ, стимулював відхід від воєнно-комуністичної доктрини; 3) невдоволення селянства продрозкладкою, що періодично виливалось у збройні виступи проти існуючої влади, зумовлювало зміну співвідношення класових сил у суспільстві і диктувало необхідність нового підходу до відносин міста і села. Зауважимо, що питання продрозкладки – це не тільки соціально-економічна проблема, а й проблема військова, адже 77% особового складу Червоної армії цього періоду становили селяни; 4) спад світового революційного руху вичерпав надії на швидке здійснення світової революції і

матеріально-технічну допомогу західного пролетаріату, що змусило більшовицький режим дотримуватися гнучкішої лінії в ставленні до селянства.

472. У чому полягав вплив Голодомору 1932 - 1933рр. на формування національної свідомості українського народу у 1930-х роках?

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. С. 265–266.

Голод 1932 – 33 років остаточно переламав хребет українського селянства. Він поклав край перетворенню селянства на націю ... Селяни, котрі пережили голод, згадують, що з того часу слова «Україна» чи «ненька Україна» не можна було говорити – за них арештовували. Треба було говорити тільки «Радянська Україна». ... Колгоспне селянство і робітники стали двома головними класами «радянського народу». ... Українська інтелігенція стала однією з головних мішеней сталінських репресій.

473. Про який характер політичного режиму в СРСР та УРСР свідчила вимога реєструвати на виборах до Верховної Ради (1937—1938рр.) тільки одного кандидата від «блоку комуністів і безпартійних», а за висунення незалежного кандидата загрожувала стаття Карного кодексу?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 266, 268. http://resource.history.org.ua/item/0002211

У сформованій тоталітарним режимом державі реально ніхто не міг наважитися голосувати проти «блоку комуністів і безпартійних». ... Лютнево-березневий пленум ЦК ВКП(б) 1937 р. поклав початок Великому терору. В ході терористичних кампаній, які змінювали одна одну, сотні тисяч людей були знищені фізично, а мільйони – морально, шляхом примушування до співробітництва з органами державної безпеки, публічного засудження «ворогів народу», вимушеного подання неправдивих свідчень проти співробітників, знайомих і рідних.

Було покладено край розмовам про висування альтернативних кандидатур на виборах до Верховної Ради, які точилися під час обговорення проекту нової конституції. Виборчі комісії зобов'язувалися реєструвати тільки одного кандидата від «блоку комуністів і безпартійних». Сама думка про висування незалежного кандидата оголошувалася антирадянською, що підпадало під відповідну статтю Карного кодексу.

474. Як вплинуло укладення Союзного договору 30 грудня 1922 р. на державний статус УСРР протягом найближчих кількох років?

Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2002. С. 387–388. https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

30 грудня 1922 року I з'їзд Рад СРСР затвердив декларацію про утворення Союзу РСР і союзний договір. Союз складався з чотирьох республік – РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР ... Не вірячи в те, що Сталін щиро відмовився від автономізації, Х. Раковський наполягав на необхідності реальних гарантій рівноправності та суверенності республік у межах СРСР. Такі гарантії він бачив у чіткій визначеності союзних відносин за принципом: «більше прав, більше засобів, більше ініціатив у всіх галузях окремим радянським республікам». Цю позицію Х. Раковський при підтримці Бухаріна обстоював на XII з'їзді РКП(б) (квітень 1923 р.). ... На жаль, делегати з'їзду його не підтримали. ...

У цей період процес ліквідації суверенітету України вступив у свою завершальну фазу. 26 січня 1924 р. відбувся II з'їзд Рад СРСР, який остаточно затвердив першу Конституцію Радянського Союзу. У ній було окреслено коло питань, що належали до компетенції вищих органів влади СРСР: зовнішня політика, кордони, збройні сили, транспорт, зв'язок, планування господарства, оголошення війни і підписання миру. ... У травні 1925 р. завершився процес входження України до складу СРСР. IX Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив новий текст Конституції УСРР, у якому було законодавчо закріплено вступ Радянської України до Радянського Союзу.

475. Які методи застосовувалися радянською владою в Україні в 1930-х роках для залякування населення та знищення лідерів громадської думки?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 129-130. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

З кінця 1920-х років, після розгрому "ухилів" й "опозицій" та остаточного укріплення Сталіна при владі, намітилася різка зміна у внутрішній політиці партії. Вона полягала у поверненні до методів "військового комунізму" та масового революційного терору. Уособленням нового курсу стало прийняття у травні 1929 р. першого п'ятирічного плану (1928-1932), виконання якого мало б повністю трансформувати радянське суспільство. Основними напрямками побудови соціалізму проголошувались культурна революція, примусова колективізація сільського господарства і форсована індустріалізація.

Першою жертвою цілеспрямованих атак стала стара інтеліґенція. У травні-липні 1928 р. у Москві відбувся судовий процес над 53-ма спеціалістами вугільної промисловості Донбасу, які ніби-то займалися антирадянською, шкідницькою діяльністю. У липні 1929 р. було проведено масові арешти серед української інтеліґенції. 45 чол. з числа арештованих у березні 1930 р. стали у Харкові перед судом, звинувачені у приналежності до підпільної Спілки визволення України (СВУ). Разом з ними на лаву підсудних потрапили молоді люди, яким закидувалось членство в юначій організації СВУ – Спілці української молоді. Всі засуджені у справі СВУ-СУМ одержали від 2 до 10 років ув'язнення, а згодом більшість з них були ліквідовані.

Процес СВУ сфабрикований радянськими карними органами і послужив моделлю для розправи над іншими групами інтеліґенції. У цілому протягом 1930-х в Україні було засуджено аж 15 таких організацій, членство в яких становило нібито декілька тисяч чоловік. Репресії охопили всі верстви інтеліґенції, деякі з них (духовенство УАПЦ, вчені-філологи й історики, письменники, кобзарі, члени марксистських шкіл в суспільних науках) були винищені майже поголовно. В інших групах репресії проводилися вибірково, але ніде процент жертв не був низьким. За приблизними підрахунками в УРСР у 1930-і роки було ліквідовано бл. 80% творчої інтеліґенції. У знак протесту проти репресій 13 травня Микола Хвильовий, а 7 липня 1933 р. Микола Скрипник покінчили життя самогубством. Смерть Хвильового і Скрипника послужила трагічним символом кінця українізації.

476. Який із заходів радянської влади під час Голодомору 1932-1933 років сприяв посиленню контролю над українським селянством і одночасно придушував його опір?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 130 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Найтяжчим злочином більшовицького керівництва супроти українського народу було влаштування голодомору 1932-1933 років. Віддаленою причиною голоду були завищені, нереальні цілі, яке радянське керівництво намагалося досягнути за час першої п'ятирічки (1928-1932). Виконання плану потребувало величезних капіталовкладень, і головним джерелом одержання необхідних коштів став продаж за кордон зерна. Однак уже взимку 1927-1928 років у СРСР вибухнула хлібозаготівельна криза. Вилучити необхідну кількість зерна у селянина можна було лише силою. Тому листопадовий (1929 р.) пленум ЦК ВКП(б) прийняв курс на здійснення суцільної колективізації. Україна, як основний постачальник зерна на ринок, займала у цих планах особливе місце: вона мала стати прикладом того, як організовувати великомасштабне колективне господарство. Тут колективізацію планувалося закінчити до осені 1930 р., тоді як на решту територіях – щонайпізніше навесні 1932 р.

Одним із головних напрямків колективізації стала " ліквідація куркулів як класу". "Куркулів" розстрілювали, ув'язнювали або ж виселяли з села, часто – у Сибір або ж Казахстан. До 1932 р. в Україні таким чином було ліквідовано 200 тис. селянських господарств. "Декуркулізація" мала на меті перш за все позбавити селянство його природнього керівництва, яке могло організувати спротив

насильницькій колективізації. В Україні та на Північному Кавказі (в т.ч. на Кубані), де традиції індивідуального сільського господарства були міцними, колективізація наштовхнулася на винятково сильний опір. Селяни відмовлялися йти в колгоспи, нищили майно, яке підлягало колективізації, забирали з колгоспів своє зерно і худобу, били місцеву адміністрацію і т.п. Нерідко бунти переростали у відкриті збройні повстання, що охоплювали цілі райони. Пік повстанського руху припав на перші три місяці 1930 р. У деяких місцевостях України і Північного Кавказу проти повсталих була задіяна навіть регулярна армія. Загальна кількість повстанців в Україні у 1930 р., за даними ДПУ складала бл. 1 млн. чол. В окремих місцевостях спротив проходив під гаслами: "Геть Радянську владу, хай живе самостійна Україна!

477. Якою була реальна мета польської і румунської держав щодо українських національних меншин в їх складі у 1920-1930-х роках?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 346.

Польська й румунська політика щодо українців загалом не відрізнялася і зводилася до одного слова: асиміляція. Подібність цієї політики випливала зі схожості обох держав: у результаті повоєнного врегулювання вони одержали більше територій, аніж могли втримати. Політичні рухи насильно приєднаних національних меншин становили серйозну загрозу для територіальної цілісності та стабільності цих держав. Тому польський і румунський режими зосередилися на насильному викоріненню культурних, мовних і релігійних особливостей своїх національних меншин: українців, білорусів, німців, литовців, угорців та ін. Єдиний виняток становили євреї. Щодо них польський і румунський уряди надавали перевагу політиці прямих переслідувань, не ставлячи питання про їхню асиміляцію.

Існувала разюча відмінність між тим, чим насправді були міжвоєнні Польща і Румунія — багатонаціональні держави, де кожний третій-четвертий житель належав до національної меншини, з одного боку, й однонаціональною ідеологією, яку сповідували офіційні Варшава і Бухарест, з другого. Відрізнялася тільки міра законності, якої обидва уряди прагнули дотримуватися у своїх діях стосовно національних меншин. До 1928 року на Буковині діяв стан облоги. Румунський коаліційний режим вживав методів, характерних для передвоєнної Османської імперії, включаючи жорстоке биття ув'язнених та хабарі. Польський режим також ненабагато відрізнявся від передвоєнного російського, однак він принаймні намагався декларувати свої демократичні прагнення у політиці щодо національних меншин.

478. Що стало основною причиною остаточного згортання політики «нормалізації» в 1938 р.?

Зайцев О.Ю. НОРМАЛІЗАЦІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Normalizatsiia

«НОРМАЛІЗАЦІЯ» – спроба полагодження українсько-польс. відносин у Галичині 1935–38. Започаткована угодою між Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО) та польс. урядом 1935. Зміну політики УНДО спричинили: поступова ліквідація демократ. парламентарного ладу в Польщі, що звело нанівець можливість ефективної легальної опозиції; тиск з боку укр. кооп. руху, який потребував політ. стабільності для успішного господарювання, антиукр. терор у СРСР, польсько-нім. зближення. Попереднє порозуміння було досягнуте на зустрічі міністра внутр. справ М.Зиндрама-Косцялковського з В.Мудрим, Ос.Луцьким і В.Целевичем 29 травня 1935. УНДО уклало виборчу угоду з Безпартійним блоком співпраці з урядом, до якої приєдналася також Укр. нар. обнова (УНО). На виборах 1935 і 1938 галицькі українці одержали 14 місць у сеймі (УНДО – 13, УНО – 1) і 5 у сенаті (УНДО – 4; УНО – 1). Українська парламентська репрезентація голосувала за т. зв. держ. конечності (держ. бюджет, військ. законопроекти тощо). Водночас урядові були представлені 18

постулатів, що передбачали припинення колонізації сх. земель поляками, гарантії прав укр. мови в держ. установах, публічних інституціях і самоврядуванні, відновлення держ. шкіл з укр. мовою навчання, заснування укр. ун-ту, амністію для політ. в'язнів, скасування концтабору в Березі Картузькій тощо. Уряд зробив певні кроки назустріч українцям: нового голову УНДО В.Мудрого обрали віце-маршалком сейму, А.Горбачевського – віце-маршалком сенату; була оголошена амністія, деякі укр. інституції одержали урядові субсидії, було дозволено вживати термін «український» поряд з «руський» та «русинський». Проте більшість укр. постулатів не була виконана, а становище українців у багатьох сферах діяльності продовжувало погіршуватися. Проти «Н.» виступила більшість укр. партій, її піддала критиці опозиція в УНДО (Д.Левицький, В.Кузьмович, І.Кедрин-Рудницький, Ос.Луцький та ін.), що гуртувалася довкола газ. «Діло» (1937 укр. політ. групи, опозиційні до «Н.», утворили Контактний к-т). Від 1937 уряд започаткував новий курс нац. політики, який означав кінець угоди з укр. політ. елітою. Ці обставини, а також зміни в міжнар. ситуації (активізація воєнних приготувань Німеччини, справа Карпатської України) спонукали УНДО зайняти жорсткішу позицію. У грудні 1938 Укр. парламентська репрезентація внесла «Проект конституційного закону Галицько-Волинської землі», що передбачав надання автономії Західній Україні. Відхилення законопроекту стало приводом для переходу УНДО в опозицію і остаточної відмови від «нормалізації».

479. Яка роль ідей Дмитра Донцова у кристалізації націоналістичної ідеології серед української молоді 1920-1930-х рр.?

Патриляк І. «Встань і борись! Слухай Вір…» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. С. 13.

Подібно до військових емігрантів, нової ідеології шукала молодь, що мешкала на захід від радянських кордонів. Перед вдумливими молодими людьми, які в дитячому або підлітковому віці пережили піднесення та занепад української державності, поставало питання: чому українці, на відміну від чехів, поляків, литовців, фінів, естонців та інших народів, не змогли утвердити державної незалежності? Найбільш просту і радикальну (а тому імпонуючу юним) відповідь було знайдено у книгах емігранта зі Східної України, редактора львівського «Літературно-наукового вісника» Дмитра Донцова. Його праця «Націоналізм», опублікована 1926 р., справила в середовищі української гімназійної та університетської молоді ефект бомби, що вибухнула. Епіграфом до твору стали слова німецького філософа Йоганна Фіхте: «Лише повне перетворення, лише початок цілком нового духу може нам допомогти». Д. Донцов поставив собі за мету цілковито перевиховати українське суспільство, змусити його відректися від раніше прийнятих за істину політичних ідей. Він піддав убивчій критиці «універсальні» постулати «загального добра», «соціалізму» і «космополітизму», в які вірили провідні українські політичні сили XIX — початку XX століття. Цим занепадницьким ідеям Д. Донцов протиставив «закон боротьби», «закон вічного суперництва націй» як «одинокий закон життя». Українською нацією мало рухати не прагнення випросити в когось свободи, а прагнення реалізувати власну волю до життя і волю до влади: «На цій волі (не на розумі), на догмі, аксіомі (не на доведеній правді), на самостійнім, не на деривативнім постулаті, на бездоказовім пориві (а не на правилі, що шукає оправдання деінде), — мусить бути збудована наша національна ідея, коли ми хочемо утриматися на поверхні жорстокого життя. Бо воля нації до життя є підставою всякого, опертого на ній свідомого стремління, всякої ідеї».

480. Яку політичну систему передбачала ОУН після здобуття незалежності України у своїй програмі 1929 року?

Патриляк І. «Встань і борись! Слухай Вір…» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. С. 19.

Майбутня українська держава в очах ОУН повинна була мати політичний устрій, який би відповідав «послідовним етапам державного будівництва України, а то: національного визволення, державного закріплення та розвитку». Передбачалося, що в період національного визволення в Україні буде встановлена диктатура, яка витвориться в ході національної революції і буде діяти доти, доки українська держава не зміцніє настільки, що зможе упорядкувати внутрішнє життя й дати відсіч можливій зовнішній агресії. Після завершення етапу державного становлення диктаторську владу мав замінити всенародно обраний представницький орган «на засаді представництва всіх організованих суспільних верств, з узгляденням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави». Представницький орган мав обрати голову держави, який мусив призначити виконавчу владу, «відповідальну перед ним та найвищим законодавчим тілом». На місцевому рівні передбачалося запровадити широке самоврядування із крайовими представницькими законодавчими органами і місцевою виконавчою владою.

481. Чому ідеї українських націоналістів можна віднести до європейської традиції економічного націоналізму?

Панченко В. Формування економічної платформи українського націоналістичного руху у 1920 - 1950-х роках. Дніпропетровськ: Свідлер А. Л., 2010. С. 244-245.

Українські націоналісти проголошували, що їхньою метою є перетворення кожної людини в майбутньому суспільстві на господаря. Пропорційний розподіл власності унеможливлював накопичення її значної кількості в одних руках, а відтак і узурпацію власності органами влади. Значна частина проголошених представниками українського націоналістичного руху ідей збігалася з поглядами Фрідріха Ліста та Юліана Бачинського, що дозволяє говорити про належність ОУН до інтелектуальної традиції європейського економічного націоналізму. Протягом 1929— 1939 років (час між двома Зборами ОУН) економічна програма доповнювалася за рахунок різноманітних публікацій оунівців на шпальтах альманаху «Розбудова Нації», проте не зазнавала фундаментальних світоглядних змін. Альтернативність шляху, запропонованого націоналістами, полягала у використанні найкращого досвіду капіталізму та соціалізму. Фактично ідеологи українського націоналізму запропонували свій шлях суспільного розвитку, в основі якого лежали принципи, проголошені Ф. Лістом та адаптовані для українських реалій.

482. Яку мету переслідував член ОУН Микола Лемик, здійснюючи замах на співробітника радянського консульства у Львові в 1933 р.?

Патриляк І.К. «Перемога або смерть» український визвольний рух у 1939–1960 рр. Львів Часопис 2012. С.17.

У роки, коли С. Бандера очолював крайові структури ОУН, відбулися два найважливіші і найгучніші терористичні акти націоналістів: 22 жовтня 1933 р. 19-річний Микола Лемик застрелив у Львові співробітника радянського консульства О. Майлова. Після замаху юнак здався польській поліції і на суді заявив: він виконував присуд ОУН, яка таким чином хотіла помститися більшовицькій Росії за окупацію українських земель і привернути увагу світу до жахливого голоду-геноциду, що шалів на українських землях у СРСР.

483. Яким був один з наслідків судових процесів над членами ОУН у 1935-1936 рр.?

Патриляк І.К. «Перемога або смерть» український визвольний рух у 1939–1960 рр. Львів Часопис 2012. С.17.

Через вісім місяців, 15 червня 1934 р., 21-річний оунівець Григорій Мацейко застрелив у Варшаві міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького. Атентатчик вдало втік від поліції й з допомогою організаційних зв'язків виїхав до Південної Америки. Однак наступні масові арешти кинули на лаву підсудних практично всіх керівників ОУН у Західній Україні. Несподівано молоді оунівці

перетворили суд над собою на суд над польською окупацією України. Вони зуміли «розпропагувати» свої ідеї на-стільки, що навіть присутні в залі представники польської та зарубіжної преси пройнялися симпатією до українських націоналістів-революціонерів. Смертний вирок Бандера разом із товаришами зустрів націоналістичним вітанням: «Слава Україні!». Лідери Крайової екзекутиви перетворилися на легендарних героїв в очах українського суспільства. Розуміючи, що їхня смерть створить цілий «іконостас» нових мучеників за українську ідею, польський президент замінив страту на довічне ув'язнення, що дозволило С. Бандері та його соратникам зберегти життя до моменту окупації та розвалу польської держави в 1939 р. Процес над Крайовою екзекутивою ОУН не тільки не знищив Організації на території Польщі, але й розширив її впливи. Українська молодь, захоплена поведінкою підсудних, намагалася їм наслідувати, бути такими ж відважними і незламними революціонерами. Відновлені ланки ОУН продовжують діяльність, але скеровують її насамперед у русло виховної роботи, що дозволяє чисельно ще більше розбудувати ОУН у 1935—1936 рр.

484. Що змусило радянське керівництво ухвалити рішення про ліквідацію Євгена Коновальця?

Патриляк І.К. «Перемога або смерть» український визвольний рух у 1939–1960 рр. Львів Часопис 2012. С.19.

У другій половині 1930-х рр. Євген Коновалець зробив чергову спробу поширити діяльність українського визвольного руху на територію Радянської України. Активізація оунівців у східному напрямку серйозно занепокоїла більшовицькі спецслужби, і Кремль прийняв рішення ліквідувати Коновальця. В Україні створили фіктивну «антирадянську» організацію під патронатом НКВД. через яку вийшли на закордонні структури ОУН. Для контактів із Проводом ОУН, під виглядом «зв'язкового» від антикомуністичного підпілля з України, в Європу прибув співробітник НКВД П. Судоплатов. Він справив позитивне враження на керівництво націоналістичного руху, тому в Москві вирішили саме з його допомогою вбити Коновальця. Під час чергової зустрічі з головою Проводу українських націоналістів 23 травня 1938 р. у Роттердамі Судоплатов передав йому пакунок із вибухівкою, замаскований під коробку подарункових цукерок з України. О 12-й годині дня лідера ОУН розшматував надзвичайно потужний вибух на центральній вулиці голландського міста. Український націоналістичний рух опинився без свого керівника і засновника якраз напередодні важливих історичних подій, у які невдовзі поринула Європа.

485. Як наявність польських меншин впливала на сприйняття західноукраїнських земель державними органами Польщі після Першої світової війни?

Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів/О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2016. С. 357. – URL: https://academyssu.com.ua/sites/default/files/020063092.pdf

Після Першої світової війни, внаслідок польсько-української війни 1920 р., на основі Ризького мирного договору 1921 р. та Рішення Ради послів держав Антанти щодо східних кордонів Польщі 1923 р. Східна Галичина і Західна Волинь були включені до складу Польської Республіки, що призвело до посилення національно-визвольного руху українського населення. Претензії поляків на землі, населені західними українцями, ґрунтувалися на історичних аргументах. Наприкінці XVIII ст. ці землі входили до Речі Посполитої, й поляки вважали, що вони мають бути частиною Польської держави, котра виникла в 1919 р. Наявність на цих землях значних панівних польських меншостей підсилювало цю думку. Що ж до величезної більшості непольського населення східних окраїн, то уряд мав намір полонізувати його.

486. За допомогою яких заходів Степан Бандера, очільник крайового проводу ОУН в Галичині, прагнув реалізувати головну місію цієї організації в 1930-х роках?

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. С. 283–284.

Старші націоналісти вбачали в ОУН своєрідну підпільну армію, яка мала захищати легальне українське громадянське суспільство. Іншим середовищем ОУН була студентська та гімназійна молодь. Для них легальна діяльність ОУН була тотожна колаборації. … Озброєні такими ідеями [закликами Д. Донцова, що у повороті до агресивного націоналізму полягає дух нової Європи] молоді націоналісти почали бунт проти старших. Однією з найперших мішеней їхньої атаки стала Греко-Католицька Церква на чолі з митрополитом Андреєм Шептицьким. Християнська мораль не відповідала ідеям чинного націоналізму. У 1933 році вони пробували зірвати акцію «Українську молодь – Хистові», яку проводила Церква в Галичині, щоб мобілізувати молодь під свої прапори. … Саме з Бандерою пов'язана нова сторінка в історії українського націоналізму. На початку 1930-х він перейняв керівництво ОУН у краї і проголосив перехід до активного терору. Найголоснішим актом було вбивство польського міністра внутрішніх справ Броніслава Пєрацького, відповідального за пацифікацію.

487. Яку політику проводив уряд Чехословаччини щодо українців Закарпаття як національної меншини у міжвоєнний період (1920 - 1930-ті роки)?

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. С. 277.

На відміну від урядів Польщі та Румунії, чехословацька влада не практикувала воєнної колонізації, не закривала шкіл із мовою національних меншин, не переслідувала їхні громадські інституції. Навпаки: міжвоєнний період на Закарпатті був часом розвитку місцевого шкільництва, розбудови доріг, аграрної реформи в інтересах місцевого селянства. У самій старій Празі було три університети: старий німецький, новий чеський та новопосталий (1921) Український вільний університет. … Міжвоєнна чехословацька держава виглядала як зменшена копія Габсбурзької монархії з її ліберальною політикою. Вона могла собі дозволити лібералізм, бо успадкувала по Австро-Угорщині старе й високорозвинене промислове ядро і завдяки цьому була однією з найбагатших держав Європи.

488. Яку мету переслідувала політика «нормалізації» українсько-польських відносин у Галичині, започаткована Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО) в 1935р.?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 19. http://resource.history.org.ua/item/0002211

Українці у II Речі Посполитій рідко займали посади державних службовців. Розглядаючи це як дискримінаційний захід, українська спільнота перманентно домагалася паритету з поляками в органах державного управління, а також в інституціях й державних підприємствах на території згаданих вище воєводств. Ще однією вимогою було працевлаштовувати вчителів української національності на теренах, компактно заселених українцями, а не спрямовувати їх на вчительські посади до воєводств центральної Польщі.

Тривалі перемовини з польською стороною завершилися практично нічим. Так, зокрема, польсько-українська «нормалізація» 1935 р. передбачала розширення представництва українців у державних органах і шкільництві, але через саботаж польської сторони зазнала фіаско. До незначних результатів угоди 1935 р. можна зарахувати обрання голови Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) Василя Мудрого одним з п'яти віце-маршалів сейму, а також виділення з державного бюджету субсидій для українських наукових організацій, культурно-освітніх товариств і деяких кооперативів.

489. У якій державі у 1920-1930-х рр. проводилася політика сприятлива для розвитку української шкільної освіти?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 136, 139 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Головними жертвами полонізації і румунізації стали освітні заклади. Українська шкільна система у Галичині поступово заміщалася двомовною (утраквістичною). За двадцять років польського панування кількість українських шкіл зменшилася з 3,662 до 144. Але якщо польська влада ще залишала хоча б найскромніші можливості для функціонування української мови в шкільництві, то румунський уряд взагалі виключав їх. Закон про шкільну систему від 26 грудня 1924 р. трактував українців як "румунів, що забули свою рідну мову". Схожість прослідковувалась і у політиці Варшави і Бухаресту щодо української вищої освіти: українські кафедри закрили і в Львівському, і в Чернівецькому університетах…

Найбільш помітними були успіхи у розбудові національної освіти. На момент входження Закарпаття і Пряшівщини у склад Чехо-Словаччини тут майже не було шкіл з рідною мовою навчання. У 1930-х рр. їх число доходило до 500. Чехо-Словаччина дала притулок і фінансову підтримку зразу декільком українським вищим навчальним закладам – Українському вільному університету (1921), Високому педагогічному інститутові ім. Драгоманова у Празі (1923-1933), Українській господарській академії у Подєбрадах (1922-1935).

490. Яка з політичних організацій у Польщі в 1920-х - 1930-х роках мала найбільший вплив на українців Галичини?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. с. 433-434 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Польська політична система ґрунтувалася на конституційних засадах. Це давало можливість національним меншинам, незважаючи на дискримінацію, обстоювати власні інтереси через офіційні канали в інститутах державної влади. Певне, саме тому вже 1925 р. українці мали 12 своїх політичних партій, що представляли широкий політичний спектр. Це — Українське народно-демократичне об'єднання (УНДО), яке утворилося 1925 р., — по суті, ліберальна партія. Лідери — Д. Левицький, В. Мудрий, С. Баран, О. Луцький. Програма — конституційна демократія та незалежність України. Українська соціал-радикальна партія (УСРП), що утворилася 1926 р., — соціалістична партія. Лідери — Л. Бачинський, І. Макух. Програма — обмеження приватної власності, незалежність України. Комуністична партія Західної України (КПЗУ) утворилася 1919 р., а з 1923 р. почала називатися КПЗУ. Лідери — Й. Крілик, Р. Кузьма. Програма — проти соціальних та національних утисків, за об'єднання Західної України з Радянською Україною. Ці партії були найчисленнішими і найвпливовішими. На протилежному полюсі перебували політичні об'єднання типу Української католицької партії, які були слабкими і схилялися до співпраці з польським урядом.

Українські партії небезуспішно боролися за місця в польському парламенті: якщо у листопаді 1927 р. представництво українців у сеймі складалося з 25 послів і 6 сенаторів, то в липні 1930 р. воно зросло до 50 послів і 14 сенаторів. І хоча єдності серед українських парламентарів не було, вони, як правило, дотримувалися однієї з трьох орієнтацій (пропольської, прорадянської та самостійницької), все ж українське парламентське представництво було важливим і впливовим фактором політичного життя, незважати на яке польський уряд не міг.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 139-140 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Післявоєнне влаштування кордонів багатьом західним українцям здавалося найгіршим з усіх можливих. Але життя вимагало пристосуватися навіть до найнесприятливіших умов. Місцеві центристські партії ставили у центр своїх політичних вимог здобуття національної автономії у межах існуючих держав. Найвпливовішою серед цих партій було Українське національно-

демократичне об'єднання (УНДО), створене у Львові в липні 1925 р. Створення УНДО означало, по суті, переливання старого вина у нові міхи: воно мало ту саму програму й тих самих лідерів, що й довоєнна Українська національно-демократична партія. Слабким місцем у діяльності УНДО був її регіональний характер. Воно діяло, в основному, в Галичині. Спроби ж перенести свої впливи на Волинь, через Сокальський кордон, не увінчалися великим успіхом. Більших результатів добилася інша традиційна галицька партія – Українська Радикальна Партія (УРП), яка у 1926 р. утворила з волинськими есерами об'єднану Українську Соціалістично-Радикальну Партію (УСРП). Продовжувала свою діяльність й Українська соціал-демократична партія (УСДП), а на місті передвоєнної Християнсько-суспільна партія зовсім припинила діяльність, і лише у 1930 на її місці постала Українська католицька народна партія (УКНП).

491. У чому полягає історичне значення Карпатської України?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. - с. 558; URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

Героїчна боротьба за українську державність напередодні Другої світової війни змусила заговорити про український фактор світову громадськість. Коротка історія існування Карпатської України стала прикладом відстоювання національних інтересів перед переважаючими силами ворога. Закарпатські українці створили самобутню політичну систему в рамках триєдиної Чехословаччини, вписали свою сторінку в цивілізаційну історію України. Проте, оригінальна українська держава під Карпатами в черговий раз стала «розмінною картою» у великій політичній грі могутніх світових зверхників.

492. Чому Конституційні закони №1 і №2, ухвалені 15 березня 1939 року Соймом Карпатської України, не були реалізовані?

Усенко І.Б. КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Akti_Karpatskoi_Ukraini

КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ – два ухвалених 15 берез. 1939 сеймом (соймом) Карпатської України конституційних закони – «Закон число 1» і «Закон число 2», що визначали окремі основи держ. ладу проголошеної на тер. Закарпаття (колиш. Підкарпаторуського краю Чехословаччини) незалежної держави. «Закон число 1» містив 8 статей, у них проголошувалися і визначалися, відповідно: 1) незалежність д-ви; 2) назва д-ви; 3) форма правління – республіка на чолі з президентом, обраним сеймом; 4) статус української мови як державної; 5) барви держ. прапору – синя (горішня) і жовта (долішня); 6) держ. герб – колиш. крайовий герб, доповнений двома новими елементами, а саме тризубом і хрестом – «медвідь у лівім червонім півполі і чотири сині та три жовті смуги у правому півполі і тризуб св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі» (ця стаття передбачала також ухвалення окремого закону про держ. герб); 7) держ. гімном – «Ще не вмерла Україна» (без вказівки на авторів слів і мелодії); 8) що закон набуває чинності з моменту його ухвалення. «Закон число 2» передбачав надання уряду повноваження видавати за згодою президента тимчасові розпорядження з силою закону. Ці розпорядження не могли містити змін конституційних законів і мали бути внесені як законопроекти на найближче засідання сейму, інакше втрачали юрид. силу. Закон набував чинності з моменту його ухвалення. Обидва закони лише окреслили гол. атрибути державності і не містили конституційних норм про правовий статус особи й громадянина, організацію центр. (крім вищих) і місц. органів влади, здійснення правосуддя

тощо. У першому законі закріп-лювалася назва новопроголошеної д-ви «Карпатська Україна», а в другому – натомість вживалася назва «Карпато-Українська Республіка». Подальшого розвитку ці конституційні акти не набули у зв'язку з окупацією Закарпаття угор. військами.

493. Як українці, що проживали в межах Польської держави, сприйняли проголошення автономії Карпатської України восени 1938 року?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 363.

Проголошення української автономії у краї, де лише 12% населення у 1924 році вважали себе українцями, справило великий моральний вплив на західних українців. «Те, що найменша і найпізніша національна пробудженість частини України буде, як здавалося в 1938 р.. найближча до здобуття державності, — писав пізніше один із молодих лідерів ОУН Лев Ребет, — діяло дуже підбадьорююче, і все населення Західної України палало захопленням». Тисячі молодих галичан, насамперед членів і прихильників ОУН, оминаючи польські прикордонні пости, перебиралися гірськими стежками на Закарпаття і вступали в Карпатську Січ. Стосунки між галичанами і закарпатцями складалися негладко, оскільки перші перебували під впливом націоналістичної пропаганди, слабо розбирались у місцевих умовах, а тому ставилися до всіх русинофілів і москвофілів як до зрадників. Хустський уряд подразнювали претензії галичан на лідерство. Він вважав, що після двадцяти років чехословацького врядування підкарпатські українці досягли більшого ступеня зрілості, ніж галичани.

494. Що стало вирішальним чинником проголошення незалежності Карпатської України в березні 1939 р.?

Патриляк І.К. «Перемога або смерть» український визвольний рух у 1939–1960 рр. Львів Часопис 2012. С. 21-22.

14 березня 1939 р. Німеччина окупувала Чехію. Уряд Карпатської України оголосив про повну незалежність і попросив надати Республіці захист, подібно до того, який отримала незалежна Словаччина. Однак у Гітлера були інші плани, а Карпатська Республіка стояла на шляху його зближення з СРСР і не дозволяла повністю втягнути у свою орбіту Будапешт. Тому німецький канцлер цинічно порекомендував Августину Волошину підкоритися угорським військам, які мають зайняти територію Закарпаття. 15 березня 1939 р. 50-тисячна угорська армія перейшла кордон Карпатської України, однак неподалік Хуста наштовхнулася на відчайдушний опір. Користуючись чисельною і технічною перевагою, мадяри протягом тижня повністю розбили Відділи «Січі», залишки оборонців маленької української держави відступили на територію Румунії або Словаччини. Світ із подивом побачив, що молоде покоління українців прагне здобути незалежність для своєї Батьківщини і готове стати до боротьби з поневолювачами навіть за найбільш несприятливих умов. Французька радіостанція у Страсбурзі повідомила 16 березня 1939 р.: «Європа досі недооцінювала карпатських українців. Вони хоч не мають належної кількості зброї і амуніції, по-геройськи захищають у Карпатах свою державність перед величезною угорською навалою. Цим вони поклали доказ своєї державотворчої здібності і полум'яної любові до своєї Батьківщини та відчайдушного завзяття».

495. Яке значення мало проведення виборів до Сойму Карпатської України 12 лютого 1939 р.?

Нариси історії державної служби в Україні / НАН України. Інститут історії України; Голов. упр. держ. служби України. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 285.

Вибори до сойму Карпатської України відбулися 12 лютого 1939 р. і стали чи не найважливішою віхою в процесі реалізації автономних прав краю. Їхній результат, за свідченням очевидців, «був так надзвичайно успішний... що заскочив своєю не- сподіванкою не тільки ворогів, але і приятелів Карпатської України». Із 92,5% населення, що взяли участь у виборах (265 тис. осіб), 92,4% проголосували за Українське національне об'єднання. Загалом, на думку фахівців-істориків, «вибори

пройшли в спокійній поважній атмосфері», «на задовільному рівні без значних порушень, а їх наслідки можна вважати достовірними», проте окремі дослідники стверджують, що вони «перетворилися у відвертий політичний фарс», а «їх результати – фальсифіковані». Навряд чи останні твердження коректні й достатньо науково аргументовані, особливо якщо врахувати, що населення навіть за наявності одного виборчого списку мало певну можливість вибору: в столиці Карпатської України – Хусті, наприклад, було зафіксовано більше 2 тис. голосів проти УНО, а загалом його список не підтримало більше 20 тис. голосуючих, що були проти або подали недійсні бюлетені. Але головне полягало в тому, що перші в історії Закарпаття вибори до власного представницького й законодавчого органу нарешті відбулися і їхні результати засвідчили схвалення основною частиною закарпатських українців курсу Кабінету міністрів Карпатської України А.Волошина на утвердження національної державності.

496. Яка політична сила була єдиною дозволеною в Карпатській Україні?

Нариси історії державної служби в Україні / НАН України. Інститут історії України; Голов. упр. держ. служби України. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 284-285.

Розпускаючи всі політичні партії, прем'єр А.Волошин дав дозвіл на створення лише однієї політичної партії під назвою «Українське Національне Об'єднання» (УНО), кістяк якої склали представники вищеназваних чотирьох пропрезидентських партій. Вона, по суті, була державною партією, створеною за розпорядженням уряду, а її статут і програма були витримані в межах ідеології інтегрального націоналізму привнесеної на Закарпаття діячами ОУН. 24 січня 1939 р. був іменований центральний провід УНО, який очолив голова Української народної ради Федір Ревай (брат міністра Ю.Ревая). А вже 27 січня проводом УНО було сформовано список кандидатів у посли (депутати) до Сойму Карпатської України з 32 осіб – переважна більшість із них була членами УНО. Очолювали список «Батько Прем'єр о. Августин Волошин та міністр Юліян Ревай».

497. Чому проголошення незалежності Карпатської України є важливим для історії української державності?

Нариси історії державної служби в Україні / НАН України. Інститут історії України; Голов. упр. держ. служби України. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 288-289.

Навіть більше, через агресію й окупацію Угорщиною, здійснені за згоди недавнього «покровителя» Карпатської України – Німеччини, молода незалежна держава, так і не розпочавши свою діяльність, припинила існування. Однак, попри це, вона залишила свій слід в історії боротьбі українського народу за національну державність. Виникнення Карпатської України як держави також зайвий раз продемонструвало перед усім світом, що Закарпаття – українська земля, де мешкають українці, які бажають мати свою соборну державність разом зі своїми кровними братами на інших українських землях.

498. Яка роль Михайла Колодзінського в українському державотворенні XX століття?

Федака С.Д. КОЛОДЗІНСЬКИЙ-ГУЗАР Михайло [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kolodzynskyj_Huzar_M

КОЛОДЗІНСЬКИЙ-ГУЗАР Михайло (1902–18.03.1939) – політ. і військ. діяч. Н. в с. Поточище (нині село Городенківського р-ну Івано-Франк. обл.) у сел. родині. Виховувався місц. польс. священиком. Вчився в польс. г-зії в м. Станіслав (нині м. Івано-Франківськ), з якої втік, записався до укр. г-зії. 1922 перейшов до г-зії в м. Коломия, яку закінчив 1924. 1927 вступив на правничий ф-т Львів. ун-ту, тоді ж став чл. Української військової організації. Призваний до польс. війська, пройшов шк. підхорунжих, став підпоручником. Інструктор вишкільних курсів УВО, військ. референт Крайової екзекутиви УВО. З верес. 1929 по лип. 1930 – під арештом. У верес. 1930 – новий арешт і позбавлення офіцерського чину за належність до УВО. Наприкінці 1931 знову заарештований і засуджений за звинуваченням у держ.

зраді. По звільненні очолив місію Організації українських націоналістів до хорватів, став інструктором у таборі усташів в Італії. 1934 інтернований італ. властями. Звільнений заходами Є.Коновальця. Автор праць «Українська воєнна доктрина», «Воєнне значення і стратегічне положення Закарпаття», «Полковник Іван Богун», «Польське повстання 1863 р.», «Залізнична комунікація в СРСР», «Боротьба італійців за незалежність і соборність», «Партизанська війна», співавтор «Загального курсу військового вишколу». 1938 прибув до Закарпатської України, де діяв під псевд. полковник Гузар. Співзасн. Карпатської Січі, автор докладного плану організації ЗС Карпатської України. 12 берез. 1939 перебрав командування Карпат. Січчю. В ніч на 14 берез. 1939 вимагав від А.Волошина озброїти січовиків, вислати загін на угор. кордон і там дати бій гортівцям. На світанку 14 берез. керував боєм з чеськими жандармами в м. Хуст. 15 берез. офіційно отримав чин полковника. Нач. штабу і кер. оперативного від. Начальної команди Карпат. Січі. 16 берез. організував евакуацію Хуста. Сам із гол. силами відступив у напрямку гір з метою організувати там 2-гу лінію оборони. 18 берез. схоплений угор. військами й розстріляний у солотвинських копальнях.

499. Яка форма правління була визначена Конституційними актами Карпатської України?

Усенко І.Б. КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Akti_Karpatskoi_Ukraini

КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ – два ухвалених 15 берез. 1939 сеймом (соймом) Карпатської України конституційних закони – «Закон число 1» і «Закон число 2», що визначали окремі основи держ. ладу проголошеної на тер. Закарпаття (колиш. Підкарпаторуського краю Чехословаччини) незалежної держави. «Закон число 1» містив 8 статей, у них проголошувалися і визначалися, відповідно: 1) незалежність д-ви; 2) назва д-ви; 3) форма правління – республіка на чолі з президентом, обраним сеймом; 4) статус української мови як державної; 5) барви держ. прапору – синя (горішня) і жовта (долішня); 6) держ. герб – колиш. крайовий герб, доповнений двома новими елементами, а саме тризубом і хрестом – «медвідь у лівім червонім півполі і чотири сині та три жовті смуги у правому півполі і тризуб св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі» (ця стаття передбачала також ухвалення окремого закону про держ. герб); 7) держ. гімном – «Ще не вмерла Україна» (без вказівки на авторів слів і мелодії); 8) що закон набуває чинності з моменту його ухвалення.

«Закон число 2» передбачав надання уряду повноваження видавати за згодою президента тимчасові розпорядження з силою закону. Ці розпорядження не могли містити змін конституційних законів і мали бути внесені як законопроекти на найближче засідання сейму, інакше втрачали юрид. силу. Закон набував чинності з моменту його ухвалення.

Обидва закони лише окреслили гол. атрибути державності і не містили конституційних норм про правовий статус особи й громадянина, організацію центр. (крім вищих) і місц. органів влади, здійснення правосуддя тощо. У першому законі закріп-лювалася назва новопроголошеної д-ви «Карпатська Україна», а в другому – натомість вживалася назва «Карпато-Українська Республіка». Подальшого розвитку ці конституційні акти не набули у зв'язку з окупацією Закарпаття угор. військами.

500. Чому Чехословаччина надала Закарпаттю автономію у 1938 році?

Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів/О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2016. С. 367-368. – URL: https://academyssu.com.ua/sites/default/files/020063092.pdf

У 1938 р. міжнародні події дуже послабили становище чеського уряду. Внаслідок Мюнхенського пакту до нацистської Німеччини відійшла населена німцями частина Чехословаччини; з мовчазної згоди західних держав вона планувала подальше розчленування Чеської держави. При підтримці німців словаки дістали автономію в межах Чехословацької республіки. Спостерігаючи хитання празького уряду, провідники трьох закарпатських фракцій об'єдналися й також зажадали автономії. Чехам не лишалося іншого вибору, як погодитися. 2 жовтня 1938 р. Закарпаття отримало самоврядування.

501. У якій галузі державотворення уряд Карпатської України на чолі з Августином Волошиним досяг найбільших успіхів?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 81, 84–87. http://resource.history.org.ua/item/0002211

2 листопада 1938 р. відбувся Віденський арбітраж (перший). ЧСР змушена була віддати Угорщині південні райони автономних Словаччини та Підкарпатської Русі, де проживало переважно угорське населення. Закарпаття втратило понад 12% своєї території (1523 кв. км), на якій знаходилося 97 населених пунктів, найбільші міста краю – Ужгород, Мукачево, Берегово, і проживало близько 175 тис. осіб, серед них – понад 33 тис. українців. Це була важка втрата для автономного краю, особливо з господарського погляду.

Автономний уряд Волошина видав «Розпорядження правительства Підкарпатської Русі з дня 25 листопада 1938 року про запровадження на її території державної української (малоруської) мови», а наприкінці грудня розпустив земський (крайовий) уряд в Хусті і офіційно дозволив вживати поряд із назвою «Підкарпатська Русь» назву «Карпатська Україна». Після цього пріоритетним напрямом політики уряду А.Волошина стає правотворча діяльність. До таких нормативних актів належать розпорядження про передачу всієї влади кабінету міністрів Карпатської України до обрання сойму, про створення Вищого суду і Вищої державної прокуратури та ін. Створення жорсткої вертикальної структури виконавчої влади й обмеження громадян у їхніх конституційних правах свідчили, на думку багатьох дослідників, про ознаки авторитарного політичного режиму в Карпатській Україні.

Німеччина на той час була єдиною великою країною, яка обіцяла йому [уряду Карпатської України] своє покровительство. Саме за її підтримки кабінет Волошина сподівався зберегти територіальну цілісність краю в період загострення міжнародного становища в Центральній Європі, захистити його населення від угорської агресії.

20 січня 1939 р. уряд Карпатської України вирішив розв'язати і розпустити всі політичні партії. Прем'єр А. Волошин дав дозвіл на створення лише однієї політичної організації – Українського національного об'єднання (УНО), кістяк якого склали представники чотирьох пропрезидентських партій.

Вибори до сойму Карпатської України відбулися 12 лютого 1939 р. і стали чи не найважливішою віхою в процесі реалізації автономних прав краю. Їх результат, за свідченням очевидців, «був так надзвичайно успішний… що заскочив своєю несподіванкою не тільки ворогів, але і приятелів Карпатської України».

На жаль, порівняно з успішними наслідками політичної діяльності уряду А. Волошина значно скромнішими були результати його господарської праці. Вкрай бідні економічні ресурси й обмежені можливості автономного краю після приєднання найбільш розвинутої в економічному відношенні частини Закарпаття до Угорщини, постійний дефіцит бюджету Карпатської України, негативний вплив цілої низки зовнішніх чинників, пріоритетна увага до політичних питань, боротьби з «ворогами української нації» – все це завадило урядові серйозно зайнятися соціально-економічними та культурними проблемами краю.

502. Який чинник був вирішальний у спробі Карпатської Січі захистити Карпатську Україну у березні 1939 року?

Карпатська Січ Організація народної оборони (ОНОКС) / Б. З. Якимович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-9957

«КАРПАТСЬКА СІЧ» Організація народної оборони (ОНОКС) Засновано 9 листопада 1938 у м. Хуст (нині Закарпатської обл.) як напіввійськову організацію, згодом вона виконувала функції ЗС Карпатської України. Керівництво січовими відділами здійснювала головна команда, що перебувала в Хусті. Головний командант – Д. Климпуш, члени політичного штабу – І. Роман, І. Рогач, С. Росоха. Рішення установчих зборів затвердив 10 листопада 1938 міністр Карпатської України Ю. Ревай. Керівними органами були головна команда й рада. Команду очолював командант, який мав 2-х заст. і 2-х членів команди; рада складалася із команди і референтів (керівників секцій). Діяли референтури організації і зв'язку, пропаганди, преси та морального виховання, інструктор.-оборонного навчання. Жіночий відділ ОНОКС очолювали М. Тисовська і М. Химинець. За редакцією С. Росохи виходив часопис «Наступ». Членів організації поділяли на дійсних (прийняті командою в чл. організації), благодійних (надавали матеріал. або морал. підтримку), почесних (мали заслуги перед укр. народом), також були кандидати у члени. Вони мали право носити формений одяг, знаки та зброю. Низові організації ОНОКС поділяли на відділи, декілька з яких складали кущ. Звання команд. складу: старший січовик, десятник, сотник, атаман; посади: гуртковий, провідник, кошовий, чл. ради і командант. Команди ОНОКС організовано в Іршаві, Воловому, Великому Бичкові, Перечині, Рахові, Середньому, Тячеві та Хусті. Кількість дійс. чл. не перевищувала 2 тис. осіб. Окрім політ. штабу, який діяв легально, створ. військ. (таєм.) штаб. Спочатку його очолював полковник М. Аркас, згодом – полковник Г. Стефанів. М. Чирський керував «Летючою Естрадою» – пропагандист. відділом УНО і ОНОКС, О. Ольжич був координатором ідеол. і політ. роботи в Карпат. Україні, Я. Барановський відповідав за матеріал. допомогу насел. й уряду А. Волошина (через нього відбувалися зносини Закарпаття зі світ. укр. організаціями). До військ. штабу входили Р. Шухевич, З. Коссак, О. Карачевський, Г. Барабаш, Є. Врецьона, І. Кедюлич та ін. Обов'язки начштабу виконував полковник М. Колодзінський. До співпраці залучені також О. Сеник, М. Капустянський, В. Курманович, В. Петрів. 15 березня 1939 А. Волошин призначив військ. міністром С. Клочурака, який, у свою чергу, призначив головнокомандувачем С. Єфремова. Вже в ніч з 13 на 14 березня карпат. січовики вели бої з чеськими військовиками, наступ. дня – з регуляр. частинами угор. армії. Незважаючи на зусилля штабу ОНОКС, січовики виявилися непідготовленими до боїв, насамперед через відсутність зброї. 16 березня 1939 угор. армія захопила Хуст, 17 березня останні захисники Карпат. України припинили опір, хоча ще протягом місяця в горах продовжували діяти партизан. загони, які очолювали С. Росоха, Ф. Тацинець, М. Крупа, О. Ворохта. У боях ОНОКС втратила бл. 1 тис. вояків. Угор. влада повідомила, що під час березневої операції у Карпат. Україні угор. армія втратила 72 вояки вбитими, 163 – пораненими, 4 – зниклими безвісти.

Вегеш М.М. КЛИМПУШ Дмитро [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Klympush_D

КЛИМПУШ Дмитро (1897–1959) – політ. діяч Закарпатської України міжвоєн. періоду. Н. в с. Ясіня. Учасник Першої світової війни: воював на рос. та італ. фронтах (1917–18), активний учасник Гуцульської республіки (1918–19), брав участь у поході укр. армії до Мараморош-Сігету (нині м. Сігету-Мармацією; Румунія). 1920 вступив до Соціал-демократ. партії Чехословаччини, чл. т-ва «Просвіта» від часу виникнення (див. Просвіти), один із засн. спортивного т-ва «Січ» (1923). Обирався делегатом з'їзду львів. «Просвіти» (1929) і з'їзду укр. молоді в Мукачевому (1934). З іменем К. пов'язано утворення Орг-ції нар. оборони Карпатської Січі (див. Карпатська Січ), яку він очолив

на пропозицію А.Волошина. Завдяки йому напіввійськ. структура перетворилася на ЗС Карпатської України. Після окупації краю військами гортистської Угорщини переховувався в рідному селі. З приходом Червоної армії (див. Радянська армія) К. у груд. 1944 був заарештований, а в січ. 1945 відправлений на примусові роботи в робочі табори Сталінської обл. (нині Донец. обл.). 1947 вдруге засуджений на 8 років ув'язнення як колишній діяч Карпатської України. Звільнений 1955.

503. Яка держава активно співпрацювала з Угорщиною під час знищення Карпатської України?

Історія України. 10-11 класи. Матеріали до підручника для учнів загальноосвітніх шкіл / За загальною редакцією Андрія Козицького. Львів: Астролябія, 2013. С. 143-144.

Що стосується галичан, то частину захоплених січовиків угорські військові та жандарми передали польським прикордонникам, які одразу ж стратили полонених на Верецькому перевалі. Інших полонених галичан польські прикордонники та угорські солдати і жандарми вбили на Яблунецькому (Татарському) перевалі поблизу с. Ясіня.

504. Який із наведених факторів відіграв вирішальну роль у падінні Карпатської України в березні 1939 року?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 145 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Згідно рішення німецько-італійського арбітражу у Відні (2 листопада 1938 р.) уряд Карпатської України змушений був уступити Угорщині південну частину разом з Ужгородом, Мукачевим і Береговим й евакуюватися до нової столиці – Хуста. Невдача не зменшила рішучості українських лідерів будувати українську державу у межах обкроєної автономії. Уряд Волошина українізував освіту та пресу, розширив сітку кооперативів, організував роздачу продовольства і налагодив комунікації. Для захисту кордонів були створені власні збройні сили – т. зв. Карпатська Січ. На виборах 16 лютого 1939 до автономного сейму коаліція українських партій – Українське національне об'єднання – одержала 86,1% голосів виборців. Українська автономія у Закарпатті стала причиною неспокою одразу у декількох столицях. Прага і Варшава боялася українського ірредентизму, який посилався після проголошення Карпатської України. Ці побоювання не були безпідставними: те, що найменша і найпізніше пробуджена частина України буде, як здавалося в 1938 р., найближча до здобуття державності, викликало величезну хвилю національного піднесення серед західних українців.

Тисячі молодих галичан, членів і прихильників ОУН, оминаючи польські прикордонні пости, перебирилися гірськими стежками в Закарпаття і вступали в Карпатську Січ. Занепокоєння європейських держав викликала позірна підтримка Карпатської України фашистською Німеччиною. Англійський і французький уряди трактували проголошення Карпатської України як перший крок до створення васальної української держави під німецьким протекторатом. Це збільшувало напругу й у стосунках між Москвою і Берліном. У воїй промові на XVIII з'їзді ВКП(б) 10 березня 1939 р. Сталін присвятив проблемі Карпатської України окреме місце. Він висміяв ідею приєднання Радянської України з 30 млн. чол. до краю з населенням всього 700 тис. чол. як пропозицію "злиття слона з комарем".

Німецьке керівництво сприйняло виступ Сталіна як відмову Радянського Союзу від претензій на цю частину української території. Кількома днями пізніше Гітлер дав дозвіл Угорщині на окупацію Закарпаття. Радянське керівництво потрактувало ліквідацію Карпатської України як поступку з боку Німеччини. Цей обмін "любязностями" став першим сигналом до німецько-радянського зближення, що завершилося укладенням пакту Молотова-Ріббентропа і промостило шлях німецькій агресії на Схід.

14 березня 1939 р. угорське військо заатакувало Карпатську Україну. Ввечері цього ж дня уряд Волошина ще встиг проголосити державну незалежність краю. Незалежність тривала недовго: 16 березня угорське військо захопило Хуст. Карпатська Січ, слабо оснащена й погано озброєна, протягом

п'яти днів чинила опір регулярній армії. Навіть після поразки ще до середини квітня у Карпатах тривала партизанська війна.

Серед усіх частин Чехо-Словаччини Карпатська Україна єдина вчинила збройний опір загарбнику. Невідомо, чи фашистська Німеччина змогла б у найближчі роки добитися таких приголомшуючих успіхів, якщо б чудово вишколена і прекрасно оснащена чеська армія виявила хоча б частину того бойового духу, яким відзначилася Карпатська Січ навесні 1939 р.

505. Що стало найвагомішим результатом діяльності похідних груп ОУН у центрально- та східноукраїнських землях після відступу радянських військ у 1941 році?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 360.

Цілеспрямовані зусилля українських націоналістів здебільшого приносили плоди. їхній успіх пояснювався декількома причинами. Швидка евакуація радянської влади і прихід німецьких військ утворили на більшості українських територій ситуацію вакууму політичної еліти. ОУН двох відтінків швидко заповнила цей вакуум і, виступаючи як ініціативна меншість, досить легко могла зорганізувати пасивну більшість. По-друге, населення Центральної і Східної України зразка 1941 року в одному сильно відрізнялося від тих жителів, яких галичани застали у 1919-му—це було переважно освічене населення, продукт сталінської модернізації радянського суспільства. Члени похідних груп у своїх мемуарах описували своє здивування від тих глибоких знань із фізики, літератури тощо, котрі при ближчому знайомстві виявляли ззовні непоказні дівчина чи юнак у Східній Україні. Тому вони могли користатися з допомоги місцевих освічених українців, які не евакуювалися на Схід. Так, у 40-тисячному Житомирі нараховувалося трохи не 500 осіб національно свідомої інтелігенції. І, нарешті, у містах було багато робітників, котрі втекли з села під час колективізації й голоду—як вихідці з села, вони були сприйнятливі до національної пропаганди.

Українське національне життя на колишніх радянських землях у перші місяці німецької окупації само по собі проявило дивовижну здатність до регенерації...

Місцеве населення виявляло готовність співпрацювати з похідними групами ОУН у справі встановлення адміністрації, відкриття шкіл тощо,—вони ставилися до цих заходів як до перших кроків у досягненні національного самоврядування. Оскільки справжні наміри німців стосовно України залишалися невідомими, то позиція німецького військового командування сприймалася як знак толерантності Берліна до української справи.

Місцева українська адміністрація у тилу німецьких військ була встановлена протягом кількох тижнів. Її діяльність стала засобом національної мобілізації мас і мала значну довіру серед місцевого населення… Значних успіхів було досягнуто у галузі культурного відродження. По всій Україні швидко ремонтувалися й відкривалися школи. Вже восени 1941-го — взимку 1942 року вчителі проводили заняття з дітьми. Освіта набула виразних форм національної школи. Розпочалася робота над написанням нових підручників, причому особливий наголос ставився на забезпечення ними викладання мови, історії і культури…

За короткий час було засновано 115 українських газет. Деякі, такі як мельниківське «Українське слово» у Києві, стали дійсно масовими, сягаючи накладу 50 000 примірників.

506. Які наслідки для С.Бандери та Я.Стецька мало проголошення у Львові 30 червня 1941 року Української держави?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 406 – 407.

Бандерівці, як люди дії, а не слова, не обмежилися самим лише меморандумом. Одна з бандерівських похідних груп 30 червня 1941 року, на наступний день після відходу радянських частин, дісталася до Львова і проголосила утворення самостійної Української держави. Головою уряду

новопроголошеної держави став заступник Бандери Ярослав Стецько. Саме проголошення містило у собі елементи молодечого авантюризму (голові уряду Ярославу Стецьку та його заступнику Льву Ребету було тоді по 29 років)…

Дізнавшись про проголошення самостійної Української держави, Гітлер дав наказ затримати провідників. Стецько та члени його уряду, Лев Ребет і Роман Ільницький, були заарештовані й вивезені до Берліна для слідства. Там до них було приєднано Бандеру. Від них вимагали відкликати Акт 30 червня 1941 року. Однак ніхто з них не виявив слабкодухості, і після двох місяців слідства їх відправили до концентраційного табору Заксенгаузен, до спеціального відділу для політичних в'язнів. За наказом голови Крайової екзекутиви ОУН-б Івана Климіва (Легенди), вся мережа бандерівських організацій, уявлена зразу ж після 30 червня, на початку липня знову перейшла у підпілля.

507. Які наслідки мало приєднання західноукраїнських земель до УРСР у 1939-1945 роках?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.458. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

…наприкінці 30-х — на початку 40-х років було здійснено етнічне возз'єднання. Західноукраїнські землі формально увійшли до складу УРСР, на практиці відбулася інкорпорація цих територій, тобто їх «входження» до складу СРСР. Об'єднання вперше за багато століть у межах однієї держави більшості українських етнічних територій, незважаючи на неоднозначність і суперечливість політики сталінського режиму в західноукраїнських землях, було визначною подією, важливим кроком у розв'язанні українського питання.

508. Що спричинило поразки радянських військ у боях проти німецьких сил на території України в 1941-1942 роках?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.461. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

…некомпетентність воєнно-стратегічного керівництва, незавершеність процесу переозброєння, мобілізаційна неготовність армії, багато тактичних прорахунків та інші фактори стали основними причинами трагічних поразок та катастроф на початковому етапі війни) Незважаючи на те що Червона армія чинила героїчний опір, сковуючи значні сили противника, все ж поразки під Києвом, Харковом, у Криму та в інших бойових операціях призвели до загибелі та полону сотень тисяч солдатів та офіцерів; окупації України; звуження військово-промислового потенціалу СРСР; завоювання фашистами вигідного стратегічного плацдарму для подальшої експансії; переходу стратегічної ініціативи до рук Гітлера.

509. Як похідні групи ОУН влітку 1941 року вплинули на становище українських земель у перші місяці нацистської окупації?

Кот С. І. Похідні групи ОУН // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2011. — Т. 8 : Па — Прик. — С. 461—463.

ПОХІДНІ ГРУПИ ОУН – організовані групи націоналістичного активу й відомих діячів Західної України та укр. еміграції з багатьох країн Європи, спрямовані влітку–восени 1941 Організацією українських націоналістів у центр., сх. та пд. райони України з метою створення укр. органів влади, органів місц. самоврядування та організації нац. громад., культ. життя на територіях, окупованих нацистською Німеччиною під час німецько-рад. війни 1941–45. Похідні групи були сформовані як ОУН під проводом А.Мельника, так і ОУН (революційною; ОУН(р)) під кер-вом С.Бандери.

Уже в перші тижні війни референтура сх. і центр. укр. земель спрямувала на схід кількасот членів ОУН. Загалом протягом липня–грудня 1941 лише безпосередньо через Львів було відправлено понад 850 осіб. Разом з ін. учасниками похідних груп, рух яких окремо координувався через зв'язкових, у центр. та сх. укр. землі було направлено бл. 1,6 тис. активістів. Серед них були такі відомі члени

ОУН, як О.Ольжич, О.Сеник-Грибівський, М.Сціборський, М.Капустянський, О.Бойдуник, Я.Гайвас, Б.Коник, Я.Шумелда, К.Мельник, М.Михалевич, О.Лащенко, О.Штуль-Жданович, О.Теліга, М.Теліга, І.Рогач, І.Рошко-Ірлявський, О.Чемеринський, П.Олійник, У.Соколовський, П.Тимощук, В.Яхно, Р.Фодчук, В.Починок, М.Суховерський та ін. Окремою найбільш чисельною похідною групою ОУН став Буковинський курінь (керівник – П.Войновський), у складі якого, за різними оцінками, перебувало від 2,5 тис. до 3 тис. осіб. Учасниками похідних груп були також і не члени ОУН, зокрема письменник У.Самчук.

Рух похідних груп ОУН відбувався в 3-х осн. напрямках. Північний: Дубно–Шепетівка–Житомир–Київ–Полтава–Харків; центральний: Проскурів (нині м. Хмельницький) – Вінниця–Умань–Кіровоград–Дніпропетровськ–Донбас; південний: Вінниця–Балта–Одеса–Миколаїв, звідти – до Херсона і Криму. Проте на практиці чимало учасників центр. та пд. П.г. ОУН свій рух здійснювали через Київ, як і члени пн. групи. Гол. базою похідних груп на шляху до Києва став Житомир. Саме тут у серпні – на початку вересня 1941 сконцентрувалися провідні кадри ОУН, направлені на схід. За їхньою участю були сформовані органи місц. самоврядування – обласна і міська управи. Почала створюватися розгалужена мережа укр. орг-цій, у т. ч. «Просвіта», почав діяти театр, організовувалося укр. церк. життя. Протягом вересня 1941 в житомир. друкарні було видрукувано перші 17 чисел газ. «Українське слово». Однак у Житомирі планам ОУН було завдано першого тяжкого удару. 30 серпня 1941 члени Проводу укр. націоналістів М.Сціборський та О.Сеник-Грибівський трагічно загинули від пострілів у спину.

Метою Центр. кер-ва ОУН на сх. і центр. укр. землях було закріпитися в Києві, який мав стати центром усієї діяльності ОУН в умовах війни. Перші учасники похідних груп прибули в місто вже ввечері 19 вересня 1941. Загалом протягом вересня–листопада 1941 тут було зосереджено понад 1 тис. членів ОУН. Вони стали ініціаторами та учасниками створення київ. міської управи, намагалися розбудувати укр. громад. і культ. життя, організувати видання укр. преси. Учасники П.г. ОУН ініціювали започаткування 5 жовтня 1941 в Києві Укр. нац. ради – прообразу представницького органу парламентського типу. Під егідою міської управи та Укр. нац. ради було здійснено заходи з відродження роботи шкіл у Києві в 1-й пол. жовтня 1941 (діяли бл. 70-ти шкіл та 30-ти г-зій), поновлено роботу Київ. ун-ту (ректор – проф. К.Штепа), Київ. політех. ін-ту (ректор – проф. М.Величківський), ін-ту харчової пром-сті та мед. ін-ту. Було відновлено роботу УАН (президент – акад. В.Плотников, учений секретар – проф. В.Чудинов). Створено Спілку укр. письменників (голова – О.Теліга). Почали діяти Спілка укр. купців, Спілка інженерів і техніків, Всеукр. кооп. спілка (голова – О.Перевертун), с.-г. кооп. спілка «Сільський господар» та ін. професійні спілки. Було створено Укр. Червоний Хрест (голова – О.Левитський), Союз укр. жіноцтва (голова – О.Скорубська). Відновлено діяльність «Просвіти» як масової орг-ції. За їхнього сприяння проходило відродження Української автокефальної православної церкви на чолі з митрополитом Полікарпом, створення Укр. церк. ради та затвердження її статуту.

У відповідь на діяльність П.г. ОУН нацисти розпочали масові репресії проти їх членів та прихильників. Наприкінці листопада 1941 відбулися перші масові арешти членів ОУН під проводом А.Мельника на Житомирщині. У середині грудня 1941 були заарештовані бл. 40-ка співробітників Київ. міської управи та вся редакція «Українського слова» у повному складі. У січні 1942 арешти пройшли серед київ. молоді (бл. 60-ти осіб). У лютому 1942 внаслідок масових репресій було заарештовано понад 200 членів і прихильників ОУН, більшість з яких були страчені. Переслідування тривали до кінця окупації. Загалом лише в Києві протягом 1941–43 загинув 621 учасник підпілля ОУН. Серед них – О.Теліга, М.Теліга, І.Рогач, О.Чемеринський, Р.Біда, М.Кузьмик, З.Домазар, П.Олійник, І.Рошко-Ірлявський та ін. Жертвами арештів стали також члени похідних груп в ін. регіонах України. Зокрема, в м. Миколаїв були страчені Б.Сірецький, В.Баранецький, В.Антонюк, В.Малярчук та ін. Частина членів П.г. ОУН, які були розконспіровані, але уникнули арештів, перейшли в глибоке підпілля і зосередилися на західноукр. землях, частково взяли участь у партизан. боротьбі у складі бойових

груп ОУН та Української повстанської армії. Із 2-ї пол. 1942 і до осені 1943 Центр. кер-во ОУН на сх. і центр. укр. землях очолював З.Домазар (страчений гестапо у вересні 1943). В умовах нацистських репресій навесні 1942 на Чернігівщині була створена перша на Наддніпрянщині бойова партизан. група ОУН. 14–15 серпня 1942 в умовах підпілля в Києві відбувся Всеукр. з'їзд укр. самостійників, до участі в якому, крім членів ОУН, були залучені колишні учасники боротьби за незалежність України 1917–21, повстанського руху 1920-х рр., а також ін. прихильники відновлення укр. державності, що виявляли прихильність до ОУН. Загалом підпілля ОУН діяло на сх. і центр. укр. землях протягом усього періоду нім. окупації.

Уже у вересні 1941 гестапо почало масові арешти членів похідних груп ОУН(р). Зокрема, у жовтні в Миргороді були схоплені і страчені керівник та ін. 4 члени групи «Схід». Арешти пройшли також у Житомирі, Васильківі, Бердичеві, Вінниці, Полтаві, Херсоні та Миколаєві. У липні 1942 при спробі арешту в Києві був застрелений керівник групи «Північ» Д.Мирон. В умовах підпілля відбулася реорганізація похідних груп ОУН(р). Територія центр. і сх. укр. земель була поділена на 2 краї – Пн. край із центром у Києві та Пд. край із центром у Дніпропетровську. Пн. край охоплював Київ і Київ. область, а також Він., Кам'янець-Подільську, Житомир., Полтав., Сум., Харків. та Черніг. області. Пд. край включав Ворошиловградську, Дніпроп., Кіровогр., Запоріз., Миколаїв., Одес., Сталінську («Донбас») області, а також Крим і Кубань. Центр діяльності був перенесений на розбудову підпільної мережі та ведення активної пропаганди самостійницьких ідей серед населення. 1943 заг. кер-во діяльністю ОУН(р) на території райхскомісаріату Україна було покладене на В.Кука. Протягом 1941–43 спочатку на Київщині, а згодом – у Вінниці виходила друком підпільна газ. «За самостійну Україну» (із 1943 перенесена на Волинь), у Дніпропетровську видавалася нелегальна газ. «Вісті». Незважаючи на масові арешти і численні втрати, похідні групи ОУН(р) та організована ними підпільна мережа діяли до відступу нім. армії із Центр. та Сх. України.

510. Як пакт Молотова-Ріббентропа 1939 року вплинув на долю українських земель у перші роки Другої світової війни?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.452. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Вже в завершальній фазі переговорів з міністром закордонних справ Німеччини Ріббентропом ввечері 22 серпня 1939 р. радянське керівництво висунуло вимоги про визнання інтересів СРСР на Балтиці, у Південно-Східній Європі, а також про відмову Гітлера від планів типу «Великої України». І лише задоволення цих вимог відкрило шлях до укладення договору. 23 серпня 1939 р. Молотов і Ріббентроп підписали договір про ненапад між СРСР і Німеччиною терміном на 10 років. Крім цього, було підписано і таємний протокол, який містив положення, що стосувалися українських земель: «У разі територіально-політичного перевлаштування областей, які входять до Польської держави, межа сфер інтересів Німеччини і СРСР приблизно буде проходити по лінії рік Нареву, Вісли і Сяну». Тобто, відмова рейху від претензій щодо України набула форми розмежування «сфер інтересів».

Отже, ліквідацією Карпатської України Гітлер досягав трьох важливих для себе тактичних цілей: ще міцніше прив'язував до антикомінтернівського пакта Угорщину; забезпечував нейтралітет Польщі; певною мірою заспокоював СРСР, створюючи передумови для подальшого зближення.

Пакт Молотова—Ріббентропа і таємний протокол до нього, будучи актом свавільного поділу Європи на «сфери інтересів» між СРСР і фашистською Німеччиною, фактично розв'язував руки лідеру третього рейху для початку Другої світової війни. Водночас він став і своєрідною точкою відліку процесу «збирання» українських земель у межах однієї держави, що об'єктивно було явищем прогресивним. Інша річ, що для радянського керівництва збирання українських земель була не самоціллю, а лише частиною більш загальних планів убезпечення західних кордонів СРСР, засобом нейтралізації планів типу «Великої України», формою поширення свого впливу в західному напрямку.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 155 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

28 вересня 1939 р. був укладений німецько-радянський договір, який остаточно розмежовував зони німецької і радянської окупації колишньої Польщі. Кордон співпадав в основному з лінією Керзона. Це співпадіння мало важливе значення, оскільки воно як би надавало справедливого характеру радянській окупації. У результаті вересневої кампанії СРСР зайняв територію бл. 200 тис. км2, на якій проживало бл. 13 млн. чол. Новоприєднані території включали майже всю Західну Україну, що у 1919-1939 роках входили у склад польської держави, за винятком Холмщини, лівобережного Надсяння, Лемківщини і Підляшшя. Ці українські землі – т. зв. Закерзоння – ввійшли у склад Генерального губернаторства, створеного німцями з окупованої території колишньої Речі Посполитої.

511. Яку мету переслідували похідні групи ОУН(б) під час просування на територію Наддніпрянської України у 1941 р.?

Патриляк І. «Встань і борись! Слухай Вір…» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. С. 119-120.

Майже аналогічну тактику у просуванні на схід для створення української адміністрації та формування структур власної організації обрали й бандерівці. Для маршу на територію України ОУН(б) сформувала чотири похідні групи. Перша група («Північ») була організована в м. Холм і мала просуватися через Ковель — Луцьк — Рівне — Житомир на Київ; керував групою з 21 рою Д. Мирон. Друга група («Центр») була організована в м. Перемишль і мала йти через Львів — Тернопіль — Проскурів — Вінницю — Фастів — Київ — Полтаву на Харків. Передбачалося, що після виконання своїх основних завдань на території Великої України група надасть свої кадри для організації української адміністрації на Дону і Кубані. На чолі групи, що складалася з 18 роїв, стояв М. Лемик. Третя група («Південь») постала в м. Сянок на Лемківщині й мала йти через Дрогобич — Стрий — Проскурів — Вінницю — Дніпропетровськ на Донбас, Крим і Одесу. Згідно з інструкціями Головного проводу, саме на базі цієї похідної групи мав бути організований крайовий провід ОУН(б) для півдня і південного сходу України у Дніпропетровську. На чолі групи стояли З. Матла й Т. Семчишин, вона складалася з 14 роїв. Четверта похідна (друга південна) група ОУН(б) мала просуватися на територію України разом із батальйоном «Роланд» із території Румунії. До неї входили переважно українські студенти та емігранти із Чехії та Австрії. В інструкціях Проводу не вказувалося, які завдання поставлені перед групою, але велика кількість освічених людей і фактичне підпорядкування її одному з провідних діячів ОУН(б) Р. Ярому дає можливість припустити, що вона мала утворити державну адміністрацію в Одесі та інших великих містах Причорномор'я. ОУН(б) також сформувала одну спеціальну похідну групу на чолі із заступником керівника Головного проводу Я. Стецьком, яка мала завдання увійти разом із батальйоном «Нахтігаль» до першого найбільшого українського міста (Львова) і проголосити відновлення незалежності української держави, поставивши таким чином німецькі війська та окупаційну адміністрацію перед фактом існування української державності і змусивши Берлін уже на початку війни відверто визначитися в питанні підтримки або непідтримки українських самостійницьких прагнень. У випадку відмови німців підтримувати оголошену державність похідні групи повинні були переходити в підпілля і ставати основою антинімецького руху опору, поступово ведучи боротьбу за досягнення своєї основної мети — побудови самостійної української держави.

512. Яке ставлення до поневолених народів Європи та Азії декларувала Українська головна визвольна рада?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 163.

У затвердженій делегатами «Платформі» формулювалися ідейні та програмні принципи діяльності УГВР: 1) відбудова УССД на всіх землях українського народу засобами збройної протидії окупантам; 2) політична незалежність від іноземних впливів; 3) консолідація всіх українських аполітичних сил, які обстоювали суверенітет України, незалежно від ідейних і світоглядних орієнтирів та належності до певних груп і партій; 4) демократичні засади — пріоритет представницьких органів, свободи слова, світогляду й віросповідань, верховенство права, рівність громадян перед законом, забезпечення прав нацменшин, право на освіту і вільний вибір професії; 5) реалізація соціально-економічної програми, зорієнтованої на соціальну справедливість та подолання класової дискримінації, захист прав робітників і селян, націоналізація природних ресурсів, важкої індустрії та великого транспорту, розвиток кооперації і ринкової економіки; 6) спільна з поневоленими народами Європи й Азії боротьба за своє звільнення: 7) порозуміння і мирне співіснування з усіма сусідами України на засадах взаємного визнання права на власні держави в етнографічних межах кожного народу.

513. Що стало причиною заборони Української національної ради в Києві (мельниківців) нацистською окупаційною владою?

Пастушенко Т.В. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА В КИЄВІ (УНРада в Києві) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_nat_rada

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА В КИЄВІ (УНРада в Києві) — політично-громад. утворення. Заснована 5 жовтня 1941 з ініціативи учасників похідної групи ОУН(м; див. Похідні групи ОУН) та місц. громадськості самостійницької орієнтації за аналогією з Центр. нар. радою Карпатської України (1938) та Українською національною радою у Львові (1941—42). Гол. організатором УНРади був член Проводу укр. націоналістів О.Кандиба (див. О.Ольжич). Головою УНРади став проф. М.Величківський, 1-м секретарем президії УНРади — інж. А.Баранівський (після його загибелі — геолог І.Дубина), 2-м секретарем — член ПУН О.Бойдуник. Заступниками голови УНРади стали С.Сколибог, О.Корсунський та М.Капустянський. Шефом гол. канцелярії президії УНРади призначено Я.Жуковського. За структурою та політ. спрямованістю УНРада нагадувала Українську Центральну Раду часів Української Народної Республіки. Це символізувало тяглість державницької традиції. До її складу ввійшли члени різних політ. напрямів: від гетьманців до націоналістів, представники всіх укр. земель, окупованих гітлерівцями. Були утворені Київ., Черніг. і Полтав. обласні ради УНРади. Загалом є відомості про 130 делегатів. УНРада намагалася перехопити ініціативу організації та мати представників в адм. органах на місцях, видавала в Києві газ. «Українське слово» (ред. — І.Рогач). Членам УНРади вдалося встановити на деякий час вплив на київ. міську управу і відновити культурно-мистецьке життя міста. Робилися спроби відновити діяльність Академії наук та вишів. У Києві було створено Спілку укр. письменників (голова — О.Теліга).

Прагнення УНРади відігравати роль всеукр. центру окупаційні власті сприйняли як порушення наявних приписів і втручання в політику. 27 листопада 1941 нім. чиновники заборонили її діяльність і розпочали репресії її членів. У таких умовах ОУН(м) та М.Величківський перейшли у підпілля. На поч. 1942 поліцією безпеки та СД (Служба безпеки райхсфюрера СС; Sicherheitsdienst des Reichsfьhrers SS; SD) було заарештовано бл. 200 осіб, пов'язаних з Організацією українських націоналістів та діяльністю УНРади, у т. ч. О.Телігу, І.Рогача, які були страчені у Бабиному Яру.

29 квітня 1944 у Львові відбулося об'єднання 3-х осн. політ. центрів — Львівської та Київської УНРад і Центр. нар. ради Карпатської України. Була утворена єдина Всеукр. нац. рада (ВУНРада). Спроби ВУНРади та Української головної визвольної ради виробити спільну платформу діяльності не дали результатів, і ВУНРада припинила діяльність в еміграції 1946.

514. Яку державну модель проголошувала «Платформа» Української головної визвольної ради?

Патриляк І. «Встань і борись! Слухай Вір…» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. С. 378-379.

«Платформа УГВР» визначала основні ідеї, які окреслювали політичні та соціальні прагнення Визвольної ради. Документ проголошував: УГВР бореться за створення незалежної національно-демократичної держави з гарантованим народоправством, справедливим соціальним устроєм, забезпеченням свободи слова, совісті, зібрань, друку, рівністю громадян перед законом, гарантування прав національним меншинам. Були визначені головні завдання УГВР:

«1. Об'єднати й координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-большевицького і німецько-гітлерівського імперіалізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД).

2. Визначати ідейно-програмові напрямні визвольної боротьби українського народу.

3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державності і створення органів незалежної державної влади на Україні.

4. Репрезентувати як верховний всеукраїнський центр сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

5. Покликати до життя перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво».

Загалом документ нагадував подібні декларації багатьох антиколоніальних і національно-визвольних рухів різних народів світу. На Великому зборі було також затверджено уніфікований текст присяги бійців УПА, обрано голову президії УГВР («президента воюючої України») — уродженця Полтавщини, колишнього члена Центральної ради Кирила Осьмака. Членами президії УГВР стали: В. Мудрий, о. І. Гриньох, І. Вовчук. Головою Генерального секретаріату УГВР і секретарем військових справ УГВР затверджено Р. Шухевича, генеральним суддею УГВР — Я. Біленького, секретарем закордонних справ — М. Лебедя, внутрішніх справ — Р. Волошина, фінансово-господарських справ — В. Мороза, бюро інформації — Й. Позичанюка.

515. Що собою являла Українська головна визвольна рада?

Патриляк І. «Встань і борись! Слухай Вір…» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. С. 378.

Підготовчу роботу завершили до липня того ж року. Упродовж 11—15 липня поблизу с. Недільна на Самбірщині під охороною сил Повстанської армії було проведено Великий збір УГВР, на якому були присутні окремі представники інтелігенції з Центральної і Східної України та представники колишніх українських політичних партій, які діяли на території довоєнної Польщі. На зібранні головував Р. Волошин, секретарем був М. Дужий. Учасники затвердили програмні документи УГВР: «Тимчасовий устрій УГВР», «Платформу УГВР» та «Універсал УГВР». Першим документом визначалася структура організації, повноваження її керівних органів, компетенція Великого збору, президії і президента УГВР, виконавчого органу УГВР — Генерального секретаріату, Генерального суду та Генеральної колегії УГВР. Фактично УГВР перетворювалася на своєрідний «революційний парламент» (легітимність якого, до речі, була зовсім не меншою, ніж легітимність Центральної Ради в березні 1917 р., коли її утворили представники лише декількох українських партій). Цей репрезентант воюючої України обрав президію, президента, уряд (який, нав'язуючись до традиції українського державотворення 1917—1918 рр., назвали Генеральним секретаріатом), інші органи, що дублювати аналогічні структури виконавчої влади держави.

З моменту створення УГВР український визвольний рух набув нової якості — він змінив статус поневоленої України в роки Другої світової війни із об'єкта в суб'єкт східноєвропейської геополітики.

УГВР оголошувалася «найвищим і єдиним керівним органом українського народу на час його революційної боротьби, аж до створення уряду Української Самостійної Соборної Держави». Створення УГВР автоматично ставило під питання легітимність київського «уряду» УРСР, створило альтернативу маріонетковій владі Радянської України, ускладнило сталінському керівництву ведення переговорів із західними союзниками, змушувало Кремль сформувати при «уряді» УРСР фіктивні наркомати оборони і закордонних справ, щоб переконати Захід у «реальній суверенності» Радянської України.

516. Яким чином Українське Державне Правління (1941 р.) здійснювало керівництво, зважаючи на відсутність правової бази?

Патриляк І.К. УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ПРАВЛІННЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainske_derzhavne.

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ПРАВЛІННЯ — коаліційний уряд відновленої Актом Тридцятого червня 1941 незалежної укр. д-ви. Ідея негайного декларування самостійності та створення укр. держ. інституцій на території, звільненій від Червоної армії, викристалізувалася в середовищі Організації українських націоналістів (С.Бандери) ще в ході 2-го Великого збору в Кракові в квітні 1941. Для надання легітимності ініціативам провід ОУН до початку нападу гітлерівців на СРСР зібрав у Кракові Український національний комітет — багатопарт. координаційний орган, що представляв осн. напрями та течії укр. політ. еміграції в Європі, за винятком мельниківської ОУН. До складу Укр. нац. к-ту входило 113 осіб. 22 червня 1941 він провів свої урочисті збори, рішенням яких надав керівникові однієї з похідних груп ОУН(б) Я.Стецьку повноваження проголосити створення незалежної укр. д-ви.

Вранці 30 червня 1941 похідна група Я.Стецька разом із передовими частинами Вермахту й укр. батальйоном «Нахтігаль» увійшла до Львова. Користуючись відсутністю в місті нім. цивільної адміністрації та карально-репресивного апарату, ввечері вона провела в будинку Львівського товариства «Просвіта» Нац. збори. У роботі взяли участь понад 100 культ., реліг., громад. і політ. діячів укр. общини Львова, а також окремі представники східноукр. інтелігенції, привезеної до міста після вересня 1939.

На зборах затвердили і в урочистій обстановці виголосили Акт відновлення незалежності України. Після цього присутні (з ініціативи оунівців) оголосили про формування уряду — У.д.п. Головою У.д.п. планували обрати професора М.Панчишина, який відмовився, одночасно погодившись стати заст. керівника У.д.п. На пропозицію В.Кука Нац. збори затвердили на посаді голови У.д.п. Я.Стецька.

Передбачалося, що У.д.п. стане зародком майбутнього багатопарт. всеукр. уряду, який сформується в Києві після залучення до роботи провідних укр. культ. і громад. діячів із центр. і сх. областей України. Головою евентуального всеукр. уряду пропонували зробити президента АН УРСР, акад. О.О.Богомольця.

У.д.п. діяло як «революційний» керівний орган, його робота здійснювалася без належної правової бази. Голова У.д.п. своїми декретами призначав та звільняв міністрів, держ. секретарів, послів, керівників обласних і міських управ.

4 липня 1941 гітлерівські окупаційні власті, не підтримавши проголошене 30 червня відновлення незалежності України, заборонили діяльність У.д.п. і невдовзі заарештували керівника У.д.п. Я.Стецька. Але на всій території, зайнятій Вермахтом, продовжувалося створення укр. обласних, міських і районних управ. Місц. влада, яка діяла від імені У.д.п., була організована в 197-ми (із 200) районах Західної України та 26-ти районах Правобережної України. Функціонували міські й обласні управи у Львові, Станіславі (нині м. Івано-Франківськ), Дрогобичі, Тернополі, Луцьку, Рівному,

Житомирі, Кам'янці-Подільському. У місцевостях, де активно працювала орг. мережа бандерівців або діяли похідні групи ОУН(б), протягом липня 1941 проводилися місц. плебісцити серед укр. населення, спрямовані на підтримку Акта від 30 червня 1941 та У.д.п. Тисячі протоколів із міст і сіл Західної та Правобережної України надсилалися або передавалися до У.д.п. у Львові. Найбільш сх. містами, в яких проводилися урочисті збори громадян з нагоди відновлення незалежності та в яких українцями було створено місц. органи самоврядування, стали Фастів і Васильків на Київщині.

517. Яке політичне значення мала Колківська республіка?

Лобода М.К. КОЛКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=kolkivska_respublika

КОЛКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА — повстанська республіка, розташов. на території площею прибл. 2,5 тис. км2, яка у березні—квітні 1943 була звільнена загонами Організації українських націоналістів та Української повстанської армії від нім. окупаційної влади та червоних партизанів. К.р. (назва походить від м-ка Колки (нині с-ще міськ. типу Луцького р-ну Волин. обл.) в центрі цього утворення) розглядалася як частина Укр. Д-ви, відновленої актом ОУН від 30 червня 1941 (див. Акт Тридцятого червня 1941). Приблизні межі республіки: р. Горинь (прит. Прип'яті, бас. Дніпра) — залізниця Костопіль—Сарни (нині обидва міста Рівнен. обл.) — далі р. Стир (прит. Прип'яті, бас. Дніпра) — шосейна дорога Клевань—Рівне—Олександрія (нині село Рівнен. р-ну Рівнен. обл.). В різний час до складу К.р. входило від двох до чотирьох десятків населених пунктів (нині Волинської області та Рівненської області). На звільненій від гітлерівців та червоних партизанів території діяли: укр. адміністрація (виборні ради та управи різних рівнів — сільські, міські, повітові); поліційна станція; жандармерія; революц. суд (голова — Т.Регещук). У Колках зосереджувалися політ. і військ. проводи ОУН і УПА: штаб Д.Клячківського («Клим Савур»); штаб групи УПА «Турів», під командуванням М.Ковтунюка («Олег»), а з липня 1943 — Ю.Стельмащука («Рудий»); штаб командира Пн. групи УПА І.Литвинчука («Дубового»), згодом перенесений у найближчі села. На території К.р. дислокувалися різні підрозділи УПА. Доросле населення республіки проходило військ. вишкіл: суспільно-політ., старшинський, підстаршинський, розвідувальний тощо. Діяли школа артилеристів і мінерів, курси самооборонної кінної розвідки та політосвіти. Для охорони населення використовувалася самооборона: місц. населення, яке відповідало за дотримання громад. порядку.

На теренах К.р. скасовувалася колг. система, відроджувалося право приватної власності на землю. Всі госп-ва нім. і польс. колоністів переходили у власність укр. селян. Розподіл землі здійснювали громад. управи й земельні комісії, вибрані заг. зборами громадян. Допускалося наділення селян землею в кількості, яку зможе обробити одна сім'я, або збереження колективних форм господарювання — за бажанням населення. Було відкрито 6 кравецьких і швейних майстерень, пункти з переробки продуктів харчування та виготовлення товарів широкого вжитку: мила, паперу, воску, мед. спирту тощо. Працювали хлібопекарня, молочарня, млин, діяли дві їдальні. У вересні 1943 в кількох населених пунктах відновили роботу середні школи. Для надання мед. допомоги в селах відкривалися санітарні пункти, а також невеличкі лікарні (на 5—6 ліжок). У с. Куликовичі (нині село Луцького р-ну Волин. обл.) діяв польовий шпиталь. На поч. листопада 1943 за підтримки регулярних частин, артилерії, танків та авіації гітлерівцям вдалося розгромити повстанців. 4 листопада 1943 К.р. припинила існування.

518. Що було головною причиною створення Колківської республіки?

Лобода М.К. КОЛКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=kolkivska_respublika

КОЛКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА — повстанська республіка, розташов. на території площею прибл. 2,5 тис. км2, яка у березні—квітні 1943 була звільнена загонами Організації українських націоналістів та Української повстанської армії від нім. окупаційної влади та червоних партизанів. К.р. (назва походить від м-ка Колки (нині с-ще міськ. типу Луцького р-ну Волин. обл.) в центрі цього утворення) розглядалася як частина Укр. Д-ви, відновленої актом ОУН від 30 червня 1941 (див. Акт Тридцятого червня 1941). Приблизні межі республіки: р. Горинь (прит. Прип'яті, бас. Дніпра) — залізниця Костопіль—Сарни (нині обидва міста Рівнен. обл.) — далі р. Стир (прит. Прип'яті, бас. Дніпра) — шосейна дорога Клевань—Рівне—Олександрія (нині село Рівнен. р-ну Рівнен. обл.). В різний час до складу К.р. входило від двох до чотирьох десятків населених пунктів (нині Волинської області та Рівненської області). На звільненій від гітлерівців та червоних партизанів території діяли: укр. адміністрація (виборні ради та управи різних рівнів — сільські, міські, повітові); поліційна станція; жандармерія; революц. суд (голова — Т.Регещук). У Колках зосереджувалися політ. і військ. проводи ОУН і УПА: штаб Д.Клячківського («Клим Савур»); штаб групи УПА «Турів», під командуванням М.Ковтунюка («Олег»), а з липня 1943 — Ю.Стельмащука («Рудий»); штаб командира Пн. групи УПА І.Литвинчука («Дубового»), згодом перенесений у найближчі села. На території К.р. дислокувалися різні підрозділи УПА. Доросле населення республіки проходило військ. вишкіл: суспільно-політ., старшинський, підстаршинський, розвідувальний тощо. Діяли школа артилеристів і мінерів, курси самооборонної кінної розвідки та політосвіти. Для охорони населення використовувалася самооборона: місц. населення, яке відповідало за дотримання громад. порядку.

На теренах К.р. скасовувалася колг. система, відроджувалося право приватної власності на землю. Всі госп-ва нім. і польс. колоністів переходили у власність укр. селян. Розподіл землі здійснювали громад. управи й земельні комісії, вибрані заг. зборами громадян. Допускалося наділення селян землею в кількості, яку зможе обробити одна сім'я, або збереження колективних форм господарювання — за бажанням населення. Було відкрито 6 кравецьких і швейних майстерень, пункти з переробки продуктів харчування та виготовлення товарів широкого вжитку: мила, паперу, воску, мед. спирту тощо. Працювали хлібопекарня, молочарня, млин, діяли дві їдальні. У вересні 1943 в кількох населених пунктах відновили роботу середні школи. Для надання мед. допомоги в селах відкривалися санітарні пункти, а також невеличкі лікарні (на 5—6 ліжок). У с. Куликовичі (нині село Луцького р-ну Волин. обл.) діяв польовий шпиталь. На поч. листопада 1943 за підтримки регулярних частин, артилерії, танків та авіації гітлерівцям вдалося розгромити повстанців. 4 листопада 1943 К.р. припинила існування.

519. Який наслідок мало проголошення Акту 30 червня 1941 р. для подальшої діяльності ОУН(б)?

Коваль В.С. АКТ 30 ЧЕРВНЯ 1941 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Akt_30_chervnia_1941

АКТ ТРИДЦЯТОГО ЧЕРВНЯ 1941 – декларація про відновлення Укр. д-ви, проголошена Організацією українських націоналістів під проводом С.Бандери у Львові всупереч волі німців, котрі в ході бойових дій на той час окупували майже всю Зх. Україну, але ще не встигли організувати в ній свою владу. Пункт 1-й А. т. ч. проголосив відновлення Укр. д-ви і закликав укр. народ боротися за її суверенну владу на всіх нац. землях. У пункті 2-му йшлося про створення на зх.-укр. землях укр. влади, підпорядкованої майбутньому нац. урядові в Києві. Пункт 3-й містив запевнення, що самостійна Укр. д-ва буде тісно співпрацювати з Німеччиною. Далі було оголошено список чл. держ. правління (уряду) на чолі з Я.Стецьком (див. Українське державне правління). У наступні дні по всій Зх. Україні активісти ОУН організували мітинги на підтримку А. т. ч., створювали органи укр. місц. влади.

А. т. ч. застав окупантів зненацька. Через кілька днів, після консультацій з Берліном, нацистська служба безпеки (СД) заарештувала Я.Стецька та його колег. Бандеру гітлерівці тримали під домашнім арештом у м. Краків (Польща), вимагаючи відкликання акта. Бандера відхилив вимогу, і разом із Стецьком його відправили до Берліна. Обидва опинилися у концтаборі Заксенгаузен (за 30 км від Берліна). ОУН(б) пішла в підпілля і почала підготовку збройного повстання проти окупантів.

520. Яка мета Акта 30 червня 1941 р., проголошеного у Львові Ярославом Стецьком?

Коваль В.С. АКТ 30 ЧЕРВНЯ 1941 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Akt_30_chervnia_1941

АКТ ТРИДЦЯТОГО ЧЕРВНЯ 1941 – декларація про відновлення Укр. д-ви, проголошена Організацією українських націоналістів під проводом С.Бандери у Львові всупереч волі німців, котрі в ході бойових дій на той час окупували майже всю Зх. Україну, але ще не встигли організувати в ній свою владу. Пункт 1-й А. т. ч. проголосив відновлення Укр. д-ви і закликав укр. народ боротися за її суверенну владу на всіх нац. землях. У пункті 2-му йшлося про створення на зх.-укр. землях укр. влади, підпорядкованої майбутньому нац. урядові в Києві. Пункт 3-й містив запевнення, що самостійна Укр. д-ва буде тісно співпрацювати з Німеччиною. Далі було оголошено список чл. держ. правління (уряду) на чолі з Я.Стецьком (див. Українське державне правління). У наступні дні по всій Зх. Україні активісти ОУН організували мітинги на підтримку А. т. ч., створювали органи укр. місц. влади. А. т. ч. застав окупантів зненацька. Через кілька днів, після консультацій з Берліном, нацистська служба безпеки (СД) заарештувала Я.Стецька та його колег. Бандеру гітлерівці тримали під домашнім арештом у м. Краків (Польща), вимагаючи відкликання акта. Бандера відхилив вимогу, і разом із Стецьком його відправили до Берліна. Обидва опинилися у концтаборі Заксенгаузен (за 30 км від Берліна). ОУН(б) пішла в підпілля і почала підготовку збройного повстання проти окупантів.

521. Яка основна причина провалу спроби Організації українських націоналістів відновити незалежну Українську державу в 1941 р.?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 474-475. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

З початком бойових дій Німеччини проти СРСР ОУН-Б перейшла до рішучих акцій. 30 червня 1941 р. у щойно захопленому німцями Львові, спираючись на «Нахтігаль» та збройні групи бойовиків, бандерівці провели в будинку «Просвіти» Українські національні збори, які ухвалили Акт про відновлення Української Держави. Було обрано Українське державне правління на чолі із соратником Бандери – Я. Стецьком. Йдучи на такий ризикований крок, керівництво ОУН-Б, очевидно, розраховувало, по-перше, на те, що німці на початку вторгнення не стануть конфронтувати з українцями, які до того ж проголосили себе союзниками рейху…Реакція Берліна на відновлення української державності була швидкою і різкою. Вустами заступника держсекретаря Кундта лідерам ОУН-Б було заявлено: «Фюрер— єдиний, хто керує боротьбою... Ми не союзники, ми завойовники російсько-радянських територій». Невдовзі С. Бандеру, Я. Стецька та інших лідерів ОУН-Б було заарештовано і відправлено до Берліна. Крім цього, гітлерівцями було заарештовано 300 членів ОУН, із яких незабаром 15 було розстріляно. Після відмови відкликати Акт про відновлення Української держави, С. Бандера півтора року провів у берлінській в'язниці, а потім аж до вересня 1944 р. перебував у концтаборах Заксенгаузен та Оранієнбург.

522. Яку мету переслідували діячі ОУН(б), ініціювавши створення в липні 1944 р. Української головної визвольної ради?

Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2002. С. 480. https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Під час війни [Другої світової], намагаючись максимально зібрати і сконцентрувати реальні українські сили, ОУН-Б продовжує еволюціонувати в демократичному напрямі. Саме з ініціативи ОУН-Б неподалік від Самбора в Галичині 11 липня 1944 року було скликано збори, у яких взяли участь 20 представників різних довоєнних партій Західної України (окрім ОУН-М) та східних українців. Тут і було створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), яку … історики називають «тимчасовим українським парламентом».

523. Яке завдання керівники ОУН(б) поставили перед Українською Повстанською Армією (УПА) влітку 1943р.?

Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2002. С. 479. https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Зростання лав УПА, поповнення загонів людьми різних національностей та політичних поглядів зумовлювали необхідність суттєвого перегляду ідеології та політики ОУН-Б. Тому в серпні 1943 р. був скликаний ІІІ Надзвичайний великий збір ОУН-Б. Він не тільки проголосив курс на боротьбу проти «московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову Української самостійної соборної держави», а й виробив соціально-економічну та політичну платформу організації.

524. Як німецька влада відреагувала на проголошення 30 червня 1941р. у Львові діячами ОУН(б) Акта відновлення української держави?

Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2002. С. 474–475. https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

З початком бойових дій Німеччини проти СРСР ОУН-Б перейшла до рішучих акцій. 30 червня 1941 року у щойно захопленому німцями Львові, спираючись на «Нахтігаль» та збройні групи бойовиків, бандерівці провели в будинку «Просвіти» Українські національні збори, які ухвалили Акт про відновлення Української держави. Було обрано Українське державне правління на чолі із соратником Бандери – Я. Стецьком. Реакція Берліна на відновлення української державності була швидкою і різкою. Невдовзі С. Бандеру, Я. Стецька та інших лідерів ОУН-Б було заарештовано і відправлено до Берліна. Крім цього, гітлерівцями було заарештовано 300 членів ОУН, із яких незабаром 15 було розстріляно. Після відмови відкликати Акт про відновлення Української держави, С. Бандера півтора року провів у берлінській в'язниці, а потім аж до вересня 1944 р. перебував у концтаборах Заксенгаузен та Оранієнбург.

525. У чому досвід нацистської окупації 1941—1944 років переконав більшість мешканців України?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 419.

Трагічний досвід німецької окупації дозволив українцям та іншим народам, що проживали на території України, дійти висновку про абсолютну ворожість і антигуманний характер фашизму. Вони могли переконатися, що за рівнем своєї жорстокості гітлерівський режим значно перевищував радянську систему. Тому якщо на початку війни певна частина населення вітала гітлерівців як визволителів від більшовицького ярма, то після декількох місяців окупації багато хто бажав повернення радянської влади, яка за даних умов була б меншим злом для України.

526. Які наслідки для сталінської колгоспної системи в Україні мала нацистська окупація?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 416 – 417.

Схожість фашистського і більшовицького режиму в Україні проявилася в тому, що перший перейняв багато готових елементів другого. Так, з міркувань практичної доцільності німці зберегли в

окремих районах колишню радянську міліцію як елемент місцевого управління. Та найбільш вражаючим було збереження колгоспної системи разом із трудоднями й адміністративним апаратом. Німці визнали радянські колгоспи й радгоспи найефективнішим способом викачування з місцевого населення хліба і продовольства. Зміни стосувалися лише незначних деталей, як-от перейменування (громадські господарства—замість колективні чи радянські господарства). Замість голів колгоспів призначалися Landwirtschaftsfuhrer (Lafuhrer), які трактували громадські господарства як свої власні і ставилися до місцевого селянства як поміщики до кріпаків. Німецька аграрна політика в Україні продемонструвала одну з характерних рис фашистського режиму. Дійсно, ще у лютому 1942-го окупаційна влада проголосила новий аграрний порядок, згідно з яким колгоспи і радгоспи розглядалися лише як перехідна форма господарювання, а кінцевою метою мала стати приватизація землі. Очевидно, з погляду економічного прагматизму, створення приватних селянських господарств могло задовільно розв'язати проблему постачання німецької армії продуктами харчування. Однак цей план не був зреалізований: до кінця окупації в Україні було приватизовано лише 10% землі. Ерік Кох особисто подбав про блокування аграрної реформи в Україні. Головним виробником залишалися колгоспи. У результаті експорт зерна з України був дуже малим відносно потреб Німеччини, і вся фашистська аграрна політика зазнала повного краху. Зрозуміти цей парадокс можна лише тоді, коли взяти до уваги, що нацистська, як і комуністична, система надавала пріоритет ідеології над прагматичними міркуваннями. Подібно як гітлерівці воліли винищувати масово євреїв замість того, щоб використовувати їх як висококваліфіковану і дешеву робочу силу для промисловості, так само українські селяни мали стати жертвами расової політики, згідно з якою земля а Сході мала у майбутньому належати виключно німецьким колоністам.

527. Якою була довгострокова мета окупаційної політики нацистів в Україні?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 413.

Політика окупаційної влади мала відверто расовий характер. Панівною нацією (Herrenvolk) мали бути німці. Гітлер планував переселення в Укра-їну у найближчі двадцять років 20 млн німців. Це було частиною його стратегічного плану завоювання для арійської раси «життєвого простору» на Сході. Єдину привілейовану групу серед місцевого населення становили ті, хто мав частково німецьке походження (Volksdeutsche). Українці, як й інші слов'яни, трактувалися як недолюди (Untermenschen); їхнє історичне призначення полягало в тому, щоб слугувати вищій арійській расі. Ставлення до них із точки зору нацистів було не моральним, а чисто технічним питанням: як найкраще використати місцевий людський потенціал для побудови тисячолітнього Рейху. Воно мало розв'язуватися трояко: одна частина місцевого населення підлягала винищенню, інша— зведенню до статусу рабів, решта— виселенню на схід, до Азії.

Фашистську владу лякала «біологічна сила» українців, яка нібито становила постійну загрозу для Німеччини. Герінґ стверджував, що найкраще було б убити всіх чоловіків в Україні старших за п'ятнадцять років. У спеціальній директиві «Щодо проведення умиротворення на Україні» від 28 червня 1942 року командувача групи армій «Південь» говорилося: «У разі виникнення сумнівів щодо правильності вибору заходів, що їх необхідно вжити, треба виходити з того, що найжорстокіші заходи і є водно-час найбільш правильними». Найгіршим було становище євреїв і циган, яких чекало поголовне зни-щення.

528. Яку роль відіграли остарбайтери з України під час Другої світової війни в економіці нацистської Німеччини?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 167. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Серед інших заходів окупаційної влади окремої згадки заслуговує примусова мобілізація робочої сили з України. На початку окупації багато українців добровільно виїжджало до Німеччини на роботу, намагаючись уникнути голоду або навчитися нової професії. Там вони потрапляли у нелюдські умови праці, і через один-два місяці відомості про умови життя добровольців досягли України. Тому вже літом 1941 р. німці мали серйозні проблеми з відправкою нових загонів "остарбайтерів" (робітників зі Сходу). Розв'язкою ситуації стала примусова мобілізація молоді віком між 18-а і 20-ма роками та депортація людей, схоплених під час облав.

Умови життя "остарбайтерів" – окрім тих, яких вивезено з Галичини – були нестерпними. Мінімальна норма харчування у поєднанні з фізичним виснаженням від непомірної праці приводили до поширення хвороб і високого рівня смертності. До фізичних мук додавалася ще й постійна образа їхньої людської та національної гідності. Система примусової мобілізації на роботу в Німеччині була настільки непопулярною серед українського населення, що воно прирівнювало її до заслання у Сибір за роки радянської влади.

529. Під чиїм управлінням перебували українські землі, окуповані нацистською Німеччиною та її союзниками?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 163. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Згідно намірів Гітлера Україна була розчленована на декілька адміністративних територій. Галичина як колишня австрійська територія була включена у склад ґенерал-губернаторства. До Румунії, союзника Німеччини, відійшли Буковина і Бессарабія та частина земель між Дністром і Бугом (т.зв. Трансністрія у складі колишньої Одеської, південних районів Вінницької та західних Миколаївської областей). Закарпаття ще з весни 1939 р. належало іншому німецькому союзникові – Угорщині. З решти українських земель наприкінці серпня 1941 р. був утворений Райхкомісаріат "Україна". До складу Райхскомісаріату були включені також південні частини двох білоруських областей, Берестейської і Пинської, заселені українцями.

530. У чому полягала одна з ключових спільних рис усіх окупаційних зон в Україні під час Другої світової війни?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 331.

Незважаючи на істотні відмінності у структурі, компетенції, методах комплектування, формах функціонування владних структур у різних адміністративно-територіальних утвореннях, що існували на території України, вони орієнтувалися на тотальний контроль за всіма сферами життєдіяльності суспільства, економічний, соціокультурний визиск місцевого населення, пограбування природних ресурсів, примусове працевикористання, репресії і терор. «Новий порядок», попри співпрацю з окупантами частини українського соціуму, так і не став своїм.

531. Який статус мала територія Трансністрії під владою Румунії у 1941-1944 роках?

Михайлуца М.І., Нікульча І.Я. ТРАНСНІСТРІЯ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Transnistriia

ТРАНСНІСТРІЯ (румун. — Transnistria; «Задністров'я») — укр. землі поміж Дністром і Пд. Бугом, які впродовж 1941—44 були окуповані й адміністровані союзницею нацистської Німеччини Румунією. До складу губернаторства Т. було включено пд.-зх. укр. землі, а саме — пд. райони Вінницької області, зх. райони Миколаївської області та всю Одеську область у тодішніх її адм. кордонах, а також лівобережні райони Молдав. РСР. Зх. кордони губернаторства проходили по умовній лінії Могилів-Подільський—Бар—Жмеринка. Кордони вздовж Дністра і Пд. Бугу визначалися демаркаційними лініями із «власне Румунією» і відповідно з нім. зоною (на пд. — по узбережжю

Чорного моря між устями річок Дністер і Пд. Буг; на зх. — по р. Дністер від устя до впадіння в Дністер лівої прит. Лядова; на сх. — по р. Пд. Буг від устя до впадіння в Пд. Буг правої прит. Ров; на пн. — по річках Лядова і Ров до їхніх витоків у Барському р-ні Він. обл.). Адм. центром був спочатку Тирасполь, а з 17 жовтня 1941 — Одеса.

Формально до складу Румунії Т. не входила, на відміну від Бессарабії та Буковини. За угодою від 30 серпня 1941, підписаною в Тигіні (Бендери) представниками нім. і румун. командування, Румунія одержала мандат на проведення тимчасової «адміністрації та економічної експлуатації». Задля керва і координації діяльності окупаційної адміністрації і влади при уряді Румунії було створено «Воєнно-цивільний кабінет для адміністрації Бессарабії, Буковини і Трансністрії».

Румунський уряд, очолюваний Й.Антонеску, впровадив цивільне адм. управління. Очолював Департамент цивільного губернатора Трансністрії губернатор. Згідно з декретом № 1 від 19 серпня 1941 в підпорядкуванні губернатора перебував адм. апарат, який складався з ген. директора та 5-ти директорів, які очолювали фінансову, транспортну, пром., с.-г. і санітарну дирекції. Наприкінці 1941 кількість дирекцій збільшилася до 22-х. Губернатору підпорядковувалися жандармерія і поліція. Т. була поділена на 13 повітів: Могилівський, Жугастру (з центром в Ямполі), Тульчинський, Рибницький, Дубоссарський, Тираспольський, Балтський, Голтський, Ананьївський, Березівський, Одеський, Овідіопольський, Очаковський. Повітами управляли повітові префектури на чолі із префектами. 13 повітів поділялися на 64 р-ни, які очолювалися районними претурами на чолі із преторами. Райони, у свою чергу, поділялися на комуни, які складалися із сіл чи кількох невеликих присілків. Комуною управляла сільс. управа — примарія, якою керував примар. Рад. колгоспно-радгоспна система була збережена.

У містах були адм. органи — примарії. Одеса і Тирасполь були виділені в окремі муніципалітети, а примарії цих муніципалітетів підкорялися безпосередньо губернатору. Система дирекцій у містах була аналогічною губернаторському адм. апарату. Гол. жандармський інспекторат, поліцейські органи (карний відділ і таємна поліція (сігуранца)) підпорядковувалися губернаторові.

Від січня 1944, із наближенням фронту, цивільне губернаторство було ліквідовано разом із терміном «Трансністрія». Влада на території між Пд. Бугом і Дністром зосереджувалася в руках румун. військ. командування. Адм. апарат скорочено, а дирекції губернаторства і муніципалітети ліквідовано. Повіти реформовано в дистрикти.

21 березня 1944 керівництво Третього райху запропонувало румун. адміністрації і румун. окупаційним військам покинути зайняту територію, гітлерівське окупаційне командування перебрало владу.

532. Чому райхсміністр А. Розенберг на окупованих Німеччиною територіях України вважав за потрібне залучати українців до адміністративної роботи?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 293-294.

А.Розенберг найтонше серед інших керівників Третього райху відчував усі нюанси ситуації і проблеми, з якими німці стикнуться на Сході. Далеко йдучи в деклараціях та обіцянках, він, однак, ніколи не вказував конкретні дати тих чи інших політичних акцій, що мали доленосне значення. 20 червня 1941 р. у промові перед вузьким колом нацистських лідерів з приводу «українського питання» він пояснював: «Російське панування всюди царює сьогодні в Україні. Звідси постає перед Німеччиною завдання – забезпечити свободу українському народові. Це завдання має розглядатися як програмова вимога. В яких формах і в якому обсязі буде відтворена українська держава, – про це говорити сьогодні немає сенсу». Промовець пропонував підіграти українським національним домаганням, керуючись суто прагматичними мотивами: він чудово розумів, що німці не зможуть обсадити всі державні служби й інституції власними кадрами, тому без місцевих фахівців та професійної бюрократії їм не обійтися. «Є різниця, – отримаємо ми через кілька років сорок мільйонів осіб, які

будуть з нами добровільно співпрацювати, чи будемо змушені ставити за кожним селянином солдата»9. Детально плануючи свої дії в майбутній війні, правляча верхівка виробила інструкції стосовно різних категорій населення Радянського Союзу. Так, у рапорті про політичних та військових діячів, які потраплятимуть у полон, наголошувалося: «1. Представників влади й політичних керівників (комісарів) необхідно знищити». Зважаючи на те, що терміни «представники влади» «чи належні до державного апарату» могли трактуватися дуже широко, фактично йшлося про радянську, партійну, профспілкову бюрократію, яка за певних умов могла бути ліквідована фізично на всіх рівнях. Можна припустити, що тоді в Берліні погано уявляли можливі наслідки такої суцільної «чистки» державних служб, адже, як виявилося пізніше, замінити їх німецькими управлінцями було неможливо. Слід мати на увазі, що й надалі розбіжності в поглядах на технології освоєння «життєвого простору» та ролі в цьому процесі місцевого населення залишалися у нацистських лідерів досить суттєвими. Оскільки у «зваженого» курсу А.Розенберга були такі опоненти, як Е.Кох, Г.Гіммлер і, зрештою, сам А.Гітлер, це й вирішувало справу на користь жорсткої лінії. 16 липня 1941 р. у ставці фюрера відбулося засідання, відкриваючи яке, Гітлер виклав своє бачення ситуації. Райхсканцлер вважав головним завданням «цей величезний пиріг зручно розкласти для того, щоб могти: по-перше, ним оволодіти, по-друге, ним керувати, по-третє, його експлуатувати». Райхсляйтер А.Розенберг обстоював думку про диференційоване ставлення до корінних мешканців кожного райхскомісаріату. «В Україні, – наголошував він, – нам треба буде дозволити певне культурне піклування, ми повинні б підняти історичну свідомість українців, відкрити у Києві університет і т.п.». Виступивши проти таких кроків, райхсмаршал Г.Герінг висловив переконання, що Берлін має думати спочатку про те, «щоб забезпечити німців продовольством, а до всього іншого справа дійде набагато пізніше».

533. Як нацисти карали тих, хто рятував євреїв у часи Голокосту на території німецьких окупаційних зон України?

Тяглий М.І. ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Pravednyky_svitu

За добу нацизму було знищено бл. 6 млн євреїв. Понад 1,4 млн загиблих припадає на Україну. Рятування євреїв відбувалось різними методами: 1) переховуванням від нацистів та колаборантів; 2) наданням фальшивих (чи справжніх чужих) документів або видачею посвідчень зі зміненими іменами представниками Церкви; 3) організацією втечі з гетто або таборів; 4) переправленням євреїв до партизан. загонів та в безпечні місця. За попередніми даними, на теренах України представниками різних національностей було врятовано понад 17 тис. євреїв. На відміну від західноєвроп. теренів окупаційний режим у Сх. Європі та СРСР був значно жорстокішим у покаранні тих, хто був звинувачений у наданні допомоги євреям. За переховування єврея окупанти загрожували розстрілом не лише рятівникові, але подекуди й усій його родині.

534. Якою була пріоритетна мета державного апарату, створеного гітлерівцями в райхскомісаріаті «Україна»?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 315.

Та визначальною родовою ознакою всіх елементів державного апарату, створеного гітлерівцями в рейхскомісаріаті Україні, слід вважати його запрограмованість на досягнення економічного зиску, нещадної експлуатації трудових і природних ресурсів, тотальний контроль за настроями та поведінкою населення і жорстоке придушення будь-яких форм і виявів опозиційності і спротиву.

535. Який статус мав Український центральний комітет у системі нацистського окупаційного режиму?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 300.

Принципово виключивши будь-який політичний компонент із суспільного життя Східної Галичини, німці санкціонували існування єдиної громадської інституції у краї – Українського центрального комітету. Розгалужена мережа його низових клітин налічувала 26 окружний, 41 повітовий, 109 волосних комітетів та 965 мужів довір'я. Однак ця самоврядна структура, хоча й опікувалася деякими соціально-економічними, культурно-освітніми питаннями, все ж не мала статусу державної. Всі, хто виконував у ній певні керівні функції, одержували утримання чи матеріальну підтримку з бюджету УЦК, що формувався переважно з добровільних пожертв краян. Аби розвіяти будь-які ілюзії щодо ставлення нацистів до «українського питання», уряд Генерального губернаторства підготував для міністерства закордонних справ спеціальну записку, в якій, зокрема, наголошувалося: «за сучасною» концепцією для українства Східної Галичини взагалі не існує жодних перспектив на участь у власному українському державному існуванні в будь-якій формі».

536. Яку роль відігравали окуповані українські землі в економічній стратегії Німеччини під час Другої світової війни?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 465-466. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Рейхскомісаріат «Україна» - адміністративно-територіальна одиниця, створена нацистською Німеччиною на окупованій території УРСР у 1941–1944 роках. Рейхскомісаріат «Україна» очолив Еріх Кох, якого в третьому рейху називали «другим Сталіном». Для управління було створено величезний адміністративний апарат. Центром рейхскомісаріату стало м. Рівне. Фашистський окупаційний режим в Україні мав виконати три основні завдання: забезпечити продовольством, матеріальними і людськими ресурсами потреби фашистської воєнної машини; вивільнити від українського населення шляхом фізичного знищення, депортацій та вивезення на роботу до Німеччини «лебенсраум» (життєвий простір) для арійської раси; сприяти колонізації значної частини окупованих земель, заселенню цілих районів німецькими переселенцями (останнє завдання планувалося здійснити протягом 30-ти повоєнних років, але фашисти почали його реалізовувати вже під час війни)

537. Яка етнічна громада в Україні стала жертвою масового знищення з боку нацистського окупаційного режиму під час Другої світової війни?

Подольський А.Ю. Голокост [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Golokost , http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Golokost

ГОЛОКОСТ (з англ. holocaust – винищення, всеспалення) – термін, яким світова історіографія називає геноцид євреїв, здійснюваний нацистами в роки Другої світової війни. Голокост був втіленням гітлерівської політики «остаточного розв'язання єврейського питання». За період гітлерівської окупації в Україні загинуло 1 млн 600 тис. євреїв.

Тяглий М.І. Караїми [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Karaimy , http://resource.history.org.ua/cgi-

bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Karaimy

Після нападу на СРСР питання про караїмів знову обговорювалося в німецьких відомствах. Причиною цього став направлений до Головного управління імперської безпеки (РСХА) запит командира айнзацгрупи «Д» поліції безпеки СД, яка вела приготування до знищення кримської єврейської громади, про те, яку політику треба здійснювати стосовно караїмів Криму. Берлін надіслав роз'яснення, що караїмів не слід знищувати. Питання про караїмів окупованої частини СРСР обговорювалося і пізніше, як у РСХА, так і в Міністерстві східних окупованих територій.

538. Яку мету переслідувала німецька окупаційна влада влітку 1941 р. створенням Райхскомісаріату «Україна»?

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. С. 297.

Улітку 1941 року Гітлер поховав ці плани [Альфреда Розенберга про створення великої української держави]. Він уважав, що українці вбили в Києві «найбільшого друга українського народу» маршала Германа фон Айхгорна – командувача німецьких окупаційних військ в Україні 1918 року. Насправді Айхгорна вбив російський есер (соціаліст-революціонер). Факт, що українці зазнали таких величезних втрат 6у 1930-х роках, на думку Гітлера, додатково свідчив, що вони не є державною нацією, а тому не заслуговують на державу.

Наприкінці літа 1941 року Україну розкраяли на різні зони. Більшість земель ввійшли до складу райхскомісаріату Україна. Центром обрали не Київ, а провінційне Рівне на Волині. Цим нацисти показували, що не трактують райхскомісаріат Україна як національну державу, а українців – як націю.

539. Яку позицію зайняв Державний центр Української Народної Республіки з початком Другої світової війни?

Плав'юк М.В. ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР НА ЕМІГРАЦІЇ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=DC_UNR

Існування ДЦ УНР було символом продовження боротьби укр. народу за свою нац. незалежність. Центр всюди і за будь-яких обставин відстоював інтереси укр. народу, проводив активну політ. і дипломатичну роботу, спрямовану на упорядкування внутр. життя українців на чужині, формував нац. свідомість співвітчизників в Україні й поза її межами, координував нац., політ., наук., освіт., культ. діяльність укр. осередків у світі. Діяльність центру була постійно діючою акцією боротьби укр. еміграції, яка звертала увагу цивілізованого світу на підневільний стан укр. народу в СРСР і підтримувала в співгромадян невгасиму віру в перемогу і рішучість у боротьбі. ДЦ УНР виконав своє призначення, вписавши яскраві сторінки в історію укр. народу. У 1920–30-ті рр. ДЦ УНР успішно співпрацював із Лігою Націй і доклав чимало зусиль для збереження на світ. рівні нац. імені «українці», демонстрував нац. самобутність та етнічну самодостатність українців. Рішуче виступав проти теорії органічної єдності українців і росіян. Організовував резонансні масові протести проти терору й насильницької колективізації сільського господарства, що були розгорнуті кер-вом УСРР–УРСР, та депортацій (див. Депортації в ретроспективі української історії. Декларація уряду УНР 1930 підтверджувала право укр. громадян на земельну власність. ДЦ УНР виступав проти прийняття СРСР до Ліги Націй, підготував проект про визнання уряду УНР на еміграції, цей проект кілька сенаторів на чолі з Д.Копеляном запропонували вищому законодавчому органові США. Взаємодіяв із представниками визвол. рухів Азербайджану, Білорусі, Грузії, Кубані, Туркестану. Підтримував тісні контакти з панєвроп. рухом, проводячи думку про належність України до європ. спільноти. Засудив політику Німеччини, Франції, Італії і Великої Британії щодо

вирішення проблеми Карпатської України. У верес. 1939 уряд УНР на чолі з В.Прокоповичем у Парижі задекларував свою солідарність із зх. демократ. д-вами, засудивши тоталітарні режими в нацистській Німеччині та СРСР.

540. З якою метою українські націоналісти ініціювали створення Української Головної Визвольної Ради у липні 1944 року?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 463.

11-15 липня 1944 р. Біля с. Недільна в Самбірському районі Дрогобицької обл. відбувся установчий збір Української Головної Визвольної Ради (УГВР). УГВР задумувалася як всеукраїнський провід повстанської боротьби. За своїм особовим складом вона представляла різні політичні сили з різних регіонів, які стояли на спільній платформі самостійності України. Осторонь залишилася ОУН-м, яка відмовилася брати участь у цій акції. Рада мала позапартійний, чи, вірніше кажучи, надпартійний характер (оскільки українські партії не діяли, то запрошення в участі в УГВР робилися не на партійній, а на індивідуальній основі). Із 20 членів-засновників УГВР членами ОУН або УПА було лише шестеро. Більшість (12 осіб) походила з Галичини, ще два члени УГВР представляли Волинь. Але президента УГВР Кирила Осьмака, обрано із числа уродженців Східної України (6 осіб). Цей вибір мав символізувати тяглість традицій української визвольної боротьби: Осьмак під час революції був членом Центральної Ради, а у 1928- :930-х рр. проходив за «справою» СВУ. Крім нього, учасниками української революції були ще четверо присутніх.

541. Яку роль відігравав Антибільшовицький блок народів (АБН) у боротьбі за інтереси українців під час і після Другої світової війни?

Антибільшовицький блок народів / Л. В. Йолкіна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-42869

АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИЙ БЛОК НАРОДІВ (АБН) – координаційний центр організацій поневолених народів СРСР та сателітних країн. Засн. з ініціативи ОУН 21–22 листопада 1943 на таємній конференції у житомир. лісах за участю делегатів 12-ти нерос. народів, де була сформульована платформа спільної рев. боротьби проти рос. імперіалізму. Метою діяльності АБН було розчленування СРСР на нац. держави. Блок мав згуртовувати народи під гаслами: «Свобода народам! Свобода людині!». Після реорганізації 1946 зусилля АБН зосереджуються на залученні до його діяльності представників сх.-європ. еміграції. Від часу заснування та в різні періоди діяльності АБН його членами були такі організації: Комітет «Вільна Вірменія», Болгар. Нар. Фронт, Білорус. ЦР, Козац. Нар.-Визв. Рух, Хорват. Нар.-Визв. Рух, Чеський Рух за Свободу, Чеський Нар. Комітет, Естон. Визв. Рух, Союз Естон. Борців за Свободу, Грузин. Нар. Організація, Угор. Визв. Рух, Угор. Рух Міндсенті, Латв. Асоц. Боротьби проти комунізму, Литов. Рух Відродження, Словац. Комітет Визволення, Комітет Нар. Єдності Туркестану, Укр. Гетьман. Союз, ОУН під проводом С. Бандери. У 1970-х рр. до АБН приєдналися організації «За свободу В'єтнаму» і «Вільна Куба». До АБН увійшло також кілька місцевих еміграц. організацій. У деяких країнах (США, Канада, Велика Британія) діють нац. організації АБН і групи підтримки, напр., Амер. друзі АБН; в інших (Бельгія, Італія, Австралія, Аргентина тощо) організація представлена філіями і групами. У Великій Британії і США створ. молодіжні секції АБН. Від 1946 АБН очолив Я. Стецько як голова його ЦК, переобраний 1954. ЦК складався з представників усіх народів (по одному). Крім ЦК, була створ. Рада Народів. Її Головами були В. Берзіньс, В. Каюм-Хан, Ф. Дюрчанський, Ф. Фаркаш де Кісбарнак, Р. Островський, ген. секр. — Н. Накашидзе і С. Покорни. Інформ.-пропагандист. роботу АБН проводив за допомогою період. і неперіод. видань різними мовами, зокрема двомісячника «ABN — Correspondence» (від 1950, спочатку

англ., нім. і франц., пізніше лише англ. мовою; ред. С. Стецько) і «Resestencia y Liberacion» (Буенос-Айрес). З АБН співпрацює ж. «L'est Europeп» (Париж). 1994 засн. журнал АБН «Свобода народів» (Львів, Київ, Торонто, Нью-Йорк) українською мовою. 1995–96 побачили світ 6 номерів. Шеф-ред. М. Базелюк. АБН влаштовував масові антибільшов. збори, демонстрації протесту, пресові конференції і міжнар. конгреси, надсилав різноманітні меморандуми до провідних політиків. АБН співпрацює зі Світ. Антикомуніст. Лігою і Європ. Радою Свободи. 20–21 листопада 1993 у Києві з нагоди 50-річчя Конференції поневол. народів відбувся Конгрес АБН. Делегати від України, Казахстану, Чечні, Азербайджану, Грузії, Вірменії, Литви, Білорусі, Татарстану, Таджикистану та ін. держав ствердили, що імперська, загарбниц. політика Москви загрожує людству, і тому нагальною потребою є формування єдиного протиімпер. фронту з центром в Україні. Після конференції у Києві нац. комітети АБН з'явилися в Азербайджані, Білорусі, Грузії, Казахстані, Таджикистані, Татарстані, Чечні, країнах Балтики. Осередки АБН — у багатьох місцях поселення українців у РФ. Координуючим центром їхньої діяльності став Укр. Комітет АБН. Українці становлять найактивнішу групу в АБН, особливо ОУН(б) і організації Укр. Визв. Фронту, вони і фінансують гол. чином його діяльність. Кер-во АБН знаходиться в Мюнхені. Від 1986 АБН очолює С. Стецько, Укр. Комітет АБН — М. Базелюк (Київ). Після розвалу комуніст. системи діяльність АБН триває. Гол. завданням АБН в умовах незалеж. Укр. Держави і надалі залишається боротьба проти рос. імперіалізму та протидія спробам комуніст. реваншу в Україні.

542. Який напрям діяльності Державного центру Української Народної Республіки був пріоритетним у другий період його існування (1945-1992)?

Плав'юк М.В. Державний центр УНР на еміграції. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д/Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. – URL: http://www.history.org.ua/?termin=DC_UNR

Державний центр УНР на еміграції (ДЦ УНР) – сукупність законодавчих та виконавчих укр. владних органів, які протягом 1921–92 діяли поза межами України на підставі IV Універсалу УЦР Діяльність ДЦ УНР за напрямами, змістом і формою поділяється на два періоди: 1-й (1921–44) – спрямування зусиль на визнання ДЦ УНР д-вами світу, надання ними матеріальної, моральної, військ. підтримки в підготовці й проведенні на теренах України пропагандистських, розвідувальних та військ. акцій, мета яких – визволення від рад. режиму; 2-й (1945–92) – консолідація світ. українства, його політ. та громад. об-нь на ґрунті ідей УНР, визнання укр. народу єдиною силою, здатною радикально змінити внутр. сусп.-політ. становище в Україні, надання йому допомоги у викритті тоталітарного режиму в СРСР; інформування міжнар. громадськості про антидемократ. дії органів рад. влади щодо українців; мобілізація зусиль урядів, міждерж. урядових та міжнар. громад. орг-цій на демократизацію сусп.-політ. ладу в Українській Радянській Соціалістичній Республіці.

543. Як Організація українських націоналістів ставилася до Державного Центру УНР у міжвоєнний період?

Яблонський В. М. Державний Центр УНР в екзилі у 1920-1992 роках: внутрішньополітичний та міжнародний аспект // В. М. Яблонський / «Terrae motor, solis caelique stator». Monografia zbiorowa z okazji 550. rocznicy urodzin wybitnego polskiego astronoma Mikoaja Kopernika. Warszawa-Pary: Midzynarodowe Konsorcjum Naukowo-Edukacyjne im. Luciena Febvra, Poland, Париж-Варшава. С. 134.

Державний центр ніс на собі ознаки поразки національно-визвольних змагань. Проти ослабленого ДЦ виступили і колишні союзники, і противники. Колишні союзники соціалісти-революціонери більш жорстко критикували ДЦ, соціал-демократи – займали нішу поміркованої опозиції. Із зрозумілих причин, у непримиреній опозиції залишалися гетьманці.

Виникали і нові політичні сили. Євген Коновалець, очільник Корпусу січових стрільців у складі армії УНР створив у Відні у 1929 році Організацію українських націоналістів. ОУН не була вороже

налаштована до ДЦ УНР. Вони розглядали уряд у вигнанні як соратників, які, однак, використовували неефективні методи боротьби.

544. Чим по суті була Українська Національна Рада, створена в 1948 р.?

Кентій А.В. УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА (УГВР) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_Holovna

Для репрезентації УГВР на зовнішньополіт. відтинку було створене Закордонне представництво. При цьому існувала місія УПА, очолювана І.Бутковським. Офіційними органами УГВР були «Вісник УГВР» (1944—45), «Бюлетень інформації УГВР» (1948—51), ж. «Самостійність» (1946). Бюро інформації УГВР очолював член Проводу ОУН(б) і політвиховник УПА П.Федун (див. П.Полтава). Зв'язок між Закордонним представництвом УГВР і членами УГВР в Україні здійснював о. І.Гриньох. Упродовж 1945—50 відбувалася кооптація членів УГВР замість вибувших. З огляду на утворення 1948 на еміграції Укр. нац. ради, яка об'єднала у своїх лавах представників середовища Української Народної Республіки, членів ОУН(м) та ін. антикомуніст. укр. політ. сил, Закордонне представництво УГВР заявило, що воно не претендує очолювати укр. політ. життя за кордоном, а репрезентує на зовн. відтинку революційно-визвол. рух в Україні, осн. чинниками якого є ОУН і Українська повстанська армія. До 1948 Закордонне представництво УГВР перебувало в контакті із Закордонними частинами ОУН, очолюваними С.Бандерою, але внаслідок ідеологічних, тактичних та ін. суперечностей ця співпраця була призупинена. Незважаючи на низку спроб, Закордонне представництво УГВР не досягло порозуміння і співпраці з Укр. нац. радою. На теренах України УГВР не зуміла створити своїх місц. органів і репрезентувала себе на рідних землях фактично через ОУН і УПА до серед. 1950-х рр. Арешт упродовж 1944—50 президента УГВР К.Осьмака, секретаря і члена президії М.Дужого, загибель Р.Шухевича і Р.Волошина, ін. членів УГВР мали негативні наслідки для її діяльності. Упродовж 1944—54 УГВР була єдиним репрезентантом нац. визвол. Руху.

545. Чим відзначилося керівництво Андрія Лівицького Державним центром Української Народної Республіки у повоєнний період (1945-1954 рр.)?

Прилуцький В.І. ЛІВИЦЬКИЙ (Левицький) Андрій Миколайович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Livitsky_A_M

ЛІВИЦЬКИЙ (Левицький) Андрій Миколайович (08.04(27.03), за ін. даними, 12.04(31.03).1879 – 17.01.1954) – громад., політ. і держ. діяч, правознавець. Батько М.Лівицького. Н. на х. Красний Кут Золотоніського пов. Полтав. губ. (за ін. даними – у с. Ліпляве, нині Канівського р-ну Черкас. обл.).

У новому уряді УНР на чолі з В.Прокоповичем з травня 1920 залишився на посаді заст. голови Ради нар. міністрів і міністра юстиції. Від жовтня 1920 формально став головою Ради нар. міністрів УНР. Був на чолі уряду УНР в еміграції до 1926 (з перервою 1921–22). Після вбивства Гол. отамана С.Петлюри з 1 червня 1926 став заст. голови Директорії і Гол. отаманом військ УНР, очолив Державний центр УНР на еміграції. Під кінець Другої світової війни переїхав з Варшави до Німеччини. Під його кер-вом уряд в еміграції активізував свою діяльність і обновив свій склад. 1948 за його ініціативою було створено Укр. нац. раду. У тому ж році, після реорганізації Держ. центру, в складі якого було введено посаду президента, його обрали президентом УНР в еміграції.

546. Яка організація зазнала змін у 1948 р., після чого в її складі з'явилася посада президента, яку обіймав Андрій Лівицький?

Прилуцький В.І. ЛІВИЦЬКИЙ (Левицький) Андрій Миколайович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Livitsky_A_M

ЛІВИЦЬКИЙ (Левицький) Андрій Миколайович (08.04(27.03), за ін. даними, 12.04(31.03).1879 – 17.01.1954) – громад., політ. і держ. діяч, правознавець. Батько М.Лівицького. Н. на х. Красний Кут Золотоніського пов. Полтав. губ. (за ін. даними – у с. Ліпляве, нині Канівського р-ну Черкас. обл.).

У новому уряді УНР на чолі з В.Прокоповичем з травня 1920 залишився на посаді заст. голови Ради нар. міністрів і міністра юстиції. Від жовтня 1920 формально став головою Ради нар. міністрів УНР. Був на чолі уряду УНР в еміграції до 1926 (з перервою 1921–22). Після вбивства Гол. отамана С.Петлюри з 1 червня 1926 став заст. голови Директорії і Гол. отаманом військ УНР, очолив Державний центр УНР на еміграції. Під кінець Другої світової війни переїхав з Варшави до Німеччини. Під його кер-вом уряд в еміграції активізував свою діяльність і обновив свій склад. 1948 за його ініціативою було створено Укр. нац. раду. У тому ж році, після реорганізації Держ. центру, в складі якого було введено посаду президента, його обрали президентом УНР в еміграції.

547. Яку роль виконувало Закордонне представництво Української головної визвольної ради після 1948 р.?

Кентій А.В. УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА (УГВР) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_Holovna

Для репрезентації УГВР на зовнішньополіт. відтинку було створене Закордонне представництво. При цьому існувала місія УПА, очолювана І.Бутковським. Офіційними органами УГВР були «Вісник УГВР» (1944—45), «Бюлетень інформації УГВР» (1948—51), ж. «Самостійність» (1946). Бюро інформації УГВР очолював член Проводу ОУН(б) і політвиховник УПА П.Федун (див. П.Полтава). Зв'язок між Закордонним представництвом УГВР і членами УГВР в Україні здійснював о. І.Гриньох. Упродовж 1945—50 відбувалася кооптація членів УГВР замість вибувших. З огляду на утворення 1948 на еміграції Укр. нац. ради, яка об'єднала у своїх лавах представників середовища Української Народної Республіки, членів ОУН(м) та ін. антикомуніст. укр. політ. сил, Закордонне представництво УГВР заявило, що воно не претендує очолювати укр. політ. життя за кордоном, а репрезентує на зовн. відтинку революційно-визвол. рух в Україні, осн. чинниками якого є ОУН і Українська повстанська армія. До 1948 Закордонне представництво УГВР перебувало в контакті із Закордонними частинами ОУН, очолюваними С.Бандерою, але внаслідок ідеологічних, тактичних та ін. суперечностей ця співпраця була призупинена. Незважаючи на низку спроб, Закордонне представництво УГВР не досягло порозуміння і співпраці з Укр. нац. радою. На теренах України УГВР не зуміла створити своїх місц. органів і репрезентувала себе на рідних землях фактично через ОУН і УПА до серед. 1950-х рр. Арешт упродовж 1944—50 президента УГВР К.Осьмака, секретаря і члена президії М.Дужого, загибель Р.Шухевича і Р.Волошина, ін. членів УГВР мали негативні наслідки для її діяльності. Упродовж 1944—54 УГВР була єдиним репрезентантом нац. визвол. Руху.

548. Що стало основною причиною відсутності єдності в українській політичній еміграції у XX ст.?

Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали. К.: Парламентське вид-во, 2008. С.9.

Розпорошеність і роз'єднаність української політичної еміграції були точнісінькою копією тих подій у державному і політичному житті України, які вирували в часи Україн-ської революції і визвольних змагань 1917-1921 рр. Вони були результатом політичної незрілості українського суспільства дореволюційного періоду, відсутності в ньому об'єднувального чинника у вигляді державницького ідеалу, спільного для усвідомлення в якості імператива всіма соціальними верствами українства.

549. Яка ключова ідея лежить в основі державницької політологічної концепції В'ячеслава Липинського?

Передерій І. В'ячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець: монографія. – Полтава: Видавництво ПолтНТУ, 2012. С. 447–448.

Так само він не погоджувався зі спробами перенесення поняття нації у сферу ідеології та «свободи сумління» (віросповідання). Бо таке «самоозначення» привело б Україну спочатку до анархії, а згодом до перемоги «самоозначення» або «візантійсько-православно-всеросійського або римсько-католицько-польського». Відкидаючи як «племінний», так і «ідеологічний» підходи у поясненні українського націєтворення, Липинський натомість запропонував «розуміння нації, як в першій мірі "факту політичного"«. Звідси і його формула: «Українським є і повинно бути все, що осіло (а не кочує!) на нашій землі і що тим самим стало частиною України». Саме таку національну свідомість, що ґрунтується на державно-територіальному і політичному понятті української нації закликав прищеплювати українському народові мислитель, оскільки, на його переконання, це дозволить сконсолідувати все українське населення «в одну національну – політичну і духову – цілість». Якщо ж продовжувати, як це робить українська інтелігенція, пропагувати ідеологічно-екстериторіальний контекст української нації, це й надалі призводитиме до розбиття народу, «як досі, на різні "нації"« за племінними та ідеологічними ознаками. «Тільки з такого з'єднування, а не роз'єднування, – наголошував учений, – може постати українська нація»1962. Ця ідея спільної української політичної нації як органічної основи її єдності є безперечним здобутком державницької політологічної концепції В. Липинського.

550. Яке твердження про участь українців у самостійницьких військових формуваннях під час Другої світової війни є істинним?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 173.

За роки Другої світової війни український визвольний рух зазнав колосальних втрат від каральних акцій нацистських і радянських силових структур, у протистоянні з радянськими партизанами і польським національним підпіллям, внаслідок внутрішніх антагонізмів. Їх кількісні показники опосередковано свідчать про загальні масштаби боротьби за Українську Соборну Суверенну Державу. Якщо на піку активності (1944) УПА налічувала до 40 тис. вояків, то загалом через різні військово-політичні структури, що стояли на самостійницькій плат - формі, під час війни та у повоєнний період пройшли кілька сотень тисяч українців. Це є переконливим свідченням того, що український самостійницький рух воєнної доби став продовженням тривалої боротьби за незалежність України у попередні століття: не принесеним на чужих багнетах, а органічним продуктом суспільно-політичного розвитку української політичної нації.

551. Які повноваження у системі Державного центру Української Народної Республіки здобула Українська Національна Рада, створена в 1948 р.?

Плав'юк М.В. ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР НА ЕМІГРАЦІЇ. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=DC_UNR

Структура ДЦ УНР: виконавчі органи – президент (1921–44 – головний отаман), Рада Міністрів (1921–92); законодавчі (передпарламенти) – Рада Республіки (1921–22, головний отаман І.Фещенко-Чопівський), Українська національна рада (УНРада; 1948–92).

552. Яка форма державного правління стала основою ідеології В'ячеслава Липинського, розробленої в еміграції в 1920-х роках?

Осташко Т.С. ЛИПИНСЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ (ВАЦЛАВ-ВІКЕНТІЙ) КАЗИМИРОВИЧ. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Lipinsky_V_K

ЛИПИНСЬКИЙ В'ячеслав (Вацлав-Вікентій) Казимирович (05.04.1882–14.06.1931) – історик, соціолог, публіцист, громадський і політичний діяч, ідеолог консервативного напряму в українській суспільно-політичній думці. 1920 став ініціатором і одним із засновників позапартійної організації «Український союз хліборобів-державників» (УСХД). 1920–25 редагував неперіодичний друкований орган УСХД «Хліборобська Україна», оприлюднив там свій політичний трактат «Листи до братів-хліборобів», в якому виклав свої філософські погляди і політичну програму (а також свою теорію еліт і їх циркуляції).

Його концепція трудової дідичної [спадкової] монархії, яка мала бути реалізована в традиційній для України формі гетьманства, передбачала об'єднання суспільних течій у рамках єдиної політичної системи і спільного для всіх закону.

553. Яку мету переслідував Державний центр Української Народної Республіки в еміграції в 1921—1944 роках?

Плав'юк М.В. ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР НА ЕМІГРАЦІЇ. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=DC_UNR

ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР НА ЕМІГРАЦІЇ (ДЦ УНР) – сукупність законодавчих та виконавчих українських владних органів, які протягом 1921–92 діяли поза межами України. Діяльність ДЦ УНР поділяється на два періоди: 1-й (1921–44) – спрямування зусиль на визнання ДЦ УНР державами світу, надання ними матеріальної, моральної, військової підтримки в підготовці й проведенні на теренах України пропагандистських, розвідувальних та військових акцій, мета яких – визволення від радянського режиму; 2-й (1945–92) – консолідація світового українства (див. Українська діаспора), його політичних та громадських об'єднань на ґрунті ідей УНР, визнання українського народу єдиною силою, здатною радикально змінити внутрішнє суспільно-політичне становище в Україні, надання йому допомоги у викритті тоталітарного режиму в СРСР; інформування міжнародної громадськості про антидемократичні дії органів радянської влади щодо українців; мобілізація зусиль урядів, міждержавних урядових та міжнародних громадських організацій на демократизацію суспільно-політичного ладу в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Існування ДЦ УНР було символом продовження боротьби українського народу за свою національну незалежність.

554. Що стало наслідком оголошення Романом Шухевичем у вересні 1949 року демобілізації останніх відділів УПА?

Бігун І.В., Кентій А.В. УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ (УПА) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_povstanska

Під кінець 1949 визвол. рух остаточно перейшов на підпільні методи боротьби. 3 вересня 1949 гол. командир УПА Р.Шухевич оголосив про демобілізацію останніх відділів УПА. Відтоді в Україні діяло збройне підпілля, що зосереджувалося на протидії колективізації, антирад. агітації, замахах на представників адміністрації, комуніст. активістів і військовиків, диверсіях, актах саботажу тощо.

555. Що було визначальною рисою українського дисидентського руху кінця 1970-х - початку 1980-их років?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 534.

Діяльність Української гельсінкської групи засвідчила про перехід дисидентського руху в нову, зрілішу стадію — стадію, яка відзначалась сформованою організаційною структурою й чітко окресленою політичною програмою. Основним новим аспектом цієї програми був перехід на самостійницькі позиції. У 1977 році з'явився документ «Позиція українських політичних в'язнів» за підписом Олексія Тихого й о. Василя Романюка, в якому йшлося про необхідність здобуття Україною незалежності та про її місце в колі великих демократичних країн світу. В 1979-му 18 українських політичних в'язнів мордовських таборів закликали до «виходу України зі складу так званого СРСР і створення незалежної демократичної української держави».

Найхарактернішою рисою в ідеології українського дисидентського руху кінця 1970-х — початку 1980-х років було поєднання боротьби проти національного гніту з боротьбою за демократичні права людини. У цьому сенсі він відмовлявся від спадщини як лівого (націонал-комуністичного так і правого (оунівського) українських тоталітарних рухів 1920-194 років... Визнання прав людини як першочергового пріоритету у протистоянні з радянським режимом вело українських дисидентів до логічного висновку про необхідність боротьби всіх пригноблених народів, що проживали на території України. Петро Григоренко здобув собі міжнародне виз ня завдяки мужній обороні прав кримських татар.

556. Які положення Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року стали поштовхом розбудови дисидентського руху в СРСР та в Україні?

Ярослав Грицак. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 531.

У 1975 році в Гельсинкі, на Європейській конференції з питань безпеки і співпраці, дійшло до підписання «Прикінцевого акта», в якому містилося визнання незмінності сучасних кордонів європейських країн. Укладення цього акта було певним здобутком для Москви, оскільки він легітимізував усі повоєнні територіальні надбання Радянського Союзу. Однак зворотним боком гельсинкського процесу було поширення на всіх учасників конференції (35 країн включно з СРСР) зобов'язань щодо дотримання основних прав людини. До того ж виконання Гельсинкських угод передбачало створення постійних органів контролю за дотриманням цих прав у кожній з країн-підписантів.

Гельсинкські угоди створили умови для нової діяльності дисидентського руху — громадського контролю за їхнім дотриманням у СРСР… 12 травня 1976 року одинадцять дисидентів проголосили створення у Москві громадської групи для контролю за виконанням Гельсинкських угод. Матеріали, які видавалися московською групою, містили багату інформацію про переслідування дисидентського руху в Україні. У липні 1976-го члени цієї групи Александр та Валентин Гінзбурґи виїхали до Львова, щоб відвідати сім'ю українського політв'язня Івана Геля. Під час перебування в Західній Україні вони обговорювали з деякими українськими дисидентами можливість утворення групи для контролю за дотриманням прав людини в Україні. У Києві промотором створення такої групи виступав Микола Руденко, який підтримував безпосередні контакти з московськими дисидентами. Крім цього, в українських дисидентів був свій власний досвід подібної діяльності, пов'язаний зі створенням у грудні 1971-го громадського комітету захисту Ніни Строкатої-Караванської. 9 листопада 1976 року Микола Руденко, Олесь Бердник, Левко Лук'я- ненко, Іван Кандиба, Ніна Строката-Караванська, Оксана Мешко, Микола Матусевич, Мирослав Маринович, Олексій Тихий проголосили створення Української групи сприяння виконанню Гельсинкських угод. Двома днями пізніше лідер групи Микола

Руденко заявив про згоду колишнього генерал-майора радянської армії, українця за походженням Петра Григоренка стати представником української групи у Москві.

557. Що змінило прийняття Конституції УРСР 1978 року у правовому статусі України?

Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. К., 1978.

Мироненко О.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1978 (після внесених 1991 до тексту Конституції змін – Конституція України) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Ursr_1978

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1978 (після внесених 1991 до тексту Конституції змін – Конституція України). Конституція УРСР 1978 – Осн. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки, четверта й остання з Конституцій УРСР. Базувалася на Конституції СРСР 1977. Прийнята позачерговою 7-ю сесією ВР УРСР 9-го скликання 20 квіт. 1978. У преамбулі конституції вказувалося на наступність конституційного розвитку України, ідеї й принципи якого були закріплені в конституціях 1919, 1929 та 1937 рр. (див. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1919; Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1929; Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937). Мала 10 розділів, які об'єднували 19 глав, що містили 171 статтю. У них визначалися основи сусп. ладу й політики УРСР, конституційний статус громадян, нац.-держ. та адм.-тер. устрій, конституційний статус рад нар. депутатів, а також найвищих органів держ. влади і управління тощо. УРСР визначалася як соціаліст. загальнонар. д-ва, що виражає волю й інтереси робітників, селян та інтелігенції, трудящих республіки всіх національностей. Носієм влади проголошувався народ. Закріплювалося всевладдя рад нар. депутатів, демократ. централізм (див. Демократичного централізму принцип), соціаліст. демократія, соціаліст. законність; Комуністична партія Радянського Союзу визначалась як «керівна і спрямовуюча сила радянського суспільства, ядро його політичної системи, державних і громадських організацій». Конституція декларувала суверенітет УРСР та її право вільного виходу з СРСР.

Система органів держ. влади республіки порівняно з Конституцією УРСР 1937 зазнала деяких змін. Ради депутатів трудящих були перейменовані на ради нар. депутатів. Строк повноважень ВР збільшувався до 5 років, ін. рад – до 2,5 року. Певною новацією стала окрема глава про нар. депутатів, що закріплювала їхній статус як повноважних представників народу, котрі керуються загальнодерж. інтересами. Депутат визнавався особою недоторканною, мав право запиту і міг бути в будь-який час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

Згідно з Конституцією УРСР 1978, найвищий орган державної влади – Верховна Рада УРСР – складався із 650 депутатів і скликався на чергові сесії двічі на рік. До виключної компетенції ВР належали питання внесення змін до Осн. Закону; затвердження держ. планів екон. і соціального розвитку УРСР, держ. бюджету та звітів про їх виконання; утворення підзвітних органів. Право законодавчої ініціативи надавалося президії і постійним комісіям ВР УРСР, депутатам, РМ УРСР, Верховному Суду УРСР, Прокуророві УРСР та громад. орг-ціям в особі їхніх респ. органів. Президія ВР визначалася постійно діючим органом Верховної Ради, їй підзвітним, і в період між сесіями виконувала функції найвищого органу держ. влади.

Найвищим виконавчим і розпорядчим органом держ. влади визначався уряд – РМ УРСР. Для вирішення питань, пов'язаних з кер-вом нар. госп-вом, держ. управлінням, як постійний орган РМ діяла її президія. Респ. мін-ва і відомства підпорядковувалися РМ безпосередньо, союзно-респ. перебували в подвійному підпорядкуванні. Обласні, міські, районні в містах, селищні й сільс. ради нар. депутатів визначались органами держ. влади на відповідних територіях і мали вирішувати всі питання місц. значення, виходячи з інтересів громадян. Сесії рад скликалися не менш як 4 рази на рік. Їхніми

виконавчими і розпорядчими органами були виконкоми. Правосуддя покладалося на Верховний Суд УРСР, обласні й Київ. міський суди, районні (міські) нар. суди, організація і порядок діяльності яких визначалися законами УРСР та СРСР. Вищий нагляд за точним й однаковим виконанням законів з боку держ. органів, юрид. і фізичних осіб мав здійснювати Ген. прокурор СРСР через призначуваних ним і підлеглих йому Прокурора УРСР та обласних прокурорів.

Після набуття Конституцією 1978 чинності до неї вносилися зміни й доповнення, особливо впродовж 1989–91. Після ухвалення 24 серп. 1991 ВР УРСР Акта проголошення незалежності України Конституцію УРСР 1978 було перейменовано на Конституцію України та вилучено з неї преамбулу й низку статей, додано дві глави – «Автономна Республіка Крим» та «Президент України». У черв. 1995 Конституція 1978 фактично була замінена Конституційним договором між Президентом України та ВР України (див. Конституційний процес в Україні 1990–1996). Формально вона втратила чинність 28 черв. 1996 з прийняттям Конституції України 1996.

558. Яку роль відіграв Василь Стус у боротьбі за інтереси українців у 1960 - 1980-х роках?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.546. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Стус Василь Семенович (1938—1985) — поет, один із найяскравіших представників руху «шістдесятників». Народився в с. Рахнівка Гайсинського району на Вінниччині в сім'ї колгоспників.

Закінчив Донецький педінститут (1959). Після служби в армії вчителював, навчався в аспірантурі. В 60-ті роки стає одним з активних учасників руху за українське національне відродження. У 1972 р. засуджується на ув'язнення. З 1979 р. — учасник Гельсінського руху, за що у 1980 р. знову засуджується. Перебування в таборі особливо суворого режиму спричинило передчасну смерть поета. 19 листопада 1989 р. перепохований з табірного цвинтаря на Байковому кладовищі м. Києва. Під час другого ув'язнення в 1985 р. Стус став лауреатом Нобелівської премії, яку так і не вручили йому.

Стус Д.В., Швидкий В.П. СТУС Василь Семенович [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Stus_V

СТУС Василь Семенович (псевд. — Василь Петрик, В.Петрик; 06.01.1938—03.09.1985) — поет, літературознавець, публіцист, правозахисник. Н. в с. Рахнівка Гайсинського р-ну Він. обл. в сел. родині. Був четвертою дитиною в сім'ї Семена Дем'яновича та Їлини Яківни. 1941 батьки, які переїхали до м. Сталіно (нині м. Донецьк) раніше, перевезли на Донбас 3-річного Василя, 1944—54 навч. в середній школі № 75, яку закінчив зі срібною медаллю. Навч. на історично-філол. ф-ті Сталінського пед. ін-ту за спеціальністю «Українська мова та література» (1954—59, закінчив з відзнакою), брав участь у роботі літ. студії. Перша публікація в загальноресп. пресі — 1959 в «Літературній газеті» — добірка поезій з напутнім словом А.Малишка. Після закінчення вчителював у Таужнянській середній школі Гайворонського р-ну Кіровогр. області (15 серпня — 15 жовтня 1959). З листопада 1959 по листопад 1961 служив у війську. З 7 грудня 1961 по 16 січня 1963 — учитель укр. мови та літератури в середній школі № 23 м. Горлівка. Член Клубу молодих літераторів «Обрій» (1962), цінував творчість шістдесятників М.Вінграновського, І.Дзюби, І.Драча, Л.Костенко, І.Світличного, Є.Сверстюка, В.Симоненка. 15—23 березня 1963 працював підземним плитовим шахти «Октябрьская» м. Донецьк. З 26 березня по 26 жовтня 1963 — літ. редактор газ. «Социалистический Донбасс» (Донецьк), яка тоді почала виходити не лише російською, а й українською мовою.

1 листопада 1963 вступив до аспірантури Ін-ту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР за спеціальністю «Теорія літератури» (тема дис. — «Джерела емоційності художнього твору»), переїхав до Києва. З'явилися перші журнальні публікації віршів (у журналах «Дніпро», «Прапор» (нині «Березіль»), «Зміна»), критичні нариси про творчість молодих поетів («На поетичному турнірі», 1964; «Най будем щирі», 1965).

4 вересня 1965 перед прем'єрою кінофільму С.Параджанова «Тіні забутих предків» в київ. кінотеатрі «Україна» підтримав протест І.Дзюби щодо арештів у колі укр. інтелігенції, за що 20 вересня 1965 був відрахований з аспірантури за «систематичне порушення норм поведінки аспірантів та співробітників наукового закладу». 28 вересня — 23 листопада 1965 працював у буд. бригаді, згодом — кочегаром в Укр. НДІ садівництва у Феофанії під Києвом. 10 грудня 1965 одружився з Валентиною Попелюх. З 14 січня — молодший, а з квітня до 1 червня 1966 — старший наук. співробітник ЦДІА УРСР в Києві. «Звільнений за власним бажанням — за безсовісними, здається, наполяганнями тов. Зубкова з Інституту літератури» (Автобіографія С. від 23 липня 1966). Активно протестував проти реставрації культу особи, політики денаціоналізації, утисків свободи слова та думки. Відомі його листи до Президії Спілки письменників України з приводу опублікованої в «Літературній Україні» наклепницької статті О.Полторацького «Ким опікуються деякі гуманісти» (1968), редакторові ж. «Вітчизна» Л.Дмитерку з гострою критикою його виступів проти І.Дзюби (1969), до ЦК КПУ, до ВР УРСР (1970), в яких доводив згубність політики придушення свободи слова, порушень прав людини.

До арешту 1972 продовжував писати вірші, працював як критик, перекладач, літературознавець: статті про творчість Б.Брехта, Г.Бьолля, розвідка про поезію В.Свідзінського «Зникоме розцвітання особистості», фундаментальна праця про П.Тичину «Феномен доби». Після участі в акціях протесту твори С. перестали друкувати, перша збірка поезій «Зимові дерева» була знята з плану вид-ва «Молодь», вийшла друком за кордоном у вид-ві «Література і мистецтво» (Брюссель (Бельгія), 1970). Залишилися в рукописах також два великі прозові твори — «Поездка в Счастьевск» (рос. мовою) та «Щоденник Петра Шкоди». Друком вийшли лише кілька поетичних перекладів з Й.-В.Гете та Гарсія Лорки під псевдонімом «Василь Петрик». Від 17 вересня 1966 до арешту працював старшим інженером відділу тех. інформації проектно-конструкторського бюро мін-ва пром-сті буд. матеріалів УРСР у Києві, старшим інженером проектно-технологічного об'єднання.

12 січня 1972 заарештований разом з ін. укр. літераторами-правозахисниками: І.Світличним, Є.Сверстюком, Ігорем та Іриною Калинцями та ін. 7 вересня 1972 С. засуджено до 5-ти років ув'язнення та 3-х років заслання («за антирадянську агітацію і пропаганду, систематичне виготовлення й розповсюдження антирадянських наклепницьких документів, що паплюжать радянський і суспільний лад»). З 1972 по січень 1977 відбував покарання в таборах у Мордовії. З листопада 1975 по лютий 1976 перебував у спеціалізованій ленінградській лікарні з приводу резекції шлунка. Від 5 березня 1977 — на засланні в селищі ім. Матросова Теньківського р-ну Магаданської обл. РРФСР; працював учнем проходчика гірської підземної ділянки та машиністом скрепера на рудні імені Матросова об'єднання «Северовостокзолото». Виступив із заявою «Я обвинувачую» (1975), уперше зрік-ся рад. громадянства. На засланні продовжував поетичну творчість, у травні—червні 1976 у С. вилучено переклади з Й.-В.Гете, Р.-М.Рільке, Р.Кіплінга, Ш.Бодлера та ін., понад 600 власних поезій, які були знищені. Частина поезій була видана в еміграційних часописах. 1977 у вид-ві «Сучасності» вийшла збірка «Свіча в свічаді» (з передмовою М.Царинника та бібліографією творів С.). 1978 С. прийнято до PEN-клубу. У серпні 1979 повернувся до Києва. На початку жовтня 1979 вступив до Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. З 7 жовтня 1979 за С. встановлено адм. нагляд. 22 жовтня 1979 — 11 січня 1980 працював формувальником 2-го розряду ливарного цеху з-ду ім. Паризької комуни. З 1 лютого 1980 працював намажчиком затяжної кромки на конвеєрі цеху № 5 ф-ки взуття «Спорт» промислового об'єднання «Укрвзуттєпром».

14 травня 1980 заарештований вдруге. Наприкінці вересня 1980 С. засуджено до 10-ти років ув'язнення та 5-ти років заслання. 19 жовтня 1980 з листом на захист С. до учасників Мадридської наради для перевірки виконання Гельсінських угод звернувся академік А.Сахаров. З листопада 1980 відбував покарання в таборі особливого режиму ВС-389/36 с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл. РРФСР. Навесні 1981 востаннє бачився з рідними. 1982—83 — рік камери-одиночки.

У ніч з 3 на 4 вересня 1985 С. помер у карцері табору особливого режиму ВС-389/36 с. Кучино. Поховали С. в безіменній могилі під № 9 на табірному кладовищі. 17—19 листопада 1989 прах С., Ю.Литвина та О.Тихого перевезено в Україну. 19 листопада 1989 прах С. перепоховано в Києві на Байковому цвинтарі. Іменем С. названо Укр. добровільне культурно-просвітницьке правозахисне благодійне т-во «Меморіал» (див. «Меморіал» імені Василя Стуса). 1997—2011 у Горлівці існував музей С., у Вінниці встановлено пам'ятник (скульп. А.Будейний), з 2012 у Донец. наук. б-ці існує музей та кімната С. У цьому ж році в спец. школі № 200 у м. Київ відкрито шкільний музей С.

Видання творів С. стало можливим лише на початку 1990-х рр. Збірка поезій «Дорога болю» удостоєна Держ. премії УРСР ім. Т.Шевченка за 1991. Творчість С. органічно поєднувала громадян. й ліричні мотиви. Поетичній мові С. в укр. літературі найближчі В.Свідзінський та П.Тичина, хоча на естетику С. більший вплив мала творчість Й.-В.Гете та Р.-М.Рільке. Після 1972 естетика поета ускладнилася, доповнилася глибинним символізмом та філос. відстороненістю в осмисленні внутр. життя людини в межовій ситуації буття. Натомість форма спростилася, наближаючись до нар. творчості. У період «Палімпсестів» вірші дедалі більше звільняються від безпосередніх переживань та життєвих вражень, матеріальна природа підпорядковується плеканню Духу в людині, що приводить до звільнення від домінування плоті. Однією з особливостей творчої манери С. є мислення крупними поетичними формами (своєрідними зрощеннями віршів), які в поетичній формі можуть бути своєрідним щоденником внутр. буття людини в період випробувань. На відміну від активної громадян. позиції у житті, творчість зрілого С. майже позбавлена громадян. звучання, що проступає в незначній частині творів. Філос. лірика раннього періоду творчості (збірка «Зимові дерева») позначена впливом екзистенційних ідей (від реліг. рос. екзистенціалізму поч. 20 ст. до матеріалістичного західноєвропейського). С. — перекладач, найперше пов'язаний з іменами Р.-М.Рільке (переклав усі його пізні поезії) та Й.-В.Гете (понад 300 віршів). Останню книгу поета — «Птах душі», що містила 300 неримованих віршів і приблизно стільки ж перекладів, найочевидніше, тих же Р.-М.Рільке і Й.-В.Гете, — так і не вдалося повернути зі спецхранів МВС СРСР. 1991, на другий день після проголошення незалежності України, справу в'язня С. було вислано в архів МВС Росії. Щоправда, у моск. архіві справу С. не зареєстровано. Приблизно половина творчого архіву С. нині зберігається у Відділі рукописних фондів та текстології Ін-ту літератури ім. Т.Шевченка НАН України (налічується бл. 1,5 тис. одиниць зберігання), інша — в архіві родини.

559. Яку роль відіграла діяльність Левка Лук'яненка в боротьбі за незалежність України?

Лук'яненко Левко Григорович / Л. В. Стасів // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-59216

ЛУК'ЯНЕНКО Левко Григорович (24. 08. 1927, с. Хрипівка Городнян. р-ну, нині Черніг. обл. — 07. 07. 2018, Київ) — учасник правозахисного національно-визвольного руху, політичний діяч, дипломат. Герой України (2005). Нац. премія України ім. Т. Шевченка (2016). Почесна відзнака Президента України (1992). Ордени князя Ярослава Мудрого 5-го ступ. (2007), Свободи (2016). Народний депутат України (1990–92, 1994–98, 2002–06, 2006–07). Член НСПУ (2002). Почес. д-р права Альберт. університету (Канада, 1993). Закін. Моск. університет (1958). Для організації боротьби за самостійність України приїхав у Львів. область. Працюючи у Радехів. райкомі КПУ, заснував разом із С. Віруном та І. Кандибою підпіл. організацію «Укр. робітн.-селян. спілка», що ставила за мету боротися за вихід України зі складу СРСР шляхом референдуму на основі конституцій СРСР і УРСР та норм міжнар. права. Для розширення її мережі 1959 переселився у м. Глиняни і перейшов працювати в адвокатуру. Розробив стратегію виведення України з-під влади Москви. 22 січня 1961 заарешт., у травні того ж року у складі 7-ми чл. організації за звинуваченням у зраді батьківщини засудж. до розстрілу (72 доби провів у камері смертників), згодом заміненого на

15 р. таборів суворого режиму. Покарання відбував у мордов. і перм. таборах та Владимир. в'язниці (усі — РФ). Брав активну участь у боротьбі політв'язнів зі свавіллям адміністрації, писав і підписував різноманітні листи до рад. керів. органів і міжнар. організацій, зокрема 1969 разом із М. Горинем та І. Кандибою звернувся до Комісії з питань прав людини при ООН із протестом проти отруєння ув'язнених хім. препаратами. У січні 1976 звільнений. Мешкав у Чернігові, працював електриком у дит. лікарні. Восени того ж року став чл.-співзасн. Укр. Гельсин. групи. Написав звернення до Белґрад. наради 35-ти країн з приводу дискримінації українців щодо права на еміграцію, самвидав. ст. «Зупиніть кривосуддя!», «Проблеми інакодумства в СРСР» та ін., виступив на захист художника П. Рубана, радіо «Свобода» озвучило його нарис «Рік свободи». 12 грудня 1977 заарешт. удруге. Оголосив голодування, відмовився давати свідчення та від рад. громадянства. У червні 1978 як особливо небезпеч. рецидивіст засудж. до 10-ти р. позбавлення волі й 5-ти р. заслання. Покарання відбував у мордов. таборах і спец. в'язниці у с-щі Кучино (Перм. обл.), заслання — у Томській обл. (РФ). У березні 1988 заочно обраний головою Укр. Гельсин. групи (незабаром перейм. в Укр. Гельсин. спілку), у грудні того ж року звільнений, на поч. 1989 повернувся в Україну. Від весни 1990 (з перервами) — голова УРП, створ. на основі Укр. Гельсин. спілки. Співавтор Декларації про державний суверенітет України, автор Акта проголошення незалежності України. 1992–93 — Надзвич. і Повноваж. Посол України в Канаді. Голова Асоц. дослідників голодоморів в Україні. Автор кн. «Рік свободи» (Швейцарія, 1977), «Вірую в Бога і в Україну», «За Україну, за її волю...», «Сповідь у камері смертника» (усі — 1991), «Не дам загинуть Україні!» (1994), «Народження нової ери» (1997), «На землі кленового листу» (1998), «Злочинна суть КПРС–КПУ. Нюрнберг-2» (2001), «Маршал Жуков і українці у Другій світовій війні» (2002), «Національна ідея і національна воля» (2003), «Незнищенність» (2004), «З часів неволі» (2005–12, т. 1–5), «До історії Української гельсинської спілки» (2010), «Де ти, доле України?» (2011), «Тут мій дух» (2013, т. 1, 2), «Від хохла до українця» (2014; усі — Київ).

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.515, 558. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Одну з перших спроб переходу до організованих мирних форм опозиційної діяльності здійснила група Левка Лук'яненка, яка утворила 1959 р. Українську робітничо-селянську спілку (УРСС). «Завдання полягає в підготовці народу до нового масового руху за національну свободу, — писав лідер УРСС. — Для такої праці потрібні не скоростріл з багнетом, а натхненне слово з вірою в перемогу добра над злом, свободи над рабством, залежних колоніальних народів над імперією». Проте вже 1961 р. цю малочисельну організацію було викрито і за рішенням Львівського обласного суду її членів засуджено до тривалих термінів ув'язнення — від 10 до 15 років.

...

Установчий з'їзд Народного Руху України (НРУ) відбувся у вересні 1989 р. Його делегати репрезентували майже 280 тис. громадян України. Кожна з течій — і помірковані (В. Яворівський, І. Драч, Д. Павличко та ін.), і радикали (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, М. Горинь таін.) — пропонувала з'їздові своє розуміння політичних цілей організації. Якщо помірковані виступали за незалежну суверенну Україну в межах реформованої союзної федерації, лібералізацію КПРС, то радикали наполягали на виході України зі складу СРСР, здобутті нею цілковитої незалежності, утвердженні в суспільстві повноцінного політичного плюралізму. Ці дві позиції й окреслили межі дискусії на з'їзді. Поряд з гострою критикою пануючої системи неодноразово звучали міркування про її демонтаж, заклики щодо багатопартійної системи, скасування 6 статті Конституції СРСР, створення з членів КПРС, які належали до Руху, самостійної Комуністичної партії України, а також Української селянської партії. Непоодинокими були наполягання на ліквідації органів КДБ, скасуванні загальної військової повинності. У руслі цих змін в Україні мали бути створені умови для вільного підприємництва, запровадження в обіг власної грошової одиниці, створення республіканської армії, флоту і служби безпеки. У багатьох виступах йшлося про можливість і необхідність захоплення влади, але мирним, парламентським шляхом.…

560. У чому проявлявся формальний характер державного суверенітету УРСР за Конституцією 1978 року?

Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. Полтава: “Астрая”, 2020. С. 167. – URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17752/1/Kozachenko_POSIBNUK-2020.pdf

Конституція УРСР 1978 р. не була конституцією суверенної держави через формальний характер державного суверенітету УРСР. Фактично УРСР була суб’єктом федерації з огляду на її підпорядкованість законам і вищим органам влади СРСР. Конституція УРСР 1978 р. не забезпечувала розподілу державної влади, не виконувала функції обмеження цієї влади не тільки з формальних позицій, а й з точки зору її реального функціонування, оскільки жоден з проголошених принципів державності не спирався на необхідні правові важелі їх реалізації.

561. Яку роль відіграла Українська Повстанська Армія на території Західної України в 1944—1953 роках?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.502-503. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Ліквідація греко-католицької церкви, насильницька колективізація, масові депортації викликали опір діям влади з боку місцевого західноукраїнського населення. Організуючим ядром і ударною силою цього опору стали формування УПА. її діяльність у повоєнний період умовно можна поділити на два етапи, що суттєво відрізняються один від одного тактичною лінією. Якщо змістом першого етапу (1945—1946) було відкрите протистояння великих з'єднань, ар'єргардні бої, то на другому (1947—1950) — починає переважати підпільна боротьба, удари невеликих бойових груп, затухаюча активність.

Після закінчення Другої світової війни керівництво УПА вважало, що зіткнення Заходу і СРСР неминуче, і тому своє основне завдання вбачало в тому, щоб не дати змоги радянській владі швидко закріпитися в західноукраїнському регіоні. На цьому етапі загони УПА тримали під своїм контролем досить значну територію — майже 150 тис. км2, на якій намагалися створити альтернативні радянським органам влади національно-державні структури. Формування повстанців мали у своєму складі кавалерійські та артилерійські частини. Активність УПА була ще досить високою: так, за перше півріччя 1945 р. було здійснено 2207 збройних акцій (відплатних актів, диверсій на залізниці та шосейних дорогах, напади на районні центри тощо). У відповідь сталінський режим провів 9238 каральних операцій, під час яких було вбито 34 тис. повстанців і 46 тис. захоплено в полон. У кривавому протистоянні загинули лідери ОУН—УПА — командувач УПА член Центрального проводу ОУН Клим Савур (Д. Клячківський), Карпович — перший заступник командувача і начальник штабу УПА, Кремінь — заступник командувача УПА-»Захід» та ін. Такі втрати вимагали суттєвої зміни тактики. Спочатку під тиском обставин великі з'єднання діляться на малі групи, які принципово уникають фронтальних боїв, повертаються до типово партизанських форм боротьби (засідка, наскок, саботаж, прорив та ін.).

Наприкінці 1946 р. Українська Головна Визвольна Рада приймає рішення про докорінну реорганізацію УПА, суть якої полягала в демобілізації частини повстанців, відправці певної кількості вояків на Захід і організації підпілля з найстійкіших і найвитриваліших людей. За висловом одного із ідеологів ОУН—УПА, у цей час розпочався перехід «від форм широкої повстанської боротьби до форм боротьби глибоко підпільної».

Зрозумівши ілюзорність своїх сподівань на радянсько-американську війну, ОУН і командування УПА на початку 1947 р. переходять до тактики партизанської війни невеликими групами, широкої підпільної боротьби, саботажу, антирадянської пропаганди, індивідуальних терористичних акцій проти представників правлячого режиму.

562. Які події відбулися в УРСР у 1972 р. разом зі зміною політичного керівництва?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 138.

У 1972–1973 рр. пройшла друга хвиля арештів української інтелігенції. Заарештували В. Стуса, Є. Сверстюка, В. Чорновола, І. Калинця, І. Калинець, Л. Плюща, Н. Світличну, І. Дзюбу, С. Параджанова, Є. Пронюка, В. Лісового, С. Глузмана, М. Плахотнюка та ін. (майже 100 осіб). за написання статей і книжок, правозахисних листів і петицій, зберігання і розповсюдження літератури, підпільного видання «Українського вісника» (1970–1972), вони одержали суворі покарання. Саме завдяки самвидаву, заборонені ідеї та погляди поширювалися серед населення.

563. Які території УРСР остаточно закріпила за собою внаслідок післявоєнних договорів з Угорщиною та Румунією?

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Київ: Темпора, 2013. Кн. 3. С. 110.

Принципове значення договорів для України полягало в тому, що уряди Угорщини та Румунії відмовилися від претензій на українські землі, які раніше перебували в їх складі, - Закарпатську Україну, Аккерманський, Ізмаїльський і Хотинський повіти Бессарабії, Північну Буковину.

564. Яким чином Конституція УРСР 1978 р. визначала державний устрій цієї країни?

Нариси історії державної служби в Україні / НАН України. Інститут історії України; Голов. упр. держ. служби України. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 491.

Проголошення побудови розвинутого соціалізму зумовило прийняття нової Конституції СРСР (1977 р.) і, відповідно, Конституції УРСР (1978 р.). У зазначених документах визначалися характер і зміст радянської політичної системи, у зв'язку з чим стверджувалося, що державна влада в країні здійснюється народом через Ради народних депутатів, які становлять політичну основу СРСР і діють на принципах демократичного централізму. Конституція УРСР виходила з того, що Українська РСР є соціалістичною загальнонародною державою, яка виражає волю й інтереси робітників, селян та інтелігенції, трудящих республіки всіх національностей.

565. Яким чином катастрофа на Чорнобильській АЕС вплинула на суспільно-політичні процеси в Україні?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo publishing, 2023. С. 538-539.

Лицемірство офіційної лінії щодо поглиблення «демократизації» і «гласності» сповна проявилося після Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року. Офіційне попередження про загрозу для здоров'я, якою є викид в атмосферу радіоактивних викидів, місцеве населення почуло лише 5 травня, на дев'ятий день після катастрофи. До цього центральні та республіканські засоби масової інформації переконували, що аварія на Чорнобильській АЕС цілком нешкідлива за своїми наслідками для здоров'я (хоча на хвилях західних радіостанцій будь-який житель України міг почути, ті серйозні попередження, які адресували міністерства охорони здоров'я європейських держав своїм громадянам). Найкращим доказом незацікавленості партійної верхівки долею своїх громадян було проведення у Києві 1 травня багатолюдної урочистої демонстрації, хоча саме напередодні 30 квітня, було зафіксовано підвищення радіоактивного фону в Києві. Катастрофічні екологічні й економічні результати Чорнобиля не піддаються точним оцінкам. Досить сказати, що до початку 1990 року в Україні радіологічними відпадами було забруднено 3,5 мільйонів га орної землі і 1,5 млн га лісу, що становило близько 12% території республіки. У цілому жертвою радіоактивного зараження стали понад 1000 українських міст і сіл. Кількість людей, які загинули й загинуть від радіоактивного

опромінювання та викликаних ним хвороб, є предметом постійних дискусій між ученими спеціалістами. Не менш важливими, окрім екологічних і економічних результатів, були політичні наслідки Чорнобиля. Чорнобильська катастрофа відкрила очі мільйонам українських громадян на колоніальне становище України. Рішення про замовчування справжніх наслідки аварії приймались у Москві; на Москву падала й основна відповідальність за зволікання з прийняттям контрзаходів…

Тема Чорнобиля стала однією з центральних у протистоянні українських опозиційних сил із московським і київським партійним керівництвом. Поняття «Чорнобиль» — руйнівна катастрофа — все частіше поширювалося і на опис інших сторін тогочасного життя в Україні (тема «духовного Чорнобиля», «мовного Чорнобиля»).

566. Чому Левка Лук'яненка та членів Української робітничо-селянської спілки засудили за статтею про «зраду батьківщини» (1961 р.)?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 477.

Організація під назвою «Українська робітничо-селянська спілка» (УРСС) мала діяти ненасильницькими, по можливості легальними методами, ставлячи за мету досягнення незалежності України. Пояснюючи необхідність змінити тактику, Л. Лук'яненко у спогадах, написаних через 30 років, зазначав: «Перехід до агітації витікав не з ненависті до зброї, а з ясного розуміння неможливості її: з історії бо знаємо, що після поразки народу у всенародній боротьбі та широкому масовому русі наступає період суму і розчарувань завдовжки в ціле покоління» 6. УРСС ставила за мету здобуття незалежності України в результаті виходу з Радянського Союзу конституційним шляхом. Конституція УРСР (ст.14) і Конституція СРСР (ст.17) надавали союзній республіці теоретичне право пере- творитися на незалежну державу, хоча механізм виходу в них, зрозуміло, не прописувався. Установче засідання УРСС відбулося 7 листопада 1960 р. на квартирі адвоката Перемишлянської адвокатури Івана Кандиби.

567. Чому радянська влада вважала небезпечними праці Івана Дзюби, Василя Мороза, Валентина Чорновола та інших українських інтелектуалів у 1970-х рр.?

Галушко К.Ю. упорядник ДИСИДЕНТСЬКИЙ ТА ПРАВОЗАХИСНИК РУХ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.18.11

28 червня 1971 року ЦК КПРС прийняв таємну постанову «Про заходи із протидії нелегальному розповсюдженню антирадянських та інших політично шкідливих матеріалів». У липні 1971 з аналогічною постановою, яка спиралася на місц. матеріал, виступив ЦК КПУ. Найнебезпечнішими вважалися в цій постанові праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І.Дзюби, «Серед снігів» і «Хроніка опору» В.Мороза, «Лихо з розуму» і «66 запитань і зауваг інтернаціоналістові» В.Чорновола, «Собор у риштуванні», «На свято жінки» Є.Сверстюка. Протягом січня 1972 за звинуваченнями у шпигунській діяльності заарештували В.Чорновола, І.Стасів-Калинець, І.Геля, С.Шабатуру, М.Осадчого, І.Світличного, Є.Сверстюка, З.Франко, Л.Плюща, В.Стуса та ін. Друга хвиля арештів відбулась у квітні 1972. Серед заарештованих у цій партії опинився й І.Дзюба. Протестні акції «підписантів» придушувалися під час арештів 1972 одразу. КДБ активно використовував психіатричні лікарні як метод боротьби із дисидентським рухом. За період від поч. 1967 до серед. 1971 в Україні за антирад. пропаганду та агітацію, «розповсюдження наклепницьких вигадок на радянський державний та суспільний лад» у суд. та позасуд. порядку, через правоохоронні та мед. органи було примусово госпіталізовано 249 громадян.

568. Яке значення мало підписання СРСР Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.) для дисидентського руху?

Галушко К.Ю. упорядник ДИСИДЕНТСЬКИЙ ТА ПРАВОЗАХИСНИК РУХ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.18.11

Підписання 1 серпня 1975 року СРСР Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі означало, що Кремль формально погоджувався з нормами про дотримання прав людини і визнавав політ. свободи. Дотримання або ж недотримання цих прав і свобод ставало питанням не лише внутрішньої, а й міжнар. політики. Спираючися на міжнар. гарантії, дисиденти могли тепер відкрито відстоювати право на інакомислення. У травні 1976 акад. А.Сахаров скликав прес-конференцію, на якій оголосив про створення Групи сприяння виконанню Гельсінських угод в СРСР. Установчий документ Моск. Гельсінської групи підписали 11 дисидентів — О.Боннер, О.Гінзбург, П.Григоренко, А.Марченко, Ю.Орлов та ін. Моск. гельсінська група заявила, що вважає за обов'язок стежити за тим, щоб уряд СРСР дотримувався гуманітарних статей Заключного акта. Група мала намір збирати від громадян інформацію про порушення цих статей і знайомити з нею громадськість та уряди держав-учасниць Гельсінської наради. Услід за моск. правозахисною групою в листопаді 1976 утворилась Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, або ж скорочено — Укр. Гельсінська група.

569. Яке значення мало створення Наркоматів закордонних справ й оборони в УРСР у 1944 р.?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 516-517.

Бажаючи поєднати в умовах воєнного часу російський патріотизм з патріотизмом національним, Й. Сталін у січні 1944 р. здійснив конституційну реформу, яка нібито надавала можливість республікам утворювати власні збройні формування і вступати у прямі зносини з іноземними державами. З цією метою у складі урядів союзних республік могли утворюватися наркомати оборони і закордонних справ. З боку Й. Сталіна реформа була прагматичним кроком. Якраз тоді глави дер- жав антигітлерівської коаліції створювали Організацію Об'єднаних Націй, покликану підтримувати колективну безпеку в повоєнний час, і він розраховував увести в коло її засновників усі 16 союзних республік. Ці розрахунки не були підтримані союзниками, з чим Й. Сталіну довелось погодитися. Однак він надолужив своє під час утворення виконавчого комітету ООН з великими повноваження ми — Ради Безпеки, постійні представники якої (СРСР, США, Велика Британія, Франція і Китай) отримали право вето. Дискусія про членство союзних республік в ООН завершилася компромісом: уведенням до числа членів — засновників Організації двох республік, які зазнали найбільших втрат під час війни і зробили (поза Росією, яку представляв СРСР) найбільший внесок у перемогу, — України і Білорусії. Утворення двох ключових наркоматів у складі українського уряду мало вагоме пропагандистське значення. Це підкреслювалося в інформації, яка надійшла від західноукраїнського регіону в ЦК КП(б)У: «З проникнення чуток про роз- ширення прав союзних республік (а чутки поширюються швидко), — особливо про наркомати Заксправ і НКО, з'явився серед повстанців (йшлося про Українську повстанську армію. — Авт.) розбрід, особливо серед рядовиків. Дехто казав, за яку ж таку самостійну Україну ми маємо боротися?». Після того, як проблема членства союзних республік в ООН втратила актуальність, апарат Наркомату оборони (з 1946 р. — Військового міністерства) так і небуло створено, хоча він залишався в переліку міністерств аж до прийняття Конституції УРСР 1977 р. Натомість НКЗС почав функціонувати, але без права створення посольств і консульств в інших державах. Україна стала одним з членів—засновників ООН

і почала брати активну роль у міжнародному житті. Вона залишалася псевдодержавою, але набула всіх ознак державності після зникнення силового поля компартійної диктатури.

570. Чому Наркомат оборони УРСР фактично не почав функціонувати?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 516-517.

Бажаючи поєднати в умовах воєнного часу російський патріотизм з патріотизмом національним, Й. Сталін у січні 1944 р. здійснив конституційну реформу, яка нібито надавала можливість республікам утворювати власні збройні формування і вступати у прямі зносини з іноземними державами. З цією метою у складі урядів союзних республік могли утворюватися наркомати оборони і закордонних справ. З боку Й. Сталіна реформа була прагматичним кроком. Якраз тоді глави дер- жав антигітлерівської коаліції створювали Організацію Об'єднаних Націй, покликану підтримувати колективну безпеку в повоєнний час, і він розраховував увести в коло її засновників усі 16 союзних республік. Ці розрахунки не були під тримані союзниками, з чим Й. Сталіну довелось погодитися. Однак він надолужив своє під час утворення виконавчого комітету ООН з великими повноваження ми — Ради Безпеки, постійні представники якої (СРСР, США, Велика Британія, Франція і Китай) отримали право вето. Дискусія про членство союзних республік в ООН завершилася компромісом: уведенням до числа членів — засновників Організації двох республік, які зазнали найбільших втрат під час війни і зробили (поза Росією, яку представляв СРСР) найбільший внесок у перемогу, — України і Білорусії. Утворення двох ключових наркоматів у складі українського уряду мало вагоме пропагандистське значення. Це підкреслювалося в інформації, яка надійшла від західноукраїнського регіону в ЦК КП(б)У: «З проникнення чуток про роз- ширення прав союзних республік (а чутки поширюються швидко), — особливо про наркомати Заксправ і НКО, з'явився серед повстанців (йшлося про Українську повстанську армію. — Авт.) розбрід, особливо серед рядовиків. Дехто казав, за яку ж таку самостійну Україну ми маємо боротися?». Після того, як проблема членства союзних республік в ООН втратила актуальність, апарат Наркомату оборони (з 1946 р. — Військового міністерства) так і небуло створено, хоча він залишався в переліку міністерств аж до прийняття Конституції УРСР 1977 р. Натомість НКЗС почав функціонувати, але без права створення посольств і консульств в інших державах. Україна стала одним з членів—засновників ООН і почала брати активну роль у міжнародному житті. Вона залишалася псевдодержавою, але набула всіх ознак державності після зникнення силового поля компартійної диктатури.

571. Чому процеси російщення в Україні та Білорусі мали особливо масштабний характер у 1960-1980 рр.?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 367.

Найвпливовішими агентами зросійщення виступали Комуністична партія, комсомол, школа, профспілки, піонерська і комсомольська організації, установи освіти, армія, православна церква, молодіжні, жіночі організації. Особливої відмінності між державними агентами і громадськими не було, оскільки й ті, й інші перебували під тотальним контролем Комуністичної партії. Відповідно, тактика і стратегія русифікаційних зусиль різних агентів були єдиними, уніфікованими і були спрямовані на послаблення національних відмінностей неросійських на родів та посилення всього, що зближувало з Росією. Постійно велася війна про ти історії, народних традицій, культури, мови неросійських народів шляхом їх фальшування або замовчування боротьби за власну державність, перманентні обвинувачення їх у так званому буржуазному націоналізмі. Русифікаційні процеси в Україні, як і в Білорусії, були особливо масштабними й глибокими, адже і українців, і білорусів

розглядали, як підкреслювалося, в межах російської етнічної нації, яку треба було консолідувати, ліквідувавши сліди «чужих» впливів у всіх сферах соціально-культурного життя, передусім в освіті, науці, літературі, мистецтві, друці. Тож уже наприкінці 1970-х років у сфері друку, наприклад, кількість назв виданих національною мовою книжок, що припадала на мільйон жителів, які розмовляли українською мовою, становила в Україні всього 88,9. За цим показником республіка посідала передостаннє місце серед десяти найбільших слов'янських націй. Останнє місце з показником 58,9 належало білорусам. У росіян цей показник становив 472,2 36. Отже, асиміляції зазнавали передусім «брати-слов'яни», що слугували свого роду гумусом для розвитку російського етносу та ідеологічного продукту комуністичних провідників — «радянського народу».

572. Яку мету ставило керівництво СРСР, дозволяючи створення Наркомату закордонних справ УРСР у 1944 р.?

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3. К: Темпора, С. 99-102.

28 січня 1944 р. газета «Правда» опублікувала інформаційне повідомлення про черговий пленум ЦК ВКП(б) з порядком денним «Про розширення прав союзних республік у галузі оборони та зовнішніх зносин». Сенсаційною була сама подія – скликання першого за роки війни пленуму ЦК ВКП(б). Не менш сенсаційним виявилося формулювання внесеної союзним урядом проблеми для розгляду на пленумі ЦК. Після схвалення чекістами висунутого урядом законопроєкту його передали на розгляд чергової сесії Верховної Ради СРСР... Зацікавленість Сталіна у максимальній кількості голосів в ООН (цим, власне, й пояснювався зовнішній радикалізм конституційної реформи) зникла після того, як на Кримській конференції в лютому 1945 р. була досягнута домовленість про право вето при голосуванні у виконавчому комітеті ООН, який став називатися Радою Безпеки. Однак пропозиція, що торкалася України і Білорусії, залишалася в силі, являючи собою істотну поступку порівняно з первинною пропозицією А. Громика… Нарком закордонних справ УРСР О. Корнійчук сприйняв своє призначення з відповідальністю. Він звернувся до М. Хрущова з доповідною запискою, в якій пропонував встановити дипломатичні відносини з США, Великою Британією і сусідніми з Україною державами. Проте з верхів не пролунав сигнал до дії, а в липні 1944 р. Корнійчука замінив на цій посаді давно перевірений Сталіним Д. Мануїльський. Перебуваючи в травні 1945 р. на установчій конференції ООН у Сан-Франциско як голова делегації УРСР, Мануїльський заявив, що його країна готова обмінятися дипломатичними і консульськими представництвами з будь-якою державою, але не зробив у цьому напрямі жодного практичного кроку.

573. Яке з наведених завдань виконувала Українська Гельсінська група?

Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 544-545. – URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf

Українська Гельсінська Група (УГГ), групою сприяння виконанню Хельсінських угод щодо прав людини 1975 р. належала до правозахисного, дисидентства. УГГ була утворена в листопаді 1976 р. в Києві. її очолив письменник М. Руденко. До складу входили О. Бердник, П. Григоренко, Л. Лук'яненко, І. Кандиба, М. Маринович та інші, всього 37 осіб. УГГ визначила собі широке коло завдань: ознайомлювати українське суспільство з Декларацією прав людини ООН, збирати докази порушення владою прав людини, національних прав в Україні, застосування політики етно і лінгвоциду та насильницького насаджування русифікації, домагатися безпосереднього контакту України з іншими країнами, акредитації в республіці представників закордонної преси, вільного обміну інформацією та ідеями. Це була єдина з усіх правозахисних організацій, яка не розпалася. Проте ні певна поміркованість УГГ, ні легальні форми роботи, ні міжнародна громадська думка не перешкодили радянським властям розпочати гоніння. До 1980 р. майже три чверті Української Гельсінської групи отримали терміни ув'язнення від 10 до 15 років. Решті дозволено було емігрувати.

574. Яку мету переслідувало створення в 1976 році в Києві Української Гельсінської Групи?

Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2002. С. 544-545. https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

Правозахисне, або демократичне, дисидентство в Україні було репрезентоване Українською Гельсінською групою (УГГ), тобто групою сприяння виконанню Гельсінських угод щодо прав людини, які були підписані СРСР 1975 р. УГГ була утворена в листопаді 1976 р. в Києві. Її очолив письменник М. Руденко.

575. Яке положення Конституції УРСР 1978р. свідчило про втрату державою головної ролі у суспільному житті?

Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року. https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html

Стаття 6. Керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу. КПРС існує для народу і служить народові. Озброєна марксистсько-ленінським ученням, Комуністична партія визначає генеральну перспективу розвитку суспільства, лінію внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, керує великою творчою діяльністю радянського народу, надає планомірного, науково обгрунтованого характеру його боротьбі за перемогу комунізму. Всі партійні організації діють у рамках Конституції СРСР.

576. Яка особливість державного устрою Української РСР заважала його керівництву встановлювати прямі дипломатичні відносини з іншими країнами після завершення Другої світової війни?

Історія української державності : конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Тарас Батюк та ін. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 128. http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/%D0%BE%D1%81%D1%82.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf

УРСР була позбавлена можливостей прямих відносин з будь-якою зарубіжною державою, всі Міжнародні конвенції, ратифіковані Президією Верховної Ради УРСР, спочатку затверджувалися на союзному рівні. Це компенсовувалося можливістю для радянської України брати участь у діяльності різних міжнародних організацій, де вона не відхилялась від курсу Кремля і винятково лобіювала інтереси Радянського Союзу (УРСР було обрано до складу Економічної і Соціальної ради ООН, 1948–1949 рр. вона була постійним членом головного органу ООН – Ради Безпеки. Українська делегація брала участь у Паризькій та Дунайських конференціях, УРСР входила до всесвітньої Ради Миру, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій). Народний комісаріат закордонних справ УРСР був утворений у березні 1944 р.

577. У якому напрямі еволюціонував у перші роки свого існування заснований у 1989 році Народний рух України за перебудову?

Даниленко В. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ, 2018. с. 127; URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013985.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0.

Загострення соціально-економічної та політичної ситуації в країні, страйки шахтарів, силові протистояння в Литві, голодування студентів, «справа Степана Хмари» активізація діяльності численних неформальних об'єднань стимулювали дрейф Руху від партії комуністів. У жовтні 1990 р. у Києві пройшли другі Всеукраїнські збори Руху. Прийняті документи засвідчили про його радикалізацію та перехід до нової політичної лінії. Відбулась еволюція Руху: від підтримки офіційного курсу в рамках перебудови до опозиції Компартії. Словосполучення «за перебудову» було вилучено з офіційної назви організації. Народний Рух прагнув до об'єднання всіх національно-демократичних сил, щоб перетворити їх на об'єднану опозицію офіційній владі. Було висунуто гасло: «Від народного руху за перебудову до народного руху за відродження суверенності України». Оцінюючи рішення II Всеукраїнських зборів НРУ, експерти ЦК Компартії констатували, що вони «мали яскраво виражене антикомуністичне спрямування» і Рух «відверто й остаточно оформився як антикомуністична, опозиційна КПРС організація». У підготовленому документі підкреслювалося прагнення Руху перебрати на себе «функції загальнонаціональної опозиції».

578. Яку роль відіграв організований Народним Рухом України «живий ланцюг» 22 січня 1990 року?

Даниленко В. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ, 2018. с. 124; URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013985.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0.

Важливою масовою акцією Руху став «живий ланцюг» між Києвом і Львовом у січні 1990 р., присвячений проголошенню у 1919 р. об'єднання Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки в єдину державу. Це була символічна акція, під час якої всією Україною замайоріли синьожовті прапори. У той день від одного до трьох мільйонів людей взялися за руки, символізуючи духовну єдність українського народу, демонструючи існування єдиної соборної України. «Живий ланцюг» був одним із наймасштабніших у світовій історії та став іще одним кроком до здобуття незалежності України. Крім нього, святкування річниці акту злуки УНР та ЗУНР включало і проведення цілої низки мітингів і маніфестацій. У Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Рівненській, Житомирській, Волинській областях та м. Києві в рамках цієї акції було проведено 30 мітингів. У них взяло участь близько 95 тис. осіб. Найбільш багатолюдні мітинги відбулися у Львові (до 20 тис.), Тернополі (20 тис.) та Києві (до 16 тис.).

579. Яка соціальна група стала рушійною силою національно-демократичних змін в УРСР наприкінці 1980-их років?

Даниленко В. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ, 2018. с. 102; URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013985.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0.

Потужною рушійною силою національно-демократичних змін в Україні була інтелігенція, у свідомості якої відбулися серйозні зрушення. Частина творчої і науково-освітньої інтелігенції вийшла з-під партійного контролю і значно просунулася вперед у своїх теоретичних, концептуальних уявленнях і політичних вимогах, перейшовши на ліберально-демократичні позиції. В авангарді боротьби за корінні зміни в суспільстві знаходилася та частина української інтелігенції, яка завжди була орієнтована на українську незалежність. «Завжди, протягом усієї її (України — В.Д.) історії: після Богдана, чи після втрати незалежності завжди були люди, які знали, вірили, були переконані, що прийде час незалежності України», — зазначав академік НАН України Костянтин Ситник. Хоча чітких уявлень, яким чином порвати з російською самодержавною традицією, в багатьох провідників не було.

580. Які наслідки мала діяльність Народного Руху України у 1989—1991 роках?

Гарань О.В., Сидорчук О.В. НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_rukh

НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ (НРУ) – політ. партія (з 1993), яка веде свою історію від заснованої 1989 громадсько-політичної орг-ції «Народний рух України за перебудову». Улітку 1988 необхідність створення демократ. орг-ції на зразок прибалт. нар. фронтів обстоювалася новими неформальними об'єднаннями у Львові, Києві, на Вінниччині. Ідея створення «Народного руху України за перебудову» була формалізована в Спілці письменників України восени 1988. Її підтримали на поч. 1989 установчі конференції укр. «Меморіалу» та Т-ва укр. мови ім. Т.Шевченка. Проект програми Руху був надрукований у «Літературній Україні» 16 лютого 1989 і, порівняно з програмами прибалт. нар. фронтів, був поміркованішим. Зокрема, у ньому була відсутня вимога про новий союзний договір і містилося формальне положення про визнання «керуючої ролі» компартії.

8–10 вересня 1989 відбувся установчий з'їзд, на якому був заснований «Народний рух України за перебудову». Як видно з назви орг-ції, спочатку вона підтримувала офіц. курс на перебудову, не ставлячи формально вимогу незалежності України. Але будь-які згадки про «керівну роль» компартії вже зникли. Натомість вимоги перетворення СРСР на «союз дійсно суверенних держав» на основі нового союзного договору фактично означали підтримку ідеї конфедерації, а не федерації. Рух підтримав культ. відродження нац. меншин, зокрема євреїв і кримських татар, виступив зі спец. зверненням до росіян в Україні.

Проголошення принципів екон., політ. та ідеологічного плюралізму дало змогу на першому етапі діяльності об'єднати в Русі представників різних поглядів: від комуністів-реформаторів до членів Української Гельсінської спілки та орг-цій, що виступали з позицій антикомунізму. Участь відомих письменників, літераторів, філософа М.Поповича, який став головою першої орг-ції Руху (Київ. регіональна орг-ція, 1989), надала ідеї Руху своєрідної легітимності, дала змогу залучити до нього більшу кількість людей, ніж могли на той час повести за собою дисиденти-правозахисники. Таким чином, на початку свого існування Рух був широким демократ. фронтом, який залучив до своїх лав представників різних ідеологій та поглядів. На час установчого з'їзду його чисельність склала 280 тис. осіб. Головою Руху став поет і громад. діяч І.Драч, головою секретаріату – правозахисник і член Укр. Гельсінської спілки М.Горинь.

У перший рік існування Рух провів низку сусп. та культ. заходів, метою яких були консолідація укр. нації, відтворення істор. пам'яті народу та посилення ролі укр. мови. 21 січня 1990 Рухом було організовано «живий ланцюг» між Львовом і Києвом, присвячений 71-річчю Акту злуки між УНР та ЗУНР. Ця акція символізувала єдність укр. народу. У вересні 1990 відбулося святкування 500-річчя запороз. козацтва, що супроводжувалося масовим виїздом на Нікопольщину та Запоріжжя, великими заходами під Берестечком, Батурином, у Лубнах і Хотині.

Рух виявив значну активність у політ. сфері. У результаті спільних дій Руху і демократично налаштованих депутатів СРСР від України (об'єднаних у Респ. депутатський клуб) восени 1989 вдалося внести важливі поправки у вироблений комуніст. номенклатурою проект закону про вибори до ВР УРСР. З метою участі у виборах до ВР УРСР наприкінці 1989 на основі Руху був створений Демократ. блок України, що об'єднав сили, опозиційні до Комуністичної партії України. 9 лютого 1990 Рух був офіційно зареєстрований владою як громадсько-політ. орг-ція. На виборах у березні 1990 Демократ. блок України завоював чверть місць у парламенті УРСР і створив парламентську опозицію – Народну раду. При цьому в 3-х західних областях – Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській – Рух одержав перемогу і прийшов до влади. Перебуваючи в складі ВР УРСР, Рух мав сильний вплив на позицію, зокрема, т. зв. націонал-комуніст.

крила КПУ на чолі з Л.Кравчуком. Завдяки тискові і впливу Руху 16 липня 1990 ВР УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України.

В умовах посилення політ. боротьби восени 1990 25–28 жовтня відбулися 2-гі Всеукр. збори Руху. Кількість членів Руху на час з'їзду склала 633 тис. осіб, що стало піком масовості цього громадсько-політ. об'єднання. 2-гі збори Руху закріпили в програмних документах зміни в політиці, що відображали процес його радикалізації. Було підкреслено, що «необхідна не перебудова, а повний демонтаж тоталітарної системи», тому з назви «Народний рух України за перебудову» зняли слова «за перебудову». Якщо раніше Рух виступав за новий союзний договір, то тепер його гол. метою стала побудова ненасильницьким шляхом укр. незалежної д-ви і усунення Комуністичної партії Радянського Союзу від влади. Участь членів КПРС у Русі була заборонена. Заради запобіганню відпливу активістів Руху в різні новостворені партії на з'їзді було запроваджено асоціативне членство. Проте Українська республіканська партія (УРП) та Демократ. партія України (ДемПУ), що відігравали значну роль у діяльності Руху, відмовилися бути його асоційованими членами.

Протягом 1991 Рух продовжував мати значний вплив на представників націонал-комуніст. крила КПУ, які в умовах послаблення режиму були змушені значною мірою запозичувати рухівські гасла. 24 серпня 1991 ВР УРСР був прийнятий Акт проголошення незалежності України, а на референдумі 1 грудня 1991 незалежність України підтримав 91 % виборців з тих 84 %, хто взяв участь у голосуванні.

Під час президентської виборчої кампанії 1991 рішенням Великої ради Руху кандидатом від нього був висунутий В.Чорновіл, проте ін. лідери Руху – І.Драч та М.Горинь – агітували за лідера УРП Л.Лук'яненка. Роздрібленість опозиційних сил (5 кандидатів) сприяла перемозі вже в 1-му турі Л.Кравчука – 61,6 %. В.Чорновіл зібрав 23,3 % голосів, Л.Лук'яненко – 4,5 %.

Після референдуму і виборів 1 грудня перед Рухом постала дилема – співпрацювати з президентом незалежної України чи залишитися в опозиції. На 3-му з'їзді Руху, що відбувся 28 лютого – 1 березня 1992, офіц. розколу вдалося уникнути завдяки обранню 3-х співголів Руху – І.Драча, М.Гориня та В.Чорновола. Рішення про те, щоб залишитися в опозиції, підтримував лише В.Чорновіл, прихильники якого, проте, отримали перевагу на з'їзді. Колишні союзники Руху – УРП і ДемПУ – проголосили необхідність підтримки президента Л.Кравчука.
На 4-му з'їзді Руху, що відбувся у грудні 1992, єдиним його головою було обрано В.Чорновола. З'їзд засвідчив перетворення Руху на політ. партію. Офіційно Рух був зареєстрований як партія 1 лютого 1993.

На позачергових парламентських виборах 1994 Рух здобув 20 депутатських мандатів, що було спричинено відокремленням від нього УРП, ДемПУ та низки ін. партій.

До парламентських виборів 1998 Рух перетворився на партію правоцентристського спрямування, втративши монополію на представлення опозиційних сил у сусп-ві і ставши лише однією, хоча й найбільш впливовою партією демократ. опозиції. На виборах 1998 Рух отримав 46 мандатів, з них 32 – по парт. списку, набравши 9,4 % голосів виборців. Це засвідчило, що Рух потребує модернізації, виходу за межі традиційного ареалу своєї підтримки (захід і центр країни). Під час 9-го з'їзду Руху у грудні 1998 було названо можливих кандидатів на участь у президентських виборах 1999 – колиш. міністра закордонних справ Г.Удовенка та В.Чорновола (останній зняв свою кандидатуру в січні 1999). Проте 28 лютого 1999 група членів Руху на чолі з Ю.Костенком провела власний з'їзд, де висловила свою незгоду з рішенням попереднього з'їзду та обрала головою Руху Ю.Костенка. Розкол став реальністю. 25 березня 1999 В.Чорновіл загинув за нез'ясованих обставин в автокатастрофі неподалік Борисполя. Ця трагічна подія не змогла повернути обидві частини Руху до єднання. На основі частини Руху під проводом Ю.Костенка була утворена партія «Український народний рух» (згодом перейменована на Укр. нар. партію). На президентських виборах у жовтні 1999 Ю.Костенко набрав 2,2 % голосів, Г.Удовенко – 1,2 %, що свідчило про складне становище, в яке потрапив Рух.

581. До чого призвело проведення Всесоюзного референдуму 17 березня 1991 року про збереження СРСР?

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2019. с. 233. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0000536.pdf

Позицію Кравчука підтримала група партійної еліти з числа директорів великих підприємств (Леонід Кучма, Володимир Слєднєв) та апарату Верховної Ради (Іван Плющ, Микола Хоменко та ін.). За ініціативою "націонал-комуністів" до всесоюзного референдуму 17 березня 1991 р. про збереження СРСР як "оновленої федерації суверенних республік" було включене додаткове республіканське питання: "Чи Ви згідні з тим, щоб Україна була частиною Союзу Радянських Суверенних держав на основі Декларації про державну суверенність України?" (Контрольовані опозицією ради трьох галицьких областей включили ще й третє питання: "Чи Ви хочете, щоб Україна стала самостійною державою?). Результати референдуму дали нову легітимізацію для "націонал-комуністів": хоча громадська думка в Україні виявилася більш консервативною, ніж в інших республіках (на перше питання ствердно відповіли 70,5% учасників, тоді як населення балтійських республік, Вірменії і Молдови взагалі бойкотували референдум), зате 80% виступило за зміцнення державної суверенності України.

Офіційна Москва й офіційний Київ трактували результати референдуму кожен по-своєму. Якщо Горбачов приступив до переговорного процесу з республіками про укладення нового союзного договору за формулою "сильний центр – сильні республіки", то Кравчук й українські " націонал-комуністи" віддавали перевагу другій половині цієї форми ("сильні республіки"), не бачачи необхідності у збереженні сильного центру.

582. Як студентська Революція на граніті в жовтні 1990 року вплинула на політичні зміни в УРСР?

Кульчицький С.В. РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ 1990 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_na_graniti

«РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ» 1990 — масова акція громадян. непокори, організована в м. Київ переважно студентською молоддю України в жовтні 1990. Вважається першим укр. «майданом».

У зв'язку із прийняттям деклараций про держ. суверенітет союзних республік Союзний договір 1922 втратив правову основу. Тому загальносоюзний центр на чолі з президентом СРСР М.Горбачовим розробив і розіслав у союзні республіки проєкт нового договору. Цей документ визнавав республіки суверенними д-вами, які мали всю повноту влади на своїй території, але проголошував верховенство законів Союзу над республіканськими.

Після того, як Верховна Рада УРСР 16 липня 1990 ухвалила Декларацію про державний суверенітет України, компартійно-рад. більшість голосами 239 депутатів обрала головою парламенту секретаря ЦК КПУ Л.Кравчука. Більшість, яку назвали «групою 239», не виявила бажання відставати від ін. республік, коли з'явилася нагода збільшити свої повноваження, і проголосувала за Декларацію про держ. суверенітет майже одностайно. Проте в неї не було бажання розвалити рад. наддержаву. Тому вона надалі заблокувала зусилля Нар. ради в парламенті втілювати в життя революц. положення декларації. КПУ виступила як дисциплінований провідник волі союзних структур влади. Питання про її орг. відокремлення від Комуністичної партії Радянського Союзу, яке дедалі частіше піднімалося рядовими членами партії, апаратники вважали єретичним. 29 вересня 1990 ЦК КПУ опублікував звернення до комуністів, усіх громадян республіки, прийняте у зв'язку з тим, що «готуються масові акції, спрямовані на дискредитацію вищого органу державної влади в республіці — Верховної Ради УРСР, підштовхування до загострення кризової ситуації». Наголошувалося, що «деструктивні сили» закликають ознаменувати відкриття 2-ї сесії ВР УРСР у

понеділок 1 жовтня загальноресп. страйком і загальнонац. маніфестацією. ЦК КПУ закликав не піддаватися на «провокаційні заклики».

30 вересня, в неділю на заклик Народного руху України на Респ. стадіоні Києва відбувся мітинг під гаслом «Ні — новоствореному Союзному договору!», в якому взяли участь майже 300 тис. осіб. Були висунуті вимоги: вихід України зі складу СРСР; виконання постанови ВР УРСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами» від 30 липня 1990. Виходячи з декларації про держ. суверенітет, ця постанова доручала Раді міністрів УРСР протягом місяця забезпечити повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які брали участь в охороні громад. порядку та локалізації міжнац. конфліктів в ін. регіонах СРСР. До 1 жовтня 1990 РМ УРСР мала вирішити питання про переведення громадян України, які проходили строкову військ. службу, з районів, де відбувалися міжнац. конфлікти, на територію власної республіки. На мітингу висувалися також вимоги про розпуск КПУ і націоналізацію її майна, демонтаж пам'ятника В.Леніну, відставку Л.Кравчука і голови уряду В.Масола. Мітинги з подібними вимогами 30 вересня і 1 жовтня пройшли також в Івано-Франківську, Донецьку, Львові та ін. містах. Однак опозиції не вдалося організувати загальноресп. страйк і загальнонац. маніфестацію.

За півгодини до поч. роботи 2-ї сесії ВР УРСР 12-го (1-го) скликання до її будинку підійшла демонстрація, на транспарантах якої містилися заклики про розпуск парламенту і КПУ, відставку уряду, вихід України зі складу СРСР. Через дві години кількість протестувальників під стінами парламенту збільшилася до 100—120 тис. осіб. Увечері на площі Жовтневої революції (нині — майдан Незалежності) відбувся мітинг, в якому взяли участь бл. 20 тис. осіб. Наступного дня у протистояння між владою та опозицією потужно втрутилися студентські орг-ції.

Мітинги, демонстрації і страйки як форми громадян. непокори стали вже звичними в охопленій екон. і політ. кризою Україні. Київ. від-ня Укр. студентської спілки (УСС) ще влітку 1990 під час святкування 500-річчя укр. козацтва у Запоріжжі уперше висловило пропозицію обрати більш дієву форму протесту — політ. голодування. Студентське братство Львова (СБ Львова) на мітингу, що відбувся 21 вересня, заявило, що львів. студенти протестуватимуть проти підписання Союзного договору перед будівлею парламенту в Києві, використовуючи голодування під гаслом «Воля або смерть!»

Початок акції, форми і методи її розгортання були узгоджені в ході переговорів між УСС і СБ Львова, що відбулися в рамках зустрічі молодіжних і студентських орг-цій у Вільнюсі. Були схвалені сформульовані Київ. УСС вимоги: дострокове припинення повноважень ВР УРСР 12-го скликання і призначення нових виборів на багатопарт. основі восени 1991; ухвалення закону про націоналізацію майна КПУ і Ленінської комуністичної спілки молоді України; недопущення підписання Союзного договору. Львів'яни додали дві вимоги, що стосувалися служби юнаків у війську в межах України та відставки В.Масола. Керівниками акції були визначені троє співголів: О.Доній (УСС Києва), М.Іващишин (СБ Львова) і О.Барков (УСС Дніпродзержинська).

О 10-й ранку 2 жовтня бл. 40 активістів УСС і СБ Львова розстелили на гранітних плитах площі Жовтневої революції перед пам'ятником із центр. фігурою В.Леніна матраци, встановили транспаранти з гаслами та вимогами й оголосили про початок голодування. О 20-й год. вони за 2—3 хв. встановили намети, позначивши цим намір залишитися на площі на невизначений строк. Керівництво ВР УРСР зайняло вичікувальну позицію, паралізуючи цим дії стягнутих у великій кількості правоохоронців. Визначитися з оцінкою акції мусила в цій ситуації Київ. міськрада, в якій питома вага представників Демократ. блоку становила до 40 %. О 23-й год., тобто заднім числом, вони ухвалили після бурхливих дебатів такий документ: «Дозволити під час роботи другої сесії Верховної Ради Української РСР проведення в центральній частині міста масових заходів, що не заважають рухові транспорту». Легалізація протестної акції мала велике значення для забезпечення її впливу на радикалізацію політ. ситуації в республіці. Провал всеукр. страйку (в ньому взяли участь 10 тис. осіб

із 25 млн працюючих) засвідчив, що опозиційні сили мали слабку соціальну базу, а влада зберегла контроль за формуванням громад. думки.

3 жовтня на майдані вже стояли 49 наметів, а в голодуванні брали участь 137 студентів Києва, Львова, Дніпропетровська, Івано-Франківська та ін. міст України. Здійснювався постійний мед. огляд, лікарі щоденно брали аналіз крові на цукор. Цим забезпечувався нагляд за станом здоров'я голодуючих й унеможливлювалося харчування, вживання соків і підсолодженої води.

4 жовтня в голодуванні взяла участь 151 особа. Про голодування вже знала вся Україна. Табір голодуючих відвідала група нар. депутатів СРСР від України — О.Гончар, О.Ємець, С.Конєв, В.Черняк, Ю.Щербак, В.Яворівський та ін., які вмовляли студентів зняти вимогу про дострокові вибори у парламент, але безуспішно.

5 жовтня в наметовому містечку відбулася зустріч Л.Кравчука з О.Донієм та М.Іващишиним. Телерепортаж про зустріч уперше ознайомив укр. громадян із вимогами студентів. Зустріч не дала результатів.

6 жовтня у палаці «Україна» відбулися збори ветеранів війни. Після зборів ветерани прийшли до площі Жовтневої революції з наміром знести намети, щоби покласти квіти до пам'ятника В.Леніну. Провокація зазнала невдачі, на захист студентів стали до 50 тис. киян.

8 жовтня ВР УРСР створила комісію на чолі з І.Юхновським, яка доповіла, що голодують вже 158 осіб із 24 міст. Під час його доповіді один із депутатів «групи 239» звинуватив студентів у тиску на парламент, його підтримали оплесками, які справили на громадськість гнітюче враження, — обговорення транслювалося по телебаченню. О.Гончар записав у щоденнику: «Страшні ці в парламенті «239". Юхновський як голова комісії доповідає їм про вимоги голодуючих студентів, про те, що звідчаєні молоді люди готові на все, «аж до масового самоспалення", а у відповідь йому — регіт, жирне іржання цих парламентських жеребців! І серед таких — жити? Від таких ждати гуманних законів? Ні, неможливий з ними ніякий мир, ніяке порозуміння». Повернувшись додому, письменник написав заяву про вихід із КПРС.

9 жовтня відбувся «круглий стіл». На ньому були присутні: з одного боку, Л.Кравчук і всі члени Президії ВР УРСР, представники мін-в, із другого — 6 студентських активістів: О.Барков, О.Доній, М.Іващишин, О.Кузан, В.Кириленко, Ю.Герцик. Після важкої дискусії Л.Кравчук пообіцяв поставити питання про відставку прем'єра перед парламентом, а запис «круглого столу» показати по телебаченню в повному обсязі. Проте слова він не дотримав, запис показали із купюрами.

10 жовтня голова ВР УРСР поставив на таємне голосування питання про недовіру В.Масолу, але депутати із цим не погодилися. На відкрите голосування було поставлено питання про включення до порядку денного обговорення студентських вимог, проте ця пропозиція набрала лише 161 голос. Порушуючи заборону Київ. міськради, студенти організували 10-тис. демонстрацію, що перекрила рух на Хрещатику і заблокувала будинок Держ. к-ту телебачення і радіомовлення УРСР. На знак підтримки вимог і дій студентів до наметового містечка приєдналися і почали голодувати разом з ними нар. депутати В.Бедь, М.Горинь, Л.Горохівський, О.Гудима, Я.Зайко, В.Колінець, Я.Кендзьор, М.Куземко, Б.Ребрик, Ф.Свідерський, С.Хмара.

11 жовтня в Києві пройшла 100-тис. демонстрація на підтримку голодуючих. Від 13 жовтня студенти почали захоплювати будівлі, де вони навчалися 16 жовтня голодували вже 298 студентів, 27 з них — від першого дня. Біля будівлі ВР УРСР утворилося друге наметове «містечко свободи» з голодуючими. У страйку на підтримку голодуючих з 85 тис. студентів стаціонару, які навч. в Києві, взяли участь 30 тис., у Львові з 65 тис. — майже 59 тис., у Тернополі та Івано-Франківську — практично всі студенти. До акції протесту висловлювали готовність приєднатися робітн. колективи, працівники н.-д. ін-тів. М.Горбачов почав одержувати листи від занепокоєних долею протестувальників конгресменів і сенаторів США, керівників укр. діаспори.

16 жовтня у парламенті була утворена тимчасова узгоджувальна комісія для розгляду вимог голодуючих студентів. До її складу ввійшли по 5 депутатів від «групи 239» і Нар. ради, І.Плющ — від

Президії ВР УРСР і 5 представників голодуючих студентів. Увечері 17 жовтня, коли депутати ознайомилися з протоколами комісії, Л.Кравчук запропонував їм ухвалити скріплений підписами її 16 членів текст постанови такого змісту:

• провести у 1991 всенар. голосування з питань довіри ВР УРСР 12-го скликання і за його результатами вирішити питання про проведення нових виборів до кінця року;

• забезпечити проходження строкової служби громадянами республіки тільки за добровільною згодою громадянина поза її межами;

• розглянути в парламенті питання про націоналізацію майна КПРС і ВЛКСМ на території України і до 1 грудня 1990 утворити тимчасову комісію ВР УРСР із цього питання;

• укладення Союзного договору вважати передчасним;

• вирішити питання стосовно відставки голови РМ УРСР В.Масола у порядку, передбаченому ст. 97, частина 9 і ст. 108, частина 4 Конституції СРСР;

• до 30 листопада 1990 привести чинну Конституцію УРСР у відповідність до положень Декларації про держ. суверенітет України.

Ця постанова була схвалена голосами 314 нар. депутатів із наявних 352. Проти неї проголосували 38 депутатів.

18 жовтня на площі Жовтневої революції пройшло святкове завершення акції протесту. О.Доній та М.Іващишин виступили по телебаченню з інформацією про припинення голодування і звільнення «окупованих» студентами приміщень вищих навч. закладів. На пресконференції, влаштованій у цей день Нар. рухом України, М.Горинь підкреслив: «Те, чого не могла домогтися Народна рада, досягла студентська молодь. Це наше найбільше завоювання».

583. Яку політичну роль відігравала парламентська «Група 239» у Верховній Раді УРСР в 1990—1991 роках?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С.561. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352

У Верховній Раді України утворилися парламентська більшість («група 239»), у якій поряд з прагматиками, що адекватно реагували на різкі зміни обставин, було чимало відвертих консерваторів, та парламентська опозиція — Народна рада (125 депутатів), яка складалася з прибічників як поміркованих, так і радикальних, безкомпромісних поглядів. Першим головою українського парламенту було обрано В. Івашка, який до того, замінивши В. Щербицького, очолював ЦК Компартії України. Опозиція з перших днів роботи Верховної Ради відігравала помітну роль. її представники (І. Юхновський, О. Ємець, Д. Павличко, Л. Танюк, В. Яворівський та ін.) очолили 7 з 23 постійних комісій. Саме з ініціативи Демократичного блоку 16 липня 1990 р. було прийнято Декларацію про державний суверенітет України.

Група 239 / М. В. Стріха // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-32096

«ГРУПА 239» (офіц. назва — «За Радянську суверенну Україну») — організаційно оформлена комуністична більшість у Верховній Раді України першого скликання в червні 1990 — серпні 1991. Названа так за її первіс. кількісним складом (згодом нараховувала до 270-ти нар. депутатів, при цьому формально членами КПУ в травні 1990 були понад 380 нар. депутатів). Створ. на противагу опозиц. «Нар. раді» (125 депутатів). Лідером «Г. 239» був секр. Комісії ВР з питань АПК О. Мороз (до обрання нар. депутатом — зав. аграр. відділу Київ. обкому КПУ). Загалом хоча її члени й підтримали «Декларацію про державний суверенітет України», ухвалену 16 липня 1990, однак з більшості питань стояли на послідовно консерватив. позиціях, протидіяли спробам декомунізації сусп. життя, обстоювали необхідність підписання нового союз. договору.

Від січня–лютого 1991 у Групі виявилися помітні розходження. Ортодоксал. керівництво ЦК КПУ на чолі з С. Гуренком жорстко йшло у фарватері консерватив. сил КПРС, що намагалися зберегти СРСР нереформованим, а т. зв. суверен-комуністи, які орієнтувалися на Голову ВР України Л. Кравчука і його 1-го заст. І. Плюща, прагнули, не заявляючи відкрито про незалежність України, домогтися суттєвого розширення респ. суверенітету. Внаслідок спіл. позиції суверен-комуністів та більшості «Нар. ради» Л. Кравчуку вдалося домогтися рішення Парламенту про проведення паралельно з заг.-союз. референдумом про збереження СРСР 17 березня 1991 респ. опитування, під час якого більшість (понад 80 %) громадян висловилися за підписання нового союз. договору на умовах «Декларації про державний суверенітет України» (де-факто перетворення СРСР на конфедерацію незалеж. держав). При цьому позитивну відповідь на запитання заг.-союз. референдуму щодо збереження СРСР дало на 10 % громадян менше, що стало суттєвим аргументом для прихильників суверенізації України.

Після поразки серпневого путчу (див. ГКЧП) у Москві, проголошення незалежності України 24 серпня й заборони діяльності КПУ указом Президії ВР України 30 серпня 1991 група «За Радянську суверенну Україну» припинила діяльність, а її лідер О. Мороз очолив оргкомітет зі створення Соціаліст. партії України.

584. Що спонукало Верховну Раду УРСР ухвалити рішення про відновлення автономії Криму в 1991 р.?

Верменич Я.В. АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2003. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Avtonomna_respublika

30 черв. 1945 Крим. АРСР перетворено на Крим. обл. у складі РРФСР, 19 лют. 1954 Крим. обл. передано до складу УРСР. На поч. 1990-х рр. ініційовано перегляд статусу Криму на засадах відновлення Крим. АРСР. З урахуванням підсумків проведеного в Криму референдуму, ВР УРСР ухвалила Закон про відновлення крим. автономії (12 лют. 1991).

585. Який фактор відіграв вирішальну роль у реєстрації Української республіканської партії (УРП) Міністерством юстиції УРСР?

Головко В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України; Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2021. с. 15.

З весни 1990 р. пришвидшилося формування українських некомуністичних партій, що гальмувалось перед тим офіційною владою. Першою ластівкою стала «Українська республіканська партія» (УРП), створена наприкінці квітня рішенням з'їзду «Української Гельсінської спілки». На чолі її став дисидент Л. Лук'яненко. Скоро у лідерів національно-демократичного руху проявилася різниця у політичних та ідеологічних підходах. Один із найавторитетніших — дисидент В. Чорновіл — разом з одинадцятьма делегатами з'їзду оприлюднили заяву, у якій вони відмежувалися від УРП через авторитарні принципи її організації (зокрема через принцип «демократичного централізму» та заборону створення партійних груп). Створення УРП не викликало позитиву у компартійної влади: реєстрація партії Міністерством юстиції УРСР затягнулася до листопада 1990 р. і відбулася передусім завдяки суспільному тиску.

Реєстрація УРП дала зелене світло й іншим українським некомуністичним політсилам. Уже у грудні 1990 р. було створено «Демократичну партію України» з групи депутатів «Народної Ради» (зокрема лідерів «Народного руху» України І. Драча та Д. Павличка, очолив партію дисидент Ю. Бадзьо). Також у грудні внутрішня опозиція в КПУ, яка діяла у рамках всесоюзного об'єднання «Демократична платформа в КПРС», утворила «Партію демократичного відродження України» (очільник В. Філенко).

586. Яку роль відігравав Народний рух України у Верховній Раді УРСР після виборів 1990 р.?

Гарань О.В., Сидорчук О.В. НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_rukh

НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ (НРУ) – політ. партія (з 1993), яка веде свою історію від заснованої 1989 громадсько-політичної орг-ції «Народний рух України за перебудову». Улітку 1988 необхідність створення демократ. орг-ції на зразок прибалт. нар. фронтів обстоювалася новими неформальними об'єднаннями у Львові, Києві, на Вінниччині. Ідея створення «Народного руху України за перебудову» була формалізована в Спілці письменників України восени 1988. Її підтримали на поч. 1989 установчі конференції укр. «Меморіалу» та Т-ва укр. мови ім. Т.Шевченка. Проект програми Руху був надрукований у «Літературній Україні» 16 лютого 1989 і, порівняно з програмами прибалт. нар. фронтів, був поміркованішим... 9 лютого 1990 Рух був офіційно зареєстрований владою як громадсько-політ. орг-ція. На виборах у березні 1990 Демократ. блок України завоював чверть місць у парламенті УРСР і створив парламентську опозицію – Народну раду. При цьому в 3-х західних областях – Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській – Рух одержав перемогу і прийшов до влади.

587. Яке значення мала акція «живий ланцюг» між Львовом і Києвом, організована Народним рухом України в 1990 р.?

Гарань О.В., Сидорчук О.В. НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. - 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_rukh

НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ (НРУ) – політ. партія (з 1993), яка веде свою історію від заснованої 1989 громадсько-політичної орг-ції «Народний рух України за перебудову». Улітку 1988 необхідність створення демократ. орг-ції на зразок прибалт. нар. фронтів обстоювалася новими неформальними об'єднаннями у Львові, Києві, на Вінниччині. Ідея створення «Народного руху України за перебудову» була формалізована в Спілці письменників України восени 1988. Її підтримали на поч. 1989 установчі конференції укр. «Меморіалу» та Т-ва укр. мови ім. Т.Шевченка. Проект програми Руху був надрукований у «Літературній Україні» 16 лютого 1989 і, порівняно з програмами прибалт. нар. фронтів, був поміркованішим... У перший рік існування Рух провів низку сусп. та культ. заходів, метою яких були консолідація укр. нації, відтворення істор. пам'яті народу та посилення ролі укр. мови. 21 січня 1990 Рухом було організовано «живий ланцюг» між Львовом і Києвом, присвячений 71-річчю Акту злуки між УНР та ЗУНР. Ця акція символізувала єдність укр. народу.

588. Чому комуністична еліта УРСР підтримала ідею суверенітету республіки в 1990-1991 рр.?

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3. К: Темпора, С. 337.

Б. Єльцин не відмовився від можливості скористатися закладеними в Конституції СРСР і конституціях союзних республік нормами, щоб усунути від влади союзний компартійно-радянський центр і в такий спосіб ліквідувати двовладдя, що виникло в Москві після березневих виборів 1990 р. З іншого боку, компартійно-радянська номенклатура в національних союзних республіках перестала розраховувати на підтримку Москви, де точилася боротьба між Горбачовим та Єльциним. Частина її стала розуміти, що вже залежить не стільки від Кремля, хто б у ньому не сидів, скільки від власних виборців. Тому в середовищі номенклатурних працівників України почали множитися суверен-

комуністи. Вони розглядали діячів Народного руху та інших опозиційних депутатів Верховної Ради не як противників, а як ситуативних союзників у справі суверенізації республіки.

589. Якою була офіційна назва парламентської більшості «групи 239» у Верховній Раді УРСР у 1990 р.?

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3. К: Темпора, С. 340.

Серед 27 претендентів на посаду голови Верховної Ради реальні шанси мав тільки Л. Кравчук. Він і був обраний 18 липня голосами 239 депутатів. Після цього компартійно-радянську більшість українського парламенту стали називати «групою 239». Офіційна назва цієї більшості - «За суверенну радянську Україну» - зникла з пам'яті журналістів.

Компартійно-радянська номенклатура в Україні, як і в інших національних республіках, поділилася на прибічників Кремля (ортодоксальних комуністів) і суверен-комуністів. У «групі 239» лідером суверен-комуністів був Л. Кравчук.

590. Що стало наслідком прийняття декларацій про державний суверенітет союзних республік?

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3. К: Темпора, С. 340.

У зв'язку з прийняттям декларацій про державний суверенітет союзних республік Союзний договір 1922 р. втратив правову основу. Тому команда М. Горбачова розробила і розіслала в союзні республіки проект нового договору. Цей документ визнавав республіки суверенними державами, які мали всю повноту влади на своїй території, але проголошував верховенство законів Союзу над республіканськими.

591. Який спосіб здобуття політичної влади пропонувала більшість учасників Установчого з'їзду Народного Руху України 1989 р.?

Бойко О. Д. Історія України: Посібник. К.: Академія, 2002. С. 558: URL: https://radfiz.org.ua/files/k1/icukr/Bojko_O.D._Istorija_Ukrainy.pdf)

Установчий з'їзд Народного Руху України (НРУ) відбувся у вересні 1989 р. Кожна з течій – і поміркована (В. Яворівський, І. Драч, Д. Павличко та ін.), і радикали (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, М. Горинь та ін.) – пропонувала з'їздові своє розуміння політичних цілей організації. Якщо поміркована виступали за незалежну суверенну Україну в межах реформованої союзної федерації, лібералізацію КПРС, то радикали наполягали на виході України зі складу СРСР, здобутті нею цілковитої незалежності, утвердженні в суспільстві повноцінного політичного плюралізму. Ці дві позиції й окреслили межі дискусії на з'їзді. У багатьох виступах йшлося про можливість і необхідність захоплення влади, але мирним, парламентським шляхом.

592. Яка ключова політична причина спонукала студентів розпочати Революцію на граніті в 1990 р.?

Кульчицький С.В. РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ 1990 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_na_graniti

«РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ» 1990 — масова акція громадян. непокори, організована в м. Київ переважно студентською молоддю України в жовтні 1990. Вважається першим укр. «майданом». У зв'язку із прийняттям декларацій про держ. суверенітет союзних республік Союзний договір 1922 втратив правову основу. Тому загальносоюзний центр на чолі з президентом СРСР М.Горбачовим розробив і розіслав у союзні республіки проєкт нового договору. Цей документ визнавав республіки

суверенними д-вами, які мали всю повноту влади на своїй території, але проголошував верховенство законів Союзу над республіканськими. Після того, як Верховна Рада УРСР 16 липня 1990 ухвалила Декларацію про державний суверенітет України, компартійно-рад. більшість голосами 239 депутатів обрала головою парламенту секретаря ЦК КПУ Л.Кравчука. Більшість, яку назвали «групою 239», не виявила бажання відставати від ін. республік, коли з'явилася нагода збільшити свої повноваження, і проголосувала за Декларацію про держ. суверенітет майже одностайно. Проте в неї не було бажання розвалити рад. наддержаву. Тому вона надалі заблокувала зусилля Нар. ради в парламенті втілювати в життя революц. положення декларації. КПУ виступила як дисциплінований провідник волі союзних структур влади. Питання про її орг. відокремлення від Комуністичної партії Радянського Союзу, яке дедалі частіше піднімалося рядовими членами партії, апаратники вважали єретичним. 29 вересня 1990 ЦК КПУ опублікував звернення до комуністів, усіх громадян республіки, прийняте у зв'язку з тим, що «готуються масові акції, спрямовані на дискредитацію вищого органу державної влади в республіці — Верховної Ради УРСР, підштовхування до загострення кризової ситуації». Наголошувалося, що «деструктивні сили» закликають ознаменувати відкриття 2-ї сесії ВР УРСР у понеділок 1 жовтня загальнресп. страйком і загальнонац. маніфестацією. ЦК КПУ закликав не піддаватися на «провокаційні заклики». 30 вересня, в неділю на заклик Народного руху України на Респ. стадіоні Києва відбувся мітинг під гаслом «Ні — новоствореному Союзному договору!», в якому взяли участь майже 300 тис. осіб.

593. Які наслідки для партійно-радянської системи УРСР мала конституційна реформа 1988 року?

Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. С. 519.

Останній вождь КПРС М. Горбачов змушений був у своїй програмі «перебудови» зробити наголос на політичних реформах. Виявилося, однак, що «революція згори», яка конституційною реформою 1988 р. відсторонила партійний апарат від державного управління і повернула народу узурповане більшовицьким переворотом 1917 р. право на суверенну владу, переросла в «революцію знизу». Ця революція усунула КПРС з історичної арени і призвела до розпаду СРСР. У розпаді Радянського Союзу винятково важливими виявилися події, що відбувалися в національних республіках, особливо в Україні. Конституційна реформа 1988 р. стала реальністю завдяки хибній переконаності компартійно-радянського апарату в тому, що він зберігатиме контроль з радянських, а не партійних високих посад.

Кульчицький С.В. КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В СРСР 1988 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyna_Reforma_V_Srsr_1988

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В СРСР 1988 – запроваджена з ініціативи ген. секретаря ЦК КПРС М.Горбачова реформа компартійно-радянської системи державної влади в СРСР. Діючи в рамках бюрократичної перебудови, реформатори прагнули пристосувати рад. лад до викликів сучасності шляхом демократизації політ. режиму. Насправді, однак, конституційна реформа 1988 перетворилася з традиційної для країни «революції згори» на некеровану «революцію знизу», яка розвалила Комуністичну партію Радянського Союзу, рад. соціально-екон. лад і створену володарями Кремля на тер. СРСР та країн Центр. і Сх. Європи комуніст. імперію... Початок пострад. періоду датується 1991 роком. Але насправді його слід датувати 1989–90 роками, тобто періодом, коли конституційна реформа 1988 запрацювала. Вибори 1989 на З'їзд нар. депутатів СРСР і вибори 1990 в респ. та місц. органи влади створили нову політ. реальність, хоч її ще не усвідомили в повному обсязі ні всередині країни, ні за її межами. Замість тієї рад. влади, яка тримала кожного громадянина в

цілковитій залежності від командного центру в Кремлі, в Рад. Союзі почала функціонувати демократ. рад. влада, сформована самими громадянами на вільних виборах. Ця зміна, однак, маскувалася тим, що ті, хто обирав, і ті, кого обирали, керувалися звичними нормами поведінки. Зокрема, рад. органи влади, як і раніше, чекали керівних указівок від секретарів компарт. к-ту, якому вони раніше підпорядковувалися.

594. Проти якої політики керівництва СРСР була спрямована масова акція громадянської непокори студентської молоді в жовтні 1990 року?

Кульчицький С.В. РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ 1990. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=revoljutsija_na_graniti

«РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ» 1990 – масова акція громадянської непокори, організована в м. Київ переважно студентською молоддю України в жовтні 1990. Вважається першим українським «майданом».

У зв'язку із прийняттям декларацій про державний суверенітет союзних республік Союзний договір 1922 втратив правову основу. Тому загальносоюзний центр на чолі з президентом СРСР М.Горбачовим розробив і розіслав у союзні республіки проєкт нового договору. Цей документ визнавав республіки суверенними державами, які мали всю повноту влади на своїй території, але проголошував верховенство законів Союзу над республіканськими.

30 вересня на заклик Народного руху України на Республіканському стадіоні Києва відбувся мітинг під гаслом «Ні — новоствореному Союзному договору!», в якому взяли участь майже 300 тис. осіб. ... Студентське братство Львова (СБ Львова) на мітингу 21 вересня, заявило, що львівські студенти протестуватимуть проти підписання Союзного договору перед будівлею парламенту в Києві, використовуючи голодування під гаслом «Воля або смерть!» ... О 10-й ранку 2 жовтня близько 40 активістів УСС і СБ Львова розстелили на гранітних плитах площі Жовтневої революції перед пам'ятником із центральною фігурою В. Леніна матраци, встановили транспаранти з гаслами та вимогами й оголосили про початок голодування.

595. Яку мету ставила перед собою депутатська група «Народна Рада» у Верховній Раді УРСР в 1990 – 1991 роках?

Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 2. С. 466–467. http://resource.history.org.ua/item/0002211

Саме зазначеній меншості [Народній Раді] належить головна заслуга в прийнятті 16 липня 1990 р. доленосного документа – Декларації про державний суверенітет Української РСР. У жовтні 1990 р. Верховна Рада України під тиском національно-демократичних сил прийняла Закон «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР», за яким з Конституції України було виключено ст. 6 про керівну і спрямовуючу роль КПРС у суспільному та державному житті і надано право політичним партіям, громадським організаціям і рухам через своїх представників, обраних до Рад народних депутатів, та в інших формах брати участь у розробленні і здійсненні політики в управлінні державними і громадськими справами. Наступного року було вжито низку нових важливих заходів, спрямованих на дальший розвиток демократичних засад у республіці, зокрема щодо створення відповідального державного апарату з незалежними гілками влади.

596. Що стало з основних причин напруженості у відносинах між Україною та Росією після здобуття незалежності України?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С. 166). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Одразу ж із проголошенням незалежності України відносини з Російською Федерацією набули пріоритетного значення. Це випливало з історичного минулого обох держав, економічних зв'язків, значної протяжності кордонів. До того ж керівництво Росії не позбулося імперських амбіцій. Це проявилося у спробах розпалювати сепаратистські рухи в Криму, висуванні претензій на особливий статус Росії на півострові»

597. У якій послідовності відбувалися події після ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 120, 130, 165.

Увечері 24 серпня Верховна Рада УРСР більшістю голосів (346 – «за», 4 – «проти») ухвалила Акт проголошення незалежності України. У жовтні 1991 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про громадянство України». Для зміцнення легітимності статусу новоутвореної держави було вирішено провести 1 грудня 1991 року республіканський референдум з метою всенародного підтвердження Акта. Верховна Рада ухвалила також рішення провести у цей день вибори Президента України.

Уже впродовж грудня 1991 – січня 1992 років прокотилася хвиля визнання та встановлення дипломатичних відносин з іноземними державами. Відразу ж, 2 грудня 1991 року, Україну визнала й встановила дипломатичні відносини Польща, за нею Канада.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 208–209, 221.

598. Із якою метою Верховна Рада України вирішила провести всеукраїнський референдум 1 грудня 1991р.?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 120.

Для зміцнення легітимності статусу новоутвореної держави було вирішено провести 1 грудня 1991 року республіканський референдум з метою всенародного підтвердження Акту. Верховна Рада ухвалила також рішення провести у цей день вибори Президента України.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 208.

1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум, на який було винесено одне питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?».

599. Яка подія послугувала приводом для ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 119–120.

Серпневі події 1991 року зумовили серйозні зміни в житті СРСР, надзвичайно посиливши відцентрові тенденції. 24 серпня 1991 року відбулася позачергова сесія Верховної Ради України, яка насамперед розглянула питання про політичну ситуацію в республіці та ухвалила низку важливих

рішень. Увечері 24 серпня Верховна Рада УРСР більшістю голосів (346 – «за», 4 – «проти») ухвалила Акт проголошення незалежності України.

600. Який документ ухвалено українським парламентом у 1991 р. з огляду на «право самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами...»?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. (2009) Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, С. 615 URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

Як відзначив академік НАН України В. Литвин: «Проголошення 24 серпня 1991 року Акта про незалежність України увінчало всю попередню історію українського народу. Розтягнуті на довгі віки визвольні змагання за вільне життя на власній землі у суверенній державі переможно справдилися на зламі тисячоліть… »

601. Що спонукало країни світу визнати незалежність України?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С. 410.

Провал антиконституційного перевороту в СРСР (19-21 серпня 1991 р.) створив зручні умови для повного проголошення незалежності Української держави. Це стало можливим завдяки багатовіковій самовідданій боротьбі українського народу за свою незалежність. Всенародний референдум 1 грудня 1991 р., на якому 90,32 % громадян проголосували за підтвердження Акту незалежності України та одночасні вибори президента країни (ним став Леонід Кравчук, 1990–1994) завершили процес становлення молодої держави. Оскільки відновлення державності відбулося безкровно, розбудову держави довелось проводити у правовому полі, яке Україна успадкувала від СРСР.

602. Як Закон України «Про громадянство України» (1991 р.) регламентував належність до громадянства?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 571-572. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1352/%d0%91%d0%be%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%d0%94.%20%d0%86%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b8.2002.PDF?sequence=1&isAllowed=y

8 жовтня 1991 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про громадянство України». Відповідно до цього Закону громадянство надавалось усім, хто проживав на території республіки, незалежно від соціального стану, статі, політичних та релігійних поглядів, хто не являвся на момент набуття чинності Закону громадянином інших держав і не заперечував проти отримання громадянства України.

603. Чому Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 146-147. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

Серпневий заколот ДКНС (Державного комітету надзвичайного стану) у Москві був останньою краплею для демократичних сил в Україні, а його поразка остаточно переконала тодішнього голову

Верховної ради Л. Кравчука у незворотності демократичних змін. І вже 24 серпня 1994 р. на позачерговій сесії Верховної Ради було прийнято Акт проголошення незалежності України.

604. Яку подію коментує американський тижневик «Тайм»: «Росія може існувати без України; Україна може існувати без Росії. Але Радянський Союз не може існувати без України. Він закінчився»?

Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О Мартинюк. Харків :Вид-во «Ранок», 2019. С. 162-163

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 566. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1352/%d0%91%d0%be%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%d0%94.%20%d0%86%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b8.2002.PDF?sequence=1&isAllowed=y

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України. Однак згідно із чинним на той час законодавством питання про реалізацію права народу України на самовизначення виходило за межі компетенції Верховної Ради УРСР, і його мали вирішувати виключно на всеукраїнському референдумі. Тому того ж дня, крім Акта проголошення незалежності України, було прийнято й постанову Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України», якою, зокрема, передбачалося провести 1 грудня 1991 р. Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України. Референдум не залишив жодних сумнівів. 90,32 % громадян, що взяли участь у референдумі, на питання бюлетеня «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?» відповіли: «Так, підтверджую». Результати голосування ознаменували повноправне входження України до світової спільноти вільних держав. Почалася хвиля дипломатичного визнання України як незалежної держави.

605. Які причини проведення дострокових виборів Президента України в 1994 році?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 656 с. С. 575-576. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352.

Водночас Л. Кравчук періодично вдавався до спроб шляхом концентрації влади зміцнити свої позиції всередині держави. У травні 1993 р. він виступив з пропозиціями, суть яких полягала в тому, що Президент формує уряд, бере на себе безпосереднє керівництво Кабінетом Міністрів, тобто реально очолює виконавчу владу. Парламент зосереджує свою увагу на прийнятті законів, постанов та здійснює тільки повноваження, передбачені Конституцією. Характерно, що Президент не ставив питання про додаткові повноваження. Верховна Рада мала надати йому лише одне право: видавати укази з невизначених, неврегульованих економічних питань, які втрачають силу після прийняття Верховною Радою відповідних законів.

«Під час свого виступу в парламенті Л. Кравчук, намагаючись досягти бажаної мети, вдався навіть до такого аргументу: «Зрештою, я маю право на звернення до народу, щоб пояснити свою позицію». Проте Верховна Рада його не підтримала.

Протистояння Президент — Верховна Рада мало місце не тільки в центрі, а й у регіонах, де воно набуло форми конфлікту між місцевими радами та органами місцевої державної адміністрації. Останні були створені навесні 1992 р. відповідно до Закону України «Про представника Президента України» та Положення «Про місцеву державну адміністрацію», затвердженого Указом Президента. Запровадження посади представника Президента, формування апарату місцевої державної адміністрації були спробою реформувати радянську систему, створити жорстку виконавчу вертикаль, підпорядковану Президентові, та здійснити реформування місцевої влади не вдалося. Верховна Рада 1994 р. ліквідувала місцеві державні адміністрації і повернула державну владу на місцях радам народних депутатів та їхнім виконкомам.

Отже, на початковому етапі державотворення (1991 — перша половина 1994 р.) в процесі розбудови та становлення владних структур визріла криза, яка виявилася в низці негативних тенденцій:

1) у цей час не вдалося ефективно і зважено здійснити розподіл владних повноважень;

2) роздвоєність виконавчої гілки влади (Президент — уряд) надзвичайно ускладнювала управління і заважала працювати;

3) загальна невизначеність у розподілі владних функцій і повноважень зумовлювала тотальну безвідповідальність на всіх рівнях;….»

606. До чийого роду, відповідно до тексту Державного Гімну, ми- громадяни України, «браття молодії» - маємо демонструвати приналежність?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 129.

У 1992 році було затверджено лише музичну редакцію Державного Гімну. Лише 6 березня 2003 року Верховна Рада прийняла Закон «Про Державний Гімн України». Стаття 1 цього закону гласить, що Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплету та приспіву від твору П. Чубинського в такій редакції: «Ще не вмерла України і слава, і воля, / Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля, / Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, / Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці. / Душу й тіло ми положим за нашу свободу, / І покажем, що ми, браття, козацького роду».

607. Із нагоди якої події щорічно від 6 грудня 1993 р. відзначають День Збройних сил України?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 130–131.

24 серпня 1991 року з'явилася постанова Верховної Ради України «Про військові формування на Україні», згідно з якою всі війська, дислоковані на території України, підпорядковувалися Верховній Раді. … У грудні 1991 року ухвалено Закон «Про збройні сили України», у якому офіційно проголошено створення армії і флоту. Верховна Рада у березні 1992 року ухвалила Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», згідно з яким оборона країни, захист її від збройної агресії проголошені конституційним обов'язком кожного її громадянина.

608. Що стало результатом підписання Біловезьких угод (1991 р.)?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч.посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 121 URL:https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

8 грудня 1991 року Президент Росії Б. Єльцин, Президент України Л. Кравчук і Голова Верховної Ради Білорусії С. Шушкевич зібралися в Біловезька Пущі й заявили, що СРСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припинив існування. Глави трьох держав підписали угоду про створення Співдружності незалежних держав (СНД). У такій ситуації 25 грудня 1991 року М. Горбачов оголосив, що він припиняє виконувати функції Президента СРСР.

609. Які основні тенденції характерні для оборонного сектора України після відновлення незалежності?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 572-573. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1352/%d0%91%d0%be%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%d0%94.%20%d0%86%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b8.2002.PDF?sequence=1&isAllowed=y

6 грудня 1991 р. побачив світ Закон «Про Збройні сили України», у якому Україна як незалежна держава і суб'єкт міжнародного права офіційно проголошувала створення власних збройних сил. Розгорнувся процес реструктурування Збройних сил України. Якщо на 1 січня 1992 р. військові формування на території України налічували 726 тис. осіб, то на 1 квітня 1993 р. – 525 тис. осіб. Загальносвітові тенденції активізація процесу роззброєння, зниження рівня воєнного протистояння, з одного боку, реальні можливості та потреби української держави – з іншого, зумовили зменшення чисельності військ і суттєве скорочення озброєнь.

610. У який спосіб Микола Плав'юк продемонстрував правонаступництво України від Української Народної Республіки?

Кучерук О.С., Черченко Ю.А. ПЛАВ'ЮК Микола Васильович [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Plaviuk_M

24 серпня 1992 року під час проведення Всесвітнього форуму українців президент УНР в еміграції Микола Плав'юк передав владні регалії Української Народної Республіки Президентові України Л.Кравчуку на підтвердження того, що держава Україна є правонаступницею УНР.

611. Що повинна була виконати Україна відповідно до умов Лісабонського протоколу 1992 року?

Головко В.В. ЯДЕРНЕ РОЗЗБРОЄННЯ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=2.19.3, http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.19.%203

23 травня 1992 з метою найшвидшого роззброєння,Україна підписала 5-сторонній Лісабонський протокол до радянсько-американського «Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь». Відповідно до протоколу Україна, як і Казахстан та Білорусь, мала приєднатися до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» у статусі неядерної держави. У розвиток Лісабонського протоколу 6 червня 1992 було підписане «Рішення щодо участі держав-учасниць Співдружності в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї», яке закріплювало за Росією статус єдиної держави-правонаступниці ядерної зброї СРСР.

612. Що з наведеного є свідченням співпраці незалежної України з НАТО?

Новітня історія України (1945-2020 роки). (2020) К. Кондратюк, В. Качмар. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, С.173.

У 1994 році Україна приєдналася до Програми НАТО «Партнерство заради миру», що стало важливим кроком у співпраці з Альянсом. Ця програма передбачає спільні військові навчання, обмін досвідом та поступову взаємодію з країнами НАТО у сфері безпеки й оборони.

613. Який міжнародний документ декларував відповідальність держав-підписантів за безпеку, захист територіальної цілісності і національного суверенітету України, яка брала на себе зобов'язання відмовитися від ядерної зброї?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. С. 71-71 http://resource.history.org.ua/cgi-

bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016509.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРÀНДУМ 1994 — дипломатичний документ про формальні гарантії безпеки України у зв'язку з її приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1968), підписаний 5 грудня 1994 Президентом України Л.Кучмою, Президентом РФ Б.Єльциним, Президентом США Б.Клінтоном, прем'єр-міністром Сполученого королівства Великої Британії і Північної Ірландії Дж.Мейджором.

Меморандум визнавав відповідальність держав-підписантів за безпеку, захист територіальної цілісності і нац. суверенітету України, яка брала на себе зобов'язання відмовитися від ядерної зброї СРСР, що зберігалася на її території. Кер-во України наполягало на підписанні документа, який хоча б у морально-політичному, а не міжнародно-правовому сенсі був компенсацією за відмову від ядерної зброї. З Білоруссю та Казахстаном, які відповідно до положень Лісабонського протоколу 1992 також позбавлялись ядерної зброї, подібних документів не укладалося. Принципово, що США і Велика Британія як держави-члени Північноатлантично го альянсу та Росія, що претендувала на статус самостійного військово-політ. полюсу сили, не надавали Україні військ. гарантій безпеки. Але на час підписання Б.м. були очевидні територіальні претензії кер-ва РФ до України. Тому компромісним було підписання саме меморандуму, який з погляду міжнар. права не є нормативно-правовим актом, що потребує ратифікації законодавчими органами д-в, які його підписують, а є лише викладом того, про що «треба пам'ятати». Проте навіть під таким дипломатичним документом не підписалися дві ядерні д-ви — Франція та Китай. Вони лише виступили із заявами, в яких вітали відмову України від ядерної зброї.

614. Які практичні дії є свідченням військово-політичної співпраці України з Організацією Об'єднаних Націй?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 426 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249.

«Авторитет Україні приносить участь у миротворчих силах ООН у гарячих точках світу. Десятки тисяч українських солдат і офіцерів пройшли школу виживання в Африці, на Балканах та Близькому Сході».

615. Які країни на зустрічі лідерів у Будапешті 5 грудня 1994 р. надали Україні гарантії безпеки у зв'язку з її ядерним роззброєнням?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. С. 71-71. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016509.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРÀНДУМ 1994 — дипломатичний документ про формальні гарантії безпеки України у зв'язку з її приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1968), підписаний 5 грудня 1994 Президентом України Л.Кучмою, Президентом РФ Б.Єльциним, Президентом США Б.Клінтоном, прем'єр-міністром Сполученого королівства Великої Британії і Північної Ірландії Дж.Мейджором.

616. Яка подія започаткувала якісно новий рівень відносин між Україною та НАТО?

Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. Є. Дещинський та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка» С. 426-427с. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000249

Активізація зовнішньополітичної діяльності України у західному напрямку виявилася в тому, що на 1 січня 1995 року вона була членом 37 міжурядових міжнародних організацій… Відносини з НАТО, які розпочалися з підписання у 1994 році програми співробітництва «Партнерство заради миру», дедалі зміцнюються. У липні 1997 р. в Мадриді підписано «Хартію про особливе партнерство між Україною і НАТО».

617. Який різновид республіканської форми правління був закріплений в Конституції України при її ухваленні в 1996 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. (С. 151). http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf.

«Відповідно до Конституції України, яка була прийнята... модель влади мала характер президентсько-парламентської республіки.»

618. Що було однією з причин загострення відносин між Україною та Росією в 2003 році?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С.167). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«... Після тривалих зволікань російська сторона погодилася провести делімітацію кордону. У січні 2003 року під час візиту Президента Росії Б. Єльцина до Києва був підписаний Договір про суходільний кордон між Росією і Україною. Однак відкритим залишалося питання про статус Азовського моря та Керченської протоки. Восени 2003 року загострилися відносини навколо острова Тузла в Азовському морі. МЗС України навіть надіслало Росії ноту в зв'язку з будівництвом у Керченській протоці дамби від Таманського півострова до українського острова Тузла, що загрожувало його зникненню. Рішуча позиція керівництва України спонукала російську сторону погодитися на проведення делімітації кордону в Керченській протоці....»

619. Яка подія стала поштовхом для кампанії протестів під гаслом: «Україна без Кучми»?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 583. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1352.

Вже восени 2000 р. знову загострилося політичне протистояння у суспільстві, приводом до якого стали події навколо загибелі журналіста Г. Гонгадзе та «касетний» скандал, пов'язаний із записами на магнітоплівку розмов посадовців у президентському кабінеті. … У межах опозиції організаційно оформилися три осередки – Форум національного порятунку (ФНП), «Україна без Кучми» (УБК), Громадський комітет опору «За правду!», які, попри свою опозиційність, суттєво різнилися складом учасників, баченням завдань, формами та методами діяльності.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 225.

У 2000 році виник «касетний скандал» – політична криза, зумовлена оприлюдненням касетних записів із кабінету Президента України Леоніда Кучми. Вони свідчили про можливу причетність

Президента та інших високопосадовців до зникнення 16 вересня 2000 року опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе, засновника і першого головного редактора інтернет-газети «Українська правда». Протести, які розпочалися, згодом переросли в акцію «Україна без Кучми».

620. У період повноважень якого Президента України відбулися: «конституційна ніч», упровадження гривні, «касетний скандал», «тузлівська криза»?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 125, 128, 167.

За можливості такого розвитку подій Верховна Рада майже впродовж доби проводила засідання, і 28 червня 1996 року Конституцію України було ухвалено («за» проголосувало 338 народних депутатів, проти – 18, утрималося – 5, не голосували – 25).

У 1992 році розроблено дизайн нової української валюти. Українські гроші отримали назву гривня, чим узаконювався зв'язок нової держави з Київською Руссю, а зображення на них якраз і представляли пантеон національних героїв – Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Григорій Сковорода, Іван Франко, Леся Українка, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський. Впливати на свідомість громадян ці символи почали у 1996 році, коли було запроваджено гривню.

Восени 2003 року загострилися відносини навколо острова Тузла в Азовському морі. МЗС України навіть надіслало Росії ноту в зв'язку з будівництвом у Керченській протоці дамби від Таманського півострова до українського острова Тузла, що загрожувало його зникненню. Рішуча позиція керівництва України спонукала російську сторону погодитися на проведення делімітації кордону в Керченській протоці.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 225.

У 2000 році виник «касетний скандал» – політична криза, зумовлена оприлюдненням касетних записів із кабінету Президента України Леоніда Кучми. Вони свідчили про можливу причетність Президента та інших високопосадовців до зникнення 16 вересня 2000 року опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе, засновника і першого головного редактора інтернет-газети «Українська правда». Протести, які розпочалися, згодом переросли в акцію «Україна без Кучми».

621. Що передбачали підписані угоди в 1997 році між Україною та Росією щодо Чорноморського флоту?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (с.132). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

«1997 року між обома державами було підписано низку угод, які передбачали подальшу присутність російського флоту, в тому числі понад 300 кораблів і 25 тис. військових у Севастополі до 2017 року».

622. Яку мету переслідувала грошова реформа 1996 р.?

Історія України та її державності. Курс лекцій. (2009) Л. Дещинський, С. Терський, І. Хома, В. Тарабан, Р. Зінкевич, Я. Денісов, І. Гаврилів, І. Буковський, А. Нагірняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», С.417.

Сувора монетарна політика привела до різкого падіння темпів інфляції: влітку 1996 р. вона впала до 0,1 %. Це дало змогу у вересні 1996 р. здійснити грошову реформу, суть якої полягала у деномінації в 100 тис. разів карбованця та заміні його новою валютою – гривнею. Помітно зменшився

розрив у рівні середньої заробітної плати між Україною і Росією. Розпочалася приватизація великих підприємств та сільськогосподарських угідь.

623. Який документ визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю?

Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. (2009) Держава і цивілізація в історії України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. Київ: ЕКО-ПРОДАКШН, С.796 URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004855

«…керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року (1427-12), схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України»…

624. З якою метою було ухвалено Конституцію України?

Новітня історія України (1945-2020 роки). (2020) К. Кондратюк, В. Качмар. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, С.124.

Наприкінці 1994 року Президент України Л. Кучма вніс на розгляд Верховної Ради проект закону «Про державну владу та місцеве самоврядування», який був схвалений у травні 1995 року. За цим законом, Президент став одноосібним главою виконавчої влади, мав право самостійно формувати уряд без затверджень Верховною Радою. Органами виконавчої влади на місцях ставали державні адміністрації. Їх керівників та голів відповідних рад, обраних населенням, затверджував Президент. Компетенції місцевих рад значно обмежувалися. В Україні фактично встановлювалася президентська вертикаль влади. Однак для того, щоб Закон "Про державну владу та місцеве самоврядування" почав ефективно діяти, потрібно було змінити низку статей Конституції 1978 року. Верховна Рада, в якій більшість належала прокомуністичним силам, саботувала такі зміни. Президент Л. Кучма пригрозив розпуском парламенту. Верховна Рада призупинила чинність статей Конституції 1978 року, що суперечили Закону "Про державну владу та місцеве самоврядування". Після цього у Верховній Раді розпочалася запекла боротьба навколо проекту нової Конституції. Конституційною комісією було доопрацьовано 188 статей основного закону, 48 вилучено, внесено 30 нових. Депутати 4 червня1996 року, ухвалили проект Конституції у першому читанні. Однак друге читання проекту загальмовувалося. Напруження у владних структурах досягло крайніх меж. Все активніше ширилися чутки про готовність Президента розпустити парламент. За можливості такого розвитку подій Верховна Рада майже впродовж доби проводила засідання, і 28 червня 1996 року Конституцію України було ухвалено ("за" проголосувало 338 народних депутатів, проти – 18, утрималося – 5, не голосували – 25). Конституція 1996 року надала великі можливості Президенту залишатися домінуючим елементом політичної системи. Можна стверджувати про трансформацію України до президентсько-парламентської республіки. У сфері прав і свобод людини, за визнанням іноземних експертів, українська конституція відповідала європейським демократичним нормам. Інша річ, що чимало прав і свобод виписаних у Конституції, не завжди реалізовувалися. Конституція 1996 року лише накреслила той правовий і суспільний ідеал, якого необхідно ще досягати. У жовтні 1996 року створено Конституційний Суд України у складі 18 суддів як гарантію дотримання конституційних норм. Подальший розвиток подій засвідчив, що Конституція 1996 року не консолідувала політичне керівництво України. Це супроводжувалося конфронтацією між Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів.

625. Які повноваження втратив Президент України внаслідок конституційної реформи 2004 року?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 152. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf.

Реформа набула чинності 1 січня 2006 р. Принципово важливим моментом конституційних змін став обсяг повноважень у системі владних відносин, насамперед між парламентом і президентом, з одного боку, та президентом і урядом, з іншого. Згідно з нормами чинної Конституції, парламент суттєво зміцнив свої позиції в частині формування уряду – він не лише затверджувався законодавчим органом, а й формувався парламентською більшістю, а відтак уряд – центральна ланка виконавчої влади – із підпорядкування президентові фактично перейшов у підпорядкування парламенту.

626. У чому полягало значення приєднання України до Програми «Партнерство заради миру»?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 173 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

Україна стала першою країною серед членів і асоційованих членів СНД, яка приєдналася до угоди про Партнерство заради миру з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Західний військовий альянс почав будувати інституційні мости з країною та розглядати різний спектр профільної комунікації.

627. Який аспект відносин Україна–ЄС регулювала Угода про партнерство та співробітництво 1994 року?

Аніщук Н. В. Історія і перспективи української державності: навч.-метод. посіб. Одеса: Юридична література, 2021. С.68. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/68ceb8a5-bdec-4a49-92b5-4b8e65a0d4ec

Головним нормативним документом, що становить основу сучасної співпраці України з ЄС, визначає її зміст та структуру, є Угода про партнерство і співробітництво, яка була підписана 14 червня 1994 р. і знаменувала собою новий етап розвитку відносин між Україною та ЄС. Слід зазначити, що Україна одна з перших країн, з якою ЄС підписав Угоду. Після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво Указом Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року було визначено основні напрями інтеграційного процесу.

628. Що передбачала Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО (1997 р.)?

Бойко О. Історія України. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 634-635. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1352/%d0%91%d0%be%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%d0%94.%20%d0%86%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b8.2002.PDF?sequence=1&isAllowed=y

9 липня 1997 р. у Мадриді Президентом України та лідерами 16 держав – членів альянсу – було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною і НАТО. Хартія містить принципи відносин, структуру і характер взаємодії між НАТО й Україною, форми та механізми консультацій, базові засади гарантування безпеки в Європі. Важливою в цьому документі є теза про те, що «НАТО продовжуватиме підтримувати суверенітет та незалежність України, її територіальну цілісність, а також принцип непорушності кордонів «.

629. Яким був результат підписання Будапештського меморандуму (1994 р.) для України?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 160. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf

5 грудня 1994 р. у Будапешті, під час зустрічі учасників Наради з безпеки та співробітництва в Європі прем'єр міністр Великобританії, президенти Росії та США підписали меморандум, в якому зобов'язувалися поважати суверенітет та чинні кодони України і тим самим надали нашій державі гарантії безпеки.

630. Які політичні сили домінували у Верховній Раді України в 1990-х роках?

Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – С. 135. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

Рада призначила дострокові парламентські вибори на березень, а президентські – на червень 1994 року. На 450 місць у Раді претендувало майже 6 тис. кандидатів, найбільше від Комуністичної партії, Руху, Соціалістичної та Республіканської партій. Чимало було безпартійних. На виборах, що 134 Виборчі кампанії в Україні проходили у два тури – у березні і квітні 1994 року, було обрано 338 депутатів. Найбільше місць посеред партій здобула КПУ – 86. Соціалістична і Селянська партії здобули відповідно 14 і 18 мандатів, а Рух – 20. Отже, найбільшого успіху досягли ліві партії. У травні 1994 року Головою Верховної Ради обрано лідера Соціалістичної партії України Олександра Мороза.

631. Що стало наслідком відкритого питання про статус Азовського моря та Керченської протоки між Україною та Російською Федерацією?

Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – С. 167. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Після тривалих зволікань російська сторона погодилася провести делімітацію кордону. У січні 2003 року під час візиту Президента Росії Б. Єльцина до Києва був підписаний Договір про суходільний кордон між Росією і Україною. Однак відкритим залишалося питання про статус Азовського моря та Керченської протоки. Восени 2003 року загострилися відносини навколо острова Тузла в Азовському морі. МЗС України навіть надіслало Росії ноту в зв'язку з будівництвом у Керченській протоці дамби від Таманського півострова до українського острова Тузла, що загрожувало його зникненню. Рішуча позиція керівництва України спонукала російську сторону погодитися на проведення делімітації кордону в Керченській протоці.»

632. Яка позиція з переліку є зайвою щодо характеристики періоду перебування на посаді президента Леоніда Кучми?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 174, 201. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

Президентство Леоніда Кучми відзначилося рядом здобутків і прорахунків, серед них: прийняття Конституції України 1996 р., запровадження національної валюти гривні, касетним скандалом, пов'язаним з убивством журналіста Георгія Гонгадзе і акцією протестів «Україна без Кучми». Президентство Віктора Ющенка також мало низку здобутків і прорахунків, серед них процес реприватизації, наприклад аукціон перепродажу «Криворіжсталі», який наповним бюджет України на суму 24,2 млрд грн.

633. У якому питанні державницькі сили пішли на поступку проросійським під час ухвалення Конституції України?

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 188. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1260-istoriya-ukrainy-11-klas-vlasov.html

27 червня 1996 р. Верховна Рада почала засідання, присвячене розглядові Конституції. Крок за кроком узгоджувалися позиції різних політичних сил і визначався той текст, який міг бути прийнятий конституційною більшістю голосів. Президентська сторона не відступила від принципових позицій у сфері розподілу влади, права приватної власності, державної символіки, державного статусу української мови. З деяких питань були досягнуті взаємні поступки. Ліві не заблокували затвердження синьо-жовтого прапора як державного, а праві погодилися зберегти за Кримом статус автономної республіки.

634. З якою подією пов'язані питання про двопалатний парламент, скорочення числа депутатів з 450 до 300, ліквідацію права депутатської недоторканності в Україні?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 172. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

16 квітня 2000 р. відбувся Всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Понад 80 % виборців, що взяли участь у голосуванні, висловилося за двопалатний парламент; за скорочення числа депутатів з 450 до 300; за ліквідацію права депутатської недоторканності; за надання президентові права достроково припиняти повноваження Верховної Ради України в разі, якщо остання протягом одного місяця не сформує постійно діючу парламентську більшість або в разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів проекту Державного бюджету України.

635. З ухваленням якого документу розпочався конституційний процес в Україні?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 169. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

«Конституційний процес в Україні як процес підготовки нової Конституції України розпочався зі схвалення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.). У ній передбачалась розробка нової Конституції.»

636. Що спричинило протести українських громадян на Майдані Незалежності під час «Помаранчевої революції»?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 152.

«Вони боролися за створення такої України, яка була б сучасною процвітаючою багатонаціональною державою з ефективною демократичною системою і прозорою економічною політикою.»

637. Чому підписання меморандуму між Віктором Ющенком і Віктором Януковичем викликало негативну реакцію суспільства?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С.140). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

Гнітюче враження на громадськість справило підписання В. Ющенком меморандуму про взаєморозуміння з В. Януковичем. Це була плата за голоси Партії регіонів при затвердженні Верховною Радою уряду Ю. Єханурова 20 вересня 2005 року. У меморандумі понад усе вражав пункт стосовно амністії організаторам фальсифікації виборів.

638. Як у Законі України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» трактовано й класифіковано це явище?

Про Голодомор 1932-1933 років в Україні. Закон України від 28 листопада 2006 року № 376-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text

«…визнаючи Голодомор 1932-1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей, приймає цей Закон.

Стаття 1. Голодомор 1932-1933 років в Україні є геноцидом Українського народу».

639. Що стало приводом до розгортання Помаранчевої революції?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 137.

Кандидатами у Президенти 2004 року було зареєстровано 23 претенденти. Але основними конкурентами були лідер Партії регіонів і чинний Прем'єр-міністр В. Янукович та лідер блоку «Наша Україна» В. Ющенко.

Другий тур виборів відбувся 21 листопада 2004 року. Голова Центральної Виборчої Комісії (ЦВК) С. Ківалов 24 листопада оприлюднив офіційні результати другого туру виборів: за В. Януковича – 49,46 % голосів, за В. Ющенка – 46,61 %. Однак протокол ЦВК, що зафіксував ці результати, відмовилися підписати троє членів ЦВК, включно із заступником голови ЦВК Я. Давидовичем. В. Ющенко закликав своїх прихильників вийти на Майдан Незалежності. Одночасно він звернувся зі заявою про оскарження результатів виборів у Верховний Суд України.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 228.

Попри результати екзит-полів (опитування виборців, яке проводиться соціологічними службами на виході з виборчих дільниць у день виборів з метою прогнозування їхніх результатів до часу оприлюднення офіційних даних виборчими комісіями), які свідчили про перемогу в другому турі виборів очільника блоку «Наша Україна» Віктора Ющенка, Центральна виборча комісія (ЦВК) віддала перемогу його конкурентові – представнику Партії регіонів («партії влади») Вікторові Януковичу – Прем'єр-міністру України. Для захисту демократії до Києва з'їхалися сотні тисяч людей.

640. Що стало безпосередньою причиною розпаду помаранчевої коаліції у 2005 році?

Енциклопедія історії України: Т. 10. Т – Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка. 2013. С. 80, http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 140 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

На початку вересня 2005 року суперечки всередині влади сягнули гранично високої межі. Голова секретаріату Президента О. Зінченко подав у відставку, заявивши про корупцію у найближчому оточенні Президента. У зв'язку із загостренням протистояння між прем'єр-міністром та Президентом, він відправив у відставку Ю. Тимошенко і весь уряд. Рішення В. Ющенка знаменувало собою розпад помаранчевої коаліції.

641. Який суспільно-політичний контекст послугував підґрунтям для масштабної громадянської мобілізації під час Помаранчевої революції 2004 року?

Енциклопедія історії України: Т. 8. Па Прик / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2011. С. 412. URL: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1142-7/978-966-00-1142-7.pdf

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ, 2004, словосполучення, яким визначають рух громад непокори, організований прихильниками кандидата від опозиції після 2-го туру президентських виборів 2004 року в Україні. Помаранчева революція здійснювалась у вигляді публічних протестів проти чисельних фактів фальсифікацій народного волевиявлення у другому турі президентських виборів 2004 року в Україні.

642. Яка вимога ускладнювала процес вступу України до СОТ?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 176 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

Процес приєднання України до СОТ тривав понад 14 років. Цій історичній події передували багатосторонні переговори українських міністерств із 52 країнами-членами робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ та організація вітчизняного законодавства відповідно до норм і вимог СОТ. 5 лютого 2008 року відбулося засідання Генеральної ради СОТ, на якій було підписано Протокол про вступ України до СОТ.

643. Яке рішення ухвалив саміт НАТО в Бухаресті 2008 року щодо перспектив членства України?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 174 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

У 2008 році Президент України В. Ющенко, Прем'єр-міністр Ю. Тимошенко і Голова Верховної Ради А. Яценюк звернулися до керівництва НАТО з листом щодо приєднання України до Альянсу. На перешкоді планів України щодо членства в НАТО стала Росія. Про це засвідчила жорстка позиція російського керівництва, яку підтримали лідери деяких впливових європейських країн, під час Бухарестського Саміту НАТО у квітні 2008 року, яке домоглося від нього відтермінування України і Грузії до Плану дій стосовно членства в НАТО (ПДЧ).

644. Яке положення для характеристики конституційної реформи 2004 року є помилковим?

Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 431.

«... зміни до конституції, на які команда Ющенка погодилася в грудні 2004 року, щоб скасувати сфальсифіковані вибори, зробили країну важко керованою. Відповідно до поправок, яких вимагали прихильники Януковича і прийняв Ющенко, президент втратив право призначати прем'єр-міністра, який тепер обирався парламентом і став самостійним гравцем в українській політиці...».

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 204. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1260-istoriya-ukrainy-11-klas-vlasov.html

8 грудня 2004 р. Верховна Рада України законодавчо започаткувала конституційну реформу: Верховна Рада мала працювати не 4, а 5 років; Президент здобував право достроково припинити повноваження Верховної Ради; вибори до парламенту мають проходити лише на пропорційній основі; Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою за поданням Президента.

645. На який компроміс пішла опозиція під час Помаранчевої революції, щоб отримати згоду чинної влади на переголосування другого туру виборів?

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 204. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1260-istoriya-ukrainy-11-klas-vlasov.html

«Вихід з політичної кризи вдалося знайти завдяки тривалим переговорам і напрацюванню компромісного рішення: з боку влади головною поступкою була згода на проведення переголосування другого туру виборів, а з боку опозиції – згода на конституційну реформу, за якою з 2006 р. Україна ставала парламентсько-президентською республікою.».

646. Якою була мета України на Бухарестському саміті НАТО 2008 року?

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 213. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1260-istoriya-ukrainy-11-klas-vlasov.html

У січні 2008 р. за підписом Президента В. Ющенка, Голови Верховної Ради А. Яценюка та прем'єр-міністра Ю. Тимошенко в НАТО було надіслано заяву про готовність приєднатися до Плану дій щодо членства в Північноатлантичному альянсі (ПДЧ). Це питання розглядалося на Бухарестському саміті НАТО 2008 року.

647. Про який Закон України йдеться в уривку: «... відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей...»?

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text

«….виходячи з Рекомендацій парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років, схвалених Постановою Верховної Ради України від 6 березня 2003 року № 607-IV, та Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років, схваленого Постановою Верховної Ради України від 15 травня 2003 року № 789-IV, в якому Голодомор визнається актом геноциду Українського народу як наслідок зумисних дій тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР; визнаючи Голодомор 1932-1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей, приймає цей Закон.»

648. Який інструмент шантажу використовувало керівництво Російської Федерації з метою тиску на політику адміністрації Президента Віктора Ющенка?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 203. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

«Щоб добити українську економіку, Росія влаштувала чергову «газову війну». Під приводом сплати боргів у січні 2009 р. було припинено постачання газу. Внаслідок шантажу Україна була змушена підписати вкрай невигідний контракт. Ціна газу виросла втричі.»

649. Що стало причиною розпаду помаранчевої коаліції у Верховній Раді України 5 скликання 2006-2007 років?

Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – С. 141. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Відновлення союзу БЮТ (129 мандатів), Нашої України (81) та соціалістів (33) дозволяло мати чисельну перевагу для ухвалення законів. Несподівано керівники соціалістичної партії пішли на домовленості з Партією регіонів і компартією. Разом вони сформували так звану "антикризову коаліцію", тобто парламентську більшість, що обрала О. Мороза головою Верховної Ради. Розпад помаранчевої коаліції був викликаний несподіваним переходом Соціалістичної партії на бік регіоналів та комуністів» .

650. Яка позиція з переліку є зайвою щодо характеристики періоду перебування на посаді президента Віктора Ющенка?

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 209-210, 213. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1260-istoriya-ukrainy-11-klas-vlasov.html

«З обранням Президентом України В. Ющенка всі очікували реформ, які змінять обличчя країни. Реформи, однак, не відбулися. Свою каденцію В. Ющенко розпочав з кадрових перестановок на державній службі. Одразу після інавгурації він перейменував свою адміністрацію на секретаріат, але майже не скоротив кількості його служб. Заміна чиновників здійснювалася за політичною, а не кваліфікаційною ознакою… За влучно сформульованими тезами про торжество демократії та загальнолюдських цінностей не проглядалося конструктивної стратегії просування країни євроінтеграційним курсом. За патріотичною риторикою про зміцнення української державності не відчувалося бажання шукати шляхи національної консолідації суспільства, поділеного на прибічників помаранчевого і біло-блакитного кольорів. Сотні кримінальних справ щодо фальсифікації президентських виборів 2004 р. були спущені на гальмах. Діючи згідно з коаліційними домовленостями, В. Ющенко в січні 2005 р. підписав указ про призначення Юлії Тимошенко на пост виконувачки обов'язків прем'єр-міністра… Перші кроки Ю. Тимошенко на чолі уряду були успішними. Вона усунула чимало бюрократичних перепон у підприємницькій діяльності, запроваджених за часів Л. Кучми. Уряд енергійно взявся за боротьбу з контрабандою, що дало змогу збільшити митні надходження. Були істотно обмежені махінації, пов'язані з поверненням податку на додану вартість у державний бюджет. Президент В. Ющенко закликав до примирення ветеранів Радянської армії та воїнів УПА Загострення конфлікту між Ю. Тимошенко й секретарем Ради національної безпеки та оборони П. Порошенком змусило В. Ющенка прийняти відставку обох… Від січня 2006 р. набула чинності конституційна реформа, затверджена парламентом під час Помаранчевої революції. Вона істотно підвищила роль партій у політичному житті. Тепер вибори до Верховної Ради мали відбуватися тільки за партійними списками. Владні повноваження Президента України суттєво скорочувалися, а повноваження прем'єр-міністра відповідно розширювалися… Поріг проходження в парламент знижувався з 4 до 3 % набраних голосів… Суперечності між В. Ющенком та В. Януковичем у принципових питаннях дійшли до того, що у червні 2007 р. Президент України розпустив парламент і призначив позачергові вибори на 30 вересня… Чергові президентські вибори було призначено на 17 січня 2010 р. 2 листопада 2006 р. Президент України В. Ющенко вніс на розгляд Верховної Ради проект Закону «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». 28 листопада закон було ухвалено…»

651. Що було основним наслідком рішення Конституційного суду України у вересні 2010 року?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 168 с.

«Рішення Конституційного суду України від 30 вересня 2010 р. привело до зміни політичної системи знову на президентсько-парламентську, в якій Президент став домінуючою фігурою у відносинах з усіма гілками влади.»

652. Який зовнішньополітичний акт української влади спровокував протест на Майдані Незалежності в Києві?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С. 169). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

«За часів Президента В. Ющенка Україна почала переговори з Європейським Союзом щодо угоди про асоціацію, яка включала створення вільної економічної зони й лібералізацію візового режиму для громадян України. Були сподівання, що ця угода збереже та зміцнить демократичні інститути в Україні, захистить права опозиції та принесе в Україну європейські стандарти ведення бізнесу, загнуздавши корупцію, що ширилася зі самої верхівки влади… Усе було готове до церемонії підписання угоди на Вільнюському саміті ЄС, запланованому на 28 листопада 2014 року. Втім, раптово, за тиждень до саміту, український уряд змінив курс, запропонувавши відкласти підписання угоди про асоціацію. В. Янукович прибув до Вільнюса, але відмовився підписати угоду. Це викликало глибоке розчарування в європейських лідерів, а в багатьох громадян України велике обурення»

653. Кого було обрано Президентом України за результатами президентських виборів 2010 року?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С. 142). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Цього разу на найвищу посаду претендувало 18 кандидатів. Найбільше голосів у першому турі набрали В. Янукович (35 %) та Ю. Тимошенко (25 %), які й вийшли у другий тур. У другому турі В. Янукович набрав майже 49 %, а Ю. Тимошенко – майже 46 %. Тож, В. Янукович став четвертим Президентом України.»

654. Яка подія стала початком російської окупації Криму у 2014 році?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. (С. 167-169). URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«На початку лютого 2014 року в адміністрацію Президента Росії була подана пропозиція скористатися внутрішньою українською кризою, щоб анексувати Крим, а потім дестабілізувати та приєднати до Росії південні та східні регіони України. Група озброєних людей в уніформі без розпізнавальних знаків 27 лютого 2014 року взяла під свій контроль будівлю кримського парламенту...»

655. Яка назва стосується подій, що їх описано в уривку: «...Першим загиблим став Павло Мазуренко. Але найтрагічнішими виявилися три лютневі дні, коли вбили найбільше протестувальників, зокрема на вулиці Інститутській...»?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 144–146.

Усе було готове до церемонії підписання угоди на Вільнюському саміті ЄС, запланованому на 28 листопада 2014 року. Втім, раптово, за тиждень до саміту, український уряд змінив курс, запропонувавши відкласти підписання угоди про асоціацію. В. Янукович прибув до Вільнюса, але відмовився підписати угоду. Це викликало глибоке розчарування в європейських лідерів, а в багатьох громадян України велике обурення.

Те, що почалося як вимога приєднатися до Європи, перетворилося згодом на Революцію гідності, у якій за даними засобів масової інформації, на майдані у Києві та місцевих, регіональних майданах України взяло участь близько 5 млн, за іншими даними близько 10 млн людей різного віку, фаху, статі та національності.

У лютому 2014 року на прилеглих до майдану вулицях Києва відбулося жорстоке та криваве протистояння. У протестувальників стріляли снайпери, були вбиті і поранені. 18 лютого насильство досягло піку. У книжці «Революція Гідності – Майдан» (Чернівці, 2017) І. Микулинський навів імена і прізвища 109 загиблих осіб. Зараз уточнено, що загалом загинуло 111 протестувальників та десяток міліціонерів. Протестувальників, які загинули під час Революції Гідності або ж померли дещо пізніше від ран чи недуг, отриманих на Майдані, люди назвали героями Небесної сотні.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 280.

В протистоянні між центром і майданівцями на вулиці Михайла Грушевського були вбиті вірменин з Дніпропетровщини Сергій Нігоян та білорус Михайло Жизневський. 20 лютого 2014 року в середмісті Києва загинула найбільша кількість осіб – 48. Їх разом з іншими загиблими і смертельно пораненими учасниками мирних протестів упродовж зими 2013–2014 років назвали Небесною Сотнею. Під час прощання з ними на майдані Незалежності 21 лютого лунала жалобна пісня «Плине кача по Тисині…», яка стала українським народним реквіємом. Щороку 20 лютого в Україні відзначають День героїв Небесної Сотні.

656. Чому Харківська угода 2010 р. викликала несприйняття громадян України?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 132.

1997 року між обома державами було підписано низку угод, що передбачали подальшу присутність російського флоту, в тому числі на понад 300 кораблів і 25 тис. військових у Севастополі до 2017 року. У 2010 році уряд В. Януковича підписав Харківську угоду про подовження перебування чорноморського флоту у Криму до 2042 року. У 2014 році Росія анексувала Крим.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 233.

Проте в 2010 році в місті Харкові була підписана угода між Україною і Російською Федерацією, за якою встановили термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України із 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на п'ять років, якщо жодна зі сторін не буде мати заперечень. Угоду ратифікували Верховна Рада України та Державна Дума Російської Федерації. Ці домовленості отримали назву Харківська угода. Вона викликала неоднозначну реакцію в українському суспільстві.

657. Як змінилася зовнішня політика України після Революції Гідності?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 155. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf.

«Відтак, зміни після Майдану були досить значними в різних суспільних сферах. В політичному напрямі була відновлена Конституція 2004 р., тобто повноваження президента були обмежені; Україна відвернулася від російського впливу, президентом П. Порошенком було підписано Асоціацію з ЄС. В економічному плані Україна значною мірою відмовилася від російських енергоносіїв, почала закуповувати їх у Європі, різко зменшився обсяг торгівлі з росією і т. д.»

658. Що відбулося в ніч на 30 листопада 2013 року на Майдані Незалежності?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 144-145. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

«Усе було готове до церемонії підписання угоди на Вільнюському саміті ЄС, запланованому на 28 листопада 2014 року. Втім, раптово, за тиждень до саміту, український уряд змінив курс, запропонувавши відкласти підписання угоди про асоціацію. В. Янукович прибув до Вільнюса, але відмовився підписати угоду. Це викликало глибоке розчарування в європейських лідерів, а в багатьох громадян України велике обурення. Адже Прем'єр-міністр України М. Азаров і Президент В. Янукович порушили обіцянки, які роздавали увесь минулий рік, зруйнувавши надії на краще європейське майбутнє. Такими були почуття людей, переважно молоді, яка розмістила намети на Майдані Незалежності увечері 21 листопада, після того, як уряд оголосив про свою відмову щодо укладення угоди. Розгніваний В. Янукович вирішив розігнати протестувальників. О 4 годині ранку 30 листопада, коли на майдані перебувало близько 100 осіб, його оточили 300 озброєних спецзасобами бійців "Беркуту" та з надмірним застосуванням сили (людей били кийками та ногами) витіснили з майдану. Внаслідок цього було травмовано 84 протестувальників, у тому числі 17 студентів...».

659. Чому рішення уряду про відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало каталізатором масових протестів в Україні?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 161-162. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державності.pdf.

У період правління В. Ющенка перемовини щодо укладення асоціації з країнами Європейського співтовариства активізувалися. За урядування В. Януковича – продовжувалися. 30 березня 2012 р. українською стороною був підписаний попередній варіант угоди про Асоціацію з ЄС, а у листопаді 2013 р. на саміті у Вільнюсі мав бути підписаний остаточний договір. Однак незадовго до саміту українські урядовці відмовилися від підготовки до підписання угоди, обґрунтовуючи таку позицію економічними чинниками. 23-24 листопада 2013 р. на саміті у Литві В. Янукович не підписав Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом. Це викликало хвилю суспільного обурення та призвело до Революції Гідності. Підґрунтям таких протестів було свавілля влади у прийнятті стратегічних державних рішень, курс на зближення із російською федерацією.

660. Який термін доцільно використати, характеризуючи описані події: «... перекинуті з Росії і кримських баз Чорноморського флоту Російської Федерації війська без розпізнавальних знаків, ... окупували Кримський півострів. 16 березня 2014 р. на території Криму і міста Севастополя пройшов «референдум» про статус півострова, за результатами якого Росія включила Крим до свого складу»?

Новітня історія України (1945-2020 роки). (2020) К. Кондратюк, В. Качмар. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, С.169

На початку лютого 2014 року в адміністрацію Президента Росії була подана пропозиція скористатися внутрішньою українською кризою, щоб анексувати Крим, а потім дестабілізувати та приєднати до Росії південні та східні регіони України. Група озброєних людей в уніформі без розпізнавальних знаків 27 лютого 2014 року взяла під свій контроль будівлю кримського парламенту і під їх захистом було призначено нового Прем'єр-міністра Криму. Потім російські війська, разом із козачими формуваннями, привезеними з Росії, спираючись на місцеву "самооборону", заблокували українські військові частини на своїх базах. Кремль прискорив підготовку до цілковитого захоплення півострова, поспіхом організувавши референдум з питання про його долю. Новий уряд Криму припинив

трансляцію українських телеканалів і розв'язав пропаганду за відокремлення Криму від України. У березні 2014 року мешканців Криму закликали прийти на виборчі дільниці та проголосувати за "возз'єднання" з Росією. Незабаром було оголошено, що об'єднання Криму з Росією підтримали 97 % виборців. В. Путін закликав депутатів Державної Думи РФ проголосувати за анексію Криму як акт історичної справедливості.

661. Якої події стосується цитата: «Жертва Небесної Сотні не була марною. Вони стали символом гідності та національної єдності»?

Історія української державності: конспект лекцій. (2023) Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, С.153.

У 2013 р. ситуація склалася так, що Україна опинилася в умовах повного контролю олігархічною сім'єю президента Віктора Януковича. Політика президента і діяльність його оточення були спрямовані на те щоб: по-перше, розвернути Україну якомога подалі від ЄС і наблизити її до росії; по-друге, збільшити вплив російської культури на українське суспільство, і це робилося доволі активно через засоби масової інформації, зокрема, телебачення, які були підконтрольні олігархам; по-третє, отримати якомога більший економічний ресурс для свого оточення нелегальним способом. У квітні 2010 р. В. Янукович уклав Харківські угоди з росією, які продовжили термін перебування російського чорноморського флоту в Україні до 2042 р. (хоча цей термін спливав у 2017 р.). У 2010 р. президентом у політичне поле була повернута Конституція 1996 р., тобто зміни, внесені у 2004 р., були ліквідовані (В. Янукович отримав владу, яку свого часу мав президент Л. Кучма). Це були серйозні владні повноваження, він міг на власний розсуд змінювати уряд, а відтак навіть визначати політичну стратегію розвитку держави. Все це впливало на суспільну думку, свідомість тогочасного суспільства через обмеження політичних прав і свобод громадянства, витіснення україномовного культурного середовища. Насамперед це впливало на молодь, яка прагнула і хотіла приєднатися до Європи. Зрештою, європейська інтеграція була закладена політичними документами в українське законодавство ще у 90-х рр., а – пізніше в Конституції України. Саме ці кроки уряду Миколи Азарова викликали занепокоєння активної частини українського суспільства, передусім, молоді, підприємців (протести проти проєкту податкового Кодексу «Податковий майдан» 2010– 2011 рр.). Відповідно, коли наприкінці 2013 р. стало очевидним, що уряд М. Азарова відмовився від курсу на Європейську інтеграцію, а 29 листопада президент В. Янукович не підписав у Вільнюсі (Литва) асоціацію між Україною та ЄС, це призвело до всеукраїнського вибуху – почалася Революція Гідності. На Майдан першими вийшли студенти, а пізніше представники інших соціальних груп, якими рухало прагнення щось змінити в країні, скинути владу і розвернути її назад обличчям до ЄС; припинити наступ на права і свободи, який вівся з корумпованої верхівки президента В. Януковича. Всі ці чинники, в основі яких лежало звичайне прагнення до свободи і справедливості рухали учасниками Революції Гідності, в тому числі і українською молоддю, студентами, інтелігенцією. 11 грудня 2013 р. – це початок подій на вул. Грушевського; 30 листопада – штурм адміністрації Президента на вул. Банковій, повалення пам'ятників Леніну, захоплення адміністративних будівель. Головними вимогами протестувальників були: звільнення заарештованих учасників Майдану, припинення репресій, відставка уряду і президента, а також підписання Угоди з Євросоюзом. Революція Гідності переросла із мирного протесту в протест кривавий. Люди які їхали на Майдан уже в січні 2014 р. (відбулися перші вбивства, закатували Юрія Вербицького зі Львова, загинули Сергій Нігоян, Михайло Жизневський), були свідомі того, що влада піде на криваві розправи, щоб придушити всенародний протест. Отже, основними мотивами, якими керувався український народ під час Революції Гідності були: свобода, справедливість, відстояти честь та гідність Української Держави.

662. Який ключовий наслідок мали події 18-22 лютого 2014 року в Україні?

Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О Мартинюк. Харків :Вид-во «Ранок», 2019. С. 240.

21 лютого ввечері Майдан зібрав тисячі людей. Уже після виступу лідерів опозиції на трибуну піднявся один із сотників Самооборони Майдану Володимир Парасюк, який заявив, що Майдан не терпітиме В. Януковича ще рік, до виборів у грудні 2014 р. Було проголошено ультиматум: якщо В. Янукович до ранку не піде у відставку, то Самооборона Майдану буде змушена розпочати штурм будівлі Адміністрації Президента. У ніч із 21 на 22 лютого В. Янукович виїхав до Харкова, де 22 лютого мав відбутися з'їзд депутатів усіх рівнів південно-східних областей України, АР Крим і м. Севастополя. Проте не знайшовши підтримки в Харкові, В. Янукович утік до Росії. Україну залишили й інші представники його режиму.

663. Що передбачали Харківські угоди 2010 року?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С.153-154. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державности.pdf

У квітні 2010 р. В. Янукович уклав Харківські угоди з росією, які продовжили термін перебування російського чорноморського флоту в Україні до 2042 р. (хоча цей термін спливав у 2017 р.).

664. Які наслідки спричинило скасування Конституційної реформи у 2010 році?

Історія української державності: конспект лекцій / Т. Батюк та ін. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С.153. URL: http://www.ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2293/1/ост.%20Історія%20української%20державности.pdf

Рішення Конституційного суду України від 30 вересня 2010 р. привело до зміни політичної системи знову на президентсько-парламентську, в якій Президент став домінуючою фігурою у відносинах з усіма гілками влади.

665. Чому в 2014 році українська влада обрала правовий режим антитерористичної операції?

Андрощук. О.В. АНТИТЕРОРИСТИЧНА ОПЕРАЦІЯ (АТО), термін [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2021. – 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=antyterorystychna_operatsija

«АНТИТЕРОРИСТИЧНА ОПЕРАЦІЯ (АТО), термін — 1) план заходів, розроблений Службою безпеки України та МВС України з метою повної зачистки майдану Незалежності та прилеглих територій у Києві від учасників масових акцій протесту 18 лютого 2014, що передбачав спец. операції силового розгону акцій протесту «Хвиля» та «Бумеранг»…2) комплекс скоординованих спец. заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків їхньої діяльності….режим АТО, на відміну від запровадження воєнного стану, робив можливим проведення позачергових президентських і парламентських виборів».

666. Які регіони України охопили проросійські виступи 2014 року?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 215-217. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

Події у Криму стали прикладом для роздмухування сепаратистських рухів в інших регіонах України. Перші масштабні проросійські виступи на Сході та Півдні України відбулися 1 березня 2014 р. в Донецьку, Луганську, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні та Одесі.

667. Що стало причиною денонсації Харківських угод 2010 р. Державною думою Російської Федерації?

Любашенко В. І. (2019). Денонсація міжнародних договорів між Україною та Росією у світлі агресії Росії проти України. Правова держава. №33. С. 164. URL: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.33.162053

Харківські угоди 2010 року передбачали продовження перебування Чорноморського флоту РФ на території України до 2042 року. Оскільки в березні 2014 року Кримський півострів був анексований РФ, то після цього їхня сторона заявила, що зникли обставини, які були підставою для укладання відповідного договору.

668. Що стало приводом до початку Євромайдану 21 листопада 2013 року?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 208. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

21 листопада 2013 р. Кабінет Міністрів України призупинив процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, мотивуючи це «інтересами національної безпеки». Як відповідь, уже ввечері цього ж дня люди зібралися на Майдані Незалежності на підтримку європейської інтеграції. Такі ж акції розгорнулися в усіх областях України. Згодом вони отримали узагальнюючу назву Євромайдан.

669. Яка позиція з переліку є зайвою щодо характеристики періоду перебування на посаді президента Віктора Януковича?

Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 205, 207, 209, 218. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1262-istoriya-ukrainy-11-klas-sorochinska.html

«Прийшовши до влади, В. Янукович та уряд М. Азарова декларували проведення негайних реформ для подолання наслідків світової економічної кризи 2008–2009 рр. і періоду правління «помаранчевих» («попередників»). Було проголошено проведення податкової, пенсійної, судової та інших реформ, скорочення бюрократичного апарату, просування у бік європейської інтеграції. Наочним втіленням активної діяльності нової команди мала бути успішна підготовка до проведення фіналу чемпіонату Європи з футболу «Євро–2012». У другій половині 2010 р. стали проявлятися ознаки пожвавлення української економіки. Але деякі галузі, особливо будівельна, так і не вийшли з кризи. Загалом економіка України за 2010 р. показала позитивне зростання близько 4%. Попри це, вже перші кроки нової влади стали підставою для накопичення протестних настроїв у суспільстві. Першим таким кроком Януковича було підписання з Росією Харківських угод (квітень 2010 р.), які на 25 років продовжували базування Чорноморського флоту Росії в Криму. Україна натомість отримувала знижку на ціну природного газу в розмірі 100 доларів на тисячу кубометрів. Щоб якось показати суспільству, що новий президент сприймається на Заході, була організована його зустріч з президентом США Б. Обамою в обмін на здачу Україною запасів збагаченого урану, який використовувався у науково-дослідницьких цілях. Також Янукович після зустрічі з президентом Європейської комісії Жозе Мануелем Баррозу заявив, що Україна візьметься до реалізації курсу на європейську інтеграцію. Водночас було ухвалено рішення про позаблоковий статус України. 30 вересня 2010 р. рішенням Конституційного Суду України Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. визнано неконституційним «у зв'язку з порушенням

конституційної процедури його розгляду та прийняття». Таким чином, без рішення Верховної Ради В. Янукович повернув собі повноваження, які були у Президента України до «Помаранчевої революції». Першим спротивом проти нової політики влади став «Податковий Майдан». Поштовхом до його виникнення було ухвалення Верховною Радою Податкового кодексу. 2011 р. став роком розправи над опозиційними лідерами і впровадженням пенсійної реформи (серпень–вересень 2011 р.), яка значно погіршувала умови виходу на пенсію, особливо для жінок. 3 грудня 2010 р. почалися судові переслідування колишнього прем'єр-міністра і найбільш авторитетного лідера опозиції Юлії Тимошенко. З 8 червня по 1 липня 2012 р. в Україні та Польщі відбулася фінальна частина Чемпіонату Європи з футболу. Проведення такого заходу викликало патріотичне піднесення в суспільстві й гордість за країну…На початку липня Верховна Рада України ухвалює закон «Про засади державної мовної політики» або, неофіційно, — «закон Ківалова-Колесніченка», який фактично розширював сферу офіційного вживання російської мови. У відповідь зібрався «Мовний Майдан» (3 липня — 8 серпня 2012 р.). Тим часом стали посилюватися диктаторські риси режиму В. Януковича. Навколо нього сформувалось вузьке коло наближених, яке отримало назву «сім'я». На користь «сім'ї» відбувалося фактично розграбування державного бюджету. Інтереси країни здавались на користь Росії, яка з кожним роком наполегливіше виступала за відновлення свого впливу в межах колишнього СРСР. Розвиток країни, по суті, зупинився, корупція сягнула небачених масштабів. Стабільність досягалася накопиченням внутрішніх і зовнішніх боргів, що лише відтягувало крах. Така політика правлячої верхівки набувала все більшого опору в суспільстві. У березні 2013 р. опозиційні сили започаткували протестну акцію «Вставай, Україно!». Але бажаного результату вона не дала. Однак восени 2013 р. піднялася нова хвиля протестних акцій, яка змела чинний режим. Поштовхом до цього стала відмова влади від європейської інтеграції. 21 листопада 2013 р. Кабінет Міністрів України призупинив процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, мотивуючи це «інтересами національної безпеки». Як відповідь, уже ввечері цього ж дня люди зібралися на Майдані Незалежності на підтримку європейської інтеграції. Такі ж акції розгорнулися в усіх областях України. Згодом вони отримали узагальнюючу назву Євромайдан…. Події листопада 2013 р. — лютого 2014 рр. отримали назву «Революція Гідності», а 107 героїв, що загинули у боротьбі проти диктатури, стали називати «Небесною сотнею». Усім їм надали звання Героя України…»

670. Яким чином було достроково припинено повноваження Президента України Віктора Януковича?

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18#Text

«Враховуючи, що Президент України В. Янукович самоусунувся від виконання конституційних повноважень … Верховна Рада України постановляє: 1. Встановити, що Президент України В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки.»

671. Яку подію дисидент Мирослав Маринович оцінив словами: «Це...- здійснення мрії мільйонів українців... Бо якщо згадати 1686 рік, скільки людей хотіло б відновлення автономності... Київської митрополії і не могли цього здобути... Тому це звільнення, цей вихід з-під тіні Москви для мене епохальна подія»?

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 190.

У січні 2019 року у Стамбулі, у храмі святого Георгія Вселенський патріарх Варфоломій підписав Томос про автокефалію Православної церкви України. Предстоятелем помісної автокефальної Православної церкви України, митрополитом Київським і всієї України обрано Єпіфанія.

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 290.

Відбулися зміни в релігійній сфері. Увінчалася успіхом боротьба українських церков – УПЦ КП та УАПЦ – за набуття помісності. На об'єднавчому соборі в грудні 2018 року утворено Православну церкву України (ПЦУ). 6 січня 2019 року Вселенський патріарх Варфоломій надав їй томос (указ у важливих питаннях церковного устрою) про автокефалію. Очолив Православну церкву України митрополит Київський і всієї України Епіфаній.

672. На який документ, що зафіксував принципи «поваги до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів», покликаються договірні сторони в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом?

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

«Стаття 7.2. «Україна, ЄС та держави-члени підтверджують свою відданість принципам поваги до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, як це визначено у Статуті ООН та Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також поширюють ці принципи у двосторонніх та багатосторонніх відносинах».

673. Яку назву має унікальний православний документ з важливих питань церковного устрою, рідше віровчення, що вручається предстоятелю церкви?

Новітня історія України (1945-2020 роки). (2020) К. Кондратюк, В. Качмар. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, С.190.

У духовному житті український народ сповідує різноманітні вірування. Більшість віруючих – християни: православні, греко-католики, римо-католики, протестанти. Кримські татари сповідують іслам. Духовні потреби національних меншин задовольняють угорська реформаторська церква, німецька євангелістська лютеранська церква, вірменська апостольська церква. У січні 2019 року у Стамбулі, у храмі святого Георгія Вселенський патріарх Варфоломій підписав Томос про автокефалію православної церкви України. Предстоятелем помісної автокефальної православної церкви України, митрополитом Київським і всієї України обрано Єпіфанія.

Киридон А. М. Томос // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Томос

Томос (грец. – букв. фрагмент, шматок, відрізана частина) – у Вселенському православ'ї – спеціальний церковний документ (указ, декрет), яким синод і /або глава помісної церкви можуть звертатись до своєї пастви або інших церков. Томос найчастіше стосується питань церковного устрою, рідше – важливих положень християнського віровчення або інституційного розвитку певної Православної церкви. Томос не є публічним; це – унікальний документ, який вручається один раз конкретній особі – предстоятелю церкви.

674. Яке основне завдання проведення люстрації в Україні після Революції Гідності у 2014 році?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. (С.455-456). http://resource.history.org.ua/cgi-

bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016509.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

««ПРО ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ», Закон України від 16 вересня 2014 («Закон про люстрацію»). Закон установив обмеження для посадових осіб, які через свою поведінку в минулому могли би становити небезпеку демократизації укр. суспільства. Становив суміш правового акта й політ. документа. Під перевірку потрапляли чиновники, які протягом року та більше обіймали котрусь із довгого переліку посад у період з 25 лютого 2010 до 22 лютого 2014….»

675. Як низка декомунізаційних законів, ухвалених в 2015 році, вплинули на топоніміку, пам'ятники та символіку в Україні?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. (С.196-197). http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016509.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

«З набуттям Україною незалежності частину комуніст. агітації у вигляді «ленінських кімнат» та музеїв комуніст. діячів прибрали з військ. частин та освітн. закладів. Пам'ятники В.Леніну та ін. рад. вождям, рад. монументи зберігалися. Потужний імпульс Д. в Україні надала Революція гідності 2013—2014. 8 грудня 2013 в Києві було повалено пам'ятник В.Леніну. Це спричинило ланцюгову реакцію — почався процес демонтажу та руйнування, в ході якого масово знищувалися пам'ятники рад. держ. діячам та рад. символіка. Декомунізація отримала законодавче забезпечення 21 травня 2015, коли набули чинності закони «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939—1945 років», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917—1991 років» та «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (ухвалені Верховною Радою України 9 квітня 2015). Закони охоплюють широкий спектр сусп. відносин. Унаслідок практичної реалізації згаданих законодавчо-нормативних актів топонімія країни почала позбуватися ознак комуніст. системи. Д-ва засудила злочинний характер комуніст. і нацистського тоталітарних режимів, відмежувалася від практик, притаманних їм, забезпечивши повністю відкритий доступ до архів. інформації про політ. репресії, злочини проти людяності, геноцид, воєнні та ін. злочини…..».

676. У якому форматі міжнародних переговорів відбулася зустріч, описана Франсуа Олландом у книзі «Уроки влади: мемуари», під час якої були підписані Мінські угоди 2015 року?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. (С.397-398). http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016509.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

«11—12 лютого 2015 в Мінську відбулися напружені переговори у «Н.ф.» Президента України П.Порошенка, Президента Росії В.Путіна, Президента Франції Ф.Олланда, Канцлера ФРН А.Меркель. Була підписана Мінська угода (див. Мінські угоди 2015) про припинення вогню на Донбасі та умови політ. врегулювання конфлікту Її імплементація передбачалася впродовж 2015. Проте не вдавалося досягнути навіть стабільного припинення вогню…».

677. Який ключовий фактор спричинив початок збройного конфлікту на сході України в 2014 році?

Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. 773 с. – С. 155.

«... гібридна війна Росії проти України, що ведеться з 2013 і дотепер....»

Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. — Х.: Віват, 2015. — 304 с https://balka-book.com/files/2017/06_10/12_24/u_files_store_6_68818.pdf

«...Ще однією важливою причиною, через яку Україна стала об'єктом впливу з боку Росії, була помилкова ставка нашої держави на позаблоковий статус. У критичну для України мить, коли «ввічливі зелені чоловічки» встановлювали контроль над ключовими пунктами Криму, виявилось, що найбільш масштабний міжнародний договір Києва, укладений з Російською Федерацією, є по суті фікцією. Події 2014 — початку 2015 року в Україні стали ілюстрацією відомого гасла «Порятунок потопаючого — справа рук самого потопаючого». І це було б смішно, якби не так сумно....»

678. Хто почав виконувати обов'язки Президента України після втечі Віктора Януковича?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 147. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Верховна Рада України 328 голосами народних депутатів усунула В. Януковича з посади Президента України. У січні 2019 року Оболонський районний суд Києва за державну зраду заочно засудив В. Януковича до 13 років ув'язнення. Виконуючим обов'язки Президента України став Олександр Турчинов.»

679. З якою метою Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 р.?

Історія української державності: конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей. (2023) Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, С.162.

Після протестів українських громадян (Євромайдану та Революції Гідності) у березні 2014 р. прем'єр-міністр А. Яценюк підписав політичну частину угоди про Асоціацію України з країнами Європейського Союзу, а у червні 2014 р. президент П. Порошенко – її економічні розділи. У вересні 2014 р. Європарламент і Верховна Рада її ратифікували. З 2017 р. між Україною та країнами Європейського союзу запрацював безвізовий режим. У 2022 р. Україна стала кандидатом у члени Європейського Союзу. 12 жовтня 2021 р. Україна уклала авіаційний безвіз з ЄС. 16 березня 2022 р. Україна приєдналася до синхронної мережі континентальної Європи, а саме ENTSO-E. Через повномасштабне російське вторгнення в Україну, 28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на вступ у ЄС за пришвидшеною процедурою, і підтримка українцями вступу до ЄС зросла до рекордних 91 %.

680. Що стало наслідком ухвалення Закону України «Про очищення влади» (люстрацію) 2014 року?

URL: https://www.president.gov.ua/ua/lustration/documents/lustr-docs1

Очищення влади (люстрація) здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем,

підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини. Закон України «Про очищення влади».

681. Які основні домовленості були досягнуті під час підписання Мінського протоколу у вересні 2014 року?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 171-172 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

У вересні 2014 року в Мінську почалися переговори про мирне врегулювання конфлікту. В ході переговорів було підписано Мінський протокол про припинення вогню на сході України, двостороннє припинення застосування зброї: відвід важкого озброєння на 15 км. від лінії зіткнення.

682. Яким було значення отримання Томосу про автокефалію Православної Церкви України у 2019 році?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 190 URL: https://clio.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf.

У січні 2019 року у Стамбулі, у храмі святого Георгія Вселенський патріарх Варфоломій підписав Томос про автокефалію православної церкви України. Предстоятелем помісної автокефальної православної церкви України, митрополитом Київським і всієї України обрано Єпіфанія. Цей акт відновив самостійність Української православної церкви та створив умови до утворення єдиної помісної церкви.

683. Яка була мета Мінських угод, підписаних у 2014-2015 роках?

Головко В.В. МІНСЬКА УГОДА 2014 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=minska_ugoda_2014

Мінські угоди (протокол від 5 вересня 2014 р. та комплекс заходів від 12 лютого 2015 р.) мали на меті зупинити активні бойові дії на сході України, встановити перемир'я та започаткувати політичний процес для врегулювання конфлікту, включаючи децентралізацію, вибори та особливий порядок управління в окремих районах Донецької і Луганської областей. Вони не передбачали повного повернення територій, визнання «ДНР» і «ЛНР» чи передачу їх Росії, а лише створювали рамки для переговорів і тимчасового заспокоєння ситуації.

684. Який процес в релігійному житті України активно підтримував президент Петро Порошенко?

Головко В. В. Україна Незалежна (1990-2019). Енциклопедія історії України. Том «Україна-Українці». Кн. 2, 2019. С. 444. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0014837.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

«2018 пріоритетним питанням у діяльності президентської команди стало створення єдиної помісної церкви в Україні. 17 квітня П.Порошенко провів термінову зустріч з керівниками парламентських фракцій, на якій розповів про перемовини із Вселенським патріархом Варфоломієм. «Україна як ніколи близька до появи власної автокефальної церкви», — заявив тоді президент. Наступного дня він провів засідання з членами уряду на цю ж тематику. Наступним кроком став виступ на засіданні ВР України, після чого нар. депутати більшістю голосів ухвалили постанову, в

якій підтримали звернення Президента України до Вселенського патріарха Варфоломія щодо надання Томосу про автокефалію Правосл. церкви в Україні.»

685. Що було метою реформи децентралізації влади в Україні, яка розпочалася у 2014 році?

Головко В. В. Україна Незалежна (1990-2019). Енциклопедія історії України. Том «Україна-Українці». Кн.2, 2019. С. 437. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0014837.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

«…Помітні сусп. зміни відбувалися тільки в ході проведення двох реформ, започаткованих 2014. По-перше, децентралізації, яка передбачала добровільне об'єднання територіальних громад — вони отримували додаткові повноваження та розширяли екон. базу. По-друге, реформи системи органів внутр. справ: перетворення міліції на поліцію, яке супроводжувалося переорієнтацією з каральної на правоохоронну та сервісну функції».

686. Що передбачала реформа Міністерства внутрішніх справ України 2015 року?

Головко В. В. Україна Незалежна (1990-2019). Енциклопедія історії України. Том «Україна-Українці». Кн.2, 2019. С. 437. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0014837.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

«Критика зх. партнерів щодо гальмування реформ мала підстави. Помітні сусп. зміни відбувалися тільки в ході проведення двох реформ, започаткованих 2014.… реформи системи органів внутр. справ: перетворення міліції на поліцію, яке супроводжувалося переорієнтацією з каральної на правоохоронну та сервісну функції».

687. Яким чином Комуністична партія України втратила представництво у Верховній Раді України?

Головко В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України; Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2021. С. 256—257. URL: https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.442.592

Загалом до Верховної Ради потрапило шість політичних партій: «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка» (БПП), «Самопоміч», «Опозиційний блок», Радикальна партія Олега Ляшка та «Батьківщина». Вибори продемонстрували запит на оновлення політичної еліти. У цьому плані вельми показовою була динаміка партійної структури українського парламенту: з п'яти партій, які були у Верховній Раді VII скликання у 2012 р., лише одна — «Батьківщина» — потрапила до наступного VIII скликання. Під час позачергових парламентських виборів 2014 року КПУ не подолала 5-відсоткового бар'єру та не потрапила до ВРУ 8-го скликання.

688. Який договір замінила Угода про асоціацію між Україною та ЄС?

Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – С. 175–176. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

1994 року Україна та ЄС підписали Угоду про партнерство і співробітництво, яка набула чинності 1998 року. Цей договір був основним у взаємовідносинах між Україною та ЄС до набуття чинності Угоди про асоціацію 1 вересня 2017 року (підписана в два етапи 21 березня і 27 червня 2014 року).

689. Якого поняття стосуються статистичні показники Міністерства соціальної політики України: «...Загалом упродовж 2022 р. 74% українців долучились до цієї діяльності на користь Збройних сил України, внутрішньо переміщених осіб та інших громадян. У 2023 р. цим займались 37% українців, у 2024 р. показник зменшився до 27%...»?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 286.

З 2014 року розгорнувся потужний волонтерський рух. Волонтери – люди, які займаються добровільною безкорисливою суспільною діяльністю. Волонтером може бути особа, котра прагне допомогти тим, хто цього потребує. Від початку широкомасштабної війни Російської Федерації проти України відбулося піднесення волонтерського руху. Щороку 5 грудня міжнародна спільнота відзначає Міжнародний день волонтера.

690. Про яке українське місто йдеться в інтерв'ю історика Артема Петрика: «...Вже 2 березня люди почали виходити на вулиці, заявляти окупантам в обличчя, що їм не раді, щоб йшли геть. ... Було помітно, що росіяни в ступорі від того, що бачать. По суті, цей мирний спротив, я вважаю, зірвав плани ворога...»?

Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук. Тернопіль: Астон, 2024. С. 305–306.

З перших днів широкомасштабної війни в Україні російська армія зіткнулася не лише із запеклим опором регулярних Збройних сил, але й із масштабним партизанським та підпільним Рухом Опору. Серед його учасників є професійні військові й пересічні мешканці. Форми протидії окупантам з боку учасників Руху Опору досить різноманітні: збір достовірної інформації про військові склади і скупчення окупантів, розклеювання листівок з українською символікою, вивішування Державного Прапора України, організація диверсій проти окупаційної адміністрації, військових об'єктів росіян, а також фізичне знищення окупантів та їхніх поплічників. Розмах українського підпілля сягнув такого рівня, що загарбники мають серйозні проблеми зі спробами встановити контроль над тимчасово окупованими територіями.

Інформаційні матеріали до початку російсько-української війни та повномасштабного вторгнення РФ в Україну / Український інститут національної пам'яті. 2025. 20 лютого. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-pochatku-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny-ta-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu

Весь світ облетіли кадри з Херсонщини, на яких беззбройні люди голіруч зупиняють ворожу техніку або виходять на багатотисячні мітинги під українськими прапорами і гаслами «Окупанти, забирайтесь геть!».

Усі дев'ять місяців окупації Херсонщини на непідконтрольних територіях діяв партизанський рух… В другій половині жовтня 2022 року в результаті потужного контрнаступу Сил оборони України вдалося звільнити від окупантів правобережжя Херсонщини та частину Миколаївської області. 11 листопада 2022 року українські бійці звільнили від ворога Херсон. Тисячі українців, які лишалися в місті, вітали своє військо з українськими прапорами.

691. Що передбачає закон України про «деколонізацію», прийнятий у 2023 році?
https://www.dw.com/uk/prezident-ukraini-pidpisav-zakon-pro-dekolonizaciu-toponimiv/a-65405315

Президент України Володимир Зеленський у п'ятницю, 21 квітня 2023 року, підписав закон, який забороняє присвоювати географічним об'єктам назви, що пропагують або символізують Росію. Про це йдеться на сайті Верховної Ради. Новий закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» забороняє присвоювати топонімам назви,

що «глорифікують, увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також держави-терориста (держави-агресора) або її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події». Топоніми, які наразі містять такі назви, мають бути перейменовані, а символіка - вилучена з публічного простору.

692. Чому на парламентських виборах 2019 року одна з партій здобула безпрецедентну більшість мандатів?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 150. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

«Вибори проведено за попередньою змішаною системою і 5-відсотковим прохідним бар'єром. У результаті виборів до Верховної Ради України було обрано 424 народних депутатів, причому 342 парламентарі обрані вперше.…На першій сесії Ради сформовано п'ять депутатських фракцій: Слуга народу – 254 народні депутати...»

693. Які політичні зміни в роботі Верховної Ради України відбулися після перемоги партії «Слуга народу» на парламентських виборах 2019 року?

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 149-150. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/1603042997135_Verstka_Kachmar.pdf

У травні 2019 року новообраний Президент видав указ про проведення дострокових парламентських виборів. Вони відбулися вже у липні того ж року. Вибори проведено за попередньою змішаною системою і 5-відсотковим прохідним бар'єром. У результаті виборів до Верховної Ради України було обрано 424 народних депутатів, причому 342 парламентарі обрані вперше. Наприкінці серпня 2019 року розпочала роботу Верховна Рада дев'ятого скликання. На першій сесії Ради сформовано п'ять депутатських фракцій: Слуга народу – 254 народні депутати, Опозиційна платформа «За життя»—44, Європейська солідарність – 27, Батьківщина – 25; Голос – 17. Створено також депутатську групу "За майбутнє" – 23 депутати.

694. Який стратегічний фактор ускладнював оборону Маріуполя українськими військами?

Битва за Маріуполь. Герої-захисники Азовсталі. URL: https://mvs.gov.ua/news/bitva-za-mariupol-geroyi-zaxisniki-azovstali

Битва за Маріуполь (також облога Маріуполя, оборона Маріуполя) почалася одразу після повномасштабного російського вторгнення в Україну і тривала з 24 лютого по 20 травня 2022 року. Оборона міста-героя тривала 86 днів, 82 з яких у повному оточенні.

695. Який наслідок мало надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС?

URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes

23 червня, лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС».

696. Яка ключова умова була поставлена Європейським Союзом Україні щодо надання їй статусу кандидата на вступ в 2022 році?

Головко В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2023. С. 296–297. URL: http://resource.history.org.ua/item/0017873

«1 липня відбулося урочисте засідання Верховної Ради, на якому виступили В. Зеленський та У. фон дер Ляєн (по відеозв'язку). Остання закликала якнайшвидше призначити нових керівників САП та НАБУ, реформувати Конституційний суд, ухвалити законодавство про процедури відбору суддів,

зменшити надмірний вплив олігархів на економіку, а також ухвалити закон про ЗМІ, щоб привести українське законодавство у відповідність до стандартів ЄС. Після виступів у сесійній залі парламенту був встановлений прапор унії. Тоді ж Президент, Прем'єр-міністр, Голова Верховної Ради підписали спільну заяву на знак єдності усіх гілок влади на шляху до членства в ЄС. При цьому В. Зеленський зазначив: «Нам потрібно було 115 днів, щоб набути статусу кандидата в члени ЄС. Наш шлях до повноцінного членства не повинен тривати десятки років. Ми повинні пройти цей шлях настільки швидко, наскільки це можливо, і це від нас залежить, як швидко ми рухатимемося. Ми маємо робити свою роботу бездоганно, щоб наші друзі в ЄС так само швидко ухвалили ще одне історичне рішення». Тому він закликав депутатів ухвалювати необхідні, але не популярні законопроекти. І у подальшому влада зберігала пріоритетний фокус на європейській інтеграції, щоб не згаяти історичний шанс.»

697. Яке порушення прав людини російськими військовими в окупованому Херсоні у 2022 році отримало широкий розголос після звільнення міста?

Головко В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2023. С. 501. URL: http://resource.history.org.ua/item/0017873

«14 листопада В. Зеленський відвідав звільнений Херсон. Тоді у місті було офіційно піднятий український прапор. Після цього президент відвідав Миколаїв, де провів нараду щодо стабілізаційних заходів на деокупованій території Херсонщини. На ній, зокрема, глава Херсонської ОВА Я. Янушевич повідомив, що у Херсоні тоді перебували 70-80 тис. осіб. Згодом, за даними генерального прокурора, на деокупованих територіях Херсонської області було знайдено щонайменше 9 катівень, там також виявлено тіла 432 цивільних, яких було вбито».

698. Яка подія ознаменувала початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році?

Головко В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2023. С. 66. URL: http://resource.history.org.ua/item/0017873

«За інформацією Генштабу ЗСУ, російський напад 24 лютого розпочався близько 3:40–4:00 з перетину лінії державного кордону танковими підрозділами у Луганській області та з захоплення підрозділами сил спеціальних операцій ЗС РФ пунктів пропуску на адміністративному кордоні АР Крим…Біля 5-тої ранку було оприлюднено відео з виступом В. Путіна з обґрунтуванням широкомасштабної збройної агресії, яку той назвав «спеціальною військовою операцією».

699. Яка ключова ініціатива була впроваджена за президентства Володимира Зеленського для цифровізації державних послуг?

Якименко Ю., Биченко А., Білявський М. та ін. Рік діяльності Президента Володимира Зеленського: здобутки і прорахунки / Центр Разумкова. – Київ : Видавництво «Заповіт», 2020. С. 28. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_Rik_diyalnosti_Prezydenta.pdf

«Перспективам діджиталізації у передвиборчій програмі В.Зеленського було приділено чи не найбільше уваги. У серпні 2019 р. в Парламенті створено Комітет з цифрової трансформації, а у вересні – Міністерство цифрової трансформації. У лютому 2020р. Мінцифри презентувало єдиний онлайн-сервіс державних послуг "Дія".»

700. Який закон був ухвалений ВРУ в 2023 році з метою деімперіалізації російської спадщини в Україні?

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text

«Закон визначає правові засади засудження російської імперської політики в Україні, заборони пропаганди її символіки та встановлює порядок ліквідації символіки російської імперської політики».